

**HET DVI: DE ZOEKTOCHT NAAR EN IDENTIFICATIE
VAN SLACHTOFFERS BIJ ONGEVALLen, MISDRIJVEN EN RAMPEN**

ALS DODEN EEN GEZICHT KRIJGEN

**DÉSIRÉE DE POOT
& JOAN DE WINNE**

UITGEVERIJ VAN HALEWYCK

ALS DODEN EEN GEZICHT KRIJGEN

**Het DVI: de zoektocht naar en identificatie
van slachtoffers bij ongevallen, misdrijven en rampen**

**eBook in eigen beheer
Désirée De Poot en Joan De Winne
2015**

HET DVI: DE ZOEKTOCHT NAAR EN IDENTIFICATIE
VAN SLACHTOFFERS BIJ ONGEVALLLEN, MISDRIJVEN EN RAMPEN

ALS DODEN EEN GEZICHT KRIJGEN

DÉSIRÉE DE POOT
& JOAN DE WINNE

UITGEVERIJ VAN HALEWYCK

Dit boek is opgedragen aan alle families
die onverwacht iemand hebben verloren.

© 2007 – Désirée De Poot, Joan De Winne & Uitgeverij Van Halewyck
Diestsesteenweg 71a – 3010 Leuven
www.vanhalewyck.be

Cover: Filip Coopman
Foto's cover en binnenwerk: © DVI, behalve p. 79 (Photonews),
p. 147 (Reporters), p. 179 (Trogan Trips)
Druk: New Goff, Mariakerke

NUR 740
ISBN 978 90 5617 813 0
D/2007/7104/67

INHOUD

Vooraf	7
Inleiding	9
1. Het DVI: meteen een sprong in het diepe	15
2. Døwetsgeneesheer	33
Een zwaar ongeval is als een puzzel met ontbrekende stukjes	
3. De Cel Vermiste Personen	49
Niets is zo dramatisch als het verlies van een kind	
4. De forensische odontoloog	63
Eén tand is genoeg	
5. Het DSI van het Rode Kruis	79
Nabestaanden hebben recht op bijstand	
6. De forensische antropologe	95
Als een skelet zijn geheimen prijsgeeft	
7. De forensische fotograaf	107
Door een lens zie je details die niemand opmerkt	
8. Døportrettekenaar	119
Kunde of kunst?	
9. Døhondenbegeleider	133
De hond als neus van de speurder	
10. De hulpdienst van het Rode Kruis	147
Partner in rampen	
11. Dønderzoeksrechter	161
De kwetsbare grens tussen ethiek en gerechtelijke wetenschap	
12. Het team wetsgeneesheer-antropoloog	173
Eén plus één is meer dan twee	
13. Het gerechtelijk labo	187
Wat vingers kunnen vertellen	

14.	Het Nationaal Instituut voor Criminologie en Criminalistiek	197
	De laatste hoop	
15.	De Civiele Bescherming	209
	Het logistieke verlengstuk	
16.	Døpsychologe	217
	Niemand kan voortdurend met de dood leven	
17.	Døbegrafenisondernemer	229
	Tussen sterven en begraven worden	
18.	HetDVI	239
	To speak for the dead, to protect the living	
19.	Het Disaster Victim Identification-team	261
	Ontstaan, groei en toekomst	
	In memoriam	281
	Interessante links	283
	Interessante literatuur	285

VOORAF

2007 is een dubbel verjaardagsjaar. Dit jaar is het precies twintig jaar dat het Disaster Victim Identification-team (DVI) van de federale politie dodelijke slachtoffers identificeert. Daarnaast zoekt het team ook al tien jaar naar slachtoffers van moord of doodslag die ergens werden verstopt of begraven, de zogeheten *necrosearch*.

We mogen even achteromkijken, maar tegelijkertijd is het ook onze plicht om onze blik op de toekomst te richten en wetenschappelijk onderzoek in ons specifiek domein te stimuleren. Stilstaan is achteruitgaan. En dat kunnen en willen wij ons niet veroorloven. Wij moeten het individuele en maatschappelijke belang dienen.

Enerzijds willen we de nabestaanden van dodelijke slachtoffers helpen in hun rouwproces. Dat kan door hun zekerheid te geven over het lot van hun geliefde. Anderzijds moeten we slachtoffers van misdaden vinden en daarbij al het mogelijke doen om de sporen die kunnen leiden naar de dader, te vrijwaren. Zo maken we een einde aan het altijd té lange wachten van de familie en dragen we ons steentje bij tot het gerechtelijk onderzoek.

Het DVI is de afgelopen twintig jaar verscheidene keren in het nieuws geweest. We zijn er wanneer er door een onverwacht incident veel dodelijke slachtoffers vallen en er dagenlang mensen in de onzekerheid verkeren over het lot van iemand die hun na aan het hart ligt. We zijn er ook wanneer er plots iemand is verdwenen en de daaropvolgende dagen niet levend wordt teruggevonden.

Bij elke ramp in België, bij elk groot misdaadonderzoek dat de media haalt, komen we in beeld. Maar wie zijn we echt? Wat doen we nu feitelijk? En waarom doen we het? Allemaal vragen die heel wat mensen zich misschien wel eens stellen wanneer ze zien, horen of lezen dat het DVI ergens in België of in het buitenland aan het werk is.

Dit boek wil een antwoord geven op vele van deze vragen. Niet door het opsommen van een lange lijst van feiten of door het geven van een droge wetenschappelijke verhandeling. Ook niet door het vertellen van morbide of macabere verhalen.

Het DVI van de federale politie is in wezen een concept, een filosofie. Het bestaat niet alleen uit politiemensen zoals de naam laat uitschijnen. Neen, naargelang van de opdracht die we moeten uitvoeren, wordt een steeds wisselend interdisciplinair team, die naam waardig, samengesteld. Experts uit diverse forensische disciplines, leden van de Civiele Bescherming, vrijwilligers van het Rode Kruis, psychologen, maatschappelijke assistenten... en ook politiemannen en vrouwen maken er deel van uit. Zij hebben allemaal maar één doel: ten dienste staan van nabestaanden, hen toelaten echt te beginnen rouwen en de weg vrij te maken zodat justitie haar werk kan doen.

In ieder hoofdstuk van dit boek zullen vertegenwoordigers van al die diverse beroepsgroepen hun verhaal doen en aan de hand van de getuigenissen van rampen, ongevallen en moorden waaraan zij hun bijdrage hebben geleverd, proberen om een antwoord te geven. Er wordt niet alleen een tipje van de sluier opgelicht, ook hun ziel wordt blootgelegd.

Joan De Winne
Diensthoofd DVI

INLEIDING

Prof. Dr. Willy Bruggeman – Voorzitter federale politieraad

België heeft, en dit mag gezegd worden, een prominente plaats veroverd in het DVI-gebeuren. Niet dat we de eersten waren om DVI-teams op te richten. Onder meer Nederland en Denemarken waren ons voor. Eigenlijk hebben we gebruikgemaakt van die stimulerende achterstand. Na de ramp op de camping Los Alfaques in 1978 zijn we erin geslaagd om snel professionele multidisciplinaire teams in te richten, vooral dankzij de inzet van enkele *believers*. Zelf heb ik, gebruikmakend van hun kennis en ervaring, deel mogen uitmaken van het trio dat de allereerste versie van het DVI Interpolhandboek, de bijbehorende formulieren en procedures heeft geschreven. Maar deze richtlijnen kregen maar belang in die mate dat ze ‘succesvol’ door de teams uit de verschillende landen werden toegepast en later geautomatiseerd.

Alle lof en eer gaan echter naar diegenen die naar aanleiding van verschillende crisissen gezorgd hebben voor een kwaliteitsvol en sterk geapprecieerd optreden. Zij hebben moeten werken in bijzonder moeilijke omstandigheden, zowel in België als in het buitenland. De in dit boek opgenomen getuigenissen en artikelen zijn sprankelende illustraties van hun enthousiasme, hun inzet en de steeds meer en bredere wetenschappelijke inbreng bij het optreden van DVI-teams. In de loop der jaren is er wel al een hele weg afgelegd, zijn er heel wat momenten geweest van reflectie en kwaliteitsverbetering. Zulke momenten ontstonden meestal na crisissituaties zoals het Heizeldrama, de zaak-Dutroux en de Schiedammer Parkmoord. Dit laatste voorbeeld betreft geen massagebeuren, maar wel een individuele moord met grote juri-

dische en operationele gevolgen in Nederland, waar we ook in België heel wat uit kunnen leren.

Het is dan ook toe te juichen dat deze publicatie er nu ligt, niet alleen door de wetenschappelijke en professionele inbreng, maar vooral omdat we hiermee voor de toekomst kunnen vastleggen wat we anno 2007 al gepresteerd hebben en over welke mogelijkheden we beschikken. Dit boek kan ook aanzetten geven tot verbetering. Al was het maar door een breder publiek inzicht te geven in het reële werk van specialisten.

Toch wil ik hier ook een pleidooi houden voor een nog meer geïntegreerde aanpak enerzijds, en voor een algemene verbetering van de forensische inbreng binnen het politiewerk anderzijds. Forensische wetenschappen zijn alle wetenschappelijke en technologische disciplines die kunnen worden aangewend voor de opheldering van rechtsvragen. De beschikbare forensische wetenschappelijke kennis en de methoden moeten absoluut worden aangewend voor de opheldering van criminele zaken en voor het leveren van materiële bewijsvoering.

Hefboom

Bij politie en justitie wordt nog te veel in schuifjes gedacht en gehandeld. Het DVI staat organisatorisch en naar gebruikte methodes en procedures nog (te) los van andere disciplines. Het optreden bij crisissituaties, de identificatie van verdachten en criminelen, het preventief omgaan met potentiële identificatiegegevens en het opsporen van verdwenen personen zijn domeinen waarin het DVI vaker betrokken zou moeten worden. Ook de integratie van de DVI-structuur in de politieorganisatie kan beter.

Misschien kan deze publicatie ook als hefboom dienen tot het nemen van volgende initiatieven:

1. het organisatorisch samenbrengen van complementaire elementen van de organisatie zoals de Cel Verdwijningen en de

DVI-structuur als onderdeel van de bijzondere eenheden in synergie met de coördinatiestructuur van de laboratoria van technische en wetenschappelijke politie;

2. het beter gebruikmaken van de eigen (= politie) medisch geschoolden zoals de tandartsen en andere specialisten;
3. het horizontaal verder kwantitatief en kwalitatief optimaliseren van de opsporings- en bewijsvoeringsmethoden, met bijzondere aandacht voor het identificeren van personen (biometrische technieken en gegevens, nieuwe technieken zoals gezichtsreconstructies, het formeel institutionaliseren van ante-mortem- en post-mortemtoepassingen bij verdwijningszaken en het identificeren van lijken);
4. het verder integreren en beschikbaar maken van informatie voor de diensten die met deze opsporingen belast zijn, daarbij gebruikmakend van nieuwe vormen en mogelijkheden van internationale samenwerking;
5. het verbeteren van de internationale samenwerking met maximaal gebruik van Interpol;
6. het beter inrichten van de strafrechtelijke bewijsvoeringsketen, niet alleen in louter gerechtelijke zaken maar ook in zaken die verband houden met de hier gestelde problematiek.

Forensisch onderzoek

Maar ook het forensisch onderzoek op zich verdient beter. Het staat nu in de volle belangstelling, zowel in België als in het buitenland. De publieke opinie en de rechtstreeks betrokkenen zijn zich voortdurend bewust van het belang van de inbreng van forensische wetenschappen in gerechtelijke onderzoeken in het algemeen, en bij de DVI-activiteiten in het bijzonder. Het forensisch onderzoek heeft ontegensprekelijk een internationale dimensie gekregen.

Een forensisch deskundige laat zich kennen door zijn of haar vakmanschap, gebaseerd op forensische (vak)kennis en kunde,

en een systematische werkmethode die voldoet aan de wetenschappelijke standaard. Daarnaast zijn onafhankelijkheid, hardnekkigheid in het ‘speurwerk’ en een correcte deontologische en ethische ingesteldheid van het grootste belang. Een andere vereiste is dat al wie te maken heeft met het forensisch onderzoek over de nodige kwalificaties zou moeten beschikken; dit geldt zowel voor de politie als voor de deskundigen.

Het is bovendien van even groot belang dat, ongeacht het geldende rechtssysteem, de materiële bewijsvoering steeds aan de hoogst mogelijke kwaliteitsvereisten voldoet. Dat is nodig als garantie voor de belangen van de verdediging en van de rechtszekerheid.

De toepassing van de forensische wetenschappen blijft echter niet beperkt tot het onderzoek van specifieke feiten. Zij kunnen ook toegepast worden om meer inzicht te krijgen in criminele en maatschappelijk relevante fenomenen. Zo dragen ze bij tot de *verwetenschappelijking* van de politie. Naast *politiekunde* gaat steeds meer aandacht naar *politiewetenschap*, in het bijzonder bij de rechercheopleiding. Er wordt steeds meer een beroep gedaan op niet-politie docenten, juist om de inbreng van forensische wetenschappen te vergroten. De bijdragen in dit boek zijn daar een goede illustratie van.

De overtuiging groeit dat belangrijke inspanningen rond de professionalisering en institutionalisering van het forensisch onderzoek bij politie en deskundigen zich opdringen. Stilaan is er ook een dialoog tot stand gekomen tussen experts, magistraten en politie. Door die dialoog is duidelijk de behoefte gebleken aan het in kaart brengen van het expertiselandschap, aan een degelijke kwalificatie van experts en aan een nog betere samenwerking met de politie. Justitie (en het forensisch onderzoek) overstijgt steeds meer de landsgrenzen waardoor de behoefte aan internationale kwaliteitsnormen zich opdringt, maar waarbij de indringende humane dimensie niet verloren mag gaan.

We moeten ernaar streven om de gevraagde expertise dag en nacht beschikbaar te maken. Bovendien moet ze voldoen aan de noodzakelijke kwaliteitscriteria. De oprichting van kennis- en expertisecentra op nationaal en Europees niveau zijn hiervan een duidelijk teken.

Door de nationale, internationale (Europese) en maatschappelijke belangen zal het forensisch onderzoek, vooral onder Europese druk, nog aan belang toenemen. Daartoe dienen in België de forensische wetenschappen te worden uitgebouwd, het multi- en interdisciplinaire karakter ervan te worden benadrukt en een permanente dialoog tussen politie, magistratuur en forensische wetenschappers/deskundigen te worden geïnstalleerd.

Tot slot lijkt het mij dan ook aangewezen dat:

- een globale visie op het gebied van het multidisciplinaire optreden bij crisissituaties verder wordt ontwikkeld, zeker in het kader van terroristische aanslagen;
- de structuur van het DVI-team model staat voor gelijksoortige ontwikkelingen in andere probleemgebieden;
- de kwaliteit, opleiding en vooral het statuut van de expert vanuit de overheid, in samenwerking met bestaande (universitaire instituten) worden bestendigd en ontwikkeld.

Betere werking

Er is nog heel wat werk aan de winkel binnen de politie en justitie, maar het moment is nu wel gekomen om verder te streven naar een betere werking en kwaliteitsverbetering. Hiermee wil ik absoluut geen afbreuk doen aan de prominente inbreng van alle medewerkers die zich aan het DVI-team hebben verbonden, zowel politiemensen, wetsgeneesheren, tandartsen, Rode Kruismedewerkers, leden van de Civiele Bescherming, antropologen en psychologen. Wel integendeel.

Dit boek illustreert de behoefte aan een kwaliteitsvolle interdisciplinaire samenwerking. En als het op een duidelijke en men-

selijke manier het forensisch terreinwerk voor een breed publiek toegankelijk maakt, mogen we ook deze opdracht ‘geslaagd’ noemen.

1. HET DVI: METEEN EEN SPRONG IN HET DIEPE

*Het kapseizen van The Herald of Free Enterprise in Zeebrugge.
Onze eerste officiële actie betrof meteen een ramp zonder voorgaande.*

Vrijdag, 6 maart 1987. The Herald of Free Enterprise, een roll-on-roll-offboot van de rederij Townsend Thoresen, verliet met lichte vertraging de haven van Zeebrugge. Aan boord bevonden zich 460 passagiers en 60 bemanningsleden, bijna allemaal Britten. Voor velen was de terugreis het einde van een goedkoop tripje naar het vasteland. Via *The Sun*, een Britse tabloid, kostte de overtocht exact één pond. Het was een eerste lentedag: een gladde zee, een behoorlijk koud aanvoelende noordoostenwind en een heldere avond.

Net buiten de havengeul gebeurde het drama. In enkele seconden tijd veranderde de kalme overtocht in een nachtmerrie zonder gelijke. De boot kapseisde zo snel dat vluchten, laat staan een reddingsboot laten zakken, onmogelijk was. Zij die nog het meeste geluk hadden, belandden in het water. Maar de koude zee eiste snel haar tol. Vele honderden zaten echter in de gekantelde boot. Ze zagen het verschil tussen boven en onder en links en rechts niet meer. Mensen vochten voor hun leven, vertrappelden elkaar, verdronken als levende brug voor de sterksten onder hen. De tol was hoog, bijzonder hoog. 192 opvarenden overleefden diezelfde avond de ramp niet. Later stierven er nog eens drie overlevenden in het ziekenhuis. Het officiële dodental werd op 195 vastgelegd. Drie lichamen werden nooit teruggevonden. De oorzaak van de ramp moest niet ver worden gezocht: het schip had met open boegdeuren de haven verlaten. Het water was binnengegutst en had het schip binnen de kortste keren uit zijn evenwicht gebracht. De gevolgen waren desastreus.

Joan De Winne is onlosmakelijk verbonden met het Disaster Victim Identificatie-team (DVI). Hij was er vanaf het eerste moment bij en hij is er altijd bij gebleven. Onder zijn leiding werd het een team met een internationale reputatie. Joan liet en laat zich omringen door speurders die niet alleen bekwaam zijn, maar ook enthousiast en met een onblusbare drang om via nieuwe technieken nog betere speurders te worden.

Ik schaam me eigenlijk nog altijd als ik nu zeg dat 6 maart 1987 voor mij zonder noemenswaardig wereldschokkend nieuws voorbij is gegaan. Ik was die vrijdagavond naar mijn ouders vertrokken om daar een handje toe te steken bij verbouwingen. De hele avond hadden we aan het terras zitten metselen en het was best gezellig geweest. Een semafoon, laat staan een gsm, bestond toen nog niet. Ik had wel een sematoon, een piepding dat waarschuwde als er iets dringends was. Als het bakje een geluidssignaal liet horen, dan wist ik dat ik naar de permanentie van de rijkswacht moest bellen. Maar het doosje bleef zonder enig geluid en ik was in eer en geweten gerust. Pas later zouden we vaststellen dat het piepding bij mijn ouders thuis geen bereik had.

Het DVI bestond toen precies twee maanden. In januari was het opgericht en alles stond netjes op papier. De basiskern bestond uit het dertig man sterke 'Away Team', dat al in 1980 binnen de rijkswacht op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid was opgericht. De aanleiding ervan was de ramp in het Spaanse Los Alfaques (De Zandduinen), een camping in San Carlos de la Ràpita aan de Costa Dorada, waar op 11 juli 1978 minstens 215 mensen het leven verloren toen een tankwagen met vloeibaar propaan van zijn route afweek en ontplofte. Onder de slachtoffers waren 36 Belgen. De mensen van het Away Team waren

gerekruteerd uit de Bijzondere OpsporingsBrigade (BOB) van Brussel en uit het gerechtelijke detachement bij het Militair Tribunaal. Wanneer eind 1986 een werkgroep van Interpol onder voorzitterschap van de Belgische rijkswachtkolonel Bruggeman wereldwijd adviezen rondstuurde aan alle bij Interpol aangesloten politiediensten om een volwaardig DVI-team op te richten, moest de structuur van het Away Team aangepast worden. Dat werd mijn taak en op papier was het werk zowat afgerond in januari 1987. In het totaal zouden we met een honderdtal mensen zijn, allemaal vrijwilligers die naast hun gewone baan dag en nacht klaar zouden staan om uit te rukken en te helpen bij grote rampen in het buitenland waarbij Belgen betrokken waren. Rampen in het buitenland, dat waren de zaken waar wij ons aan verwachtten. Geen gekapseisde boot in Zeebrugge.

Het duurde tot acht uur zaterdagmorgen voor ik op de radio het nieuws hoorde. Ik vloek niet snel, maar toen deed ik dat wel. Er was een ramp gebeurd, er waren ongetwijfeld heel veel doden en ik had de slaap der onschuldigen genoten. Het DVI moest operationeel nog volledig in de steigers worden gezet. Mensen moesten gerekruteerd en getraind worden volgens de nieuwe Interpolrichtlijnen. Het enige waarmee ik me kon troosten, was de wetenschap dat er nog altijd een beroep kon worden gedaan op het Away Team en ik kon alleen maar hopen dat de officier van wacht die speurders inderdaad had uitgestuurd. Als dat zo was, dan konden we alle verdere acties catalogeren onder de noemer *la conduite de la bataille*.

Nog nooit heb ik zo snel het nummer van het Centraal Bureau voor Opsporingen (CBO) gedraaid. Ik weet niet wie het meest opgelucht was: de man op de centrale, of ikzelf toen ik hem aan de lijn had. De hele avond en nacht had hij alle mogelijke moeite gedaan om mij te bereiken. Er was zelfs een ploeg politieagenten naar mij thuis gestuurd om na te gaan of er mis-

schien iets aan mijn telefoon mankeerde. Maar ik was er niet...

Gelukkig had de Directie Operaties van de rijkswacht wel het Away Team onder de leiding van commandant Boeckmans en luitenant Brams op pad gestuurd. Het team dat van de dode lichamen identificatiegegevens moest verzamelen – de zogenaamde post-morteminformatie – was dus al op de plaats van de ramp. Zo snel als ik kon, vertrok ik richting Brussel. Ik moest naar het CBO om een aantal gegevens op te halen en dan kon ik onmiddellijk naar Zeebrugge. Alleen was dat buiten de waard gerekend. Ik reed met een oude Mercedes-bestelwagen die ik met veel geduld en misschien iets minder kunde had omgetoverd tot een prehistorische mobilhome. Op de afrit van Drogenbos, nog een tiental kilometer van de rijkswachtkazerne, liep het mis. Het ding gaf twee hikkende zuchten en stond onwrikbaar stil. Even wist ik niet wat te doen. De wet van Murphy had ons al genoeg tijd doen verliezen. Ik besloot dan maar om de eerste, de beste auto te doen stoppen. Als een gek stond ik daar op de weg te zwaaien. Een dame stopte. Terwijl ik bijna over mijn woorden viel, stelde ik mij voor, vertelde haar dat ik onmiddellijk, zonder aarzelen, dringend en rechtstreeks naar de rijkswachtpost in Etterbeek moest. Als de vrouw al verbijsterd was, dan liet ze dat niet merken. Ze deed de passagiersdeur open, liet me instappen en scheurde toen met een rotvaart naar de plaats waar ik moest zijn. Ik weet nog dat ik toen haar naam en adres heb genoteerd maar in de heisa van de volgende dagen ben ik die kwijtgeraakt. Jammer, want die vrouw wil ik nog altijd, in alle rust en kalmte ditmaal, bedanken.

Met een rijkswachtvoertuig ging het toen stante pede richting Zeebrugge. Van op mijn bureau had ik snel contact gehad met mijn mensen en zij hadden me verteld dat de post-mortemgegevens van de lichamen die ze al hadden binnengekregen, waren genoteerd op de Interpolformulieren en klaar waren voor verwerking. De lichamen waren allemaal naar de marinebasis van

Zeebrugge overgebracht en daar zou dan ook mijn eerste stop zijn.

Chaos

Hoe dichters we bij Zeebrugge kwamen, hoe meer de wegen dichtslibden. Vrachtwagens stonden met tientallen achter elkaar aan te schuiven. Auto's kropen vooruit. Brandweer, politie, Rode Kruis en andere hulpverleners baanden zich doorheen de file een weg. En ook wij dwongen iedereen met toeters en bellen aan de kant. Zelfs in de auto voelde je hoe de sfeer veranderde.

Het beeld op de marinebasis was bijna hallucinant. Lichamen die uit het schip of uit het water waren gehaald, waren onder-tussen overgebracht naar een hangar. Daar werden de eerste post-mortemgegevens verzameld. Zodra de lichamen beschreven waren, werden ze opgebaard in de sporthal van Zeebrugge. Ik kan moeilijk beschrijven wat daar gebeurde. Misschien is de juiste term 'chaos'. Het was pure chaos. Iedereen liep door elkaar, het stikte er van de mensen: rijksmacht, hulpverleners, Civiele Bescherming, politie... Van enige algemene coördinatie was weinig te merken. Iedereen deed wel verschrikkelijk zijn best, maar niemand scheen echt te weten hoe we het met al die doden nu verder moesten aanpakken.

Ik volgde het boekje en bood me aan bij majoor De Velter, de districtscommandant van Brugge. Die leek best tevreden dat ik er was en nodigde me meteen uit op de coördinatievergadering van het crisisc comité. Die werd geleid door Olivier Vanneste, de gouverneur van West-Vlaanderen. De man had net een volledige rampenplanning op papier gezet en ik denk dat hij tot op de dag van vandaag onwaarschijnlijk opgelucht moet zijn dat hij toen op dat moment die rampenplanning had. De gouverneur werkte opvallend correct, gestructureerd en was heel competent. Vanaf dat moment voelde je gewoon dat hij de zaak in handen had. Later heeft hij trouwens van de Engelse koningin de titel

van *Knight Commander of the British Empire* gekregen, om de manier waarop hij de reddingsactie in Zeebrugge heeft geleid.

Op de vergadering had ik carte blanche gekregen om in nauw overleg met onderzoeksrechter Dhoest alle maatregelen te nemen om de doden te identificeren. Onmiddellijk daarna ging ik naar mijn mensen. We hadden in deze zaak twee aspecten: de levenden en de doden. Bij de levenden was het grote probleem dat verschillende mensen naar verschillende ziekenhuizen waren gevoerd. Wie zich precies waar bevond, moest eerst duidelijk worden. Alleen zo konden de zogoed als ontbrekende lijsten van de opvarenden van de boot worden aangevuld en bekeken worden wie ervan werd vermist. Deze lijsten waren voor ons dus enorm belangrijk om te weten bij wie we terechtkonden voor antemorteminformatie over de doden. In tegenstelling tot wat de meeste mensen denken, ben je met de post-mortemgegevens die je op de lijken hebt verzameld geen stap verder om ze te identificeren. Je hebt ante-mortemgegevens nodig over de vermisten om ze met de post-mortemgegevens te vergelijken, en die gegevens kun je alleen maar krijgen via hun nabestaanden.

Ondertussen had het parket van Brugge al een wetsgeneesheer aangeduid: professor Jacques Timperman uit Gent en zijn collega en latere opvolger, professor Michel Piette. Mijn entree daar was allesbehalve opbeurend. Timperman bekeek me van top tot teen en deelde me dan koudweg mee dat mijn aanwezigheid niet gewenst was. Hij hield zich bezig met gerechtelijke geneeskunde en hij had ons daar niet bij nodig. Discussie gesloten. Even was ik te verbijsterd om iets te zeggen. Ik ben stilletjes naar buiten gegaan en heb toen mijn baas, de commandant van het CBO, van het probleem op de hoogte gebracht. Kolonel Luyten loste het subtiel op. Hij nam contact op met professor Timperman en hij heeft hem toen heel rustig en diplomatisch uitgelegd wat wij hem als steun konden bieden.

Eigenlijk begreep ik Timperman ook wel enigszins. Hij werd

plotseling, in het midden van die chaos, geconfronteerd met een massa lichamen en hij moest zo snel mogelijk zijn onderzoek doen, want honderden radeloze families wachtten op nieuws. Op dat moment arriveert er een gloednieuw team dat niemand van haar noch pluimen kende om zich – in zijn ogen – met zijn opdracht te bemoeien. Een team dat bovendien werd geleid door een jonge speurder, een oud-student van hem nota bene, die vol jeugdige overmoed, als een olifant in een porseleinkast, binnenkwam.

Professor Timperman was echter professioneel genoeg om de zaak uiteindelijk nuchter te bekijken en de voordelen van een samenwerking met ons in te zien. Zodra het voor hem duidelijk was wat onze taak precies inhield, dat wij hem wilden ondersteunen en niet in de weg wilden lopen of zijn werk ondermijnen, was de beslissing voor hem ook snel genomen. We hebben vanaf dat ogenblik zonder meer schitterend kunnen samenwerken en die samenwerking is door de jaren heen blijven bestaan.

We kregen dus de toestemming om alles te organiseren voor de identificatie van die zovele doden. Hoeveel het er waren, wisten we niet. Net zomin als we wisten hoeveel er nog bij zouden komen. Een eerste schatting ging tot vierhonderd dodelijke slachtoffers...

Lange adem

Een nieuw team had zich ondertussen aangemeld: de Britse speurders. Mijn Engels was toen schabouwelijk school-Engels, maar we begrepen elkaar en de vergadering verliep heel constructief. We spraken af dat de ante-mortemgegevens door de BOB van Brugge samen met bijstand van andere brigades zouden worden verzameld. Bij elk team zou ook een Britse speurder betrokken worden. En alsof het nog niet genoeg was, had ook het Nederlandse rampenidentificatieteam zich aangemeld. In het begin klonk het immers dat er ook Nederlanders aan boord waren en

daarom wilden onze Noorderburen ook hun zeg kunnen doen. Het werd dus een internationaal gezelschap dat zich vond in één doel: zo snel en accuraat mogelijk de slachtoffers identificeren om ze terug te geven aan hun familie.

Er werd ons een van de vrijstaande logementen van de rijks-wachtbrigade Zeebrugge ter beschikking gesteld, Villa Huguette, genoemd naar de vrouw van een rijkswachter die het huis ooit had bewoond. Het district Brugge had me een jonge enthousiaste officier toegewezen als adjunct, onderluitenant Van Daele. We hadden ideeën, plannen en onze *mission statement*. Maar we moesten die nu ook realiseren en in de praktijk omzetten. Alleen zouden we het niet halen, dat beseften we al snel. We moesten alle neuzen één kant op krijgen, ieders expertise respecteren en niet in elkaars weg lopen.

De eerste twee dagen werden in het totaal 48 lichamen binnengebracht. Toen werd het plotseling rustig. Nu moest er gewacht worden tot het schip werd rechtgetrokken. Dat kon ongeveer een maand duren en die maand hebben we heel hard kunnen gebruiken. We hadden aan de militaire overheid gevraagd of we hun loods op de marinebasis in Zeebrugge konden inpalmen. Daar stonden ze nu niet precies om te springen. Zij beseften – misschien sneller dan wij – dat ons werk een klus van lange adem zou worden. Onze activiteiten zouden het hele militaire leven ontwrichten. Maar voor ons was de hangar het gedroomde werkterrein. Er was stromend water, telefoon en er waren zelfs toiletten. Bovendien was de militaire basis in ieder geval van de wereld afgeschermd en beveiligd; dat was ook meegenomen. De Belgische pers viel immers mee, maar de Britse pers... dat was andere koek. *The sky was the limit* en deontologie bestond niet.

De Civiele Bescherming heeft toen in een mum van tijd de loods als een ideale werkplaats ingericht. Daarnaast bood de Zeemacht het DVI logies aan op zijn transportschip ‘Godetia’ in de haven.

Gruwelijk

In het begin wilden de Britse autoriteiten onder druk van de families zo snel mogelijk de identificatie van de slachtoffers. Voor hen was de visuele identificatie al voldoende. Wij stonden daar huiverachtig tegenover. Mensen zien wat ze willen zien en een verdronken, opgezwollen lichaam is niet altijd zo fraai om te zien. Het enige voordeel was wel dat die eerste lichamen eigenlijk vrij ongeschonden waren. De Belgische onderzoeksrechter hakte de knoop door: als de Britten het zo deden, dan moesten wij ons daar maar in schikken. Dus legden wij de lichamen op een rij in de sportzaal van Zeebrugge. En een tweede rij en een derde... 48 lichamen in rijen naast elkaar. De poorten gingen open en families defileerden er voorbij. Ik vond het gruwelijk. Een man zocht tussen al die lichamen zijn vrouw, zijn dochter en zijn kleinzoon. Hij wees zijn vrouw aan. Onmiddellijk vroegen wij de ante-mortemgegevens op en begonnen wij te vergelijken. Die ene vrouw was geïdentificeerd. Hij wees zijn kleinzoon aan en toen ook zijn dochter. Hij merkte dat hij zich vergiste en toonde een tweede vrouw... En een derde. Geen van de vrouwen zou echter zijn dochter zijn. Pas twee maanden later hebben we zijn kind in het rechtgetrokken schip teruggevonden.

Net buiten de deur van de hall waar we de lichamen hadden opgebaard, drumde de Britse pers om een glimp van de getroffen families op te vangen. Er waren geen grenzen, ellebogenwerk, voetwerk, duwen, schoppen... Alles was toegelaten voor dat ene beeld, die ene quote. Ik ben die avond gedegouteerd naar huis gereden.

We zijn met de Britten en met de onderzoeksrechter opnieuw rond de tafel gaan zitten. Er werd overeengekomen dat we de Interpolrichtlijnen zouden respecteren en alleen identificeren op basis van de vergelijking van de post-mortemgegevens met de ingewonnen ante-mortemgegevens. Ondertussen was het ook duidelijk geworden dat alle slachtoffers Britten zouden zijn. De

lijsten van de betrokkenen werden dag na dag betrouwbaarder. De doodsoorzaak was verdrinking en de oorzaak was een ongeval. De Britten wilden een volledige lijkschouwing: extern en intern. Maar daar stonden de Belgische autoriteiten weer niet op te wachten. Zij wilden niet opdraaien voor de kosten van die dure inwendige schouwing tot identificatie. Voor de onderzoeksrechter was een externe schouwing voldoende. De Britten zochten een oplossing. De situatie wil dat elke Brit die in het buitenland overlijdt bij aankomst in het Verenigd Koninkrijk wettelijk volledig moet worden geschouwd. Maar België kon de lichamen niet vrijgeven vooraleer ze geïdentificeerd waren. Dus besloten de Britten dat de Belgen de uitwendige schouwing zouden verzorgen samen met de registratie van de tandheelkundige gegevens. De inwendige lijkschouwing zou worden uitgevoerd door Britse anatoom-pathologen op Belgische bodem.

De zoektocht naar de identiteit van de verongelukte mensen ging maar verder. Zowel de politie van Zeebrugge, de rijkswacht, de gerechtelijke politie van Zeebrugge, de douane als de zeevaartpolitie waren met hetzelfde bezig: de lijsten van familieleden opvragen en familieleden ondervragen. Het werd een boeltje met als resultaat dat het DVI een wirwar van onduidelijke lijsten kreeg.

Maar in de zijlijn werd door een niet-politionele dienst ook een lijst gemaakt. De Dienst Dringende Sociale Interventie (DSI) van het Rode Kruis zat eveneens in Zeebrugge en maakte namelijk ook lijsten. Deze dienst had echter opgeleide mensen en een procedure om dergelijke omstandigheden aan te pakken. De lijsten van de DSI waren dus veel accurater.

De constatering dat we met een gerust gemoed alleen op de lijsten van de DSI konden vertrouwen, is toen de basis geweest van een samenwerking die tot op de dag van vandaag is blijven duren.

Voor de ante-morteminzameling maakten we koppels van een speurder met een maatschappelijk assistent van de DSI en

die gingen samen op pad. Ze bleven samenwerken tot het hele dossier was afgewerkt. Het taalprobleem werd opgelost door Britse sociale werkers van de sociale dienst van Dover en het Britse Rode Kruis. Door de typische vooroordelen die er toen bestonden zoals ‘macho rijkswachter’ en ‘geitenwollen sokken maatschappelijk assistent’ verliep deze combinatie in het begin wat stroef, maar het wederzijdse respect groeide en na een tweetal dagen werkte dit systeem als een goed geoliede machine.

Een na een konden we zo de lichamen identificeren. Daarna moesten ze naar Britse gewoonte gebalsemd worden – iets wat voor ons nieuw was – en werden ze naar het AZ Sint-Jan in Brugge overgebracht. Daar konden de familieleden hen in een open kist groeten. Ondertussen spoelden er hier en daar op het strand nog negen lichamen aan, zelfs in Nederland. Het post-mortemwerk ging dus ook nog verder.

De boot moest worden rechtgetrokken en het besef groeide dat in die boot nog tientallen, zo niet meer dan honderd lichamen zouden liggen. De tijd en het water zouden hun deel hebben opgeëist. De lichamen zouden lang niet zo ‘netjes’ zijn als de slachtoffers die we in de eerste uren na de ramp in onze hangar hadden gekregen. De commandant van de rijkswacht, generaal Beernaert, besepte gelukkig ook dat de opdracht die wij hadden gekregen, emotioneel zeer belastend zou zijn. Hij vroeg aan de medische dienst van het leger – de rijkswacht was daar toen nog onderdeel van – of zij geen opgeleide mensen in huis had met ervaring in dit soort dingen. Nu hadden we in België nooit eerder zoiets meegemaakt. Bij het leger was er echter wel een psycholoog, kapitein Luc Quintein, die zich had gespecialiseerd in *battlestress* en posttraumatische stoornissen (PTSD). Vanaf dat moment was er ook op het terrein oog voor de psychologische opvang.

Apocalyptisch

De dag dat The Herald of Free Enterprise zou worden gelicht, naderde. De briefing die ik aan alle deelnemers moest geven was voorbereid. Die gebeurde zoals we het in onze opleiding hadden geleerd: militair strikt, duidelijk en gestructureerd. Na de briefing voeren we met een sleepboot naar het schip. Ik was al een keer op de boot geweest maar de omvang en kwetsbaarheid van die mastodont vielen me opnieuw op. De bergingsfirma Smit Tak had op het schip een enorme constructie bevestigd om het te kunnen takelen. Niemand wist of het zou lukken maar er was goede hoop. We toerden rond het schip en gingen dan opnieuw naar de kade. Een deel van het gezelschap hing toen al overboord, want de zee was opvallend ruw. Een eerste voorproefje van wat ons te wachten stond.

Toegegeven, de ramp met The Herald of Free Enterprise was uitzonderlijk in zijn soort. De maatregelen die werden getroffen eveneens. Net zoals de kleine details die ons, als team, toch toonden dat er waardering voor ons werk was. Zo hadden we een aantal voertuigen gekregen om tussen Brussel en Zeebrugge te pendelen. We probeerden de mannen 's avonds zo veel mogelijk thuis, in hun eigen vertrouwde kring, te laten. Die auto's waren echter ronduit afdankertjes: de portieren knelden, ze waren versleten en ze zagen er vanbinnen niet uit. Op een briefing was ook generaal Beernaert aanwezig. Hij maakte zijn opwachting in een helikopter. Na de briefing was het weer echter zo slecht geworden dat de man met de auto naar Brussel moest. Dat was sneller gezegd dan gedaan, want zijn eigen auto mét chauffeur stond in Brussel. Al lachend stelde ik hem toen voor om mijn voertuig te nemen en meteen voegde ik eraan toe dat hij het portier wat moest opkrikken omdat hij het anders niet dicht zou krijgen en dat hij het gerammel er jammer genoeg bij zou moeten nemen. De generaal keek even naar mij, vervolgens naar de auto en reed

uiteindelijk met een veel deftiger exemplaar naar Brussel. Twee dagen later echter kregen we een nieuwe reeks auto's. Zonder commentaar.

Op dinsdag 8 april om 8 uur 's ochtends was het dan zover: de Herald werd gelicht. Vanuit het commandocentrum volgden we het hele gebeuren van dichtbij. De spanning was om te snijden. In de late namiddag gaf Smit Tak ons groen licht om aan boord te gaan. Met een Seakinghelikopter van de basis Koksijde werden we voor een eerste verkenning op het schip gedropt. Het gezelschap was beperkt: iemand van de verzekering, het hoofd van de duikers van de marine van Zeebrugge, een vertegenwoordiger van het ministerie van Volksgezondheid, het hoofd van de Britse duikers, een bemanningslid van de Herald die het schip door en door kende en ikzelf.

De geur op het schip greep me meteen naar de keel: het was een mengeling van modder en olie. Ik probeerde me voor de rest niets voor te stellen en open te staan voor alles wat ik vanaf dat moment op mijn weg zou ontmoeten. Het schip was ronduit beangstigend. Het was er aardedonker. Van de mijndirectie in Beringen hadden we mijnwerkershelmen in bruikleen gekregen met een lamp erop bevestigd zodat je de handen vrij had. Wat we door die smalle lichtbundel in het schip zagen, was apocalyptisch. Op dat moment ga je op louter adrenaline verder. De modder had zich overal tussen genesteld en hier en daar zagen we uit die smurrie een arm of een been steken. Het schip was misschien wel rechtgetrokken, maar de modder had de wetten van de zwaartekracht nog niet gevolgd en lag als een zwarte muur tegen de stuurboordwand. Op het bovendek hingen reddingsvesten aan het plafond waar ze bij het kapseizen van het schip waren blijven haken, en zwierden heen en weer in de wind. In de keukens werd het pas echt hallucinant. Daar waren de buizen en leidingen niet door valse muren bedekt. Tussen een van de buizen

aan het plafond hing een lichaam. We gingen verder. Ik probeerde zo veel mogelijk details te onderscheiden. Plotseling viel mijn oog op een klein teddybeertje. Het speelgoed lag op een plank, wat eigenlijk onmogelijk was. Kennelijk was het knuffeltje bij het rechte trekken van het schip daar toevallig terechtgekomen. Ik nam het beertje mee in de hoop dat ik het ooit aan de familie kon terugbezorgen. Ik heb gezocht, maar nooit gevonden aan wie de knuffel toebehoorde. Uiteindelijk heb ik hem gewassen. Niet één keer, maar een tiental keren. De specifieke geur die toen in het schip hing, heb ik er nooit uit gekregen. Als een mascotte staat het teddybeertje nog altijd op mijn bureau.

Onmiddellijk na de verkenning vergeleken we wat we op papier hadden vastgelegd met wat in realiteit mogelijk zou zijn. We beseften dat we het ergste nog niet hadden gezien en we wisten dat we bitter weinig tijd zouden hebben. De bergingsfirma Smit Tak had ons ervoor gewaarschuwd dat ze niet garant stond voor de stabiliteit van de boot en dat ze ook niet wist hoe lang ze het gigantische schip in de takels zou kunnen houden.

Nog diezelfde nacht stuurden we er vier bergingsploegen op af. We zouden eerst beginnen met de berging van alle lichamen die we zagen liggen. In 24 uur was die eerste stap gezet, maar sommige lichamen konden we moeilijk uit het schip krijgen omdat ze in de modder vastzaten. We haalden dus de brandslang boven en gingen daarmee de modder te lijf. Het was een zeer doeltreffende manier, maar door die extra massa's water werd het schip te instabiel. Smit Tak reikte ons de oplossing aan en bood aan om kleine gaten in de romp van het schip te maken zodat het water gemakkelijker kon weglopen.

Lichaam na lichaam werd op die manier uit het schip gehaald en overgebracht naar 'onze' hangar op de zeemachtbasis. De lijk-schouwingen konden beginnen en iedereen toog aan het werk: de DVI-leden, de Britse politiemensen, de Belgische en Britse wetsgeneesheren en forensische odontologen, de vrijwilligers van

de hulpdienst van het Rode Kruis, de Civiele Bescherming en ten slotte de balsemers van de Britse begrafenisondernemer Kenyon. In totaal zo'n tachtig man. Alle lichamen volgden hetzelfde traject: foto – uitkleden – foto – externe schouwing – vingerafdrukken – beschrijving gebit – inwendige schouwing – balseming. De ingevulde post-mortemformulieren gingen naar Villa Huguette, naar het identificatiecentrum. Daar hadden mijn mensen van het identificatieteam al per slachtoffer uit de ante-mortemformulieren heel opvallende gegevens, zoals uurwerken, juwelen, opvallende kledingstukken en tatoeages gedistilleerd en die gegevens op grote papieren aan de muur gehangen. Ze hadden dat gedaan om het identificatieproces te versnellen want de families stonden vol ongeduld te wachten. Wij hadden hun wel gezegd dat we een week nodig hadden om hun een definitief antwoord te geven, maar de mensen namen die tijd niet. Ze wilden een antwoord, zo snel mogelijk, want ze waren al een maand aan het wachten op het catastrofale nieuws.

Gelukkig heeft iedereen in Groot-Brittannië een tandensteekkaart. De Britse odontologen hadden alle ante-mortemformulieren prima ingevuld. Elke avond kwamen ze samen met onze tandartsen om de ante met de post mortem tandheelkundige gegevens te vergelijken. Elke avond konden we hier en daar een naam aanvinken. Nog een familie die uit haar onzekerheid kon worden verlost.

Vanaf toen spraken we niet meer over een paar lichamen, gemakkelijk behandelbaar zoals in het begin, maar hadden we het over meer dan honderd lichamen in erbarmelijke staat. Zodra de lichamen uit het water en de modder waren gehaald, ging het ontbindingsproces in sneltreintempo verder. We hadden op de terreinen van de marinebasis koelcontainers gezet, maar die waren eigenlijk te klein. We konden bijgevolg niet anders dan de vele lichamen geschrinkt op elkaar leggen. Dit veroorzaakte bijna een rel met de vrijwilligers van het Rode Kruis die het daar-

mee behoorlijk moeilijk hadden. Zij hadden immers als taak de lichamen daar te plaatsen om ze vervolgens te transporteren tussen de verschillende post-mortemwerkstations. Het was op dat ogenblik de enige mogelijkheid, maar op een bepaalde manier was het inderdaad aanstootgevend.

Het ene na het andere lichaam werd binnengebracht. Mannen, vrouwen en ook kinderen. Op één week werden 124 lichamen op de drie bovendecken geborgen, geautopsieerd en geïdentificeerd.

Samen met Dany de Beukelaer, het hoofd van het DSI, hebben we toen een bijeenkomst met de families georganiseerd in het Novotel in Brugge. Dat was heel erg moeilijk. Als leidinggevende vond ik dat het mijn taak was om de families te woord te staan, hun te zeggen wat we voor hun geliefden hadden gedaan. De mensen hadden zoveel vragen en ik kon alleen maar proberen om een antwoord te geven. Zoveel verdriet, zoveel gemis in één ruimte. En er werden nog steeds slachtoffers vermist. Het was verschrikkelijk. Ik ben geen drinker, maar na die bijeenkomst heb ik een whisky gedronken. Een grote.

Smit Tak heeft nadien het schip leeggepompt en het binnen de havenmuren van Zeebrugge gesleept. Pas toen kregen we toegang tot de machinekamers en het voertuigendek. Daar hebben we nog acht lichamen gevonden. Om zeker te zijn dat we nergens een slachtoffer over het hoofd hadden gezien, hebben we de Duitse collega's gevraagd of ze het hele schip met lijkenhonden konden afspeuren. België had toen immers nog geen honden, gespecialiseerd in het zoeken naar stoffelijke resten. De honden kwamen maar vonden niets of niemand meer...

Na bijna drie maand was onze opdracht voorbij. We konden niet meer verder werken. Alles wat we hadden kunnen doen, hadden we gedaan. Drie mensen die zeker op het schip aanwezig waren, hebben we nooit teruggevonden. Het waren twee militairen en een baby. De ouders hadden de baby in de auto laten slapen. Ze

waren er zeker van dat hun kleintje daar veilig lag. De auto van de Britse militairen hebben we ook teruggevonden. Maar de mannen zelf niet.

Maanden later stonden we op de zeepier toen The Herald of Free Enterprise, getrokken door twee sleepboten, de haven van Zeebrugge definitief verliet. Deze operatie was afgesloten. Net zoals mijn mensen had ik er een goed gevoel bij. We hadden alles gedaan wat we konden doen voor de nabestaanden van de families. Het DVI had zijn vuurdoop doorstaan, lessen voor de toekomst waren getrokken en interdisciplinaire samenwerkingsverbanden waren gesmeed. Ik besepte dat de basis was gelegd om een sterk, gemotiveerd en gedreven team uit te bouwen dat zijn naam eer zou aandoen.

2. DE WETSGENEESHEER

Een zwaar ongeval is als een puzzel met ontbrekende stukjes

*Een file op de E314 in Aarschot,
zoals er elke dag overal files zijn op de Belgische wegen.
Tot een vrachtwagen erop inrijdt en een inferno veroorzaakt.*

Woensdag, 22 april 1998. Het is ronduit prachtig weer. De zon schijnt, het is warm, het is zo'n zomerse lentedag om nooit te vergeten. Voor minstens drie families, bijna honderd hulpverleners en tientallen omstanders zal 22 april 1998 vooral altijd de dag blijven die ze nooit hadden willen meemaken.

Om 14.30 uur slaat het noodlot toe. Een vrachtwagen rijdt op de E314 in Aarschot in op een stilstaande file. Auto's vatten vuur, vrachtwagencabines schieten in brand. Een vrachtwagenchauffeur, met zijn been gekneld onder het dashboard, verkooft levend terwijl collega's machteloos hun brandblussers leegspuiten. Het drama wordt nog groter als de politie tussen de op elkaar gereden vrachtwagens nog twee personenauto's ontdekt.

De tol is hoog: een jonge moeder en haar twee zoontjes, een zeventigjarige moeder en haar mentaal gehandicapte zoon en de vrachtwagenchauffeur die op de file inreed, sterven ter plaatse.

Wim van de Voorde is wetsgeneesheer, forensisch arts. Hij is verbonden aan de KULeuven.

Sommige gebeurtenissen vergeet je nooit. Dat was ook zo met het ongeval op de E314. Misschien omdat het voor mij, als jonge wetsgeneesheer, de eerste keer was dat ik met een ramp van die omvang werd geconfronteerd. Maar misschien ook omdat het de eerste keer was dat ik nauw betrokken werd bij een onderzoek van het DVI-team.

Ik zat aan de werktafel van mijn kantoor in de Minderbroedersstraat in Leuven te werken – druk als altijd – toen het telefoontje binnenkwam. Toen bestond onze werkplek, naast de autopsiezalens natuurlijk, nog uit exact twee kleine bureautjes. Dat is nu gelukkig anders...

Ik herinner me dat het een bijzonder mooie dag was; de zon scheen volop naar binnen. Het parket vroeg me om zo snel mogelijk naar het gerechtsgebouw te komen om vandaar te vertrekken naar een ongeval op de E314. Mijn werkkoffer stond, zoals altijd, vertrekkensklaar. Veel tijd om in te pakken had ik niet nodig. In die koffer zit alles wat een wetsgeneesheer nodig heeft: een thermometer, materiaal om stalen te nemen en op te slaan, wat medische instrumenten...

Voor het gerechtsgebouw werd ik al opgewacht door de onderzoeksrechter, de griffier en de substituut van dienst. Net die dag was er een teambuildingsnamiddag voor het Leuvense parket, en in het gebouw was geen mens aanwezig. Omdat er toch een permanentie verzekerd moest worden, hadden de jongste onderzoeksrechter en haar jongste collega-substituut besloten om de honneurs waar te nemen. Ze zouden nog jaren de tijd hebben om aan teambuilding te doen. Zij moesten de zaak recht houden. Het werd voor hen beiden zowel letterlijk als figuurlijk een vuurdoop.

Escorte

Niemand leek over veel informatie over het ongeval te beschikken. Wel dat er verschillende vrachtwagens bij betrokken waren en dat er vermoedelijk dodelijke slachtoffers in de wrakken lagen. Uit de melding was wel duidelijk dat het een ongeval buiten proportie was. Toen we de E314 opreden, was het al meteen duidelijk dat we ons aan iets ergs konden verwachten. Wij reden in de richting van Lummen, niet in de rijrichting van het ongeval, maar zelfs daar was er een bijna stilstaande kijkfile. Wij hadden één ‘zwaantje’ als escorte meegekregen – meer waren er niet, zo werd gezegd – en we waren met drie auto’s. Ik reed als laatste in mijn eigen wagen. De eerste wagen werd nog welwillend doorgelaten. Vooral omdat de link tussen die wagen en de bereden rijkswachter wel duidelijk was. De tweede auto kon nog mee glippen, maar ikzelf, in de derde auto, had het moeilijk om de voorgangers te volgen. De chauffeurs dachten kennelijk dat ik mee profiteerde van de geëscorteerde auto’s vooraan en ik kon de voertuigen met de parketmagistraten amper bijhouden.

De verkeersdeskundige, een man die bij dit soort ongevallen een onontbeerlijke expert is, heeft uren op zich laten wachten. Hij geraakte niet door de aanschuivende file. De man belde, bijna radeloos, naar de politie met de vraag of hij alstublieft geen escorte kon krijgen. De enige manier waarop hij op de plaats van de feiten kon geraken, zou via de ondertussen afgesloten tegenovergestelde rijrichting zijn. De politie reageerde heel laconiek. Als mijnheer dat zo wilde oplossen, dan moest hij dat maar doen. Op eigen risico weliswaar. Maar een escorte was er niet, laat staan dat hij er een zou krijgen. Dat we later, op de plaats van het ongeval, een vijftal motoragenten tegen een politievoertuig geleund zagen staan ‘toekijken’, zullen we maar vergeten. Het was de eerste les van die dag: ramptoerisme bestaat in alle geleidingen, zelfs bij de politie.

De snelweg zat potdicht langs beide kanten. Het kwam me vreemd voor dat er op dat uur al zoveel verkeer op de baan was. Uiteindelijk was het een doordeweekse namiddag. Later zou ik horen dat er 's avonds in Brussel een match van de Rode Duivels werd gespeeld en dat daardoor ongezien veel auto's richting Brussel reden.

Het eerste wat ik zag, was de blauwe Hanomag van de toenmalige rijkswacht. Daarin was een soort commandopost opgericht. En ik zag tientallen persmensen, de camera's en fototoestellen in de aanslag, rond de nog smeulende wrakken lopen. Ik vond het weerzinwekkend. Het was mijn tweede les: iedereen doet zijn werk, en de prioriteiten liggen bij de verschillende deelnemers duidelijk anders.

Het was ook toen dat ik Joan De Winne leerde kennen en meteen was het duidelijk dat hij de touwtjes in handen zou nemen. Het stelde me gerust omdat ik ook dadelijk voelde dat er een heel grote bereidheid was tot samenwerken. Dat is ook gebeurd. Veel wist Joan nog niet te vertellen. Alleen dat er een ongeval was gebeurd, dat er brand was ontstaan en dat er onder de vrachtwagen minstens een auto gekneld zat.

Net op dat ogenblik kreeg ik een telefoontje van de spoedafdeling van het ziekenhuis Gasthuisberg in Leuven, het grootste ziekenhuis in de buurt en de plaats waar de zwaargewonden normaal gezien naartoe worden vervoerd. Wij werken erg goed samen en die directe lijn is erg belangrijk, want zo kom je snel dingen te weten die noodzakelijk zijn voor het werken ter plaatse. De spoedarts wist me te vertellen dat de toestand van de gewonden die naar het ziekenhuis waren overgebracht, geen al te grote zorgen baarde. Die mensen zouden het overleven. Niemand verkeerde in levensgevaar, de verwondingen vielen eigenlijk goed mee. Maar verontrustender was de volgende boodschap: een ouder echtpaar was op de spoedafdeling verzeild geraakt en had daar verteld dat hun dochter met hun kleinkinderen achter hen

aan reed toen het ongeval gebeurde. De hele familie was in twee auto's op weg naar het universitaire ziekenhuis voor het kraambezoek aan een pas bevallen zusje. De oma en opa hadden zelf niets van het ongeval gemerkt; ze hadden van het drama gehoord toen ze in Gasthuisberg wachtten op hun dochter en kleinkinderen die achter hen reden. De oma en opa waren blijven wachten en wachten, maar de familie was nog altijd niet in Gasthuisberg aangekomen. Ze probeerden elkaar wel gerust te stellen met de veronderstelling dat hun dochter in de rij auto's stond die door het ongeval niet meer weg konden, maar eigenlijk vreesden ze het ergste. De verpleging op de spoedafdeling had de juiste reflex: ze raadde de mensen af om terug te keren en zelf naar het ongeval te gaan kijken, wat ze eigenlijk spontaan wilden doen. Die mensen zijn lange uren op de spoedafdeling blijven wachten, terwijl hun ongerustheid alleen maar toenam.

Niemand, laat staan ikzelf, wist op dat moment hoe groot de werkelijke omvang van de ravage was. We wisten niet veel, en zeker nog niet hoeveel slachtoffers er precies waren en waar ze zich bevonden. Van één slachtoffer waren we wél zeker: het was de vrachtwagenchauffeur die in zijn cabine gekneld zat en ondanks pogingen om hem te bevrijden, levend was verkoold. Die man zat ook nog altijd zichtbaar in zijn stuurcabine. Maar andere slachtoffers?

Een van de mensen van het DVI wees me op een flard metaal tussen twee vrachtwagens. Het ging om een auto, een personenauto. Er was misschien nog maar vijftig centimeter van het voertuig zichtbaar. Het was compleet platgewalst. Even later werd duidelijk dat er nog een tweede personenauto bij het ongeval was betrokken. Dat voertuig zat dermate onder een vrachtwagen gekneld dat het even duurde vooraleer iemand doorhad dat er wel degelijk nog een andere personenauto bij het ongeval was betrokken. Je moest geen expert zijn om te zien dat de inzittenden van die voertuigen geen enkele kans hadden gehad. Het was

gewoon onmogelijk om daar levend uit te komen.

Joan stelde voor om de vrachtwagens letterlijk uit elkaar te trekken, de auto's te takelen, ze in te pakken en over te brengen naar een loods in Aarschot, tien kilometer terug. Niemand had zin om het onderzoek van die voertuigen te doen terwijl de halve wereld toekeek. Maar vooraleer aan takelen kon worden gedacht, moest de verkeersdeskundige ter plaatse zijn. Alleen hij kon uit de toestand van de auto's en de vrachtwagens alle gegevens halen die nodig waren om een degelijke analyse van het ongeval te maken. Dus moesten we wachten op die man die, een hartaanval nabij, ergens *en route* in een onoverkomelijke file stond aan te schuiven en nog altijd aan het proberen was om een paar meter verder te geraken. Alleen hij kon alle elementen noteren, inventariseren en op een rijtje zetten. Pas nadat hij zijn werk had gedaan, konden we denken aan takelen.

Ondertussen probeerde het DVI iets meer te weten te komen over de verkoolde vrachtwagenchauffeur en de inzittenden van de personenauto's. De eigenaar van de firma voor wie de chauffeur reed, dacht dat de chauffeur een Turk was. De politie nam dat niet zomaar aan. Vaak verwisselen chauffeurs aan de grens.

Speurders bogen zich ondertussen over de twee personen-voertuigen en hun inzittenden. Pas toen de vrachtwagens uit elkaar werden getrokken en de voertuigen min of meer waren vrijgemaakt, zagen geoefende ogen de stukken nummerplaat. In de auto's zag ik verkoolde resten van menselijke lichamen. De bevestiging van de eerste nummerplaat kwam maar een paar minuten later. Ik dacht aan die twee oudere mensen die vertwijfeld op nieuws zaten te wachten in Gasthuisberg. Een van de auto's was wel degelijk die van hun dochter. Voor hen was de onzekerheid voorbij. De andere auto was eigendom van een weduwe. Van de moeder en haar kindjes wisten we dat zij op dat moment op die plaats moesten zijn. Van de weduwe wisten we het niet. Daarom nam de coördinatiecel van het DVI in Brussel con-

tact op met de lokale politie van de plaats waar de dame woonde. Agenten werden op pad gestuurd om op die manier te weten te komen wie de auto bestuurde en of iemand misschien wist wat de plannen van de bestuurder waren geweest. Ook hier duurde het niet lang voor we eigenlijk voldoende informatie hadden gekregen om te veronderstellen dat de weduwe wel degelijk in de auto zat. Ze was een paar uur eerder thuis vertrokken met haar volwassen, gehandicapte zoon. De jongen had zich ontzettend verheugd, want hij mocht mee naar een musical. In Leuven zouden ze nog iemand oppikken en dan kon het feest van start gaan. Maar het feest zou nooit meer beginnen.

Op een dergelijk moment moet je je verstand op nul zetten. Je mag daar niet blijven bij stilstaan, want dan kun je niet meer professioneel reageren. Ik wist dat bekwame mensen de grootouders en de echtgenoot en papa van de slachtoffers zouden proberen op te vangen. In hen moest ik vertrouwen hebben.

Uren later, het was toen ruim 22 uur, reed de morbide stoet van getakelde auto's en de vrachtwagen richting Aarschot. De burgemeester had een loods vrijgemaakt. De lichamen van de slachtoffers lagen nog in de voertuigen. Het lijkt vreemd, maar voor die mensen kun je nog maar één ding doen: zorgen dat je de omstandigheden van hun overlijden kunt vastleggen. Dat kun je niet in het midden van de E314 met een horde ramptoe-risten en opdringerige camera's in de buurt.

Terwijl wij stonden te wachten, was de context van het ongeval min of meer duidelijk geworden. Door het drukke verkeer in de richting van Brussel, was er een file ontstaan. Een vrachtwagen was achteraan op die file ingereden. Auto's waren prompt in brand gevlogen en hadden de stuurcabine van de vrachtwagen in vuur en vlam gezet.

Rouwproces

Mijn taak moest nog beginnen: ik moest de inzittenden van de auto's identificeren en uitzoeken of er bij de chauffeur van de vrachtwagen een onmiddellijke oorzaak was te vinden waardoor hij op de file was ingereden. De verkeerseexpert had geen enkel remspoor gezien, de chauffeur had zelfs geen moeite gedaan om de rij auto's te ontwijken.

Eén hypothese moest ik verder onderzoeken, maar kon ik eigenlijk al uitsluiten: de vrachtwagenchauffeur zat niet dood achter zijn stuur toen het ongeval gebeurde. Het had gekund dat de man een hartaanval of een beroerte had gekregen, maar dat was niet zo. Getuigen hadden, heel sterk onder de indruk, verklaard hoe ze hadden gezien hoe de vrachtwagencabine in brand vloog en hoe de chauffeur had geprobeerd om weg te geraken. Ze hadden hun blusapparaten genomen, hadden geprobeerd om de vlammen te doven, maar dat was niet gelukt. De chauffeur zat kennelijk gekneld en was er niet in geslaagd om uit zijn vrachtwagen te geraken. Hij was levend verkoold. Voor de getuigen was dat traumatisch geweest: niets is zo erg als machteloos moeten toezien hoe iemand sterft. Voor mij was die getuigenis erg belangrijk omdat het een paar hypothesen uitsloot.

Ik had samen met de verkeersdeskundige in de stuurcabine gekeken en had een gsm op de grond zien liggen. Was de chauffeur aan het bellen en daardoor afgeleid? Het kon, maar het was te gemakkelijk om daar meteen de oorzaak te vinden. Er lagen ook opgevouwen wegenkaarten naast hem. Misschien was hij even afgeleid toen hij op een van de kaarten de juiste weg was gaan zoeken. Uiteindelijk waren we maar een paar kilometer van het verkeersknooppunt van Bertem verwijderd. Of was er iets anders aan de hand? De tachograaf was nog 'leesbaar'. Die zou ons misschien verder kunnen helpen...

In de loods werden de wrakken onderzocht. In het eerste wrak vonden we waar we het meest voor hadden gevreesd: drie

lichamen, waaronder twee kinderlichaampjes. In het tweede wrak vonden we ook geen verrassingen: twee verkoolde volwassenen. Dat laatste hadden we verwacht, maar we moesten alle mogelijkheden nog openhouden. Van de oma en opa van de auto met de kindjes wisten we met bijna vaststaande zekerheid dat er geen andere personen in zaten. De auto met de moeder en haar zoon was wat anders. Het zou niet de eerste keer zijn dat we twee of drie lichamen verwachten en er meer vinden. Vaak is dat omdat de plannen veranderd zijn: op het laatste moment gaat nog een extra persoon mee of, wat hier minder voor de hand lag maar daarom niet onmogelijk was, de chauffeur had een eenzame lifter opgepakt om mee te rijden.

De lichamen werden uit de auto's gehaald en overgebracht naar het mortuarium van het Gasthuisbergziekenhuis. Telkens weer dacht ik aan die twee oudere mensen die in hetzelfde ziekenhuis compleet ontredderd zaten te wachten. Het was vooral voor hen belangrijk dat de autopsie zo snel mogelijk gebeurde. Bij de chauffeur van de vrachtwagen moesten we een gerechte-lijke autopsie uitvoeren om de doodsoorzaak vast te stellen.

Om 1 uur 's nachts begon ik in de autopsiezaal. Joan De Winne en een collega van hem van het DVI-team waren er ook. Voor mij was het de eerste keer dat ik zoveel slachtoffers tegelijkertijd voor me zag. We werkten minutieus. Ik vertelde hardop wat ik zag; het DVI vulde de Interpolformulieren in. Op die manier kun je gestructureerd werken en kun je ervan op aan dat je niets over het hoofd ziet. Hoewel we zeker waren van de identiteit van de slachtoffers, hebben we toch nog DNA-stalen genomen.

Nadat ik de mama en de kindjes had geïdentificeerd, zakte de moed me in de schoenen. Ik blokkeerde totaal. We waren toen al uren ontzettend geconcentreerd bezig, de spanning en stress en de gedachte aan de slachtoffers eisten hun tol. Ik had toen zelf kinderen van die leeftijd en je mag nog zo professioneel zijn, je

blijft ook maar een mens. Gelukkig misschien, maar op een dergelijk moment maakt het de zaak wel erg moeilijk. Als wetsgeneesheer ben ik me heel erg bewust van de verantwoordelijkheid die ik draag. Ik moet ervoor zorgen dat ik met de grootst mogelijke zekerheid aan families kan zeggen wie welk slachtoffer is. De grootouders waren nog altijd aan het wachten. Zo lang je slachtoffers niet hebt geïdentificeerd, kunnen families niet aan hun rouwproces beginnen.

Ik moest echter ook met de grootst mogelijke zekerheid bepalen wat de doodsoorzaak van de chauffeur was. Met mijn bevindingen, met wat ik wetenschappelijk kan vaststellen, valt of staat een onderzoek. In andere zaken, zoals moorden, is die verantwoordelijkheid zo niet nog groter. Het is door wat ik vind dat ik iemand mee doe veroordelen, of vrijpleit. Het is een verantwoordelijkheid waar elke wetsgeneesheer zich elke seconde van zijn werk van bewust moet zijn. Joan zag hoe vol mijn vaatje even was. Ik vergeet nooit hoe hij me met een heel klein zinnetje moed insprak: 'Kom, 't is de laatste.'

De grootouders zijn uiteindelijk naar huis gegaan. Ik ook. Na een paar uur slaap was ik opnieuw alert en fris genoeg om de speurtocht naar de doodsoorzaak van de chauffeur verder te zetten. Een lijkschouwing op een verkoold lichaam is niet gemakkelijk, maar zelfs een lichaam dat ten prooi valt aan vuur, kan nog veel vertellen. Uitwendige kneuzingen zie je niet meer, maar CO in het bloed en roet in de luchtwegen kun je wel nog gemakkelijk herkennen. Het zijn tekenen dat het slachtoffer nog ademde toen de brand uitbrak. Het zegt niets over zijn bewustzijns-toestand: ook iemand die bewusteloos is, ademt. Maar het zegt wel heel duidelijk dat het slachtoffer nog leefde toen de brand uitbrak.

Twee dingen vielen me bij de chauffeur onmiddellijk op: hij had een lelijke beenbreuk en er zat inderdaad roet in de luchtwegen en CO in het bloed. De getuigenissen van andere chauf-

feurs werden bevestigd: de man had met zijn (gebroken) been klem gezeten achter zijn dashboard en hij leefde nog na het ongeval. De vrachtwagenchauffeur was gestorven ten gevolge van de brand. Maar ik ontdekte nog iets anders. De chauffeur was ook ziek. Hij leed aan myocarditis, een ontsteking van de hartspier. Het was goed mogelijk dat hij het zelf nooit had gemerkt of er amper last van had gehad. Maar myocarditis kan wel leiden tot plotseling onwel worden. Misschien lag daar de oorzaak van het ongeval wel. Was onze chauffeur onwel geworden en had hij daardoor de file niet kunnen vermijden.

De familie van de omgekomen trucker was ondertussen ook aangekomen. Zij wilde koste wat het kost het lichaam van de man zien. Vroeger zou dat absoluut onmogelijk zijn geweest. Gelukkig is er veel veranderd, al is het niet altijd gemakkelijk. Hoe kun je een familie voorbereiden op de confrontatie met een lichaam dat helemaal is verbrand? We hebben ook op dat gebied de laatste jaren veel geleerd. Je kunt mensen niet zomaar confronteren met een verminkt lichaam. Ook als wetsgeneesheer moet je je er voortdurend van bewust zijn dat dit een broer, een vader, een zoon is. Dat je de familie de kans moet geven om afscheid te nemen omdat we ondertussen heel goed weten dat we ze daarmee tegelijkertijd de kans geven op volwaardig rouwen. Het lijkt mij daarom niet meer dan normaal dat je als wetsgeneesheer het lichaam dat je moet onderzoeken, met heel veel respect behandelt. En dat je het met evenveel respect na de autopsie in toonbare toestand probeert te brengen. Dat lukt niet altijd, maar je kunt wel veel doen en je kunt de families ook proberen voor te bereiden op wat ze te zien zullen krijgen. Daarom hebben we eerst een polaroidfoto van de omgekomen trucker genomen en die aan zijn broer getoond. Het was dan aan hem om te beslissen of hij zijn ouders en de rest van de familie zou aanraden het lichaam te groeten of niet. De man heeft er eigenlijk niet lang over nagedacht. De hele familie is afscheid gaan

nemen van de trucker. Een waardig afscheid. Het dossier van de trucker kon worden afgesloten, maar echte zekerheid over de oorzaak zouden we nooit krijgen. Wel aan zekerheid grenzende vermoedens. Geen enkele trucker zal zomaar zonder remmen op een file inrijden.

Puzzel

Precies het ontrafelen van dat hele vraagstuk rond zo'n ongeval is het boeiendste voor een wetsgeneesheer. Het is een puzzel waarvan je weet dat er stukjes ontbreken en toch moet je het hele plaatje bij elkaar zien te krijgen. Elke seconde van het onderzoek moet je jezelf met alle mogelijke kritische vragen bestoken. Dat helpt trouwens ook om het psychologisch vol te houden. Je bent niet bezig met de gruwel en de gevolgen van de gruwel, maar wel met het vraagstuk. Je moet je geest zodanig openmaken dat je verder durft te denken. Net die concentratie zorgt er ook voor dat je afstand neemt van de lichamen waarmee je wordt geconfronteerd. Als je met een autopsie bezig bent en je blijft erbij stilstaan dat je de dood van een jonge moeder en twee kindjes onderzoekt, dan breek je. Dat wil niet zeggen dat het dossiernummers worden. Absoluut niet. Vaak krijg ik mijn 'klopje' als ik later in het dossier de foto's bekijk.

Hoe dan ook, de fysieke en geestelijke belasting zijn groot. Fysiek is het zwaar; je staat uren over een lichaam gebogen en geestelijk ben je voortdurend bewust van de verantwoordelijkheid die je draagt. Maar het is ook erg bevredigend omdat je weet dat je op korte termijn hulp zult bieden. Als wetsgeneesheer kun je immers helpen om een aantal van de meest prangende vragen van de nabestaanden op te lossen. Die vragen zijn bijna altijd te reduceren tot één hoofdvraag: heeft hij of zij pijn gehad? Op deze vraag kan ik hun een antwoord geven, al moet ik als wetsgeneesheer neutraal blijven, zowel tegenover het slachtoffer als tegenover de verdachte. Als wetenschapper heb je het niet

moeilijk om die neutraliteit te bewaren, maar als mens heb je soms zin om te gaan schreeuwen in de plaats van het slachtoffer, dat het niet meer kan. Gelukkig heb ik, als wetsgeneesheer, de kans om te spreken. In de gerechtszaal dan wel. Vooraleer de zaak voorkomt, kan ik echter alleen maar contact hebben met de nabestaanden als ik daar expliciet de toestemming van het parket of de onderzoeksrechter voor krijg. Die toestemming komt meestal wel, behalve bij doding. Alles staat immers in het dossier en ook justitie ziet steeds meer in dat slachtofferhulp meer is dan een maatschappelijk assistent die het leed probeert te verzachten. Families van slachtoffers hebben er behoefte aan om rechtstreeks contact te hebben, gerustgesteld te worden of op zijn minst het gevoel te krijgen dat ze worden gerespecteerd. Zelf vind ik die confrontatie met de achtergebleven familieleden het moeilijkst. Als mens zie je dan het leed, de ellende, het verdriet. Maar die confrontatie is ook verrijkend, want het is dat menselijke contact waarom ik in de eerste plaats arts ben geworden. Als wetsgeneesheer komt daar nog eens bij dat ik op zoek ga naar de waarheid achter een overlijden. En zodra je die gevonden hebt, wil je ze ook meedelen.

Het dossier zou hiermee helemaal zijn afgesloten, ware het niet dat ik een maand later een telefoontje kreeg dat me zo heeft gechoqueerd dat ik er nog altijd prikkelbaar van word. De echtgenoot en papa van de omgekomen vrouw en de twee kindjes belde me in volle paniek. Hij had een overlijdensattest nodig waarop, bijna op de seconde, moest staan wie eerst was overleden en wie daarna. Ik begreep zijn vraag niet goed. Het was een vreselijk ongeval geweest en uren later hadden wij de lichamen van de slachtoffers kunnen bevrijden... De man vertelde mij dat hij dat attest wettelijk nodig had, voor de erfenisregeling en successierechten. Het principe was schokkend: als de moeder eerst was overleden, dan waren de kinderen de erfgenamen van een gedeelte van de erfenis en bij hun dood zou de overgebleven vader het

erfenisdeel van de kinderen erven. Met alle gevolgen voor de successierechten. Als de kinderen eerst waren gestorven en daarna pas de moeder, dan ging het om een erfenis tussen de twee echtelieden. Ik heb een dergelijk attest geweigerd, ook omdat de volgorde van overlijden in dat geval onmogelijk vast te stellen is. Ik heb wel een getuigschrift opgemaakt waarin ik verklaarde dat de moeder en de kinderen tegelijkertijd het leven hebben gelaten.

Dit soort administratieve onwaarschijnlijkheden ben ik later nogmaals tegengekomen bij een gezinsdrama. Daar is het zelfs nog pijnlijker, want het kan ertoe leiden dat de familie van de dader (die zichzelf als laatste om het leven brengt en dus eigenlijk op dat moment de enige erfgenaam is) alles erft.

3. DE CEL VERMISTE PERSONEN

Niets is zo dramatisch als het verlies van een kind

*Een riooldeksel in een verlaten straat in Willebroek.
Honderden voorbijgangers stapten er onwetend voorbij,
terwijl een jong vermoord meisje erin gedumpt werd.*

Zondagavond 11 augustus 2002. Stefaan van de Wal, weduwnaar en vader van twee dochters en een zoon, is ongerust. Zijn jongste dochter Ellen (negentien) komt maar niet thuis. Ellen, altijd zo stipt, was naar Antwerpen vertrokken om met vrienden nog iets te gaan drinken, maar daagde thuis niet op.

Op het eerste politiekantoor lachten de agenten de bezorgdheid van de ongeruste vader weg. Op het tweede politiecommissariaat luisterden de agenten op zijn minst naar zijn verhaal, maar susten ze hem tegelijkertijd met de boodschap dat negentienjarigen nu eenmaal een eigen leven leiden. Maar ze deden wat ze moesten doen: ze belden de Cel Verdwijningen.

Twaalf uur later zocht half België naar Ellen. Weken werd het gebied uitgekamd waar de gsm van Ellen zijn laatste signaal had gestuurd. Meer dan een maand na haar verdwijning werd een verdachte opgepakt. Na urenlang verhoor bekende rioolwerker Danny M. dat hij Ellen had misbruikt en gewurgd. Op zijn aanwijzingen werd het lichaam van het meisje in een riool in Willebroek teruggevonden.

Tot een proces is het nooit gekomen. Danny M. pleegde in januari 2005 zelfmoord in zijn cel.

Alain Remue is hoofd van de Cel Vermiste Personen. De cel werd in 1995 opgericht vanuit wat toen het Centraal Bureau voor Opsporingen heette. Dat was een onderdeel van de rijks-wacht. Oorspronkelijk heette het de Nationale Cel Verdwijningen, maar na de politiehervorming werd die naam veranderd in de Cel Vermiste Personen. Binnen de federale politie is de Cel Vermiste Personen ingedeeld bij de Dienst Agressie van de Directie van de Bestrijding van de Criminaliteit tegen Personen (DJP) van de Algemene Directie van de Gerechtelijke Politie (DGJ).

De cel bestaat uit twaalf tweetalige politiemensen en twee logistieke medewerkers. Ze verleent als gespecialiseerde steundienst coördinatie, steun en expertise op drie grote domeinen: onrustwekkende verdwijningen, identificatie van stoffelijke overschotten en lichaamsdelen (als die niet het gevolg zijn van een ramp) en identificatie van mensen met geheugenverlies (amnesiepatiënten). De lokale politiediensten zijn eerstelijns-aanvragers, maar ook parketmagistraten en onderzoeksrechters kunnen bijstand vragen. Als gespecialiseerde federale politiedienst werkt de cel altijd in dossiers die ofwel door een parketmagistraat ofwel door een onderzoeksrechter worden geleid.

De bijstand kan bestaan uit louter telefonisch advies, over het organiseren van coördinatievergaderingen en het sturen van een *away team* tot het organiseren van grootschalige zoekacties en het langdurig bijstand verlenen in grote verdwijningsdossiers. Daarnaast organiseert de cel ook vormingsmomenten voor lokale en federale politiediensten, de verschillende politiescholen, de Nationale Recherchescholen, parketmagistraten en andere partners zoals Child Focus en de Civiele Bescherming. De werking van de Cel Vermiste Personen is internationaal, zowel operationeel als in bepaalde dossiers. Jaarlijks werkt de cel in zowat dertienhonderd dossiers, waar-

van bijna twaalfhonderd dossiers van onrustwekkende verdwijningen, een tachtigtal dossiers van aangetroffen stoffelijke overschotten en een tiental dossiers amnesie.

Het was een maandagmorgen zoals er zovele maandagochten zijn. Het weekend was redelijk kalm gebleven en het team van de Cel Vermiste Personen was aan een nieuwe week begonnen. Op het programma stond een aantal lopende onderzoeken waar we misschien nog iets konden toe bijdragen en een pak vergaderingen.

Ik was officier van wacht en zou die week de eerste beslissingen moeten nemen. Toen de lokale politie van Wilrijk ons opbelde, gaf ik er eerst niet veel aandacht aan. Kathy, een van mijn collega's, had de telefoon opgenomen en met een half oor hoorde ik haar praten. Op een of andere manier voelde ik echter dat dit niet zomaar een doordeweeks telefoontje was. Vanuit mijn ooghoeken zag ik hoe Kathy zeer geconcentreerd zat te luisteren. Ze vulde ondertussen een standaardfiche in. Dat is een blad met vragen die wij altijd samen met de politiedienst die ons belt, overlopen. Het zijn voor ons bijna routinezaken: had de vermiste persoon een gsm bij zich en zo ja, heb je geprobeerd om die gsm te bellen; wat weet je van de persoon die verdwenen is...? Routine, maar noodzakelijke routine. Aan de manier waarop Kathy noteerde, kon ik zien dat de lokale politie haar werk goed had gedaan. Bijna op elke vraag kreeg Kathy onmiddellijk een antwoord. Een politiedienst die alle vragen die wij stellen al heeft onderzocht, is goed bezig. Alleen op één vraag bleef iedereen het antwoord schuldig: waar was het vermiste meisje?

Kathy had amper de telefoon neergelegd of ze kwam naar mij toe. Ze zag er bezorgd uit. Ze had hier geen goed gevoel over, zei ze. Dit was *shit*. En als Kathy *shit* zegt dan kun je ervan op aan dat er shit is.

Kathy vertelde me in korte lijnen wat er aan de hand was. Ellen, een negentienjarig meisje uit Wilrijk, was zondag na een avondje stappen thuis niet komen opdagen. Dat was absoluut niet normaal. Een jaar eerder was haar mama na een slepende ziekte overleden en Ellen wist daardoor nog meer dan andere jongvolwassenen hoe angst en ongerustheid een familie in een wurggreep kunnen houden. Ellen, de jongste van drie kinderen, kwam nooit te laat. Zelfs als ze een paar minuten vertraging had, dan belde ze om te verwittigen. Ellen was ook, wat wij noemen, een 'braaf' meisje. Ze hield niet van wilde feestjes, hield zich aan de huisregels en ze had een goede familieband met haar papa, broer en zus. Samen met haar vader was ze zondagavond nog een bezoek in Wilrijk gaan afleggen voor ze met de bus naar Antwerpen was getrokken voor een laatste pintje en een babbeltje met de vrienden. Ellen was geen drinker. Ze waagde zich af en toe wel aan een Kriek, maar meer dan één, uitzonderlijk een tweede, kreeg je er bij haar niet in.

Ik deelde Kathy's gevoel. Iemand die zo voorspelbaar leeft, zich altijd zo verantwoord gedraagt, wijkt slechts heel uitzonderlijk van dit patroon af. Ik geef toe, de hypothese van de prins op het paard die Ellen ergens zou hebben gekruist, kon nog altijd. Maar je kunt niet wachten voor de hele cavalerie witte paarden met prinses is gepasseerd om in actie te schieten. Zeker hier niet. Kathy had met de agenten van Wilrijk een aantal andere criteria overlopen die een onrustwekkende verdwijning zouden kunnen versterken: nam Ellen medicatie? Was ze gezien met een onbekende? Ook als de vermiste een handicap heeft of als het om een jong kind gaat, gaan alle alarmbellen rinkelen. De enige, maar héél luide alarmbel was hier het gedrag dat totaal niet strookte met het karakter van Ellen. Die alarmbel was ruim voldoende om alle hens aan dek te roepen.

Onverdrotten

Misschien lijkt onze reactie overdreven. Kan een negentienjarige zich dan echt geen *folieke* meer permitteren zonder dat half België verontrust wordt? Het antwoord is ‘neen’. Als ouders ongerust zijn, dan moeten we die ongerustheid delen. Zelfs bij verstokte weglopers (waar – ik geef het toe – de verleiding om bij het zoveelste weglopen te zeggen dat andere dingen dringender zijn, soms groot is), maar net weglopers zijn vaak kinderen die bijzonder kwetsbare slachtoffers zijn voor heerschappen die het niet zo goed menen. Het verleden heeft ons pijnlijk duidelijk gemaakt dat ‘Ach moederke, uw dochter zal de bloemetjes buitengezet hebben’ of ‘Straks komt ze hier lachend haar nieuwe lief voorstellen’ een zeldzame keer letterlijk dooddoeners zijn.

Ik bekeek heel snel met Kathy of het onderzoek een meerwaarde zou krijgen als een team van ons ter plaatse zou gaan. Al-lebei waren we het er onmiddellijk over eens: twee mensen van de Cel Vermiste Personen moesten onmiddellijk naar Wilrijk. Niet om de papa nogmaals te ondervragen, wel om de lokale politie te steunen en door persoonlijk contact de zaak misschien vanuit een andere invalshoek te gaan bekijken. Kathy, die van ons away team was die week, vertrok. Ondertussen zetten we een aantal opsporingsstrategieën in de startblokken. De allereerste was het onderzoek van het gsm-verkeer van Ellen. Wat, waar, wanneer en naar wie had ze het laatst gebeld? Kon haar gsm-signaal – en zo haar gsm – ergens worden opgepikt? Elke minuut die voorbijging, werd het onbehaaglijke gevoel sterker. Wij hadden er ondertussen de moordsectie van de federale politie bij gehaald. Voorbarig? Misschien. Maar aangezien de verdwijning van Ellen nog vrij ‘vers’ was, konden elk elementje en vooral elke ervaren speurder het verschil maken. Bovendien heb ik een mateloos vertrouwen in Frank van Saelen van de Antwerpse moordsectie. Die man heeft ‘het’. Ik wist dat hij desnoods elke steen naar boven zou halen om het meisje terug te vinden.

Vanuit Antwerpen werd ook de parketmagistraat gewaarschuwd. Die reageerde zoals het eigenlijk moest: hij belegde onmiddellijk een coördinatievergadering. Daarop werden de lokale onderzoekers, het parket, de moordsectie en de Cel Vermiste Personen rond de tafel gezet. Alle elementen werden bij elkaar gevoegd en een eerste stand van zaken werd opgemaakt.

Slechts één nieuw, maar cruciaal element kwam uit die vergadering naar voren. Het laatste signaal van Ellens gsm kwam uit de buurt van het Fort van Edegem. Dat op zich was al bijzonder vreemd. Ellen had daar niets te zoeken en was daar ook helemaal niet nodig, tenzij ze om een of andere reden in het Universitair Ziekenhuis van Antwerpen was beland. Maar dat hadden we al nagekeken. Het laatste gsm-signaal was belangrijk, maar toch bleef het ook een beetje een speld in een hooiberg. Wat de telefoonoperator kan nagaan is immers alleen de zendmast waar het signaal het laatst is opgepikt en het enige wat je daardoor kunt weten is dat de gsm in een ruime cirkel rond die zendmast voor het laatst is gebruikt. Ik ken die regio en wat mij door het hoofd schoot was de onmetelijkheid van het gebied en het massale groen waar ongetwijfeld meer mysteries verborgen lagen.

We legden letterlijk een kaart op tafel, trokken een grote cirkel rond de zendmast en we wisten meteen waar we moesten beginnen. Eerst met wat lokale agenten, snel met alles en iedereen die niet onmiddellijk iets anders en veel dringender te doen had: manschappen van de federale politie, speurhonden, lijkenhonden, een helikopter met warmtegevoelige camera, zelfs lijkenhonden die lichamen in het water kunnen opsporen. Twee weken lang werd met man en macht gezocht. Het leverde niets, helemaal niets op. Om moedeloos van te worden. We begonnen meer en meer te vrezen dat Ellen het slachtoffer was geworden van een onbekende dader. Het kon niet slechter. Maar zolang er twijfel is, moeten we blijven zoeken. En zelfs als er geen twijfel meer is, dan nog zetten we onze zoektocht voort. We hebben

helaas al te vaak gezien wat onzekerheid met families doet, hoe het ‘niet weten’ hun leven veel meer bepaalt dan het ‘wel weten’.

We mochten ons niet laten verleiden om te zoeken alleen maar om te zoeken. Een paar jaar later zou het ons immers pijnlijk duidelijk worden dat alleen vasthoudend verder zoeken soms kan leiden tot het vinden van de slachtoffers. Stacy en Nathalie waren twee kinderen die tijdens een wijkkermis in Luik verdwenen. Sommige regio's werden twee keer doorzocht omdat we, fysiek gezien, niet in staat waren om alles de eerste keer grondig te doorzoeken. Bij de twee Luikse kindjes hebben we ze op die manier kunnen terugvinden. Ze waren overleden, vermoord. Maar de ouders hadden nu wel zekerheid, al was het dan een heel pijnlijke zekerheid.

Bij Ellen besloten we heel snel om alles op alles te zetten. Voor ons betekent dat ook dat we de media inschakelen. De media kunnen echter ook een pest zijn. Soms worden dingen gepubliceerd die we liever achter de hand hadden gehouden. Maar ze kunnen ook net dat ene elementje leveren dat wijzelf missen. De media kunnen mensen waakzaam maken, getuigen oproepen, aan iedereen duidelijk maken wie of wat we zoeken. Ze werden door ons ingelicht en een grootschalig opsporingsbericht verscheen overal.

Maar we bleven ook zelf onverdroten verder zoeken. Elke tip die ons werd aangereikt, werd onderzocht. Een team boog zich over alle gsm-nummers in Ellens mobieltje. Nummers die ze had gebeld, nummers die haar hadden opgebeld, sms'jes die ze had gekregen en verstuurd. Iedereen die de laatste uren met Ellen contact had gehad, werd verhoord en desnoods zelfs een tweede keer. Door dat onderzoek kregen we een vollediger beeld van Ellen en van haar laatste uren. Op de duur begon Ellen een deel van ons eigen leven te worden: we stonden met dat meisje op en we gingen met haar slapen. Soms zeggen ze dat je geluk moet hebben om zo'n zaak na weken nog op te lossen. Ik zeg dat je het

geluk met een dosis vasthoudend en goed speurwerk een stevige duw in de rug kunt geven. Je hebt alleen recht op geluk als je professioneel werkt en alles uitzoekt.

Een van de mensen die Ellen nog een sms hadden gestuurd, was een zekere Danny, een man van 31 jaar. Hij was geen onbekende voor het gerecht. Als babysitter had hij een negenjarig meisje verkracht. Dat herinnerde ik me tot in de details toen ik het bericht hoorde. De haartjes op mijn armen gingen prompt rechtop staan. Ik kreeg kippenvel, een teken waarmee je maar beter rekening kunt houden. Danny had op Ellens gsm op de avond van haar verdwijning nog een berichtje ingesproken. Hij charmeerde, maakte allusie op de toffe avond die ze hadden gehad en zei dat hij hoopte haar terug te zien. Een onschuldig, zelfs lief berichtje, als je de achtergrond van Danny niet kende.

Mokerslag

Het verhoor van Danny werd iets beter en strategischer voorbereid dan alle andere verhoren die in deze zaak tot dan toe waren afgenomen. Dit soort kerels moet je op een andere manier aanpakken dan een jongeman die voor de eerste keer een getuigenis komt afleggen. Danny kende het klappen van de zweep. De moordsectie van de politie zou dit aanpakken. Wij mochten van achter de eenzijdige spiegel meekijken.

Danny zag er goed uit: een knappe gast, mooi gebruind, kortom een jongeman met wie elk meisje wil worden gezien. Hij kwam binnen als een echte macho. De zelfverzekerdheid droop eraf, maar elke getrainde agent kon zien dat Danny zich niet echt op zijn gemak voelde.

Alleen al het verloop van dat verhoor is een hoofdstuk waard. De manier waarop de moordsectie het opbouwde; hoe Frank – die de zaak leidde – plotseling bij ons achter de eenzijdige spiegel binnenkwam en voorspelde dat Danny nog een paar minuten zou tegenwringen en dan, uiteindelijk, zou doorslaan.

Het gebeurde precies zoals Frank had voorspeld. Danny gaf toe dat Ellen in zijn auto had gezeten. Hij voegde er zelfs ongevraagd aan toe dat ze boven haar theewater was. Hij kon Ellens aanwezigheid in zijn auto moeilijk ontkennen want hij was slim genoeg om te beseffen dat wij zijn voertuig zouden onderzoeken en dat wij er sporen van Ellen in zouden terugvinden.

Op dat moment wisten we het: de moordenaar van Ellen zat voor ons. Ellen dronk nooit meer dan een pintje en ze zou niet zomaar in een vreemde auto stappen. Danny voorzag dat wij zijn hele huis, zijn auto en elke centimeter van zijn leven zouden onderzoeken. Hij wist dat we urinesporen van Ellen op de passagierszetel zouden vinden en hij anticipeerde daarop door het ons zelf te vertellen. Hij had echter niet door dat wij er ons maar al te goed van bewust waren dat de sporen die we daar zouden ontdekken niet van een dronken tiener zouden zijn, maar wel van een stervende vrouw.

Hoewel we ons erop hadden voorbereid, kwam de bekentenis toch als een mokerslag. We zochten niet meer naar een levende Ellen, we zochten een dood meisje. Maar waar was ze? Waar had Danny haar achtergelaten? De speurders moesten van hem een partner maken, een gids die hen zou wijzen waar Ellen verborgen was.

Nog terwijl het verhoor verder ging, bekeken we het stratenplan van de regio. Danny woonde binnen het bereik van de zendmast die Ellens telefoon voor het laatst had geregistreerd. Misschien lag Ellen wel bij hem thuis... We begonnen een zoekscenario uit te werken maar zover kwam het niet. Danny's weerstand was gebroken en hij vertelde het hele verhaal naar zijn eigen waarheid. Dat die waarheid op sommige punten van de realiteit verschilde, zouden we later pas ontdekken. Uiteindelijk was het op dat moment ook niet van zoveel belang. Als we Ellen maar zouden terugvinden. Als we het meisje maar terug aan haar familie zouden kunnen geven.

Er bleven nog te veel puzzelstukken over. Een voor een loste Danny ze voor ons op. Zo bleek dat hij het bericht op haar gsm pas ná haar dood had ingesproken. Hij wilde zichzelf indekken, dacht dat hij slimmer dan de speurders was en besepte niet dat het net dankzij dat bericht zou zijn dat hij uiteindelijk ontmaskerd zou worden. Danny bekende dat hij Ellen verkracht en vermoord had. Als rioolwerker kende hij de regio heel goed. Hij was met het lichaam naar Willebroek gereden en had het meisje daar in een rioolput laten glijden. Daar zou ze nog altijd liggen...

Samen met de politie trokken we onmiddellijk naar het bewuste riool. Toen we een van de rioolputten openden, sloeg de geur van drek ons tegemoet. De drab en de viezigheid dreven tot twintig centimeter van de rand. De buis op zich was er een zoals zovele in Vlaanderen: een horizontale buis met verticale mangaten die telkens een paar tientallen meter van elkaar verwijderd waren. Het was nu de kunst om het riool te onderzoeken zonder al te veel schade aan te richten aan eventuele bewijsstukken die er zich ook in bevonden. Ondertussen was het avond geworden en de duisternis viel. Niemand van ons had zin om de boel te laten rusten en de volgende dag verder te doen. Hier hadden we specialisten in *necrosearch* nodig.

Alleen stilte

Ik belde Joan De Winne op. We kennen elkaar al jaren en zijn misschien ook daardoor erg goed op elkaar ingespeeld. We hebben, wat men noemt, dezelfde *drive* en in dit werk helpt dat. Joan aarzelde geen seconde. Hij liet alles vallen waarmee hij bezig was en kwam met een team naar Willebroek. Ondertussen vroeg ik de lokale politie om onopvallend, *low profile* de straat af te zetten. Het laatste wat ik hier wilde, waren pottenkijkers, laat staan camera's. Het zou zo al moeilijk genoeg worden om het onderzoek degelijk te voeren en ik zag het niet zitten om me ook

met speciale schermen te moeten bezighouden om televisieploegen het zicht te ontnemen.

Zodra Joan ter plaatse was, hielden we een korte briefing. De DVI-machinerie schoot in gang. Vanaf hier zette onze cel een stap opzij om plaats te maken voor de specialisten van het DVI. We volgden alles op de voet. Het enige constructieve wat we nog konden doen, was Aquafin, verantwoordelijk voor de rioleringen, opbellen. Opnieuw trof het me hoe wildvreemde mensen met onbekenden kunnen meeleven en daar heel ver in willen gaan. De ingenieur van Aquafin, die ongetwijfeld leukere dingen op zijn zaterdagavond had gepland dan in riolen te gaan ploeteren, en een ingenieur van de gemeente Willebroek kwamen onmiddellijk ter plaatse. De man van Aquafin passeerde in zeven haasten langs de hoofdzetel zodat we meteen over de volledige plannen van het rioolnetwerk in de wijk beschikten. Het DVI belde ook de Civiele Bescherming, de experts van het zware werk. Zonder aarzelen stonden ze een uur later ter plaatse op orders te wachten.

Op papier leek het eenvoudig. Het lichaam van Ellen kon niet te ver zijn afgedreven, want op het einde van de buis was een rooster. Maar er bleef nog altijd een stuk van ruim vijfhonderd meter over. In het riool zelf duiken was onmogelijk. Wel konden we aan het begin en aan het einde een speciaal opblaasbaar kussen plaatsen om dan alle viezigheid tussen de twee kussens weg te zuigen. Dat moest nauwgezet gebeuren om te verhinderen dat het lichaam schade zou oplopen.

Het leek eenvoudig, maar het lukte niet. De smurrie in het riool was te dik om er kussens in te laten zakken. Iemand zou moeten afdalen en de kussens manueel op hun plaats zetten. Zonder aarzelen zei Louis, een van de brandweermannen van Willebroek, dat hij de klus wel zou klaren. Hij werd door het DVI heel grondig gebriefd want elk aspect van de aanpak in een dergelijke zaak is cruciaal. *Necrosearch* is detailwerk. Hij klom

via het mangat in het riool en begon aan de bijzonder moeilijke klus. Een ding weet ik zeker: als het niet om een mens was gegaan, dan was geen enkel weldenkend wezen 's nachts in dat riool afgedaald. Louis is er uiteindelijk in geslaagd, maar dat knap staaltje vakmanschap eiste wel zijn tol. Hij werd onwel en had even medische bijstand nodig.

De Civiele Bescherming kon beginnen met pompen, heel voorzichtig. Boven elk mangat had een brandweerman met verlichtingsmateriaal plaatsgevat. Zijn taak was er een van opperste concentratie: hij moest in de duisternis turen, met zijn hoofd boven de dampen van die viezigheid en uitkijken of hij niets vreemds zag. Door het pompen was het immers mogelijk dat het lichaam zich zou verplaatsen en zodra een van de mannen iets voorbij zou zien drijven, moest hij alarm slaan. Het duurde niet lang of iemand schreeuwde dat hij het lichaam zag. Als we tot dan toe nog de twijfel hadden gehad of Danny de waarheid had verteld en hij effectief op die plaats zijn slachtoffer had gedumpt, dan was die twijfel nu wel definitief weg. Het zat er dik in dat we Ellen hadden gevonden.

Iemand belde Slachtofferhulp die zich met de bijstand van de familie bezighield. Die kon hen beginnen voor te bereiden op heel slecht nieuws.

Nu we Ellen hadden gelokaliseerd, was het belangrijk om geen enkel spoor te vernietigen. Het speleoteam van het DVI-team daalde af in het riool. De eerste constatering op het lichaam gebeurden ter plaatse door Bob van het labo van de federale politie. De definitieve bevestiging dat het om Ellen ging, kwam heel snel. Een getatoeëerd dolfijntje op haar schouder gaf de doorslag.

Boven de grond heerste alleen maar stilte. Niemand sprak, niemand bewoog. Alleen als je onmenselijk bent, kun je onverschillig blijven bij de zinloze dood van een negentienjarig meisje. Het vinden van het lichaam van Ellen gaf een dubbel gevoel. Afschuw om wat was gebeurd, maar ook voldoening omdat we

haar lichaam hadden gevonden en aan de familie konden teruggeven. Soms is het veel erger om maanden, zelfs jaren, naar een vermiste te blijven zoeken en toch niets te vinden, dan te weten dat een geliefde dood is. Onzekerheid is immers nog erger dan de dood zelf.

De zaak-Ellen van de Wal was daarmee opgelost. Voor ons dan toch. De tijd heeft ons veel geleerd. Of, zoals Jean-Denis Lejeune (de vader van Julie Lejeune, een slachtoffer van Marc Dutroux) me na de verdwijning van de Luikse Stacy en Nathalie schreef: 'Julie is niet voor niets gestorven.'

We hebben veel geleerd, iedereen heeft veel geleerd. Maar elke zaak is anders. Zeg nooit nooit. Sluit nooit iets uit. Blijf zoeken, want de realiteit overstijgt de boekenwijsheid. Individuele gevallen hebben het ons, soms door scha en schande, geleerd. Ga er niet vanuit dat een kind dat aan zee verdwaalt, altijd met de wind meeloopt. Denk niet dat je elke alzheimerpatiënt die zijn weg niet meer terugvindt in een straal van twee kilometer rond zijn verblijfplaats zult terugvinden. En denk zeker niet dat je het alleen kunt. De Cel Vermiste Personen is een motor, maar alle partners zijn de noodzakelijke radertjes die alleen samen het systeem draaiend kunnen houden. Elke partner is essentieel op zijn eigen vakgebied. Het DVI heeft de voorbije jaren voor ons herhaaldelijk bewezen essentieel te zijn op hun vakgebied, de *necrosearch*. Met hun expertise in necrosearch hebben zij in tal van dossiers echt het verschil gemaakt.

4. DE FORENSISCHE ODONTOLOOG

Eén tand is genoeg

*Een trein rijdt langzaam voorbij een weide in Balotesti (Roemenië).
De inzittenden vergapen zich aan de resten van de Airbus 310-300
die er enkele uren eerder is neergestort.*

Vrijdagmorgen, 31 maart 1995. In Roemenië is het bitter koud. De wind giert en de sneeuw geselt in vlagen het tarmac van de luchthaven van Boekarest. De Airbus A310-300 met vluchtnummer RO-371 van de Roemeense luchtvaartmaatschappij Tarom taxiet en stijgt daarna op. Aan boord zijn 59 passagiers en bemanningsleden, onder wie 32 Belgen. Precies drie minuten na het opstijgen, gebeurt het ondenkbare. Het toestel begint te hellen, draait en stort uiteindelijk tollend neer in een weide in Balotesti, zo'n dertig kilometer van Boekarest. Voor de hulpverleners begint het echte werk nu pas. De lichamen van de inzittenden zijn door de klap erg verminkt. Aangezien meer dan de helft van de passagiers Belgen zijn, komt ook het Belgische DVI ter plaatse om te helpen bij de identificatie. Vijf jaar na de ramp, in 2000, komt een onderzoekscommissie tot het besluit dat de ramp te wijten is aan een combinatie van drie factoren: een onwel geworden piloot, een technisch probleem bij de besturing en het inadequaat reageren van de copiloot.

Eddy De Valck is forensisch odontoloog. Hij probeert, aan de hand van het gebit en de tanden, een slachtoffer een naam te geven. Forensische odontologie is heel recentelijk opgenomen in het onderwijscurriculum van de opleiding tandheelkunde in een aantal universiteiten.

Een telefoontje van het DVI komt altijd op het meest onverwachte moment. Terwijl je dit nu zit te lezen, is er misschien net een grote ramp gebeurd... Je bent er je nog niet van bewust, wij ook niet, maar over een klein uurtje is het best mogelijk dat alle programma's worden onderbroken voor een nieuwsflash en dat voor een aantal families het leven alleen nog zal bestaan uit de tijd 'voor' en de tijd 'na' de ramp.

Het was een vrijdagmorgen, halfweg de voormiddag. In een verloren moment keek ik mijn e-mails nog eens na. De laatste die ik had gekregen, kwam van een Britse collega. Hij wilde weten of ik nog niet naar Boekarest was vertrokken. Daar was immers een vliegtuig op weg naar Brussel, neergestort. Ik zette onmiddellijk de radio en de televisie aan. Zelfs als je professioneel niet bij zoiets betrokken bent, dan wil je toch het nieuws erover horen. Uiteindelijk besef je heel snel dat er een ramp is gebeurd en dat er ook landgenoten bij betrokken zullen zijn. De kans dat een vliegtuig richting België vliegt zonder Belgen aan boord, is immers vrij miniem.

Op Teletekst stond toen een kleine samenvatting. Ik nam de telefoon – gsm's bestonden er toen amper – en ik belde Joan De Winne. Die was ondertussen, zoals ik al verwacht had, volop bezig om een team samen te stellen om naar Roemenië af te reizen. Een officiële opdracht daartoe was er nog niet gekomen, maar het lag in de lijn van de verwachtingen dat die niet lang op zich zou laten wachten.

Dat een odontoloog zich bij het team zou voegen, lag eigenlijk voor de hand. Na de ramp met The Herald of Free Enterprise, waaraan ik ook had deelgenomen als lid van het Belgische identificatieteam, was de forensische odontoloog een vast lid van de groep geworden. Forensische odontologie stond in België in 1987 bij de ramp met de Herald nog in zijn kinderschoenen. We waren toen met drie: Yvo Vermynen, Etienne Tormans en ikzelf. Geen van ons drie had hier in ons land een opleiding gevolgd, want die was er toen gewoonweg nog niet. We waren alle drie gepassioneerde tandartsen en in het buitenland volgden we elke opleiding die er werd aangeboden. Yvo had een cursus gevolgd bij de RAF. De Engelsen waren, met de Amerikanen en de Scandinavische volken, de enigen die het belang van odontologie als identificatiemiddel op dat moment onderkenden. Daarom was ook ik al sinds 1977 overal rondgetrokken om de basiskneepjes van de stiel te leren. Toen al zag ik de mogelijkheden voor lijkenidentificatie, ook in ons land. Toch zou het nog tot de ramp met The Herald of Free Enterprise duren vooraleer het belang ervan hier ten volle zou doordringen.

Het summiere nieuws dat Joan en ik toen te weten waren gekomen, deed ons vermoeden dat de hulp van een odontoloog meer dan welkom zou zijn. Een vliegtuig dat op de grond neerstort, heeft – in tegenstelling tot een mislukte (nood)landing – een zodanige impact dat het zelden gebeurt dat lichamen ongeschonden uit de crash komen.

Ik nam mijn lijstje van patiënten van die dag en belde hen een na een af. Ik kon ze alleen heel kort vertellen dat er iets onverwachts was gebeurd waardoor ik hen die middag niet kon behandelen. Twee dagen later, nadat alles uitgebreid op televisie was geweest, kenden ze de ware reden.

Een paar uur later stond het team op de militaire luchthaven van Melsbroek, klaar om met een C130 (een legervliegtuig) te vertrekken. Ons team bestond uit politiemensen van het DVI-

team, twee wetsgeneesheren, een psycholoog en ikzelf als forensisch odontoloog.

Op weg naar Boekarest probeerde ik mezelf voor te bereiden op wat ik zou zien. Zouden er nog lichamen in hun stoel zitten? Dat zou identificatie ergens gemakkelijker maken aangezien in die tijd iedereen nog een vaste plaats in het vliegtuig had. Of zouden alle lichamen gefragmenteerd zijn, in stukjes en verspreid over een groot terrein? Hoe zou de samenwerking verlopen met de Roemeense autoriteiten? Als buitenlandse equipe hadden wij daar eigenlijk niets te zoeken, laat staan dat we er iets te zeggen zouden hebben.

Kijken en zwijgen

Vrijdagnacht kwamen we ter plaatse. Het was te laat om het terrein nog te onderzoeken. Zaterdag, bij het lichten van de dag, ging het richting medico-legaal instituut voor een vergadering met de Roemenen. De eerste impressie was er een om nooit te vergeten. We zagen hoe mannen in een soort *peignoirs* in het koude, kille immense gebouw rondliepen. Dat waren de wetsgeneesheren, zo vertelde onze tolk ons. Die hadden we echt nodig want wij begrepen geen jota van wat er werd gezegd. Roemeens staat niet meteen op onze toplist van talen.

Hoe onze Belgische ambassadeur het geregeld en gedaan heeft gekregen, weet ik nog altijd niet. Maar na die vergadering – 25 man rond de tafel en een tolk die probeerde om het hele gesprek te vertalen – mochten we mee naar het terrein en kregen we de toestemming om ons team bij het Roemeense te voegen. Elke Roemeense ploeg kreeg een Belgische partner.

Na de middag stonden we aan de rand van de plaats waar het vliegtuig was neergekomen. Al is dat veel gezegd. Wat wij zagen was chaos: een gigantische open vlakte naast een spoorlijn met vliegtuigfragmenten en overal resten, en met honderden ramp-toeristen eromheen of hangend uit de raampjes van stapvoets

voorbijrijdende treinen. Misschien is het omdat dit voor mij de eerste confrontatie was met een rampplaats, maar ik was werkelijk gechoqueerd. We probeerden eerst het rampgebied wat in kaart te brengen. We schatten het terrein op zo'n 150 op 200 meter, twee voetbalvelden groot dus. De lokale politie had met een rood-wit lint de kern afgezet. Het beeld dat ik toen zag, zal me altijd blijven: een grote kraan lichtte de staart van het vliegtuig. Die zat, als een pijl in een vogelpikspel, in de grond vast. De cockpit moest zeven meter diep uitgraven worden. Het was duidelijk dat bij deze crash zelfs geen poging tot noodlanding was ondernomen.

De Roemeense speurders hadden ondertussen het terrein in drie brede 'straten' ingedeeld. Wij zouden het anders hebben gedaan, in vierkantjes, maar uiteindelijk was het hun onderzoek, niet dat van ons. Vierkantjes hebben het voordeel dat je nog nauwgezetter kunt werken en de voorwerpen die je vindt, veel accurater kunt vastleggen op een kaartje.

Als je aan de rand staat, dan zie je andere dingen dan wanneer je er zelf middenin staat. Op zich is dat ook wel leerzaam. Je staat daar, figuurlijk met handen en voeten gebonden, maar Joan had het ons zonder veel franje ingepeperd: wij waren géén onderzoekers, wij waren gasten en observatoren. Kijken en zwijgen was de boodschap. We hadden geen enkele bevoegdheid en we konden alleen maar hopen dat onze gereserveerde houding de Roemenen voldoende vertrouwen zou geven om ons een plaatsje te geven in hun team. Maar het zou hun initiatief zijn en we zouden ons niet opdringen. De lokale wetsgeneesheer droeg alle verantwoordelijkheid en het medico-legale instituut van Boekarest zou het onderzoek op de lichaamsresten doen.

Wat ik daar toen heb gezien zal ik mijn hele leven onthouden, maar kan ik moeilijk beschrijven. Op het moment zelf raakte het me ook niet, mijn emoties waren uitgeschakeld. Eén emotie bleef

doorwerken: die van forensisch odontoloog. Je zet een professionele bril op en je bent gedreven om je werk te doen. Dat doe je bewust en het kost op dat moment ook niet te veel moeite. Je weet dat je alleen maar honderd procent goed kunt functioneren als je afstand doet van het emotionele luik. Dat je alleen maar nuttig kunt zijn voor die tientallen families die radeloos op nieuws wachten, als je al je kennis en kunde bovenhaalt om elke familie het lichaam van haar geliefde terug te geven. Zo snel mogelijk.

We liepen in rijen systematisch het terrein af. Ik zocht naar tanden, kaken, lichaamsdelen. Als professional ben ik zo getraind op elk klein onderdeelje van die kaakstructuur dat ik veel sneller dan de collega's die geen tandarts zijn een dergelijk stukje kan herkennen. Wat voor de ene een stukje steen is, is voor mij een stukje kaakbeen. Wat voor een ander een onbetekenende schilfer is, kan een stukje tand zijn. Telkens als we iets zagen, lieten we het onaangeroerd liggen maar markeerden het met een vlaggetje. Plotseling zag ik een gouden brug liggen met nog een zevental tanden eraan. Op dat moment weet je: dit is een lichaam dat we eigenlijk zonder al te veel moeite zouden moeten kunnen identificeren.

Ik liep mee met het eerste verkenningsteam. Achter ons kwam het registratie- en recuperatieteam. Zij gingen van vlagje naar vlagje, fotografeerden en noteerden wat er lag en stopte het in een zak die meteen naar het medico-legale instituut verhuisde. Twee dagen hebben we zo gezocht. Daarna gingen we ook naar het medico-legale instituut. Daar moesten we even slikken. De manier waarop men met de lichaamsdelen omging en ze identificeerde, was niet volgens onze en de DVI-normen van Interpol. We mochten dan wel ingedeeld zijn bij Roemeense teams, ons officieel statuut bleef dat van observator. Nog steeds konden we niet actief meewerken.

Ondertussen voelden we de adem van de Belgische overheid

in onze nek. De druk was er groot, zovele families treurden. In het vliegtuig hadden ook joodse passagiers gezeten en de opperrabbijn van Antwerpen was onderweg naar Boekarest. De joden moesten binnen de 24 uur begraven worden. Alsof je aan tanden kunt zien of iemand joods, katholiek, moslim of ongelovig is...

Let op: tanden kunnen veel zeggen over de culturele achtergrond van iemand, dat wel. Een mond vol gouden kronen zal gemakkelijker van iemand uit het Oostblok zijn dan van een Vlaming uit Gent... Van aan de zijlijn kregen we zicht op wat er allemaal gevonden was. Geen enkel lichaam was intact gebleven. Er lagen wel duizenden stukjes, in het beste geval hier en daar een halve onderkaak, een brug, een paar tanden... Elk los stukje werd afzonderlijk genummerd. Daarna begon het onderzoek. Het leek onbegonnen werk, maar de motivatie om dit tot een goed einde te brengen, was even groot als de impact die het vliegtuig had ondergaan.

Voor Joan, die gewend is de touwtjes in eigen handen te nemen, was elke minuut in dat instituut een kwelling. In België zijn we heel voorzichtig, bang voor contaminatie, besmetting. Dat kan gebeuren wanneer je niet alle voorzorgen neemt voor je aan je onderzoek begint: steriele kleding, steriel materiaal... Anders riskeer je dat je bijvoorbeeld met een pincet elementen van het lichaamsdeel van een slachtoffer overbrengt naar een lichaamsdeel van een ander slachtoffer. Op een heel diplomatische, vriendelijke manier probeerden we door kleine suggesties de Roemenen wat bij te sturen.

Via wat politieke druk van de Belgische ambassade heeft Joan toen een vergadering kunnen beleggen met de procureur-generaal van de Roemeense Republiek. Met heel wat diplomatie en door het tonen van respect voor het werk dat de Roemeense collega's tot dan toe hadden verricht, begon onze 'contaminatie-politiek' zijn vruchten af te werpen. De Roemenen en alle andere buitenlandse vertegenwoordigers – de slachtoffers hadden twaalf

verschillende nationaliteiten – begonnen in te zien dat het groepje Belgen misschien wel een nuttige bijdrage kon leveren tot het onderzoek. Uiteindelijk werd officieel gevraagd of we wilden helpen bij de identificatie van alle slachtoffers.

Wij werkten heel systematisch, ook toen al. De ervaring met The Herald of Free Enterprise was onbetaalbaar. We wensden geen enkel land toe wat hier met die boot is gebeurd, maar het heeft ons, qua expertise, wel een grote voorsprong gegeven.

Elke zak met lichaamsdelen werd op tafel gezet. We keken wat we konden doen. Waar dat mogelijk was, maakten we vingerafdrukken. Elke vierkante centimeter kledingstof werd beschreven, een laars, een stuk schoen... We fotografeerden alles en vervolgens kwam de wetsgeneesheer. Daarna was het mijn beurt voor een tandheelkundig onderzoek. Soms ging het maar om fragmenten, soms had ik wat meer. Ik vond een stukje kaak met één kies. Met water, een sponsje en een heel zachte tandenborstel maakte ik het schoon. Was dit een stukje boven- of onderkaak? Welke tand had ik voor me? Een tand is in forensisch onderzoek goud waard. De anatomie van een tand is bijna even uniek als een vingerafdruk. Ik keek de tand na op slijtage, op sporen van een vulling of een andere behandeling.

Na de impact was er kennelijk brand in het vliegtuig geweest. We vonden tanden met een bruine neerslag van het vuur. Wat ik met een tandenborstel kon afborstelen, verwijderde ik zo. Met een heel klein scalpeltje werd de overige aanslag weggehaald. In een ideale wereld zouden we een hoogtechnologisch radiografietoestel hebben. Dat hadden we niet en, laat ons duidelijk zijn, zelfs in ons land is het niet standaard om zulk toestel in een autopsiezaal te hebben. Het zou wel moeten, maar de werkelijkheid is anders. In de autopsiezaal in Roemenië stond wel een radiografietoestel maar het dateerde nog van in dictatoriale tijden en het was in abominabele toestand. Nu, zoveel jaren later,

zou het eenvoudiger zijn. Er bestaan al draagbare, mobiele digitale radiografietoestellen die nauwelijks meer dan vier kilogram wegen.

De informatie die we uit het onderzoek van de lichaamsdelen hadden gehaald, moest nu toegevoegd worden aan een Interpol-dossier. Gelukkig zijn we al zo ver dat overal dezelfde formulieren worden gebruikt. Een Interpoldossier bestaat uit twee delen: een deel met gele formulieren en een met roze. Het gele formulier dient voor de ante-mortemgegevens. Het bevat de informatie die onze collega's bij de families hebben kunnen inwinnen. Alles is daarbij van belang: tatoeages, oude breuken, littekens, lengte, gewicht en – natuurlijk – ook de dentale gegevens. Weinig dingen behalve DNA en vingerafdrukken zijn zo specifiek persoonsgebonden als een gebit. Wie het geluk heeft om in een 'rijk' land geboren te zijn of te wonen, heeft vaak ook een goed onderhouden gebit. Weinig Belgen hebben nog nooit een tandarts gezien maar zelfs als ze een compleet gaaf gebit hebben, dan kan ook dat gegeven van groot belang zijn bij de identificatie van een lichaam. De stap van tandartspatiënt naar tandarts is niet groot. Tandartsen houden behandelingengegevens bij, zeker radiografieën. Althans, dat hopen we. Net die zijn voor ons van heel groot belang. Het roze formulier bevat de post-mortemgegevens die, na vergelijking met de ante-mortemgegevens, kunnen leiden tot identificatie. In het stapeltje roze formulieren zitten twee formulieren voor odontologie. Op het zogenaamde F1-formulier staat algemene informatie: de vindplaats van het lichaam en wie het post-mortemonderzoek heeft gedaan. In het F2-formulier worden alle specifieke odontologische kenmerken genoteerd. Er is een speciale ruimte voor de tanden waar de odontoloog in 32 vakjes precies kan noteren wat hij heeft gevonden.

Terwijl ik in het forensisch laboratorium stond, herinnerde ik mij de gouden brug met de zeven tanden die ik op het terrein had zien liggen. Niet ver daarvandaan – zo zag ik op de papieren –

was een kaak gevonden waarin een stuk ontbrak. Het was als zoeken naar een speld in een hooiberg, maar het leek me niet onwaarschijnlijk dat de gouden brug die ik had zien liggen, in dit teruggevonden kaakbeen paste. Ik probeerde beide te *matchen*, aan elkaar te linken. Het was als een puzzel waarin het eerste stuk naadloos paste. Twee stukjes van eenzelfde slachtoffer waren bij elkaar geraakt. Twee stukken die onontbeerlijk zouden kunnen zijn bij de identificatie van een man die het leven had gelaten in die ramp. Maar ook twee stukken die onomstotelijk de identiteit van iemand zouden kunnen bewijzen. Want één ding was zeker: dit soort brug in de mond was vakwerk en ergens ter wereld was een tandarts die de combinatie die ik in mijn hand hield, zonder aarzelen zou herkennen. Het gaf een vreemd soort voldoening.

Hetzelfde gebeurde even later toen we verschillende stukken van een kunstprothese ontdekten. Een deel had naast wat lichaamsstukken gelegen. Een tweede, ontbrekend deel van die kunstprothese, had zich vastgehaakt in de luchtpijp van een slachtoffer waar weinig meer dan een stuk strottenhoofd van was overgebleven. Nog andere delen werden op het lichaam van het slachtoffer gevonden. De verschillende stukken bleken uiteindelijk samen te horen en pasten bovendien perfect op een deel onderkaak van dat lichaam. Zo waren we weer een heel eind op weg naar een positieve identificatie.

Onverwoestbaar

Bij de Taromramp was ik de enige odontoloog. Mijn inbreng kon een wezenlijk verschil maken. Het is een verantwoordelijkheid die zwaar weegt maar die tegelijkertijd ook erg stimulerend is. Het laat de adrenaline door je aderen gieren. Je bent een deel van een team en alle leden van dat team hebben één en hetzelfde doel.

De dag liep op zijn einde, of eigenlijk was de nacht al een heel eind gevorderd. Ik was meer dan doodmoe. De Belgische am-

bassade had ons een bed aangeboden. We hadden het aanbod met beide handen aangenomen. Het liet ons toe om ons, na die lange en zeer intensieve dag, langdurig te douchen en samen nog een hapje te gaan eten en te debriefen. Terwijl we aan tafel zaten, spuwde de fax bladzijden vol ante-mortemgegevens. We moesten ze nog wel in het Interpoldossier invullen. Dat gebeurt nu niet meer op dezelfde manier. De afspraak is nu dat het vastleggen en gestandaardiseerd optekenen in het Interpoldossier in het land van het slachtoffer door specialisten van het team gebeurt. Dat maakt de zaak een heel pak minder ingewikkeld.

De gegevens werden systematisch verwerkt: man, vrouw, kind, vullingen, geen vullingen, kronen, overbruggingen, prothesen, cariës, ontbrekende tanden... Aan de hand van tanden krijg je een idee van de leeftijd. Bij kinderen en jongvolwassenen is dat nog het eenvoudigst: de tandontwikkeling duurt tot je 23ste. Vanaf die leeftijd gaat het achteruit: dan kun je de leeftijd schatten door onder andere de slijtage van de tanden. De essentiële vormveranderingen van een tand bij toenemende leeftijd zijn gebaseerd op zes parameters, waaronder de slijtage, de terugtrekking van het tandvlees en de doorschijnendheid van de wortel. Daar bestaan tabellen van. Aan een gebit op zich kun je het geslacht niet zien. Wel kunnen tanden een indicatie geven van de nationaliteit van de eigenaar of de plaats in de wereld waar hij zijn tanden heeft laten verzorgen. Zo werkten tandartsen in Oost-Europa in die periode bijna uitsluitend met witte vullingen omdat die goedkoper waren dan amalgaam, het vullingsmateriaal dat in het Westen werd gebruikt.

In Roemenië bleven we geconcentreerd verder werken. We begonnen al het materiaal dat we hadden te sorteren: de tanden, tanddelen, prothesen, bruggen en wat er ook aan te pas kwam, hadden we in verschillende dozen gestopt. Een doos met ‘vullingen’ erop, een met ‘prothesen’, ‘bruggen’... Natuurlijk hadden we

elke tand gewoon systematisch kunnen laten onderzoeken om het DNA te laten vaststellen. Maar die methode is niet alleen duur, maar vooral heel erg tijdrovend. Tijd die families niet hebben. Bij een klein aantal tanden hebben we het uiteindelijk wel op die manier moeten oplossen omdat we merkten dat we er anders nooit uit zouden geraken.

Uiteindelijk zijn we elf dagen in Boekarest gebleven. Alle Belgische lichamen waren nog niet geïdentificeerd toen we naar België terugkeerden. Een tiental lichamen bleef zonder naam achter. Of beter: de vliegtuigmaatschappij had wel tien namen, maar ze konden niet onmiddellijk worden gelinkt aan de flarden lichaamsresten – soms maar een paar vierkante centimeters groot – die na de ramp in Boekarest waren teruggevonden.

Eigenlijk had ons verhaal hier kunnen eindigen. We hadden gedaan wat we moesten en konden doen. Alleen zitten wij, correctie: zit heel ons DVI-team zo niet in elkaar. Misschien net omdat we er met onze neus zo dicht op zitten, voelen we ook aan wat het voor een familie betekent om niets te kunnen begraven. Rouwen is onmogelijk als er geen zekerheid is. We besloten om de families van de Belgische slachtoffers die niet waren geïdentificeerd, in een bijeenkomst samen te brengen. Zo konden we hen erop wijzen dat er ook de mogelijkheid bestond om minuscule lichaamresten op DNA te testen en zo te identificeren.

Er volgde overleg met onze Roemeense collega's en bijna twee maanden later keerden we terug naar Boekarest om ook dit stukje van de Taromramp in de puzzel te helpen passen. Bij onze aankomst toonden de speurders ons fier een aantal kaakresten en tanden die ondertussen nog op de rampplaats waren gevonden. In het medico-legale instituut lagen de zakken met de ongeïdentificeerde lichaamsresten er nog altijd. Er was niet veel mee gebeurd. De Roemenen haalden verontschuldigend de schouders op toen we voorzichtig informeerden welke plannen ze hadden met die lichaamsresten. We stelden voor om via de tanden DNA-

stalen van de overblijvende stoffelijke resten te nemen. Nooit voorheen was deze techniek gebruikt in een massaramp, maar de kleine Belgen wilden het wel proberen. Daar hadden de Roemenen echter geen oren naar: ze hadden veel liever dat we alles meenamen. Er was zelfs geen poging tot gereserveerd weigeren; het leek alsof het voor de collega's in Boekarest een opluchting was dat iemand hen wilde helpen. Zo gebeurde het uiteindelijk ook. In twee koelboxen – meer hadden we niet nodig – verhuisden de tanden en kaakresten naar België. We namen ze mee in het vliegtuig, als handbagage. Niemand leek daar vreemd van op te kijken. Misschien ook omdat niemand vermoedde wat er in die boxen zat.

Uiteindelijk hebben we via de tanden nog zes lichamen kunnen identificeren, al was dat niet onmiddellijk. Van één Amerikaanse vrouw hebben we niets, maar dan ook niets teruggevonden. Vanuit mijn standpunt bijna onbegrijpelijk, want de vrouw had een mond vol kronen en bruggen en die zijn bijna onverwoestbaar. Het is het enige slachtoffer van de zestig inzittenden dat niet werd geïdentificeerd.

Maanden nadien vonden de lokale speurders nog stukken kaak en tanden op de rampplaats. In juli, ruim drie maanden later, vertrok ik met vakantie en toen ik terugkeerde, vond ik een cadeautje op mijn bureau: een doos met resten. Het leek een bijna onmogelijke opdracht om daar nog materiaal uit te halen want de stukken bot waren helemaal door de zon opgedroogd. Toch slaagden onze DNA-specialisten van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) er nog in om bruikbare profielen te produceren.

Tanden zijn bijna onverwoestbaar. Ze blijven een van de meest resistente materialen uit ons lichaam. Ze kunnen heel extreme omstandigheden aan. Komt een lichaam in water terecht – vooral zout water – dan riskeer je eigenlijk alleen maar dat ze los-

komen uit het kaakbeen. Vuur is niet echt een probleem tenzij het om extreem hoge temperaturen gaat. We hebben dat trouwens later kunnen vaststellen bij het zware verkeersongeval op de E17 waarbij tientallen auto's op elkaar waren ingereden en vervolgens in brand waren gevlogen. Daar hebben we nog heel bruikbaar materiaal kunnen recupereren. Tandten verliezen door de hitte wel vocht en worden daardoor ontzettend broos, maar de wortels blijven zitten. In het kader van die ramp herinner ik me trouwens nog altijd de identificatie van een Nederlands slachtoffer. We hadden van de Nederlandse tandarts perfecte radiografieën gekregen, maar alleen van de kroongedeelten van de gebitselementen. Na de ramp vonden we geen enkele tand terug, maar wel een paar stukken kaak waarin de tandwortels in de tandkassen konden worden ingepuzzeld. Alleen waren daar geen foto's van. Ik kon de tandwortels niet met honderd procent zekerheid matchen met de radiografieën van de kroongedeelten. Ik bleef zoeken en uitproberen, maar het lukte niet. Het slachtoffer werd uiteindelijk geïdentificeerd via een lichaamsprothese die hij droeg, maar ik voel bij mezelf nog altijd de frustratie omdat ik toen voelde dat ik zoveel elementen in handen had, maar toch geen oplossing kon vinden.

Sommige criminelen denken dat ze met zuur – een van de meest vernietigende stoffen die een menselijke lichaam kan tegenkomen – hun slachtoffers voor eeuwig kunnen laten verdwijnen en niet-identificeerbaar kunnen maken. Dat is niet correct. Zuur lost wel het tandglazuur op, maar meer niet. Toen de Hongaarse dominee Andras Pandy ervan werd verdacht dat hij zijn familieleden stuk voor stuk in zuur had opgelost, hebben we de proef op de som genomen. We hebben tanden dagenlang aan een zuurbad onderworpen. Het glazuur verdween, maar de tanden bleven herkenbaar. Begraven is ook weer geen alternatief om een lichaam definitief te laten verdwijnen. Welke grondsoort men

ook kiest, tanden weerstaan de tand des tijds.

Als buitenstaander denken we vaak dat tanden erg kwetsbaar zijn, maar eigenlijk is dat niet zo. Ze zitten heel erg beschermd in de mond, omringd door week weefsel. Al dat weke weefsel moet eerst zijn verwijderd of opgelost vooraleer de tanden door externe factoren zullen worden aangetast.

Alle niet-identificeerbare lichaamsresten die nog in Boekarest waren achtergebleven, zijn op voorstel van het Belgische DVI en na diplomatieke consensus en overleg met de families gecremeerd en bijgezet in een gedenkteken nabij de rampplaats. Ook de familie van het enige niet-geïdentificeerde slachtoffer heeft een urne gekregen met wat van deze gemeenschappelijke as. Zij was daar heel dankbaar voor want nu kon ook zij haar rouwproces starten.

5. HET DSI VAN HET RODE KRUIS

Nabestaanden hebben recht op bijstand

*Na de tsunami-ramp in Zuidoost-Azië
worden de foto's van de aangespoelde lichamen uitgestald.
Verwanten zoeken in die gruwel naar vermiste familieleden.*

25 december 2004. De kerstsfeer hangt in de lucht als de eerste beelden de televisieschermen bereiken. In de Indische Oceaan heeft een aardbeving voor allesvernietigende vloedgolven gezorgd. Maar liefst zestien landen worden door het water getroffen, bijna driehonderdduizend mensen verliezen het leven. Vooral Indonesië telt honderdduizenden doden, maar ook Sri Lanka en India worden zwaar getroffen.

Bij de slachtoffers zijn iets meer dan tweeduizend buitenlanders, die hun kerstvakantie in Indonesië doorbrachten. Tien Belgen verloren het leven in de tsunami, over één landgenoot is er nog altijd geen nieuws.

De tsunami van tweede kerstdag 2004 heeft ook nog een ander gevolg gehad. Een nooit gekende golf van solidariteit overspoelde de hele wereld. In ons land brachten de acties rond Tsunami 12-12 uiteindelijk bijna veertig miljoen euro op.

Dany De Beukelaer is hoofd van het DSI-team van het Rode Kruis. Deze Dienst voor Sociale Interventie staat dag en nacht klaar om psychosociale hulp te bieden bij rampen of buitengewone incidenten waar de lokale psychosociale dienstverlening niet bij machte is om door de omvang van de ramp of het incident de slachtoffers of hun families goed bij te staan.

Maandag 27 december 2004. Ik had de dagen ervoor nogal wat tijd aan het kookfornuis gestaan, met alle gevolgen van dien. Ik was net bezig de potten, pannen en aanverwanten wat te reorganiseren om dan, uiteindelijk, toch nog een beetje van mijn laatste vakantiedag te genieten, toen mijn collega Karin belde.

Ik was meteen op mijn hoede. Er is tussen ons namelijk zoiets als een ongeschreven wet dat de vakantieperiode heilig is. Tenminste toch voor de persoon die niet van wacht is en dat was in mijn geval zo. Tenzij er natuurlijk iets ernstigs aan de hand is.

Karin begon voorzichtig. Of ik het nieuws over de tsunami al had gehoord? Neen, ik was veel te druk bezig met andere dingen. Daarop vertelde ze mij het verhaal van de massale vloedgolf in Zuidoost-Azië die twee dagen eerder honderden kilometers strand en alles en iedereen die zich op dat strand bevond, weggespoeld had. Indonesië, Sri Lanka, India... En er zouden ook Belgen bij betrokken zijn. Karin had, op basis van deze informatie, zelf al contact opgenomen met de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken. Die had bevestigd dat er inderdaad heel wat populaire vakantieoordelen door de tsunami waren getroffen. Het vermoeden dat er ook Belgen bij betrokken waren, klopte.

Het Rode Kruis heeft een overeenkomst met de FOD Buitenlandse Zaken. Wij moeten sociale opvang voorzien voor Belgen die vanuit het buitenland naar ons land worden gerepatriëerd. In principe gaat het om individuele situaties, maar de FOD Bui-

tenlandse Zaken kan ook een beroep op ons doen als het om grotere groepen Belgen gaat. Bij grotere catastrofes kunnen wij ook ondersteuning geven door, bijvoorbeeld, mee het callcentrum te bemannen en de telefoontjes te beantwoorden.

Ik luisterde verder naar wat Karin te vertellen had. Een dag eerder waren er al drie ploegen van onze DSI'ers ter versterking naar het callcentrum van Buitenlandse Zaken gestuurd. Maar gaandeweg werd duidelijk dat de situatie veel ernstiger was dan de overheden oorspronkelijk hadden gedacht. Daarom had Buitenlandse Zaken die avond een crisisvergadering gepland. Of wij daarbij konden zijn? Van een of andere vorm van onrust was er bij mij absoluut geen sprake. Ik ben nogal laconiek van aard en ik raak niet onmiddellijk in paniek. Dus ja, een vergadering kon geen probleem zijn. We spraken af om er samen naartoe te gaan. Ik zette na dat telefoontje onmiddellijk de radio aan en zelfs toen, na het horen van de nieuwsberichten, ging er bij mij geen belletje rinkelen.

Nu, jaren later, weten we allemaal dat deze ramp een van de meest vernietigende ooit is geweest. Dat de omvang, het aantal slachtoffers, het menselijke leed en de schade hun weerga niet hebben gekend. Dat de hulpverlening ongekende proporties zou aannemen. Ook bij ons, zij het dan op microniveau. Uiteindelijk waren onze ploegen op 26 december de eerste van in het totaal bijna tweehonderd DSI-mensen die wij in een periode van drie weken hebben ingezet. De vergadering van maandagavond op Buitenlandse Zaken zou de eerste worden in een lange reeks.

Ik liet mijn vakantie voor wat ze was, kleepte me om en zocht de spullen die ik dacht nodig te hebben voor de vergadering, bij elkaar. In de vooravond vertrok ik richting Brussel waar ik Karin zou oppikken. De sfeer was goed, we zouden wel zien hoe de vergadering zou verlopen. Dit was niet de eerste keer dat we werden ingezet. We hadden al heel wat zware en grote interventies tot een goed einde gebracht en we wisten dat we konden rekenen op

heel wat gemotiveerde DSI-medewerkers en -vrijwilligers.

Op de vergadering was het meteen bittere ernst. De verschillende betrokken partijen waren aanwezig. Niet alleen mensen van de FOD Buitenlandse Zaken, maar ook een aantal touroperators. Zij hadden behoorlijk wat klanten in de getroffen regio. De vergadering verliep ordelijk, snel en duidelijk. Onze opdracht was vastomlijnd. In een eerste fase werd ons gevraagd voornamelijk de operatoren in het callcentrum te versterken. Het was immers net de periode tussen Kerstmis en Nieuwjaar en vele medewerkers van het callcentrum waren met vakantie of zelfs in het buitenland. Nu was het aan ons om zo snel mogelijk teams samen te stellen die de telefoons konden bemannen en een permanentieregeling te organiseren voor de volgende dagen.

Twintigduizend oproepen

Ik geef het toe, ik ben een chaoot. Maar een georganiseerde chaoot. In mijn job moet je immers vooral creatief kunnen en durven zijn. Er bestaat geen enkel boekje met een opsomming van cijfertjes en wat je moet doen en niet moet doen bij rampen. De grote lijnen liggen vast maar elk incident is anders, elk voorval vraagt een eigen invulling. Mijn georganiseerde chaos is in dat opzicht veel eerder een bondgenoot dan een vijand. Mijn medewerkers weten dat en zij die me lang genoeg kennen hebben er genoeg vertrouwen in om te weten dat alles op zijn pootjes terecht komt.

Wij hebben een potentieel van 350 vrijwilligers, twee op de drie zijn psychologen of maatschappelijk werkers. De rest zijn administratief geschoolde medewerkers. Deze laatsten vormen – zeker bij grote rampen – het zenuwcentrum van de DSI. Al onze vrijwilligers hebben zich ertoe geëngageerd om op eender welk moment te worden opgeroepen. Het is net zoals bij andere hulpdiensten die met vrijwilligers werken, zoals de vrijwillige brandweer: zolang er niets gebeurt ben je vrij maar als de pop-

petjes aan het dansen gaan, dan verwachten we dat je er bent. Uiteraard spelen werk en de persoonlijke situatie hoe dan ook een rol. Zelfs bij beroepskrachten zijn er uitzonderlijke omstandigheden, dus uiteraard ook voor onze vrijwilligers.

Nu is een vakantieperiode voor ons juist niet altijd een nadeel. Integendeel. Grote DSI-interventies zoals de overstromingsramp aan de Maas in de kerstvakantie van 1993, de Switelbrand op oudejaarsavond 1994, de Taromcrash op de vooravond van de paasvakantie van 1995... Al die rampen hebben bewezen dat zelfs op erg moeilijke momenten onze mensen telkens weer klaarstonden.

Die bewuste 27 december was het niet anders: heel wat van onze mensen waren vrij en zegden onmiddellijk toe. Andere DSI'ers die vrijaf konden nemen, namen onmiddellijk een paar dagen vakantie. Sommige vrijwilligers van het team hebben een overeenkomst met hun werkgever. Hij geeft hun vrijaf zodra ze worden opgeroepen. Met de tsunami hadden we het grote voordeel dat ook de bazen de televisiebeelden konden volgen.

De berichten over de tsunami en de ravage werden minuut na minuut actueler. De eerste beelden werden eindeloos op de televisie herhaald. Keer op keer zagen we hoe een argeloze toerist en een pootjesbadende strandwandelaar door een hoge golf werden overspoeld. Hoe mensen zich vertwijfeld aan het balkon van hun hotel vastgrepen om uiteindelijk door het water te worden meegesleurd. Het waren aangrijpende beelden maar het gaf meteen een idee van wat er zich op de plaats van de ramp had afgespeeld.

Door die beelden begrepen de werkgevers meteen waarom de Rode Kruisvrijwilliger een paar dagen vrij wilde. En het is nu eenmaal een feit: hoe meer en hoe aangrijpender een ramp in beeld komt, hoe flexibeler een werkgever is om een werknemer zijn vrijwilligerswerk te laten doen. Op dergelijke momenten kunnen bazen begrijpen dat iemand die ervoor kiest om in de DSI-ploeg te zijn opgenomen, professioneel gezien geen forfait

wil geven. De verschillende provinciale leidingen van de DSI (ook vrijwilligers) konden ons enkele uren en heel wat telefoontjes later bevestigen dat de permanentie rond was voor de eerstkomende week.

We kenden onze taak. We hadden een ramp, er waren slachtoffers: overlevenden, gewonden en spijtig genoeg ook doden en vermisten. Maar we hadden vooral honderden familieleden, vrienden en kennissen die naast hun telefoon zaten te wachten op nieuws van hun geliefden die in Zuidoost-Azië op reis waren. We weten dat als deze geruststellende telefoon niet snel komt, mensen zo ongerust worden dat ze alle mogelijke kanalen gebruiken om duidelijkheid te krijgen. Ze bellen naar vrienden, kennissen overheidsdiensten,... tot ze een antwoord hebben, wat dat antwoord ook is.

In deze situatie is het callcentrum van Buitenlandse Zaken meestal de eerste en meest logische stap. Iedereen die op vakantie was in een van de landen waar de tsunami had toegeslagen, die geen teken van leven gaf of niet bereikbaar was voor familie of vrienden, werd een potentieel slachtoffer.

We wisten dat het moeilijk zou worden. De getroffen landen waren uitzonderlijk populair bij rugzaktoeristen, dikwijls jonge mensen die een aantal weken, sommigen zelfs maanden, door die streek trokken. Vaak avontuurlijk aangelegde jongeren die in het beste geval alleen maar met hun ouders hadden afgesproken dat ze eens in de week een telefoontje zouden plegen of een mailtje zouden sturen als ze ergens een internetcafé zouden tegenkomen. De telefoonverbindingen in sommige van deze regio's is in gewone omstandigheden al niet vanzelfsprekend, laat staan bij een ramp van die omvang.

Bijkomend probleem was bovendien het reisschema van de trekkers. Dat lag vaak alleen maar in grote lijnen vast; van dit naar dat land, voor die datum daar ergens zijn... Een geluk bij een ongeluk was wel dat het net kerstdag was geweest. Vrij tradi-

tioneel hadden heel wat reizigers op die dag toch geprobeerd om een kort telefoontje naar de thuisbasis te doen. Daardoor hadden sommigen wel een beter idee waar hun familielid verbleef. Maar zelfs dan... Als je als ouder weet dat je kind honderden kilometers van het rampgebied verblijft, dan beeld je je toch in dat hij die ene dag zijn plannen heeft veranderd en misschien toch naar de kust is vertrokken.

Niemand kon vermoeden dat we uiteindelijk meer dan twintigduizend oproepen zouden verwerken. We hadden gerekend op een paar honderd vermiste Belgen, maar ons lijstje liep snel op tot 3200 landgenoten van wie er blijkbaar geen nieuws was. Wij wisten wel dat daar heel wat 'valse' alarmen zouden bij zitten van families die even geen nieuws van reizigers hoorden, maar het aantal overviel ons. We waren begonnen als een ondersteunende dienst, maar de zaak liep uit, ver uit.

Buitenlandse Zaken organiseerde dagelijks een crisisvergadering met alle betrokken diensten. Hierop werd telkens de laatst verkregen informatie over het rampgebied gegeven. We overliepen de stand van zaken rond de hulpverlening ter plaatse en deze die vanuit België werd georganiseerd. Daarnaast werd ook de werking van het callcentrum besproken. En zeker het onrustwekkende aantal 'vermisten' werd angstvallig opgevolgd. Ook het DVI nam deel aan deze crisisvergaderingen. Gezien het zeer hoge aantal vermisten had het team ook een aantal mensen afgevaardigd in het callcentrum van Buitenlandse Zaken om beter zicht te krijgen op de situatie. Al na één dag werkten we daar samen als goed geoliede radertjes in een netwerk. Er was voortdurend overleg tussen Buitenlandse Zaken, het DVI en ons.

Op 30 december zou het eerste vliegtuig met gerepatrieerde Belgen aankomen. Het was een vlucht die Thomas Cook had ingelegd. Zij had vooral in het Thaise kustgebied erg veel klanten.

We maakten de nodige afspraken. Wij zouden als DSI mee in-

staan voor de opvang van de familieleden op de luchthaven en van de gerepatrieerden bij hun aankomst op Zaventem. We hebben als Rode Kruis, voor noodsituaties, een overeenkomst met Brussels Airport. Het duurde dan ook niet lang voor we met alle betrokken diensten en instanties zoals Buitenlandse Zaken, de federale politie van de luchthaven, de mensen van Thomas Cook en het personeel van de luchthaven, een scenario hadden uitgewerkt waarbij we de maximale garantie konden bieden voor een goede opvang. De afspraken waren duidelijk. Wij zouden als DSI de leiding hebben in de opvangruimte. Ook het DVI en de Cel Vermiste Personen waren daar aanwezig met een tiental mensen om aan familieleden bijkomende informatie over potentieel vermiste slachtoffers te vragen. Zelf waren we, samen met onze Franstalige collega's van SISU, met dertig hulpverleners aanwezig.

Lessen die je nooit vergeet

Een van de grote uitdagingen waarmee wij in de opvang van slachtoffers en hun verwanten te maken krijgen, is het feit dat je hun reacties nooit echt kunt inschatten. Het zijn 'vreemden' met wie je wordt geconfronteerd en in een heel kort tijdsbestek moet je hun behoeften proberen in te schatten.

Met een aantal vragen zijn we nu wel vertrouwd en we proberen er rekening mee te houden, maar dat lukt organisatorisch niet altijd. Zo hadden we bijvoorbeeld aan de familieleden van de gewonde passagiers de kans gegeven om eventjes hun familielid te zien, vooraleer zij met een ziekenwagen naar het door hen gekozen ziekenhuis zouden worden overgebracht. De federale politie had ons gevraagd om uit veiligheidsredenen slechts twee familieleden per gewonde toe te laten. Een familie van een gewond slachtoffer, bestond echter uit dertien mensen. Ik heb op dat moment de kracht van hun emoties totaal verkeerd ingeschat en liet het organisatorische voorgaan. We hadden voorgesteld om in hun situatie uitzonderlijk zes mensen toe te laten in

plaats van alle dertien. Voor ons klonk dat als een mooi compromis, maar voor hen was dat een slag in hun gezicht. Die mensen zaten al uren te wachten en bovendien was er nog een van hun familieleden vermist. Ik had me niet gerealiseerd dat er op zulk moment eigenlijk weinig ruimte is voor eender welk compromis. Ik had moeten inzien dat alleen overleg en communicatie met die mensen een oplossing had kunnen bieden. Ik had hun het reële probleem van de veiligheid moeten voorleggen en hun de ruimte moeten geven om een oplossing te zoeken. Dit zijn lessen die je nooit vergeet.

Een tweede factor was de registratie van de passagiers bij hun aankomst in de opvangruimte. Omdat er nog zoveel mensen vermist waren, moesten we proberen om iedereen die aankwam te registreren om alvast die mensen te kunnen schrappen van de voor ons zo belangrijke vermistenlijsten. Er was wel een passagierslijst, maar we wisten uit voorgaande interventies dat deze niet altijd betrouwbaar is. Iedereen die gearriveerd was, moest dus zijn naam en een aantal identificatiegegevens meedelen. Maar heel wat mensen hadden hier geen oren naar; ze hadden maar één doel: hun bagage van de band plukken en zo snel mogelijk vertrekken. Ze reageerden geagiteerd tot vrij agressief. Op dat moment moeten onze hulpverleners rustig blijven en continu uitleggen hoe belangrijk het is dat we de gegevens hebben van alle ongedeerde slachtoffers.

De tsunami-hulpverlening was opnieuw een situatie waaruit we hebben kunnen leren. Omdat passagierslijsten niet altijd betrouwbaar zijn zou je in het geval van zulke grote rampen misschien toch moeten proberen om een aantal DSI-hulpverleners te laten meereizen met het terugkerende vliegtuig. Tijdens de vlucht zouden dan alle gegevens kunnen worden verzameld en zou al kunnen worden gestart met een psychosociale ondersteuning. Het is een afweging die echter ook afhankelijk is van praktische moge-

lijkheden en de bereidheid om daarin te investeren. Soms worden deze zorgen immers gereduceerd tot een zaak van centen.

Wanneer ik nu terugdenk aan die nacht op de luchthaven, dan zijn er nog altijd heel wat beelden en emoties die opnieuw naar boven komen. Het impressionante beeld van mensen die elkaar terugzien na zoveel bange momenten te hebben doorstaan; het verdriet voor de mensen die nog niet zijn teruggevonden; de bezorgdheid voor de gewonden die de familie maar eventjes mocht zien voor ze naar de ziekenhuizen werden overgebracht. Maar ook de trots rond het werk van onze vrijwilligers, die zoveel zorg besteedden aan de familieleden, verwanten en slachtoffers waardoor ook de organisatie in de opvangruimte quasi feilloos verliep. Ik denk echter ook aan de ongelooflijke en unieke samenwerking tussen alle aanwezige diensten en de les die ik daar heb geleerd: ondanks alle ervaring uit andere rampsituaties kun je toch nog altijd de gevoelens van slachtoffers en hun familieleden fout inschatten.

Er volgden nog drie repatriëringsvluchten. Ook hierbij werd de DSI ingeschakeld. De opvang gebeurde niet meer op de luchthaven van Zaventem maar op de militaire luchthaven van Melsbroek.

Ondertussen bleven de telefoontjes in het callcentrum van Buitenlandse Zaken binnenkomen. De stapel fiches met namen van mogelijke Belgische slachtoffers groeide uur na uur. Gelukkig was ook een aantal systemen op gang gekomen waardoor namen van vermisten konden worden geschrapt. Buitenlandse Zaken had, soms zelfs meerdere keren per dag, contact met zijn consulaten en/of ambassades in de getroffen regio's. Lijsten en gegevens van landgenoten werden vergeleken en vermisten geschrapt. Touroperators volgden eenzelfde werkmethode voor wat hun klanten betrof. Gsm-operatoren deden op verzoek van Bui-

tenlandse Zaken een oproep aan hun klanten die zich in de regio bevonden om zich te melden. Een massale overrompeling van het callcentrum was hiervan het gevolg. Maar opnieuw kon een aantal honderden namen worden geschrapt. Belgen in ons land kregen dan weer een berichtje vanuit het rampgebied dat hun geliefde veilig en wel was. In het beste geval belden ze ons op en konden we weer een naam schrappen. In het slechtste geval vergaten ze het. De lijst werd korter en korter maar bleef nog altijd indrukwekkend lang. Een aantal namen kwam wel steeds terug als vermist. Waren dit de mensen die het niet overleefd hadden?

Op een bepaald moment werd beslist dat op basis van alle gegevens die er toen voorhanden waren een uitzuivering van de vermistenlijsten zou gebeuren. Dit valt onder de bevoegdheid van het DVI-team. 3200 namen moesten worden bekeken en de gegevens vergeleken. Er werd beslist om in één team te werken: drie DSI'ers die de gegevens aanbrachten en een DVI'er die op basis hiervan een beslissing zou nemen. Het werd naar ons gevoel een eindeloze nacht, maar om 7 uur 's morgens was de lijst teruggebracht naar 1302 personen. Bij elke vermiste die overbleef, brachten we een quoteringsaanpak die ging van 'zeer waarschijnlijk' tot 'mogelijk'. Op basis daarvan zou met het inwinnen van antemortemgegevens worden gestart.

De informatie over de prioritaire dossiers werd door 'onze' DVI'er doorgegeven aan het hoofdkwartier van het DVI met de vraag om teams op pad te sturen. Deze teams bestonden uit iemand van het DVI en een DSI-hulpverlener. Het is de meest doeltreffende manier van werken. De samenwerking tussen onze diensten startte eigenlijk bij de scheepsramp van The Herald of Free Enterprise in Zeebrugge, nu twintig jaar geleden.

Het DVI-DSI-koppel

De taak van de DVI'er bestaat erin om op basis van een antemortemvragenlijst zo veel mogelijk te weten te komen over het

mogelijke slachtoffer. De DSI-hulpverlener concentreert zich op de ondersteuning van het familielid tijdens dit meestal erg emotionele proces.

Zodra de vragenlijst is afgerond, zal de DVI'er meestal vertrekken om zo snel mogelijk de gegevens die hij vergaard heeft door te geven. Meestal blijven wij langer. Je kunt in een dergelijke situatie immers niet eventjes binnenlopen, je vragen stellen, vertrekken en de mensen achterlaten met hun twijfels, hun vragen en hun verdriet. Wij proberen dan in te schatten welke hulp ze eventueel nodig hebben gedurende de soms zenuwslopende wachttijd. We bekijken in welke mate ze een eigen sociaal netwerk hebben waarop ze kunnen terugvallen: familie, vrienden, kennissen, collega's. We stemmen onze hulpverlening hier een stuk op af. Als we merken dat mensen geen sterk sociaal netwerk hebben, zullen we zelf veel actiever en frequenter contact met hen houden.

Als alles volgens het boekje verloopt, dan blijft het DVI-DSI-koppel gedurende het hele verloop van het identificatieproces bestaan. De DVI'er neemt contact op met de DSI-hulpverlener telkens als er nieuwe ontwikkelingen zijn. De DSI'er houdt op zijn beurt nauw contact met de familie en is in feite de intermediair tussen de familie en het DVI.

Wanneer er een identificatie van een lichaam gebeurd is, zal het opnieuw dit koppel zijn dat naar de familie teruggaat. De DVI'er zal de melding doen en nog eventueel praktische afspraken maken. De DSI'er is op dit aangrijpende moment dan weer aanwezig om de familie te ondersteunen. Onze hulpverlening gaat dan nog enkele dagen door maar stopt in principe na de begrafenis. Niet dat de mensen dan in de steek worden gelaten, maar dan worden er andere diensten ingeschakeld die de familie op langere termijn kunnen begeleiden. Dit wordt de nazorg genoemd en wordt verzekerd door de FOD Volksgezondheid.

Deze ramp bleek ook op dit vlak opnieuw een extra accent te

krijgen. Heel wat DVI-DSI teams die op pad werden gestuurd, werden geconfronteerd met families die ondertussen het vermiste familielid al hadden teruggevonden of de vermiste in kwestie deed zelf, na het aanbellen, de deur open...

Internet

Een andere factor die deze ramp zo uniek maakte, was het medium internet. Al heel snel circuleerden honderden foto's van slachtoffers op het internet. Daar waren heel herkenbare foto's bij, maar ook massa's foto's van onherkenbaar verminkte lichamen. Radeloze families, ook Belgische, gingen op zoek, hopen dat ze op zijn minst ergens een spoor van hun vermiste geliefde konden terugvinden. Vooral het wachten en de onzekerheid tijdens het wachten waren moordend en iedereen zocht naar antwoorden. Zowel voor het DVI als voor ons was dit een nieuw gegeven. In het Belgische concept wordt elke onnodige confrontatie met de lichamen van de overleden slachtoffers vermeden. Alleen honderd procent gecontroleerde informatie wordt doorgegeven aan de families. Hoe groot de druk ook is, we willen geen fouten maken.

Iedereen kan echter op het internet zoeken en lichaam na lichaam bekijken. Soms betekent het zogezegd herkennen van een lichaam voor die familie gewoon het einde van hun onzekerheid, een rustpunt in hun hopeloze zoektocht... Met alle gevolgen van dien als zij op het internet lichamen ten onrechte als familie identificeren. In de toekomst zullen we terdege rekening moeten houden met het internet.

Behoeftte aan DSI

Drie weken is het callcentrum operationeel geweest. Drie weken waarin de lijst van vermisten dag na dag slonk. Weken waarin we families leerden kennen voor wie het leven vanaf die tweede kerstdag in een 'voor' en een 'na' zou bestaan. Dat voor en na

zullen wij niet kunnen veranderen. Wat wij wél kunnen doen, is mensen proberen het gevoel te geven dat ze er op die momenten niet alleen voor staan.

Rampenhulpverlening bestaat in ons land al erg lang maar dan denken we vooral aan de inzet van de brandweer, de medische hulpverlening, de Civiele Bescherming en het leger. Maar dat was lang niet het geval voor de hulpverlening op sociaal en psychologisch vlak.

Dat was ook de vraag die rees na de grote overstromingsramp in Ruisbroek in 1976. Toen begon het in het hulpverleningslandschap in België te dagen. Er schortte hier immers iets essentieels. Het Rode Kruis heeft toen het initiatief genomen om een medico-sociaal luik op poten te zetten. Dat was het begin van wat de dienst Dringende Sociale Interventie nu is.

Nu, 27 jaar na de oprichting van de DSI, kunnen we enkel vaststellen dat aan het basisconcept van DSI maar weinig is veranderd. We hebben wel geleerd uit onze fouten, we hebben modernere werkwijzen ontwikkeld, we hebben meer vrijwilligers en meer gespecialiseerde vrijwilligers.

De psychosociale hulpverlening is ondertussen niet meer weg te denken in de rampenhulpverlening. Er zijn meer psychosociale actoren op het terrein gekomen en we werken nu als onderdeel in grotere structuren. De nazorg heeft zijn plaats gekregen.

Maar de DSI staat klaar om op te treden, telkens wanneer het omvangrijke karakter van de ramp de lokale hulpverlening overstijgt of als Belgen in het buitenland betrokken raken bij een ernstig incident. Wat de aard van dat incident is, maakt voor ons niets uit.

Wij kennen onze beperkingen. Niemand kan zich degelijk voorbereiden op een ramp die zich een keer om de honderd jaar voordoet. Niemand kan in alle ernst zeggen dat hij helemaal 'klaar' is voor een incident met duizenden doden en vermisten. Niemand kan een perfect noodplan uittekenen voor een ramp

waar meer dan tien landen bij betrokken zijn. Maar je kunt, als hulporganisatie, wel een stevig fundament leggen en zorgen dat je snelbouwstenen klaar hebt liggen om, bij een ramp, op die fundamenteën in een mum van tijd, een structuur op poten te zetten. Een structuur die houvast geeft aan slachtoffers, familieleden en verwanten. Dat is onze taak.

6. DE FORENSISCH ANTROPOLOGE

Als een skelet zijn geheimen prijsgeeft

Een argeloze wandelaar vindt in de bossen van het Pijnven in Overpelt een hoopje beenderen. De zoektocht naar de identiteit van het 'slachtoffer' kan beginnen.

De eenzame wandelaar die op die mooie donderdagmorgen in februari 2002 zijn hond in de bossen van het Pijnven in Overpelt wilde uitlaten, had zich zijn dag wel anders voorgesteld. Het beestje apporteerde ongevraagd een menselijke schedel. De wandelaar schrok zich een hoedje en ging met zijn viervoeter op zoek naar wat er bij die schedel hoorde. Hij stootte op een menselijk geraamte, met hier en daar nog een restje vlees. De identiteit van de overledene was een raadsel, de man – want alles wees erop dat het ‘slachtoffer’ een man was – had geen identiteitspapieren bij zich. Maar een leesbril en een Russisch boek die in de buurt van het geraamte lagen, deden vermoeden dat de dode van buitenlandse origine was.

Marit Vandenbruaene is forensisch antropologe, al is dat een titel die officieel in België niet bestaat. Marit studeerde archeologie aan de UGent en fysische antropologie in München.

Ik was thuis in Gent toen het telefoontje kwam. In de bossen van Overpelt was een geraamte gevonden. Nu weet je dat je, als je bij het DVI-team wilt horen, op de meest onmogelijke momenten kunt worden opgeroepen. Het is dan geen kwestie van even te wachten, alles netjes af te handelen en dan rustig naar de plaats van de feiten te gaan. Neen, zelfs een lijk dat er al maanden ligt, heeft recht op een snelle en doeltreffende afhandeling. Achter elk dood lichaam, elk slachtoffer schuilen immers ergens wel ongeruste familieleden of vrienden.

Onmiddellijk na het telefoontje liep ik in mijn hoofd mijn todolijst af. Ik belde mijn ouders om te vragen of ze mijn kleintje konden afhalen in de kleuterschool. Hij kon bij hen gelukkig blijven logeren. Ik wist wel wanneer ik zou vertrekken, maar helemaal niet wanneer ik terug zou zijn. Zonder die familiale steun zou ik nooit honderd procent inzetbaar zijn bij het team. Enfin, dat was al geregeld.

Het inpakken van mijn materiaal kostte maar een paar minuten. Ik heb altijd mijn metalen valiesje klaarstaan met daarin enkele borstels, een lintmeter, een fotocamera en natuurlijk mijn schuifpasser en formulieren die ik kan gebruiken om biologische kenmerken zoals leeftijd, geslacht en lengte van het slachtoffer te bepalen. In het kader van mijn doctoraalstudie heb ik fiches gemaakt met een gestandaardiseerd systeem dat ervoor zorgt dat de afwikkeling van een zaak telkens op dezelfde manier en volgens dezelfde strategie gebeurt. Dat is nuttig, want zo ben je zeker dat je nooit iets over het hoofd ziet. Mijn valiesje mag dan wel lijken op een uit de kluiten gewassen metalen boekentas, het

bevat een schat aan informatie en materiaal.

Naast mijn onvervangbare koffertje heb ik in de auto ook altijd een paar regenlaarzen en een degelijke regenjas liggen. We wonen immers in België... Ik was er klaar voor.

De tijd dat ik snelheidsovertredingen zou begaan om zo snel mogelijk ter plaatse te zijn, is voorbij. Dat wil niet zeggen dat ik met een slakkengangetje naar mijn bestemming rijd, integendeel. Vanaf het moment dat de praktische zaken thuis zijn geregeld (moeder bellen, pyjamaatje voor de kleine inpakken, briefje voor de partner op tafel...) zijn mijn gedachten eigenlijk al helemaal bij de zaak die op me wacht. Ik moest ruim honderd kilometer rijden en ik had dus wel de tijd om een aantal dingen op een rijtje te zetten.

Boslijk

Dat het boslijk – ik had de zaak meteen deze naam gegeven – nu precies opdook, verwonderde mij niet. Het was eind februari, eigenlijk wel een lekker weertje en uit ervaring weten we dat, als er ergens een lijk tevoorschijn komt, het vooral in het begin van de lente en in de herfst is. In de lente trekken wandelaars vanaf het eerste zonnestraaltje in groten getale de natuur in. De boer maakt zijn velden zaaiklaar en de winter heeft de grondbedekking dun gemaakt. In de herfst halen de landbouwers dieren en oogst naar binnen en maken ze hun velden winterklaar. Wandelaars wagen zich buiten de platgetreden paden om van de herfstzon en de kleurenpracht te genieten. Alles wat verborgen was, komt tevoorschijn.

Ik dacht aan de zorgeloze wandelaar die waarschijnlijk ook even het noorden zou zijn kwijtgeraakt, aan het lichaam dat ik straks zou vinden en dat hopelijk zo veel mogelijk in zijn originele toestand was behouden...

Het was echter ijdele hoop. Zodra ik in Overpelt contact opnam met de politie, hoorde ik dat ik mijn regenlaarzen in mijn

koffer kon laten. Het lijk was weggehaald en naar de lokale begrafenisondernemer gebracht. Ik vloekte binnensmonds en zuchtte eens heel diep. Soms wilde ik dat een van de weinige dingen die vooral Britse films en de ontelbare misdaadboeken ons kunnen leren, hier ook eens doordringen. Daarin zie je altijd hoe een lijk blijft liggen zoals het wordt gevonden, hoe meters politielint een breed veld rondom het lijk afspannen, hoe mannen en vrouwen in witte outfits minutieus de grond afzoeken. Laat me niet te streng zijn, soms gebeurt dat hier ook. Maar veel te weinig.

De positie van een lichaam, de plaats waar het wordt gevonden en hoe het er precies uit ziet, zeggen zoveel over de identiteit van de persoon en hoe hij of zij aan zijn of haar einde is gekomen. Lag het slachtoffer op zijn rug, of in slaaphouding op zijn zijde? Zelfs de oriëntatie – gericht naar het oosten of het westen – kan aanwijzingen bevatten over de geschiedenis van het lijk. En bij een lichaam waar geen enkel element naar de identiteit verwijst, is elke aanwijzing goud waard. Mogelijk waren door het verplaatsen van het lijk belangrijke sporen verloren gegaan. Veel tijd om daarbij stil te staan, had ik niet. Ik, en de rest van het team en van de onderzoekers, zouden moeten roeien met de riemen die we hadden.

206 beenderen, 32 tanden

In de garage van de begrafenisondernemer – de man had formeel geweigerd om het geskeletteerde lichaam binnen in zijn werk- of rouwkamer te halen – was het een drukke bedoening. De collega's van het DVI waren al ter plaatse, maar ook de lokale politie, de odontoloog (tandenexpert) en een fotograaf probeerden een plekje te vinden met goed zicht op de beenderen die op een tafel lagen. Het was duidelijk dat de heren – het gezelschap was bijna exclusief mannelijk – stonden te popelen om zo snel mogelijk te weten te komen wie onze onbekende was en hoe hij aan zijn einde was gekomen. Toen ik over de drempel stapte,

draaiden alle hoofden in mijn richting. De verwachtingen lagen kennelijk hoog.

Nu is er één ding dat ik nodig heb om geconcentreerd te werken en dat is rust en stilte en zeker geen in-de-weglopers. Ik begreep de haast, maar in dit soort zaken zijn voorbarige conclusies en vermoedens nefast. Ik moest even op mijn tanden bijten. Alles wat het wat gemakkelijker had kunnen maken, was – ongetwijfeld vol goede bedoelingen – alleen maar moeilijker gemaakt. Zo had ‘mijn’ lijk sokken aangehad. Ze krioelden van de beestjes, op zoek naar een lekker maaltje. Een overijverige speurder had de sokken al uitgedaan maar daardoor waren alle voetbeentjes als een knokenspel door elkaar gegooid. Extra puzzelwerk dus...

Nu moet je weten dat een volledig menselijk skelet uit 206 beenderen en 32 tanden bestaat. Correctie: een volledig *volwassen* menselijk skelet. Het skelet van een jong kind heeft er heel wat meer. Een kindje heeft nog een melkgebit en meerdere botkernen die nog moeten vergroeien. Sommige beenderstructuren moeten immers nog aan elkaar groeien.

Nu was het aan mij. Voor het gerecht is het in de eerste plaats noodzakelijk te weten hoe lang geleden de mens achter dit lijk dood is. Justitie denkt immers in termen van verjaringstermijnen. Je mag nog een lijk vinden met tientallen kogelgaten erin, als die mens veertig jaar geleden doodgeschoten is, dan kan justitie er niets meer mee doen. Voor de familie die al veertig jaar op zoek is naar de verdwenen oom George of tante Marie, is dat echter anders. Zelfs na die tijd kunnen sommige families pas echt rouwen als ze weten wat er precies met hun vermist familielid is gebeurd. Dus ook in dat geval is een identificatie op zijn minst wenselijk, eigenlijk noodzakelijk.

Het is van groot belang om systematisch te werken. Zelfs zonder checklist bij de hand, begin je als forensisch antropoloog altijd door simpelweg te kijken en te meten. Eerst is er de opmaak van een inventaris van de beenderen die wel en niet aanwezig

zijn. Daarbij wordt het skelet opnieuw anatomisch – zoals het hoort – opgelegd. Twee linkerarmen betekenen immers dat we met minstens twee individuen te maken hebben. Soms is het bot niet eens menselijk, maar dierlijk. Daarna gaan we na of we met een man of een vrouw te maken hebben en welke leeftijd die persoon bij overlijden had. Metingen kunnen aantonen hoe groot iemand was en hoe hij er min of meer heeft uitgezien. Als laatste onderzoekstaak kijken we naar afwijkingen. Dat kunnen aangeboren varianten aan het gebit of aan het skelet zijn. Maar we kijken ook naar speciale letsels en verwondingen. Wij noemen dat pathologieën. Soms is de doodsoorzaak meteen duidelijk, maar soms zijn er ook geen sporen op het bot te vinden.

Alle beenderen opnieuw in volgorde leggen, zou me ongeveer een halfuurtje kosten en als ik ook de fiches volledig wilde invullen, dan moest iedereen me een uurtje in alle rust geconcentreerd laten werken.

Gouden tanden

Eigenlijk had ik bij een eerste oogopslag al het vermoeden dat ‘ons’ lijk een man moest zijn. De beenderen van het bekken, de schedel en de hoekige onderkaak lieten er weinig twijfel over bestaan. Maar een vermoeden is geen zekerheid en ik zou ook niets zeggen vooraleer ik alles systematisch had afgewerkt. Van bij de eerste indruk was me al iets aan de schedel opgevallen. Het gebit was overvloedig gevuld met gouden overbruggingen. Ook dat geeft vrij snel een indicatie over de afkomst van het slachtoffer. In sommige regio’s worden nooit gouden tanden gebruikt, in andere is een gouden tand een teken van rijkdom en staat er geen limiet op het vervangen van de eigen tanden door gouden nep-exemplaren. Zowel ik als mijn collega-odontoloog hadden hetzelfde vermoeden. Maar we zwegen voorlopig nog.

Ik begon de beenderen anatomisch open te leggen. De den-nennaalden en ander groen legde ik opzij. Bot na bot kreeg ik in

mijn handen. Het is zoals een puzzel die je voor de honderdste keer maakt. Op de duur weet je waar alles ligt, herken je sommige beenderen blindelings. Routine is een vorm van zekerheid, maar routine is ook verraderlijk. Het zou niet de eerste keer zijn dat een paleontoloog na het reconstrueren van het skelet een extra bot zou overhouden. Als een lichaam in een bosomgeving wordt gevonden, dan is het altijd nuttig om lijkenhonden in te zetten om de zoektocht die eerder door de speurders is uitgevoerd, nog eens te laten overdoen. Niet zelden tonen de beestjes waar er nog botfragmenten liggen, of zelfs hele beenderen die over het hoofd zijn gezien.

Nog terwijl ik de botten in anatomische volgorde legde, zocht ik naar sporen van bosbewoners. Vossen en ratten laten heel specifieke knaagsporen achter. Het is een van mijn taken om die te herkennen en te benoemen. In een misdaadonderzoek zou het immers onvergeeflijk zijn als je sporen van een zaag zou verwarren met knaagsporen van een rat.

Een van de assisenprocessen waar ik ooit heb getuigd is de zaak-Couvreur, een moordzaak in West-Vlaanderen. De dader – een vrouw – had haar partner vermoord en in stukken gesneden. Zo kon ze hem gemakkelijker vervoeren en aan het kanaal dumpen. Het verminkte lichaam werd gevonden, maar toen was het aan de forensisch antropologen en de wetsgeneesheren om uit te maken wat de sporen op dat lichaam konden betekenen. Op dat moment voelde ik me een echte speurder. De tekenen waren er: er was met dat lichaam behoorlijk wat gebeurd. Ik vond toen drie verschillende snijwerktuigen: een mes, een metaalzaag en een boogzaag. Dergelijke dingen uitzoeken is een van de boeiendste opdrachten van deze job. Het is telkens een uitdaging om de sporen die je vindt aan de juiste oorzaak te linken. In een rechtszaal kun je het je niet permitteren om een knaagspoor van een dier te verwarren met messporen. Dat zou onaanvaardbaar zijn: niet alleen voor mij als experte, maar ook voor het slacht-

offer, zijn familie en – niet te vergeten – de verdachte. Van mijn analyse hangt zijn of haar toekomst af.

Toen ik alle beenderen van het boslijk mooi in positie had gebracht, kon ik beginnen met de elementaire bepalingen: geslacht en leeftijd. Wat het geslacht betreft, was het vrij eenvoudig. Ik had de schedel en het bekken en via de afmetingen daarvan leed het eigenlijk geen twijfel dat het om een man ging. Mijn aller-eerste vermoeden van toen ik de beenderen op de tafel had zien liggen, werd dus wetenschappelijk bevestigd.

Voor het bepalen van de sterfteleeftijd werk ik zo veel mogelijk samen met een odontoloog, iemand gespecialiseerd in tanden. Als antropologe baseer ik me vooral op de schedelnaden, sporen van artrose en de slijtage van de gewrichten. Bij dit ‘slachtoffer’ schatte ik zijn sterfteleeftijd tussen vijftig en zestig jaar. Precies de leeftijdscategorie die ook de odontoloog er later aan zou geven. Het lijkt allemaal eenvoudig, maar dat is het niet. Je slachtoffer is immers een blanco blad. Iemand over wie je niets, maar dan ook niets weet. De activiteit die iemand in zijn leven heeft uitgeoefend, heeft een rechtstreekse invloed op de structuur van zijn botten. Neem nu tennissen. Als je de twee armen van een fanatieke tennisser naast elkaar zou leggen, zou je soms twijfelen of ze wel van dezelfde persoon zijn. De ene arm zal wat langer en steviger zijn. Of bijvoorbeeld een wielrenner: hij heeft artrose aan de onderwervels die je zou toewijzen aan iemand die veel ouder is.

Ik begon aan de schedelmeting: nauwkeurig werd de schedel uitgemeten en alle afmetingen werden genoteerd. De man had behoorlijk wat gouden tanden. Ik wist dat de kans dat het boslijk oorspronkelijk uit het Oostblok afkomstig was, vrij reëel was. Die hypothese werd bevestigd door nog andere afmetingen: hij was geblokt, klein en hij had een vrij vierkant hoofd.

Tijdens mijn verdere onderzoek, vond ik nog een paar merkwaardige kenmerken. Zo ontdekte ik op het skelet verbeend long-

weefsel tussen de ribben. Dat is typisch voor iemand die ooit longtuberculose heeft gehad. Hij had ooit ook een rib gebroken maar die breuk dateerde van lang voor zijn overlijden, want ik kon wel de sporen nog zien, maar de breuk was goed geheeld. En de man had tijdens zijn leven op één been gehinkt, dat kon ik opmaken aan de structuur van zijn voet.

Minuut na minuut kregen de lichaamsresten voor me vorm. Mentaal kreeg ik een steeds gedetailleerder en vollediger beeld van de persoon op wie we graag een naam zouden kleven. Zijn profiel begon zich uit te tekenen: hij was een werkmans geweest die zware lasten op zijn rug had getorst. Geen dokter of architect dus, wel een hardwerkende handarbeider. Een metselaar? Een scheepslosser? Met zijn manke voet zou dat wel moeilijk zijn geweest... De hypothese dat onze man uit het Oostblok kwam, werd door elementen die niets met mijn onderzoek te maken hadden, bevestigd. Alles bij elkaar leek Rusland nog het meest voor de hand liggend. Terwijl ik bezig was met het letterlijk op orde stellen van de beenderen, had de politie ook niet stilgezeten. Ze hadden weinig sporen, maar wel belangrijke. In datzelfde bos, nabij het lijk, hadden speurders ook een zelfgemaakt tentje, een gsm en wat kookgerei gevonden. Maar het belangrijkste was een Oekraïense bijbel. Dat element zou uiteindelijk de doorslag geven in het vinden van de identiteit van ons boslijk.

De politie begon de zoektocht in een brede straal rond de vindplaats van het lichaam. Toen hen duidelijk was geworden dat de dode vermoedelijk een vreemdeling, om niet te zeggen een Oekraïner was, had ze de correcte reflex gehad. Niet ver van de plaats waar de dode man was gevonden, was er ook een asielcentrum. De politie sprong even binnen met de vraag of ze geen bewoners misten. Het was meteen raak. Een van de gasten, zo vertelde de directie, was al een tijdje verdwenen. Het was een Oekraïner, een vrachtwagenchauffeur die jarenlang zijn vrachtwagen zelf had moeten laden en lossen. De man voelde zich niet

thuis in het asielcentrum en was er verdwenen om een nomadenbestaan te gaan leiden.

Nadat alle elementen waren samengevoegd, hebben we ons boslijk uiteindelijk kunnen identificeren. De 62-jarige man was een natuurlijke dood gestorven, maar de juiste doodsoorzaak hebben we nooit kunnen achterhalen. Wel hebben we kunnen aannemen dat hij geen gewelddadige dood was gestorven. Hij lag in een soort slapende kleermakershouding en er waren geen traumatische sporen op zijn beenderen te vinden.

Grenzen

Dit dossier hebben we uiteindelijk vrij snel kunnen afsluiten. Dat is echter niet altijd het geval. De wetenschap gaat wel elke dag vooruit en uiteindelijk hebben we behoorlijk wat middelen om vrij accuraat naar sporen op zoek te gaan, maar vooral ervaring (soms van anderen) en gezond verstand kunnen helpen.

Elk lichaam draagt sporen van het leven dat het heeft geleid. De toestand van de tanden zegt vaak veel over het milieu en de afkomst. Aan de soort vullingen kun je zien hoe recent het skelet is. Idem voor een kunstgebit. Je kunt je niet inbeelden hoeveel aanwijzingen valse tanden kunnen geven.

Een veel moeilijker hoofdstuk is de vraag naar hoe lang geleden iemand is gestorven. De verwerking en de bewaringstoestand van de beenderen kunnen een vermoeden geven, maar nooit een zekerheid.

We kunnen ook de radiokoolstofdatering gebruiken, de zogenaamde C14-methode. Dat is een chemische analyse van organisch materiaal, zoals bot. Het is een techniek die vooral in de archeologie wordt gebruikt, maar die vooral nuttig is voor zeer oude skeletten.

De toestand van een skelet hangt van vele factoren af, niet het minst de weers- en milieuomstandigheden. In de openlucht zal de ontbinding van een lichaam veel sneller verlopen. Een zure om-

geving, zure bosgrond en vele insecten of kleine aaseters zorgen voor een sneller ontbindingsproces. Soms is er sprake van uitdroging of mummificatie. In de grond, begraven in een kist of niet... alles gaat veel trager. De zuurtegraad van de bodem, de diepte en de weersomstandigheden spelen een heel belangrijke rol. In een natte context of in water ontbindt een lichaam dan weer anders. Er kan sprake zijn van verzeping maar zelfs zoet of zout water geeft verschillen. In het algemeen bewaart een lichaam goed als de omgeving constant is. Denk maar aan de woestijn- en ijsmummies en de veenlijken. Hoe meer afwisseling, hoe meer destructie er kan optreden en hoe sneller het verval gebeurt.

Voor een forensisch antropoloog zijn de lichamen die in zuur zijn opgelost, de moeilijkste. Zuur is ontzettend vernietigend. In tegenstelling tot wat mensen denken, vormt een verkoold lichaam eigenlijk minder problemen dan een lichaam in zuur. Vaak denkt men dat een lichaam dat gecremeerd is alleen nog uit stof en as bestaat. Dat is helemaal niet waar. Crematieresten zijn eigenlijk fragmenten bot die nog herkenbaar zijn. De urne met as die familieleden na de crematie meekrijgen, bevat wel degelijk de resten van het overleden familielid, maar wel nadat deze een vermaalproces hebben doorgemaakt.

De perfecte misdaad bestaat niet. Alleen zijn er nog altijd grenzen in het onderzoek.

7. DE FORENSISCHE FOTOGRAAF

Door een lens zie je details die niemand opmerkt

*Een weekendongeval, een van de talloze.
Alleen is het niet altijd meteen duidelijk wie er in de auto zit.*

1994. Bijna een eeuwigheid geleden, maar niet voor de mensen die ermee te maken hebben gehad. In Kalken verloor de chauffeur van een voertuig de controle over zijn stuur. Vijf doden werden uit het wrak gehaald. Een zesde overleefde de crash. Al-
lemaal jonge mensen.

Jos Stragier is forensisch fotograaf bij het DVI-team.

Het was midden in de nacht en ik lag in een diepe slaap. De gsm bestond toen nog niet, maar een semafoon hadden we wel. Niet dat ik toen van wacht was, zelfs dat systeem kenden we nog niet. We waren namelijk altijd van wacht, 24 op 24 uur, feest- en zondagen inbegrepen. Zelfs een afzonderlijk DVI-team bestond niet. We waren een groepje rijkswachters, gebeten door de materie, en daarom hadden we ons als vrijwilliger opgegeven. Het enige voordeel was dat we betaalde vrijwilligers waren. Als we na onze uren in de weer waren, kregen we die uren uitbetaald.

Na de ramp met The Herald of Free Enterprise hadden we begrepen dat, zelfs bij dodelijke slachtoffers, elke minuut telt. Is het niet voor de slachtoffers en de toestand van de lichamen zelf, dan is het voor de nabestaanden. Vandaar de 24/24-uurservice.

Ik werkte al een tijd bij de federale politie. Na de Herald hadden we nog de vreselijke brand op de schietstand van Jette gehad. Ook daar hadden we – hoe cru het ook klinkt – belangrijke ervaring opgedaan.

Ik reageerde onmiddellijk op de beep-tonen die me uit mijn slaap hadden gehaald. De boodschap van de telefonist die ik daarop belde, was op zijn minst summier: er was een zeer zwaar ongeval gebeurd in Kalken. Mijn aanwezigheid was dringend gewenst. Over het aantal slachtoffers werd niet gesproken, wel dat er sprake was van een voertuig met meerdere personen. Of die nu zwaargewond, dood of levend waren, wist de telefonist mij niet te vertellen. Ik trok snel wat kleren aan en stapte in mijn auto. Dienstvoertuigen bestonden toen immers ook nog niet. Gelukkig was het niet ver. Ik woonde in Lokeren en Kalken is amper een kwartiertje rijden. In de koffer van mijn auto lag een valiesje met de basismaterialen om als forensisch fotograaf aan

het werk te gaan. Meer dan een ordinair fototoestel en een aantal lenzen was dat niet. Het was allemaal mijn eigendom, want toen – en helaas nu nog altijd niet – wilde of kon de overheid niet investeren in degelijk materiaal.

Ik wist niet wat ik kon verwachten. Het enige wat ik kon doen was de rijkswacht van Berlare, die de constatering van het ongeval had gedaan, van mijn komst verwittigen. De eerste briefing gebeurde in het rijkswachtgebouw en was precies twee zinnen lang. Een auto was tegen een verlichtingspaal gereden en in brand gevlogen. Minstens vijf jongeren hadden de klap niet overleefd, één was zwaargewond naar het ziekenhuis overgebracht.

Minutieus

Op de plaats van het ongeval ontmoette ik Joan en nog twee vrijwilligers. Het correct vaststellen van de omstandigheden waarin het ongeval was gebeurd lag niet voor de hand. Er waren meerdere doden, dat was duidelijk. De lichamen zaten zwartgeblakerd in het voertuig. Wie is wie? Het exact identificeren van de slachtoffers is noodzakelijk en niet alleen om te weten wie er precies achter het stuur zat. Daarin is alleen de verzekering geïnteresseerd. Maar de volledige omstandigheden van het ongeval waren van belang. Was er een ander voertuig bij betrokken geweest? Wie waren de inzittenden? Het zou niet de eerste keer zijn dat inzittenden op het laatste moment nog een lifter hadden meegenomen. Vooraan konden we drie verkoolde lichamen herkennen, achteraan twee. Een inzittende was levend weggeraakt en naar het ziekenhuis gevoerd. Een aantal slachtoffers had het ongeval initieel overleefd: buurtbewoners hadden mannenstemmen horen huilen en tieren toen ze niet uit de vlammen weg-raakten. Mensen die dit voor de rest van hun leven zouden meedragen, hoe oud ze ook zouden worden.

Mijn eerste taak bestond erin om de hele toestand zoals de hulpdiensten ze hadden aangetroffen, minutieus te fotograferen.

De toestand van het voertuig, de omstandigheden, elk spoor, elk detail moest in het dossier komen. Ik was niet de enige ‘fotograaf’ op de plaats van het ongeval. Behalve de persfotografen – soms lijkt het alsof ze ruiken dat er iets is gebeurd – stond ook de verkeersdeskundige met zijn fototoestel te zwaaien. Zijn foto’s worden echter met een ander doel genomen en onze foto’s verschillen ook heel erg, net omdat sommige details voor ons zeer belangrijk zijn, maar voor de verkeersdeskundige verwaarloosbaar.

Ik nam ook gedetailleerde beelden van de auto en de inzittenden. Elk klein detail kan later van belang zijn. Op een dergelijk moment ben je alleen maar fotograaf, je kijkt door de lens en al de rest – de pijn, de angst en de onmacht die de inzittenden moeten hebben gevoeld en het leed van de families die binnenkort het slechte nieuws zouden krijgen – voel je niet. Dat is voor later, als je bij het krieken van de dag naar huis rijdt...

Ik keek heel speciaal uit naar juwelen, herkenbare stukken lichaam, niet-verkoolde kledingstukken. Nadat het werk ter plaatse was gedaan, werden de lichamen overgebracht naar het mortuarium van Wetteren. Daar zouden ze door leden van het DVI verder worden onderzocht. Het voertuig werd naar een hangar gesleept waar speurders het helemaal zouden doorzoeken. Zo’n dubbel speurwerk brengt soms merkwaardige dingen aan het licht. Zo weten we dat de rug- en billenzijde van slachtoffers in brandende voertuigen vaak heel nuttige informatie bevatten. Die lichaamsdelen worden immers het minst aangetast door de vuurmassa. Het is dan ook van belang om de lichamen zo voorzichtig mogelijk te manipuleren zodat geen van die sporen verloren gaat. Een portefeuille in de achterzak van een jeans bijvoorbeeld. Alles bij elkaar was dit geen aangename, maar wel een overzichtelijke situatie.

We spreken van ‘open’ en ‘gesloten’ rampen. Een open ramp was The Herald of Free Enterprise, de nachtmerrie van elke onderzoeker. Nog niet zo erg als het onderzoek op de lichamen van de tsunami-ramp. Dit zijn allebei ‘open’ rampen omdat nergens een lijst van slachtoffers voorhanden is. Bij de Herald waren er geen passagierslijsten, laat staan dat iemand zicht had op de slachtoffers van de tsunami. De ramp met het Taromvliegtuig daarentegen was dan weer een ‘gesloten’ ramp. We konden, aan de hand van de lijst van passagiers, precies weten wie er in het vliegtuig meereisde. Al mag je dergelijke lijsten ook niet als zaligmakend beschouwen. Het ongeval in Kalken was een ‘open’ ramp, maar beperkt. We konden het aantal slachtoffers immers beperken.

Terwijl wij druk bezig waren, had het drama zich in één familie al ontvouwd. De ouders van een van de jongens die bij het ongeval om het leven was gekomen, waren ongerust omdat hun zoon nog altijd niet thuis was. Via de ‘lokale tamtam’ hadden ze gehoord dat er een zwaar ongeval met verscheidene doden was gebeurd. Zij telden één bij één op en reden in volle paniek naar de rijkswachtpost. Gelukkig niet naar de plaats van het ongeval. Het zou de eerste keer niet zijn dat familieleden al dan niet toevallig op een dergelijke rampplaats opduiken.

Via informatie die de lokale rijkswacht had kunnen verzamelen, rees het vermoeden dat vier jongens en een meisje in de auto hadden gezeten. In een van de broekzakken vonden we een ziekenfondsnummer terug. Al is ook dat niet zaligmakend. Bij The Herald of Free Enterprise vonden we identiteitsgegevens terug bij een van de slachtoffers. Alleen was de jongen op de foto niet de man die we dood hadden teruggevonden. Kennelijk ging het om een gauwdief die van de gelegenheid gebruik had gemaakt om lijken te beroven maar vervolgens zelf het leven liet. Dat fenomeen is niet nieuw. In de annalen van de ramp met de Titanic en na de verwoestende brand van de Innovation in Brus-

sel werden hulpverleners met hetzelfde soort criminaliteit geconfronteerd. Wat kan een mens bezielen...

Ik volgde de hulpdiensten richting mortuarium. Ook bij het werk van de wetsgeneesheer was mijn hulp onontbeerlijk. Een lichaam heb je maar één keer in een bepaalde toestand. Soms niet eens lang. Van die (korte) gelegenheid moet je gebruikmaken om zo veel mogelijk op de lens vast te zetten. Foto's vormen in een rechtszaal volledig bewijsmateriaal. Vroeger was bij het dossier een fotodossier gevoegd. Dat was niet praktisch om in te kijken en daarom worden de foto's nu gewoon toegevoegd bij het proces-verbaal. Wel wordt er een afzonderlijk verslag gemaakt over de manier waarop de identificatie is gebeurd en welke elementen daarvoor werden behouden.

Bij het ongeval in Kalken heeft de identificatie van de slachtoffers nog geen dag geduurd. Later die week werden de slachtoffers begraven. De families konden gerust zijn: in elke kist lag het lichaam van wie de naam op de kist stond.

Het is niet altijd zo 'eenvoudig' om lichamen te identificeren. Ik kan me geen enkele speurder voorstellen die niet geraakt werd door de ramp met The Herald of Free Enterprise. Er kwam geen einde aan de rij slachtoffers. Het voordeel was dat we allemaal intacte, ongeschonden lichamen voor ons kregen. Maar er waren ook kindjes bij en dat blijft heel hard slikken. Jonge mensen, kinderen, dat raakt iedereen altijd. Zij die dat ontkennen, liegen en zijn niet goed bezig. Soms denken mensen dat zo'n fotocamera toch letterlijk een scherm vormt tussen jou en het slachtoffer. Vergeet het. De camera verplicht je in te zoomen, details te bekijken. Ook op de plaats waar de autopsies gebeuren.

Zo herinner ik mij de ramp op de schietstand van Jette in december 1989. Er vielen toen twaalf doden, allemaal ernstig verminkt. De wetsgeneesheren werkten aan drie tafels tegelijk en ik maar crossen tussen die tafels en heel goed beseffen dat ik

voor deze foto's geen tweede kans zou krijgen. Ze moesten en zouden scherp zijn. Elke wetsgeneesheer vindt zijn tafel natuurlijk de belangrijkste. Ik hoor nog een van die artsen heel diep zuchten en mij dringend bij zich roepen. Ik was net met een ander lichaam bezig maar ik kreeg zo het gevoel dat ik misschien toch beter even van tafel veranderde. De wetsgeneesheer wees me op iets in een lichaam en ik moest dat heel gedetailleerd fotograferen. Het was een kankergezwell van meer dan 1,5 kilogram. De dood was de kanker even voor geweest.

Dood voorwerp

Bij het DVI hebben wij onze welomschreven taak en dat is goed. Maar een ramp is zo'n menselijk drama dat het bijna evident is dat je soms eens buiten de lijntjes moet kleuren.

Bij diezelfde ramp op de schietstand moest een jonge rijkswachter de familie van een van de slachtoffers gaan verwittigen dat hun kind dood was. Iemand moest die jonge rijkswachter met de auto brengen en aangezien iedereen nog druk bezig was, werd aan mij gevraagd of ik de dame even wilde brengen. Mijn werk zat er toen op, dus voor mij was die onverwachte rit geen probleem. In de auto zat de rijkswachter zichzelf op te peppen. Niets is zo moeilijk als een slechtnieuwsgesprek. Nu worden jonge agenten daarop getraind en is er een stressteam en allerlei contacten met sociale hulpverleners. Toen moesten we het allemaal zelf doen.

Ik herinner me nog dat ik met die jonge, doodsbleke rijkswachter voor de deur van die ouders stond. Ze belde aan, de deur ging open en het meisje blokkeerde helemaal. Ze kreeg geen woord meer over haar lippen. Ik heb die taak toen op me genomen – wat kon ik anders doen? – maar ik krijg nog kippenvel als ik eraan terugdenk.

Werken bij het DVI is werken volgens een eigen filosofie. Bij het DVI worden ante- en post-mortemgegevens strikt gescheiden. Dat is goed, want anders riskeer je dat ante-mortemgegevens je onderzoek kleuren. Maar dat heeft ook een andere consequentie. Wij werken met post-mortemgegevens, letterlijk met een dood voorwerp.

Door met die vrouwelijke rijkswachter naar de ouders te gaan en met haar te praten werd dat dode lichaam dat ik een uur tevoren nog op de autopsietafel had zien liggen, een mens van vlees en bloed. Maar net door die autopsie weet je meer dan de mensen die voor je staan. Je moet zwijgen, je mag niets zeggen. Dié confrontatie is voor mij het ergst. Net zoals bij een verkeersongeval in de buurt van Kortrijk toen een familie plotseling de autopsiezaal binnenstormde, terwijl ik nog foto's aan het nemen was van het verhakkelde lichaam. Dat kost me dagen slaap.

Diefstal

De jaren die ik als politiefotograaf bij het DVI werk, hebben me veel geleerd. Regel nummer één: doe nooit een berging bij nacht. De zichtbaarheid is slecht, je kunt zelf verwondingen oplopen en je doet je werk in ieder geval slecht aangezien je de kleine details onmogelijk kunt zien. Maar leg dat eens uit aan de families die handenwringend achter het rood-witte lint staan! Leg hen eens uit dat alleen nauwgezet, gedetailleerd en soms langzaam werken hen op lange termijn zal helpen. Vertel hun eens dat een rampplaats zo goed moet worden bewaakt omdat er altijd creaturen rondlopen die niets liever doen dan lijken bestellen. Overal zijn rampenplannen, maar zelden houden ze rekening met gauwdieven. En dat is gevaarlijk.

Ik herinner mij een ramp met een vrouw die juwelen droeg. De wetsgeneesheer had ze afgenomen en ik had ze gefotografeerd. Het is evident dat wij ze laten reinigen voor we ze aan de families teruggeven. Dat reinigen doen wij niet zelf, we hebben con-

tacten met juweliers. Maar toen ik de juwelen wilde wegsteken, vond ik ze niet meer. Duizend angsten heb ik doorstaan. Elke stap, elke beweging die ik die dag heb gemaakt, heb ik voor mijn ogen herhaald. Ik ben teruggegaan naar de plaatsen waar ik die dag was geweest, heb geprobeerd om elke seconde weer voor de geest te halen... Om uiteindelijk uitgeput in bed te kruipen. Dit verhaal is goed afgelopen: ik heb de juwelen teruggevonden. Ik had ze weggestoken op een plaats waar een vreemde ze zeker niet had kunnen vinden. Maar de stress en de vermoeidheid hadden zelfs mijn geest geblokkeerd. Daarom is dit systeem niet goed. Eigenlijk zou iemand zich speciaal moeten bezighouden met de waardevolle spullen. En met waardevol bedoel ik veel: ook een armbandje van een rockconcert of een knoopje-in-de-vorm-van-een-poesje van een aan flarden gescheurd kinderbloesje kunnen voor de achterblijvenden heel veel betekenen. Honderden lichamen zijn na de tsunami bestolen. Niemand beseft dat voor sommige families een ring, een halsketting of een oorbel misschien het enige is wat ze nog zullen hebben van hun overleden dochter, zoon, broer, papa of mama. Net het voorwerp dat een slachtoffer op het vreselijke moment op zich had, heeft voor vele families een erg grote emotionele waarde.

Bewijsmateriaal

Foto's zijn in de rechtszaal overtuigend bewijsmateriaal. De eerste keer dat een foto in ons land in een proces werd gebruikt, was al in 1843. Toen werden de foto's van een verdachte aan alle politiediensten opgestuurd. Het was nog niet zoals nu: die mens stond er op zoals hij dat zelf wilde of zoals de rijkswachters hem hadden gezegd dat hij moest kijken. Later kwam het systeem-Bertillon, genoemd naar Alfons Bertillon. Het was een classificatiesysteem voor foto's, aangevuld met antropometrische gegevens zoals de vorm van de neus, de inplanting van de wenkbrauwen en de vorm van het aangezicht.

De fotografie in rechtszaken kreeg echter een behoorlijke knauw door de zaak-West. In 1903 werd een bank overvallen. Een getuige duidde na enkele dagen een verdachte aan. Er werden foto's gemaakt en metingen, al ontkende de man halsstarrig dat hij er iets mee te maken had. Een speurder ontdekte toen een foto van ene Will West. De aangehouden man heette echter William West. De verwarring was troef. Voor een onge oefend oog waren beide mannen exact dezelfde. De fotografie en de waarde ervan stonden op de helling. Het kwam op het tweede plan. Vingerafdrukken zouden het belangrijkste bewijsargument worden. Fotografie was wel niet hét middel, maar het werd wel een onontbeerlijk bijkomend middel.

Ikzelf werk met een analoge camera, een toestel dat ik trouwens zelf heb gekocht. Het digitale zal het analoge binnenkort vervangen. Enerzijds zijn er met een digitaal toestel wel duizend-en-een mogelijkheden om elementen te vervalsen, maar een digitaal toestel heeft wel een registratie van alles wat digitaal wordt opgenomen waardoor je de geschiedenis van een foto onmiddellijk kunt achterhalen. Knoeien kan bijna niet meer. Als iemand knoeit, kun je dat onmiddellijk zien. Zeker bij de duurdere toestellen zit een extra veiligheid ingebouwd. Manipuleren kan niet ongezien.

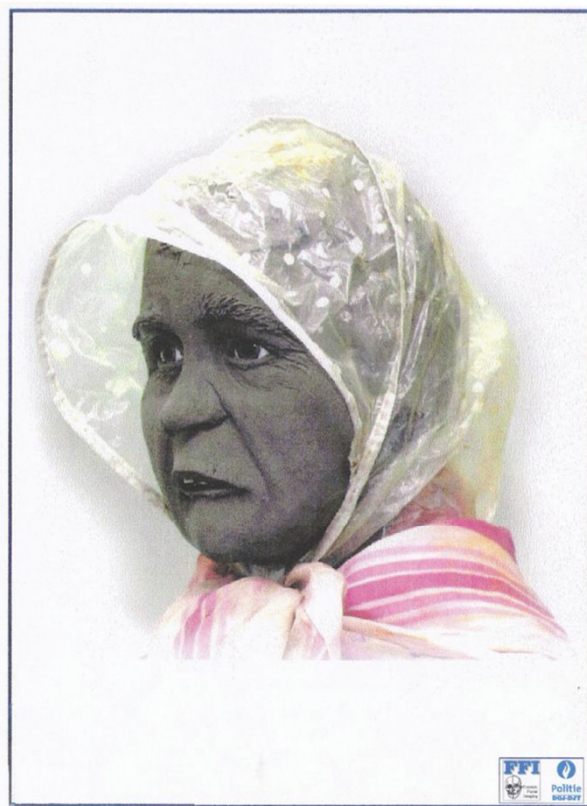
Fotografie is onmisbaar bij de identificatie van slachtoffers en de speurtocht naar de achtergronden van een misdaad. In die zin werkt een forensisch fotograaf nooit op zijn eentje. Zijn partner is de verkeersdeskundige, de branddeskundige, de wetsgeneesheer of de ballistische expert. Hij fotografeert altijd op zo'n manier dat zijn foto's een bron van informatie kunnen betekenen voor andere deskundigen. Wat een buitenstaander niet ziet, of onbetekenend vindt, kan voor een deskundige een doorslaggevend element zijn. Daarom moeten de foto's van een forensisch fotograaf heel precies en nauwkeurig zijn. Maar zelfs binnen de fotografie zelf zijn er verschillende invalshoeken.

Infraroodfotografie bijvoorbeeld is ideaal om kruitresten te identificeren. Met infrarood kan een ballistische deskundige behoorlijk wat doen. Of neem nu ultraviolet (uv)-fotografie. Via uv-licht kun je verborgen littekenweefsel op een lichaam zichtbaar maken. Zelfs bij een lichaam in ontbinding. Bij levende lichamen kun je blauwe plekken van zes tot acht weken geleden opnieuw – letterlijk – aan het licht brengen. Het is een methode die geregeld wordt gebruikt bij kindermishandeling. Zo kan de wetsgeneesheer oude sporen van slagen of verwondingen bewijzen.

Een ander, meer extreem voorbeeld van fotografie zijn de röntgenopnamen. Die geven hoe dan ook een ‘beeld’. Nu zijn er al RX-apparaten die compact en verplaatsbaar zijn. De tijd van de zware, gefixeerde gedrochten is voorbij. Vooral in oorlogssituaties kan zo’n draagbaar RX-toestel heel nuttig zijn. In oorlogstijd zijn kennelijk alle middelen toegelaten en het zou niet de eerste keer zijn dat de vijand een boobytrap onder het lichaam van een dode vijand legt. Zodra iemand het lichaam probeert te verplaatsen, ontploft het ding en krijgt de hulpverlener explosieven in zijn gezicht. Met alle gevolgen van dien. Of ze steken explosieven tussen de kleren van de dode vijand. Met een draagbaar RX-toestel kun je dergelijke calamiteiten vermijden.

8. DE PORTRETTEKENAAR

Kunde of kunst?

Soms blijven er van een lichaam alleen beenderen over en lukt de identificatie op geen enkele manier. Als laatste redmiddel wordt het gezicht gereconstrueerd op basis van de schedel. Als doden letterlijk een gezicht krijgen...

28 juni 2002. Een gigantische baggerboot baant zich een trage weg door het Schipdonkkanaal in Zomergem. Het kanaal wordt uitgebaggerd en de berg rotzooi die van de bodem omhoog wordt gehaald, hoopt zich op. Tot de baggerman een zeer lugubere ontdekking doet: een lichaam.

Ben Claes en Peter Clauwaert zijn niet alleen twee robottekenaars bij de federale politie, ze doen ook aan Forensic Facial Imaging, het reconstrueren van gezichten. De werkdagen verlopen soms hectisch. Twee opdrachten kunnen elkaar kruisen, zoals dat bij Peter in het volgende verhaal ook het geval was.

Ik was op weg om in Antwerpen een robotfoto te gaan maken van een of andere overvaller toen ik een telefoontje kreeg van Alain Remue van de Cel Vermiste Personen. Of ik stante pede mijn kar wilde keren en naar Gent wilde rijden. In het Jan Palfijnziekenhuis lag een lichaam op mij te wachten; op het eerste gezicht zou het slachtoffer een vrouw zijn, die in het Schipdonk kanaal was verzeild geraakt. Niemand wist wanneer dat was gebeurd, maar aan de toestand van het lichaam te zien, moest het om minstens een paar maanden gaan. Ik vroeg me af of ik toch niet eerst naar Antwerpen zou doorrijden. Die overvaller liep nog rond, en die dame in Gent was duidelijk overleden en zo te horen al een behoorlijk tijdje. Ik aarzelde maar even, nam toen de volgende afslag en reed langs de andere kant de autosnelweg weer op. Antwerpen zou even moeten wachten want in Gent blokkeerde alles als ik er niet was.

In het Jan Palfijnziekenhuis was iedereen al in de autopsiezaal aanwezig. Te weten: het DVI, de wetsgeneesheer, de Cel Vermiste Personen en een mikmak aan experts. Al die mensen hadden zich bijzonder snel vrijgemaakt voor deze zaak en zonder mij zou alles nog een tijd langer duren.

Dat ze me vroegen om wat haast te maken, is eigenlijk ook aan onszelf te wijten. Ons team – twee personen groot – is er graag zo snel mogelijk bij. Zeker als het om een lichaam gaat dat een tijd geen lucht heeft gezien. Zolang een lichaam niet met de lucht in contact is geweest, verandert er weinig. Maar zodra het

aan de lucht is blootgesteld, verdwijnen en veranderen vormen zo snel dat het voor ons, als portrettekenaars, erg moeilijk wordt.

Daarom is het van extreem belang om de lichamen zo snel mogelijk te zien in de staat waarin ze zijn gevonden. Temeer omdat dit lichaam, zo had ik begrepen, vermoedelijk een tijdje in de modder had gelegen.

Hoe gaat een forensisch tekenaar te werk?

De procedure bij gevonden lichamen ligt bijna voor de hand. Iemand vindt een lijk, waarschuwt de politie en als de identiteit van het slachtoffer niet onmiddellijk duidelijk is, worden de Cel Vermiste Personen en het DVI gevraagd om hulp te bieden. Wij, als forensisch tekenaars, werken onafhankelijk en altijd op verzoek. Vaak is het ofwel de Cel ofwel het DVI dat ons belt om een toonbaar beeld te krijgen van het slachtoffer zodat het publiek later kan worden gevraagd om te helpen bij de identificatie.

Wij vertrekken meestal van een foto van het gezicht. Niet zo-
maar een foto, maar een die op onze aanwijzingen terwijl wij er-
bij staan, wordt genomen. De blik van een portrettekenaar ver-
schilt immers grondig van die van een fotograaf. Wij letten op
andere dingen, willen details bijzonder in beeld, zien gezichts-
afwijkingen die een ander niet opvallen. Daarom willen wij ons
niet baseren op foto's die iemand anders heeft gemaakt zonder
dat wij er zelf bij waren. De combinatie foto-reëel beeld is de
beste basis.

Soms vraagt men ons waarom wij de foto gewoon niet bij-
werken om die aan de televisie en aan kranten te geven. Met
Photoshop kan een mens tegenwoordig mirakels doen. Waarom
wij per se een getekend beeld willen? Vaak geeft een foto ons, ex-
perts, wel een mooi beeld, maar is het geen afbeelding om aan de
burger te laten zien. Zelfs niet na bewerking met Photoshop. Be-
paalde gezichtskenmerken zien wij 'doorheen' de zwelling van
een lijk in ontbinding. Maar zelfs een gezicht dat er voor ons erg

‘goed’ uitziet, kan mensen vreselijk choqueren. Terecht trouwens, want wij zijn wel vertrouwd met de aanblik van iemand die overleden is, maar de modale burger niet. Daarom maken wij, op basis van die foto, een tekening.

Neem nu bijvoorbeeld de zaak van de seriemoordenaar van Bergen. In 1996 en 1997 werden in de streek van Bergen de versneden lichaamsresten van vijf marginaal levende vrouwen ontdekt. De dader is nog altijd niet gevonden. De lichamen van de slachtoffers hadden we, maar we wisten in het begin van geen kanten wie de vrouwen waren. Zoals ze gevonden waren, kon je ze onmogelijk aan het publiek laten zien. Daarom hebben wij toen tekeningen gemaakt waardoor de slachtoffers binnen de kortste keren een naam kregen.

Regenkapje

Ik was op veel voorzien, maar niet op wat ik in het Palfijnziekenhuis onder ogen kreeg. Ik was ervan overtuigd dat ik een min of meer herkenbaar gezicht zou te zien krijgen. Dat kon ik dan, met wat bijschaven, op papier aanpassen tot een toonbaar beeld. Vergeet het. Veel meer dan een schedel met een aantal verzepte stukken wang was het niet. Eigenlijk kon ik er niets doen, maar aangezien ik er toch was, bleef ik kijken in de hoop dat ik ergens wat aanknopingspunten zou kunnen vinden die me later zouden helpen om een levensgetrouw beeld van dit onbekende slachtoffer te maken.

Wat mij onmiddellijk opviel – en iedereen die in de autopsiezaal was trouwens ook – was het regenkapje dat die dame op haar hoofd had. Over één ding waren alle experts het immers heel snel eens: het slachtoffer was een vrouw. De manier waarop ze was gekleed, haar postuur, de afmetingen van de beenderen en het bekken... Waaraan ze gestorven was, wist toen niemand. Daarvoor was het te vroeg en de wetsgeneesheer moest nog aan zijn taak beginnen.

Het regenkapje leek mij onmiddellijk cruciaal in de herkenning van dit onbekende lichaam. Het was op een speciale manier op haar hoofd bevestigd. Elke doorsneevrouw die een regenkapje om haar hoofd bindt, doet dat boven op haar haren of boven op een ander sjaaltje. Bij deze vrouw was het anders: zij had haar sjaaltje op haar regenkapje gebonden. Het regenkapje gaf ons twee grote troeven: de herkenbaarheid en de mogelijkheid om een idee te hebben van het kapsel dat de vrouw had gehad. Als de vrouw geen nauwsluitend hoofddeksel had gehad, zouden haar haren binnen de kortste keren zijn vergaan en weggespoeld. Nu waren ze opmerkelijk intact gebleven. Voor ons was dat een godsgeschenk want zo zou het veel gemakkelijker zijn om het gezicht te reconstrueren. Je moet maar eens proberen om iemand met een kort kapsel via Photoshop een lang kapsel te geven, of iemand met krullen steil haar of omgekeerd... Soms is die verandering zo drastisch dat een man zijn eigen vrouw amper herkent.

Ik zette mij op een stoeltje en hield alles in de gaten. Ik probeerde doorheen de schedel een gezicht te zien. Ik dacht aan die onbekende vrouw, wat ze had meegemaakt, haar familie. De Cel Vermiste Personen, de politie, het DVI... voor iedereen was het een raadsel wie deze dame was of zou kunnen zijn. Dat was eigenlijk vreemd. Aan haar kleding te zien was dit slachtoffer geen jong meisje of een vreemdelinge. De Cel Vermiste Personen had niemand op de lijsten staan die zelfs maar in aanmerking kwam voor deze persoon. Wie was ze? Een illegale vreemdelinge die op een bizarre manier in het water was verzeild geraakt? Een buitenlandse? Het slachtoffer van een misdaad waarbij niemand haar als vermist had opgegeven? Maar zelfs de meest eenzame persoon wordt ooit eens gemist. Al is het door de belastingsdiensten...

Ik verplaatste mijn stoel een beetje om de zaak van de andere kant te bekijken. Dit zouden we niet kunnen afdoen met een tekening. Om een tekening te kunnen maken, moet je een basis

hebben en die was er nu niet. Toch zouden we moeten zorgen dat deze vrouw letterlijk een gezicht kreeg.

Tien jaar geleden zou dit een onmogelijke opdracht zijn geweest. Nu was het alleen maar een uitdaging. Van compositiefototekenaar hebben wij ons immers gespecialiseerd tot experts in *Forensic Facial Imaging*. Het is een dure term die er eigenlijk op neerkomt dat wij, op basis van een bestaande schedel, een gezicht met klei gaan reconstrueren. Het is, ook voor ons, een aanpassing geweest. Maar wel een die erg verrijkend is. Vroeger tekenden wij alleen compositiefoto's, robotfoto's. Die zijn daardergericht. Je hebt een slachtoffer of een getuige en die heeft een dader gezien en aan de hand van zijn of haar beschrijving maken wij vervolgens een tekening. Na de robotfoto's zijn de post-mortemtekeningen erbij gekomen. Een aangetroffen lichaam wordt op papier gezet. Een gezicht krijgt op papier een toonbaar beeld. Nu zijn we zover dat we reconstructietekeningen kunnen maken, driedimensionale gezichten in klei en verouderingsfoto's en -tekeningen. Dat laatste is niet meteen ons specialisme, misschien ook omdat ik het er zelf moeilijk mee heb. Verouderingsfoto's zijn eigenlijk een gigantisch gokspel. Een mondstand, ogen, een neus... die kun je wel in een ouder gezicht inpassen. Maar haarvorm, haarkleur, de structuur van een ouder gezicht... het is niet gemakkelijk. De enige keren dat ik echt het gevoel heb dat zo'n veroudering lukt, is bij kinderen die al een bepaalde leeftijd hebben bereikt waardoor het voor iedereen opvalt dat het kind als twee druppels water op een van zijn ouders of zijn broer of zus lijkt. Als je een foto van het kind ziet en de foto van de mama of papa, broer of zus op diezelfde leeftijd en je niet zo goed kunt onderscheiden wie wie nu precies is. Dan kan een verouderingsfoto slagen. Anders is en blijft het volgens mij gevaarlijk gokwerk.

Forensic Facial Imaging is iets anders. Hiermee reconstrueer je het gezicht op basis van een schedel die je voor je hebt liggen. Aan

de hand van de structuur van een dergelijke schedel en internationaal vastgelegde tabellen, kun je een gezicht min of meer reconstrueren. Je ziet de wenkbrauwlijn, de kaaklijn, de jukbeenderen...

Ik zag de anderen vol verwachting in mijn richting kijken. De Cel Vermiste Personen zat met de handen in het haar. Ze had alle lijstjes afgelopen, maar niets wees in de verste verte op deze dame. De speurders begrepen het niet. De wetsgeneesheer dacht dat deze vrouw maar een paar maanden in het water had gelegen. Ik had daar mijn twijfels bij. Modder is een bijzonder goed conserveringsmiddel en het lichaam was bij de baggerwerken, net bedoeld om de onderliggende modderlaag te verwijderen, naar boven gekomen. Het DVI had bijzonder weinig om mee te werken. Zelfs geen vingerafdruk. Het DVI is nochtans expert in het nemen van vingerafdrukken. Je kunt je niet voorstellen hoe weinig echte experts nodig hebben om ergens een werkbare afdruk van te kunnen nemen. Zelfs bij een lichaam dat in het water heeft gelegen. Bij een 'water'lichaam laat de huid los. De leden van het DVI hebben er geen probleem mee om die losse vingerhuid als een handschoen over hun eigen vingers te trekken om zo een goede vingerafdruk te nemen. Alleen was er van de handen van 'onze' dame geen huid meer over. Alles was verzeept, het enige wat nog herkenbaar was overgebleven, waren de vingerkootjes. Maar daar doe je niet veel mee.

Op een dergelijk moment, met al die mensen rond dat ene lichaam, heb je een groot gevoel van verbondenheid. We zijn er allemaal met maar één doel: deze vrouw opnieuw aan haar familie geven, proberen om haar laatste uren te reconstrueren en antwoorden te geven daar waar misschien al zo lang alleen maar vragen bestonden.

Joan De Winne vroeg me of ik ergens een mogelijkheid zag om dit slachtoffer 'tot leven' te brengen. Ik begreep dat wij, als forensisch tekenaars, hier weleens de laatste hoop konden zijn. Meteen stond ik voor een ethische vraag. Ja, ik zag het zitten en

ja, ik zou een toonbaar beeld kunnen maken. Alleen had ik daarvoor de schedel nodig. De enige techniek waarmee we deze dame een gezicht zouden kunnen geven, was via Forensic Facial Imaging. Ik kon dat doen, maar niet met het hele lichaam. Dat lukt niet. De wetsgeneesheer keek me bedenkelijk aan toen ik hem vertelde dat ik alleen een gezichtsreconstructie kon maken als hij mij het hoofd voor bewerking kon meegeven. Op zich is dit idee ook niet plezierig, het lijkt wel grafschennis. Maar als het de enige manier is om iemand terug aan zijn familie te geven, een misdaad op te lossen of op zijn minst iemand een naam te geven, dan is dat de ethische prijs die ervoor moet worden betaald. Uiteindelijk ging de wetsgeneesheer akkoord, ook omdat hij er zich heel goed van bewust was dat wij het net wilden uit respect voor het slachtoffer.

Bizarre hobby

Om een gezicht op basis van een schedel te kunnen reconstrueren, moet het vrij zijn van alle weke weefsels. Een van de middelen om dat te doen, is het onder te dompelen in heel heet water, zodat het zachte weefsel loskomt. Het is een middel, maar niet het ideale. Door heet water verdwijnt immers ook alle kraakbeen en in het gezicht zitten een aantal kraakbeenstructuren die helpen om het vorm te geven. Wij verkiezen daarom een ritje naar Morkhoven. Daar woont Ward Geldof, een amateur, die er een heel bizarre, maar voor ons buitengewoon interessante hobby op na houdt. Hij kweekt aaskevers, *coleoptera*. Het zijn kleine insecten die dol zijn op dood zacht weefsel en het in een mum van tijd verorberen. Het kweken van aaskevers is absoluut niet eenvoudig; de Morkhovenaar is met zijn beestjes uniek in zijn soort. De man wordt vooral opgezocht door mensen die skeletten van dieren opzetten. Maar af en toe worden zijn diensten ook gevraagd door forensische wetenschappers, om bijvoorbeeld een schedel schoon te krijgen.

Het klinkt allemaal luguber – en dat is het ook – maar het is de meest nette en complete manier om beenderen bewerkbaar te maken. We reden dan ook met de schedel naar Morkhoven en een week later konden we een perfect gekuiste schedel gaan ophalen.

Vanaf dat moment trokken wij ons terug in ons atelier. Ik weet dat buitenlandse experts claimen dat zij een gezichtsreconstructie met klei in een paar uur kunnen maken. Dat zal wel, maar dan krijg je een beeld dat-er-ergens-wel-op-zal-lijken. Al is dat in sommige gevallen eigenlijk al voldoende. Denk maar aan het zogenaamde meisje van Nulde. Het lichaam van het onbekende meisje werd in verregaande staat van ontbinding bij het water in Nederland aangetroffen. Niemand kon het kind identificeren, tot een gezichtsreconstructie werd gemaakt. Nog geen 24 uur later was het meisje geïdentificeerd. Ze was door haar (stief)ouders doodgemarteld. De onderzoekers daar hadden een heel groot voordeel: het meisje had een specifieke tandstructuur met een overduidelijk spleetje tussen de voortanden. Als je zoiets als expert ziet, dan wrijf je al in je handen want het zijn net die details die iedereen zich herinnert en waardoor de herkenning vaak vlot verloopt.

Bij onze vrouw hadden we het sjaaltje en het kapje. Iemand die zoiets aandoet, heeft de gewoonte om het kapje altijd zo te knopen. Het was een element dat we zouden moeten uitspelen.

We konden eraan beginnen. Onze basis waren de gegevens die we hadden gekregen van de experts die ons waren voorgegaan. We wisten dat we met een vrouw van rijpere leeftijd te maken hadden. Ze was vermoedelijk uit onze regio en ze had een normale Body Mass Index. Dat wil zeggen dat ze niet extreem mager of opvallend rubensiaans was geweest. Haar haren waren kortgeknipt, maar niet superkort.

We namen er de tabellen van Rhine & Moore bij. Dat is een antropologe die zich jaren heeft ingespannen om metingen uit

te voeren op alle aangezichtswefsels die haar pad kruisten. Op basis daarvan had ze 32 punten op de schedel beschreven op dikte van huid en wefsels. De tabel die we hadden, was voor volwassenen. Het UZ van Leuven heeft samen met het Esat zelfs een meer geperfectioneerd systeem opgebouwd met 52 meetpunten. Voor kinderen bestaan specifieke tabellen van Caroline Wilkin-son. Bij deze systemen gaat het om wefsels en wefseldiktes. Ene professor Gerasimov heeft eenzelfde tabel gemaakt, maar dan op basis van spieren. En nog andere experts (Neave en Co) hebben uiteindelijk beide systemen gecombineerd.

De basis zijn die aangezichtspunten. In de tabellen staat, per persoonskenmerk, de dikte van huid en wefsel op een heel specifiek bepaald punt op het gezicht. We markeren die met een soort rubberen cilindertjes. Het zijn ministaafjes, gommetjes, die wij zelf op lengte afsnijden en met supersnelle lijm op de schedel kleven. Nadat alle punten zijn opgemeten, krijg je een schedel volgeplakt met gommetjes. Die worden dan, heel minutieus, met klei verbonden. Het doet me soms denken aan van die cijfertekeningen van kinderen. Je gaat van punt 1 naar punt 2 en zo verder. Als het heel correct wordt uitgevoerd, dan krijg je een anatomisch logisch beeld. Zo kun je, via wiskundige formules, exact de plaats bepalen waar de ogen stonden en hoe diep ze in de schedel lagen. De neus is dan weer een typisch voorbeeld van driehoeksmeting.

Het hele proces kan in een paar dagen afgelopen zijn. Wij nemen echter graag onze tijd. Het voordeel is dat we met twee zijn en heel complementair. We besloten om onze dame – vanaf het moment dat we eraan begonnen noemden we haar ‘onze’ dame – opnieuw haar kapje en haar sjaaltje om te doen, hoewel we ondertussen heel goed wisten hoe haar kapsel er moest hebben uitgezien. We besloten in eerste instantie om dat grote voordeel niet uit te spelen, aangezien we vermoedden dat het kapje en sjaaltje gemakkelijker zouden worden herkend dan een kapsel.

Ieder detail dat vreemd, opvallend of opmerkelijk is, moesten we uitspelen. Vergroeiingen aan de tanden zijn het mooiste voorbeeld, maar ook kenmerken zoals tanden met nicotinevlekken of flaporen kunnen toeschouwers de noodzakelijke klik naar herkenning geven.

Toen het gezicht helemaal was afgewerkt, hebben we er eerst een tekening van gemaakt. Pas als die niet zou worden herkend, konden we het driedimensionale beeld uitspelen.

Als ‘kunstenaar’ – want dat ben je uiteindelijk – vraagt het behoorlijk wat zelfcorrectie om het beeld dat je maakt vooral niet ‘mooi’ te maken. Als je in televisiefeuilletons zoals CSI experts ziet, dan leveren die vaak zo’n perfect beeld af dat geen sterveling, laat staan het slachtoffer, die perfectie eigenlijk ooit zou kunnen bereiken hebben. Nee, het is de bedoeling om de werkelijkheid te benaderen, de échte werkelijkheid. Niet het perfecte beeld dat we in ons hoofd hebben. Net daarom kiezen wij er ook voor om het beeld niet in te kleuren. Kleur leidt af. We weten niet welke huidskleur onze dame had. We weten niet of ze een egale huid had of misschien wel couperose of een geboortevlek hier of daar. Net daarom moest het beeld zo neutraal mogelijk zijn.

Een gezicht krijgt een naam

Het gezicht van onze vrouw was afgewerkt en klaar om tentoongesteld te worden. We kregen de toestemming van de onderzoeksrechter en de medewerking van de televisie om het beeld op het scherm te brengen. Wat we hadden gehoopt, gebeurde vrijwel onmiddellijk. Ergens in Vlaanderen was er een televisiekijkster die bij het beeld plotseling rechtop ging zitten, het geluid wat harder zette en prompt naar de telefoon holde. Het was een vrouw die niet zo ver van het Schipdonkkanaal woonde en er haar verdwenen buurvrouw in meende te herkennen. Ze belde onmiddellijk naar de dochter van de verdwenen vrouw.

Het DVI heeft de zaak toen verder in handen genomen. Zij zijn op zoek gegaan naar vergelijkend materiaal bij de verdwenen vrouw thuis. Via de ante-mortemgegevens die ze daar vonden en de post-mortemgegevens die ze hadden kunnen vinden op het lichaam in het water, hebben ze het vermoeden van de buurvrouw en de dochter van de verdwenen vrouw kunnen bevestigen. Diezelfde week nog kreeg onze dame officieel een naam. Het was een oudere vrouw die, ruim negen jaar eerder, op een stormachtige avond nog een boodschap was gaan doen en die nooit naar huis was teruggekeerd. We konden ons bijna voorstellen hoe ze, worstelend met de wind en de regenvlagen, via het jaagpad naast het kanaal een snelle weg naar huis had gezocht. Hoe ze, door een windvlaag of door onoplettendheid, van de weg was geraakt. Uiteindelijk was ze in het water beland en daar vermoedelijk verdrongen. Een zoektocht in het water heeft later trouwens haar fiets opgeleverd.

Dat niemand van de officiële instanties een belletje heeft horen rinkelen, hoeft niemand te verwonderen als we het klimaat in die tijd even bekijken. Negen jaar voor het lijk door de baggerwerkers is bovengehaald, in 1993, bestond ook de Cel Vermiste Personen nog niet. Er waren geen centrale lijsten van verdwijningen, van Dutroux was nog geen sprake. Wie naar de politie trok om de verdwijning van een volwassene te melden, werd met één zinnetje naar huis gestuurd: volwassenen hebben het recht om te verdwijnen.

Voor de familie, die al negen jaar in onzekerheid leefde en ondertussen al lang niet meer hoopte dat de vrouw nog in leven was, eindigde een zeer stresserende periode. Ze wist nu wat er met haar was gebeurd. Ook voor ons eindigde het dossier op dat punt. We konden het woord 'onbekend' naast de naam op ons formulier schrappen.

9. DE HONDENBEGELEIDER

De hond als neus van de speurder

*Een ramp schuilt vaak in een klein hoekje. Een graafmachine
die een put delft, plannen waarop de gasleidingen ontbreken...
De knal en de verwoesting in Gellingen waren gigantisch.*

Juli 2004. Het was een bloedhete zomerdag. Arbeiders gingen op het bedrijventerrein in Gellingen (het Waalse Ghislenghien) vroeg aan het werk om voor de grote hitte hun taak te kunnen afronden. Het was 8.45 uur toen een zware knal de hele gemeente en omstreken deed daveren. Terwijl er pogingen werden ondernomen om een lek in een pijpleiding te dichten, ontstond een gigantische steekvlam. De hele site ging de lucht in. Een enorme rookzuil markeerde de horizon. De uiteindelijke balans was bijzonder zwaar: 24 mensen lieten het leven, onder wie vijf brandweermannen. Maar liefst 132 gewonden werden naar verschillende ziekenhuizen gevoerd. Pas in juni 2005, bijna een jaar later, mocht de laatste gewonde het brandwondencentrum van het militair ziekenhuis in Neder-over-Heembeek verlaten.

Joseph Battice en Thierry Crépin zijn hondenbegeleiders bij de federale politie. De Dienst Hondensteun behoort tot de Algemene Directie Bestuurlijke Politie van de federale politie. De dieren in verschillende disciplines worden ingezet als ondersteuning bij politieopdrachten. Jaarlijks worden de honden zowat 3500 keer ingezet, of ongeveer negen keer per dag. Per jaar betrappen de stille drugshonden meer dan duizend burgers op drugs. De actieve drugshonden waren in 2006 goed voor 22.000 xtc-pillen en 23.000 marihuanaplanten. De honden van Joseph en Thierry, honden die getraind zijn in het vinden van menselijke resten, werden 44 keer ingezet. Ze vonden vijf overleden personen terug.

De dag van de ramp in Gellingen was ik niet eens aan het werk en Thierry was met verlof. Ja, ik was van wacht, maar dat is een constante in het leven van een hondenbegeleider. Mijn honden Pacha, een bordercollie, en Gyzmo, een springer spaniël, zaten in de kennel thuis. In tegenstelling tot vele buitenlandse collega's volgen onze honden hetzelfde ritme als hun baasjes. Als we gaan werken, gaan ze mee. Zijn we thuis, dan zijn ze ook thuis. Het zou er even op lijken alsof opgeleide honden een luilekker leventje leiden, maar niets is minder waar. Pacha en Gyzmo zijn honden met een missie en, hoe vreemd het ook voor een buitenstaander kan lijken, die missie vraagt offers. Waar mijn andere honden – zonder missie – in en uit het huis lopen en eigenlijk alleen 's nachts in hun kennel slapen, hebben Pacha en Gyzmo een heel afgelijnd leven. De honden zijn voortdurend in de onmiddellijke nabijheid van hun baasjes, in de kennel thuis of in het dienstvoertuig om hen de nodige rust te gunnen in afwachting van de interventies. Regelmatig verlaten ze hun rustplaats om te trainen, te spelen, hun behoeftes te kunnen doen

en natuurlijk om te werken. Zodra ze doorhebben dat het laatste van hen wordt verwacht, kent hun enthousiasme geen grenzen meer.

Pacha en Gyzmo

Ik had nog geen radionieuws gehoord toen de telefoon rinkelde. Of ik onmiddellijk naar Gellingen wilde vertrekken. Daar was een ramp op een bedrijfssite gebeurd, een ontploffing met verschillende slachtoffers. Er konden nog mensen onder het puin liggen, levend maar waarschijnlijk dood. De ontploffing had zich 's morgens voorgedaan en dit was een zogenaamde 'open' ramp. Nergens waren lijsten waarop stond wie er op dat moment op die site aanwezig was. Van sommige mensen konden we het verwachten. Er waren immers brandweerlui op de plaats van de ramp en in de brandweerkazerne wist men precies wie naar Gellingen was vertrokken. Maar of de bedrijfsleider van firma zus of zo op dat moment al op zijn werk was, kon niemand onmiddellijk zeggen. Net zoals het goed mogelijk was dat een of andere vertegenwoordiger in zijn auto op het parkeerterrein misschien nog zijn ochtendboterham aan het verorberen was of zijn papieren nog eens nakeek vooraleer hij zou uitstappen en een bedrijf zou bezoeken.

Ik aarzelde niet en ging naar buiten, naar de kennel. Pacha en Gyzmo keken me verwachtingsvol aan. Als elke burger in ons land met evenveel enthousiasme zou gaan werken als mijn twee honden, dan was het leven hier een stuk vrolijker. Ik haalde hen allebei uit de kennel en liep naar mijn auto. De honden wisten even met zichzelf geen blijf. De baas ging werken en zij mochten mee. Als op commando deden ze nog een plasje en daarna bleven ze kwispelstaartend voor de auto staan.

Mijn wagen is helemaal voorzien op het transport van honden. Achteraan zijn kennels, elke hond heeft zijn eigen verblijf. De honden weten dat het best mogelijk is dat ze er uren zullen in

moeten wachten. Maar de beloning komt en dat weten ze net zo goed.

Pacha en Gyzmo zijn geen gewone speurhonden: het zijn lijkenhonden, hoewel niemand dat woord graag gebruikt. Het heeft veel te maken met respect voor de overleden persoon. Wij spreken liever van ‘honden menselijke resten’. Dit soort honden kennen we in ons land nog niet zo lang. Honden die een menselijke geur oppikken en zo op zoek kunnen gaan naar vermiste personen of gevluchte gangsters hebben we al vrij lang. Net zoals de drugshonden (stille drugshonden die gaan zitten naast iemand die illegale drugs op zak heeft en actieve drugshonden die in open of gesloten ruimtes of in auto’s drugs gaan opsporen en blaffen als ze iets hebben gevonden) en de explosieenhonden, die ook al goed ingeburgerd zijn. Honden die gespecialiseerd zijn in dat laatste horen echter niet bij de vaste kern van de dienst Hondensteun, maar worden opgedeeld bij de dienst Speciale Eenheden. Net zoals de gewone patrouillehond in de hele structuur van de politie terug te vinden is: zowel bij de lokale politie als bij de spoorweg- en de scheepvaartpolitie.

In ons team, bij de dienst Hondensteun, werken wij uitsluitend met speurhonden naar levende personen, de drugshonden, de honden menselijke resten en honden die we bij branden laten zoeken naar de brandhaard. Onze lijkenhonden komen, gelukkig, minder op de voorgrond. Maar hun aanwezigheid is tijdens een necrosearchoperatie van het DVI-team of bij kleine en grote rampen onontbeerlijk. Het gaat immers niet altijd om ‘hele’ lijken. Hoe vaak gebeurt het niet dat stoffelijke resten heel erg verminkt en verscheurd zijn door een ontploffing of – nog veel vaker – door een treinongeval. Je moet maar die wandelaar zijn die een paar dagen later plotseling op een stuk menselijk lichaam stoot. Daarom is het veel beter dat wij eerst met onze honden passeren.

Niet alle honden zijn geschikt om als lijkenhond te worden opgeleid, net zoals niet alle honden geschikt zijn om explosievenhond te worden. Sommige honden zijn echt bang van een lijkengeur. Dat hangt af van hun karakter. Wij hier in België volgen zo veel mogelijk het instinct van een hond. Ook in de manier waarop hij of zij aangeeft dat hij iets heeft gevonden. De ene hond kwispelt automatisch en in ijltempo met zijn staart en gaat liggen, een andere hond wil zijn vondst melden door te gaan blaffen en nog een andere hond toert als een kermismolentje rond zijn trofee.

Vroeger wilden wij honden altijd trainen om op een bepaalde manier te reageren. Maar voor een aantal honden is dat helemaal tegen hun natuur. We laten hen dus gewoon doen, al mogen we sommige reacties absoluut niet toestaan. God weet wat er allemaal kan gebeuren als een explosievenhond als gek gaat blaffen als hij een springtuig vindt.

Een hond die iets vindt, moet onmiddellijk zijn beloning krijgen. Al is voor zo'n dier het vinden van het voorwerp of de persoon op zich al een beloning. Als wij dan, als begeleider, niet snel genoeg zijn om onze hond te belonen, dan zorgt hij wel zelf voor zijn beloning. Het zou de eerste keer niet zijn dat een hond die een bloedspoor oppikt, er stiekem een likje aan geeft. Daarom is het belangrijk om bij dat soort opdrachten de hond aan de leiband te houden zodat je als hondenbegeleider de hond meteen van het spoor kunt wegtrekken.

Hitte in de lucht

Ik sprong met de honden in de auto en we reden richting Gellingen. Het was een heel eindje te gaan en ik moest mijn wegenkaart eerst raadplegen vooraleer ik een idee had welke richting ik uit moest. Slechts twee begeleiders werken met de lijkenhonden en we werken om beurten in een wachtsysteem. We zijn beiden ook tweetalig, wat de zaken vergemakkelijkt. Op die manier

zijn we overal en met elk lokaal onderzoeksteam in België inzetbaar. Het logische gevolg daarvan is echter ook dat we soms behoorlijk wat kilometers moeten afleggen vooraleer we ter bestemming zijn.

Onderweg zette ik de radio aan, in de hoop op toch wat meer informatie. Behalve de bevestiging van wat ik eigenlijk al wist, en dat er vele dodelijke slachtoffers waren onder wie brandweermannen, bleef de informatie behoorlijk vaag.

Toen opvallend veel ambulances vanuit de tegenovergestelde richting mijn pad kruisten, begreep ik dat ik in de buurt was. Agenten regelden het verkeer, maar het was duidelijk dat niemand de situatie helemaal onder controle had. Ramptoeristen schoven aan om een glimp van de catastrofe op te vangen. Maar niemand kon voorbereid zijn op de aanblik van het bedrijventerrein. Het was alsof een bom was ontploft, een hele zware. Alles was zwartgeblakerd, de hitte hing in de lucht, het puin rookte en de rook liet een zwart spoor achter tegen de blauwe hemel. Dit was verschrikkelijk. Ik zag mensen verloren lopen, op zoek naar een geliefde die op het terrein moest zijn geweest, ik zag lichtverbrande slachtoffers die paniekerig zochten naar informatie... Vier jaar eerder was ik met de honden naar de ramp in Enschede in Nederland geweest. Daar was een depot met vuurwerk ontploft waardoor een hele wijk de lucht in ging. Gellingen deed me er onmiddellijk aan denken.

Mijn tweede gedachte was veel praktischer van aard. Hier kon ik, op dit moment, met mijn honden niets doen. De aarde dampte van de hitte, de chaos was compleet. Het eerste bezwaar was niet alleen de hitte. Wij hebben wel speciale 'schoentjes' voor onze beestjes zodat ze hun pootjes niet kwetsen aan glasscherven of verbranden op een hete bodem, maar de honden houden er niet van om ze aan te doen en hier was de hitte nog te groot. Het is bovendien heel moeilijk werken met geschoeide honden. De pootjesbeschermers halen de honden namelijk te veel uit hun

concentratie. Ze zijn zodanig met hun schoeisel bezig dat ze bij wijze van spreken vergeten te ruiken of op zijn minst minder geconcentreerd zijn.

Er was ook nog een ander probleem. Dit soort speurhonden vindt zonder probleem een dood lichaam. Als dat tenminste een geur afgeeft. De mate waarin lijkenhonden doeltreffend werken hangt af van de staat van ontbinding van de lichamen, maar ook van de weersomstandigheden en de werkomstandigheden. Als er te veel dode lichamen zijn, kan de hond niet differentiëren. Hij kan onmogelijk aanduiden waar de bron van de geur zich bevindt. Dat is niet alleen voor lijkenhonden het geval, maar voor elke speurhond. Leg een gram hasj in een kamer en de hond loopt er als een speer naartoe. Leg vijf kilogram hasj in een kamer en de hond verliest het noorden. De kamer is immers zo gevuld met de geur van drugs dat de hond de massale bron niet meer kan vinden. Deze vergelijking ging zeker op met Gellingen. De geur van dode, verbrande lichamen was zo prominent aanwezig dat de honden kleine of nieuwe fragmenten niet zouden ontdekken.

Ik had een eerste beeld van de situatie en ik ging op zoek naar de mensen van het DVI. Zij begrepen dat ik daar, op dat moment, niets kon doen. Ze zouden eerst proberen om een volledig beeld te krijgen van wie er op de site had kunnen zijn en aan de hand van die lijst en de lijst van de slachtoffers, zouden ze verder kijken wat er moest gebeuren.

Ik haalde de honden, die ondertussen al uren in de warmte in hun kennels zaten, even uit de auto en ik liet ze spelen. Dat uren wachten kennen mijn beestjes, het kan niet anders. Maar ik moest hen wel belonen voor hun geduld en een beetje anticiperen op hun ontgoocheling dat ze niet echt aan het werk konden gaan. Uiteindelijk zijn we met de honden wel nog in de brede omgeving van de site gaan kijken of daar niets meer te vinden

was. De site zelf lieten we links liggen. 's Avonds keerden we terug naar huis. We konden geen meerwaarde bieden.

Slimme beestjes

Het duurde een dag of twee vooraleer we een telefoontje kregen van het DVI. Er was een probleem: het was mogelijk dat er nog een slachtoffer onder het puin lag. De gloeiend hete resten waren ondertussen afgekoeld maar de site zelf bleef zeer onveilig. Verbrande gebouwen riskeerden immers in te storten.

Voor de honden konden we niet snel genoeg in Gellingen zijn. Zelf ging ik eerst met het DVI, de brandweer en de Civiele Bescherming kijken waar ze verwachtten dat de speurhonden aan het werk gingen. Een kraan was alles aan het platleggen, zodat we half afhangende daken niet letterlijk op ons hoofd zouden krijgen, of zouden bedolven worden onder wankelende muren. De officier van de Civiele Bescherming toonde ons de plaats waar hij dacht dat misschien nog een lichaam zou kunnen liggen. Ik besloot met Pacha te beginnen.

Een speurhond is een schitterend hulpmiddel, maar ook hij heeft zijn beperkingen. De zoektocht is voor de dieren immers zo inspannend en vraagt zoveel concentratie dat ze het geen uren na elkaar kunnen volhouden. Bijgevolg kun je er na twintig minuten intensief speuren niet meer op rekenen dat de hond je steeds correcte informatie geeft en moet je het dier van het terrein af halen. Hij heeft een halfuurtje rust nodig vooraleer hij weer aan het werk kan. De termijn van werken wordt dan echter korter, een kwartiertje, en de recuperatietijd langer. Om kort te zijn: drie sessies op één dag is meer dan genoeg voor een speurhond. Het feit of hij al dan niet iets vindt, doet er niets toe. Net daarom werken we met verscheidene honden. Pacha en Gyzmo vullen elkaar perfect aan en laten toe om zes speursessies op één werkdag te organiseren.

Ik besloot op een bepaalde plaats te beginnen en de radius uit

te breiden. Dat een bulldozer en een hijskraan nog altijd aan het werk waren, stoorde Pacha allerm minst. Mensen die stilstaan, vormen ook geen probleem. Moeilijker is het met omstanders die rondlopen of, erger nog, aan het werk zijn. Onze honden zijn slimme beestjes en hun enige plezier bestaat erin om dingen die verborgen zijn – of het nu gaat om drugs, explosieven, mensen of stoffelijke resten – op te sporen. Wij trainen ze door geursporen te verbergen. In ons geval gaat het om doekjes. Het gebeurt geregeld dat mensen worden gevonden die al een tijdje overleden zijn: zelfdodingen, mensen met weinig familieleden of vrienden bijvoorbeeld. De kledingstukken die ze aanhebben, nemen de geuren van het ontbindende lichaam op. Wij vragen aan de parketten of we, na het gerechtelijk onderzoek naar het overlijden van die mensen, een paar kledingstukken mogen hebben. Die stoppen we samen met een aantal lapjes stof in een luchtdichte doos en de doekjes nemen de geur van de kledingstukken op. Met die doekjes gaan we met onze honden aan het werk. Ze leren op basis van de geur van de stukjes stof herkennen wat ze van ons moeten gaan zoeken. Tijdens de opleiding en training verstoppen we dat soort doekjes en de hond moet die dan vinden. Maar niets is zo slim als een hond... Als Pacha of Gyzmo mensen zien rondlopen, dan zijn ze ervan overtuigd dat ze slimmer zijn dan iedereen in hun buurt. Ze volgen heel nauwgezet de bewegende figuren omdat ze denken dat die personen weleens doekjes zouden kunnen verbergen. Waarom zou je een kwartier zoeken als je kunt zien waar ze het wegsteken? Net om die reden stoort lawaai niet, maar moet elke menselijke aanwezigheid en vooral menselijke beweging beperkt worden.

Ik koos een plaats uit en gaf mijn hond het bevel op zoek te gaan. Pacha was opgetogen, stond bijzonder scherp en had maar tien minuten nodig om als een gek rond een hoop puin te cirkelen. Onder dat puin lag een lichaam. Het aantal slachtoffers steeg op dat moment met nog één. Pacha zocht verder. Plotseling bleef

ze naast een heftruck staan. In de ogen van de brandweermannen die naast mij stonden en stil de zoektocht van de speurhond volgden, zag ik ongeloof. Daar kon, volgens hen, geen lijk liggen. Dat was onmogelijk. Die plaats was helemaal onderzocht en nagekeken. Meer nog. Precies op die plaats hadden ze een dode kameraad moeten bergen. Het signaal dat Pacha had gegeven, kreeg meteen betekenis. De geur van een lichaam blijft heel lang hangen en Pacha had zijn taak prima uitgevoerd. Hij had aangegeven waar een lijkengeur hing, ook al was dat lijk al lang verwijderd.

Hoe lang een geur blijft hangen, varieert naargelang van de omstandigheden. Is het vorstig? Harde wind? Bloedheet of regenachtig? Bij vriesweer ruikt de hond gewoon niets. Je kunt het vergelijken als zou je met een blinddoek twee potjes soep uit de diepvries halen: kervelsoep en tomatensoep. Alleen op de geur afgaand kun je het verschil niet maken. Zeer koude voorwerpen geven immers geen geur af. Bij menselijke lichamen is het juist hetzelfde.

Pacha had prima gewerkt. Na zijn beloning kreeg hij zijn welverdiende rust in de kennel. In dit soort zaken werken hondenbegeleider en hond als een team. Net daarom is het zo belangrijk dat we de honden mee naar huis kunnen nemen. 89 procent van wat een hond doet, moet door zijn baas worden geïnterpreteerd. Hoe beter je op je hond bent ingespeeld, hoe beter je hem 'begrijpt', zonder woorden.

Ik ging aan de zijlijn staan terwijl het DVI het lichaam borg. Op zulke momenten voel ik mij echt een deel van het DVI. Een groep mensen met maar één doel: het enige doen wat je nog voor de families kunt doen en dat is hun geliefde teruggeven. Het DVI en het hondenteam zijn complementair, en dat is heel prettig werken. Ondanks de herstructurering van de politie, zijn er nog te veel teams die als einzelgängers, op hun eentje, aan het werk willen gaan. Wij werken als ploeg maar met verschillende

middelen. Ik geef toe, als je zelf iets vindt, dan geeft dat een enorme voldoening. Op dat gebied verschillen we niet zoveel van onze honden. Maar de voldoening die je voelt als je als team, door constructief samen te werken, resultaten bereikt, is niet te beschrijven.

Onze taak zat erop. De onderzoeksrechter was tevreden, de families konden beginnen met rouwen. Want hoewel iedereen eigenlijk wist dat er nog een slachtoffer onder het puin moest zitten, is het zo menselijk om dat niet te geloven vooraleer je een lichaam hebt.

Het was goed dat ik de lange rit naar huis nog had. Het zijn uren die ik nodig heb om alles nog eens op een rijtje te zetten en de overgang tussen werk en privé te maken. Een politieman die zegt dat het hem niets doet, die heeft een probleem en moet op zoek gaan naar een psychiater en liefst ook naar ander werk. Zolang je echter op het terrein bezig bent, voel je niets. Je sluit je emotioneel af, je drijft op adrenaline. Als je dan samen met je hond een lichaam vindt, ben je simpelweg tevreden. Net zoals ik uitermate geïrriteerd kan rondlopen als we vermoeden dat er ergens een lichaam ligt en we het niet kunnen vinden. Als ik dan in de auto naar huis rijd, zie ik als een film het hele onderzoek voor mijn ogen.

Flashbacks

Ik kan niet zeggen dat ik de zaken die ik met Pacha en Gyzmo probeer op te lossen, helemaal achter me kan laten. Ik zou liegen. Maar ik heb er ook geen nachtmerries van. Wel heb ik af en toe last van flashbacks. Je identificeert je hoe dan ook met slachtoffers en hun families. Net zoals al mijn collega's heb ik het persoonlijk erg moeilijk als er een kind in het spel is. Dat kan me heel diep raken. En, als het aan mij ligt, wil ik ook liever niet met de families van vermisten worden geconfronteerd. Na de vuurwerkramp in Enschede zijn we met de honden in Nederland

gaan helpen. Het werk op zich was overweldigend, vermoeiend en pakkend. Maar die zwijgende, soms huilende mensen die achter de dranghekken handenwringend stonden te wachten op nieuws van iemand die zich op het moment van de ramp in de buurt van de hangar bevond, dat raakte me vreselijk diep. Die aanblik raak ik moeilijk kwijt. Laat ons en onze honden ons werk maar gewoon doen...

10. DE HULPDIENST VAN HET RODE KRUIS

Partner in rampen

*Nooit kenden de Belgische wegen een vergelijkbaar ongeval als in 1996
in Nazareth. Honderden auto's kwamen toen
in een massale kettingbotsing terecht.*

Nazareth, 27 februari 1996. Het is een vrij koude maar opvallend zonnige voorjaarsdag. Zoals elke morgen is er op de oververzadigde Belgische snelwegen veel verkeer. Ook op de E17 in Nazareth, in de richting van Frankrijk. Dan is er plotseling die mistbank. Chauffeurs gaan op de rem staan, achterliggers kunnen niet snel genoeg stoppen en knallen op de voorgangers in. Vrachtwagens maken de chaos compleet, ze walsen over de personenauto's heen. En dan gebeurt waar iedereen voor vreesde: een auto vat vuur. Wat een paar uur later overblijft, is een autokerkhof van uitgebrande wrakken. Meer dan tweehonderd auto's waren bij het ongeval betrokken. Negen inzittenden stierven ter plaatse, een slachtoffer overleed later in het ziekenhuis. Er vielen ook 61 gewonden, van wie er een aantal ernstig aan toe waren.

Rudy De Win is hoofd van de hulpdienst van het Rode Kruis-Vlaanderen. Deze dienst verleent logistieke en (para)medische steun bij zware ongevallen waarbij de lokale hulpverlening hulp kan gebruiken. De Hulpdienst van het Rode Kruis-Vlaanderen is ook voortdurend stand-by voor zware calamiteiten, van welke aard ook, in eigen land.

Wij hoefden geen radionieuws te horen of de televisieberichten af te wachten om te weten dat er iets ernstigs was gebeurd toen we die zonnige februaridag een melding kregen via de 100. Voor ons was de totale en exacte omvang van de ramp in Nazareth zelfs niet eens belangrijk toen we op verzoek van de 100 al een team ter plaatse stuurden. Er waren veel slachtoffers, veel te veel voor de lokale diensten en dat element is cruciaal om uit te rukken. Al kon niemand toen eigenlijk inschatten hoe groot de omvang van het incident wel zou zijn.

Het ongeval in Nazareth leek na het eerste telefoontje een gewoon ongeval op de autosnelweg. Maar binnen een paar minuten regende het telefoontjes en het aantal auto's dat erbij betrokken was, steeg en steeg en het aantal gewonden ging in dezelfde lijn.

Het rampenplan is eigenlijk permanent van kracht, maar er zijn inzetdrempels. Vanaf het ogenblik dat er vijf slachtoffers betrokken zijn – gewond of overleden, dat doet er niet toe – worden ook de diensten van het Rode Kruis ingeschakeld. Bij een type A-ongeval zijn er minimum vijf slachtoffers, bij een type B-ongeval tellen we tien tot vijftien slachtoffers en een type C-ongeval telt meer dan vijftien slachtoffers. Dat de teller uiteindelijk op meer dan zestig zou blijven staan, wisten we niet, maar dat het ongeval een doordeweekse botsing tussen een paar auto's overtrof, beseften we al heel snel.

Het Rode Kruis is provinciaal georganiseerd. Nazareth ligt in Oost-Vlaanderen, dat voor het Rode Kruis verdeeld is in drie regio's. Per regio is er ook een Snel Interventie Team, het SIT. Dat eerste team van vijf hulpverleners vertrekt met een wagen volgestouwd met medische en logistieke steun om op de plaats van een ramp heel snel de hulpverlening te organiseren. Wij brengen organisatie op het rampterrein: een medische post, een tent, kegels en gekleurde linten. Het SIT van Gent rukte dus bijna even snel uit als de lokale brandweer- en ziekenwagens.

Gele, rode en zwarte kaarten

Als buitenstaander die nog nooit een ernstig ongeval heeft gezien, is het bijna onmogelijk om je voor te stellen hoe het er op de plaats van de feiten aan toe gaat. Als hulpverlener word je geconfronteerd met een totale chaos. In dit geval was het een levend autokerkhof: voertuigen brandden, mensen liepen verdwaasd rond, slachtoffers zaten gekneld in hun auto en zagen hoe het vuur steeds dichterbij kwam, gewonden zaten in shock langs de kant van de weg te rillen, omstanders probeerden met brandblussers het vuur te blussen terwijl ze beseften dat ze eigenlijk totaal machteloos waren, weer anderen probeerden mensen die gewond in de auto's zaten te helpen. Iedereen was wel ergens mee bezig, maar structuur is op zulk moment totaal zoek, laat staan overzicht.

Minimaal overzicht brengen in de chaos, praktische zaken organiseren zodat er heel snel doeltreffend kan worden gewerkt en de meest hulpbehoevende ook het snelst wordt geholpen... dat is onze prioritaire taak. De mensen van het SIT zijn daarop getraind. Zij zien niet die individuele, ene mens in zijn auto. Zij kijken naar het geheel en proberen het pad voor de hulpverlening zo snel mogelijk vrij te maken en die hulp zo snel mogelijk te coördineren. Het grote voordeel van de werking van het Rode Kruis is dat elke hulpverlener het systeem kent. Dit systeem, de

medische hulpverlening, staat onder de leiding van de Directeur Medische Hulpverlening (Dir-Med). Deze coördineert het medische luik ter plaatse. Het is een functie die is vastgelegd door de overheid en die wordt uitgevoerd door een van de MUG-artsen.

Iedereen van ons team kent zijn taak. Zo moet er binnen de kortste keren een hulppost worden opgericht, een opblaasbare tent, en moet de triage-arts aan het werk kunnen gaan. Wij leveren de adjunct van die triage-arts en hun enige taak bestaat erin om in een mum van tijd aan de medische hulpverlening duidelijk te maken wie de meest hulpbehoevende slachtoffers zijn. Laat me duidelijk zijn: de slachtoffers die het hardst huilen zijn mensen die vast en zeker hulp nodig hebben, maar het zijn meestal niet de slachtoffers die er het ergst aan toe zijn. Ik ben de eerste om toe te geven dat het behoorlijk wat zelfbeheersing vraagt om niet spontaan naar diegene toe te lopen die gilt van de pijn. Als je als leek naast iemand staat die bijvoorbeeld een gebroken arm heeft en die de arm gillend vasthoudt terwijl een andere persoon doodstil op de grond ligt, ben je intuïtief geneigd om de hardste roeper het eerst te helpen. Maar medisch gezien heeft de bewusteloze mens waarschijnlijk sneller hulp nodig en is hij erger aan toe dan de man of vrouw met de gebroken arm. Het is aan de triage-arts om de graad van verwondingen en dus de nood aan snelle hulpverlening aan te duiden.

Het is niet zo dat de triage-arts het terrein rondgaat met in zijn kielzog een rij hulpverleners en hij hardop zegt wie het eerst moet worden weggebracht. Absoluut niet. De triage-arts werkt in een eerste fase met kleurenkaarten. Dat zijn grote, gekleurde, ronde schijven die met een elastiek rond de nek van de betrokkenen worden aangebracht. De kaarten zijn groen, geel, rood of zwart. Iedereen die op de plaats rondloopt, niet gewond is maar wel betrokken bij het incident, krijgt een groene schijf. Zinloos? Absoluut niet. Het zijn die mensen die we later, als de eerste grote medische nood is opgevuld, in de gaten moeten houden om

de psychologische gevolgen van een dergelijk incident te beperken. Je zult maar een tienjarige zijn die ongedeerd op de achterbank van een auto zit, terwijl een van je ouders dood achter het stuur zit. Zo'n kind moet je goed in de gaten houden. Wanneer een tienjarige zijn ouders heeft zien sterven, kunnen we zeker spreken van een traumatische gebeurtenis. Het is uiterst belangrijk om op psychologisch vlak zorg te dragen voor dit kind, zo niet is de kans groot dat het kind later emotioneel zelf behoorlijk in de knoei geraakt.

De gele kaarten zijn voor de lichtgewonden. Als ons gillend slachtoffer met zijn gebroken arm alleen maar een gebroken arm heeft, dan krijgt hij een gele schijf. Hij heeft behoefte aan medische hulp maar hij kan, hoe wreed het ook klinkt en hoeveel pijn zijn arm ongetwijfeld zal doen, best een kwartiertje wachten. Niet dat we dit slachtoffer links laten liggen, maar als je tien ambulances hebt en zestig gewonden, dan zal onze man met de gebroken arm een paar andere mensen die dringender medische hulp nodig hebben, moeten laten voorgaan. De rode schijven gaan naar de zwaargewonden. In een veld van gele en groene kaarten heeft iemand met een rode kaart altijd voorrang. Het zijn de gewonden die onmiddellijk moeten worden geholpen, die zo snel mogelijk moeten worden behandeld en als eersten hulp nodig hebben. Als we dit soort gewonden niet snel helpen, lopen we de kans dat onze lijst van dodelijke slachtoffers alleen maar langer wordt. Mensen voor wie geen hulp meer baat, krijgen een zwarte schijf. Daarmee bedoelen we niet de mensen die heel erg zwaargewond zijn en van wie we vermoeden dat ze het ongeval niet zullen overleven. Dezen krijgen een rode kaart. Alleen de slachtoffers die bij onze aankomst al overleden zijn, krijgen een zwarte kaart. We proberen de overleden slachtoffers, hun waardigheid te laten, leggen eventueel een doek over hen zodat ze niet nog eens slachtoffer worden, maar dan van ramptoeristen en media.

De medische keten bij een ramp is eigenlijk vrij snel georga-

niseerd. Meer nog, vaak komen ambulances ongevraagd ter plaatse. Hulpverleners zijn opgeleid om te helpen en als er zoiets gebeurt, dan willen ze ook een handje toesteken. Dat is goed, maar dat zorgt ook voor een extra dimensie bij de organisatie. Het is niet omdat iemand getraind is in hulpverlening dat hij niet in de weg kan lopen.

Als er veel slachtoffers zijn, dan moeten we ervoor zorgen dat ze over verschillende ziekenhuizen worden verspreid en dat niet alle zwaargewonden naar één ziekenhuis worden gebracht en alle lichtgewonden naar een ander ziekenhuis. De officier ambulances zorgt ervoor dat de toestroom van ambulances en de afvoer van de slachtoffers in goede banen wordt geleid. Hij regelt het dat de slachtoffers van het rampterrein naar verschillende ziekenhuizen worden gebracht. Die triage heeft als neveneffect dat, bij een echt omvangrijke ramp, slachtoffers uit dezelfde familie niet vanzelfsprekend in hetzelfde ziekenhuis terechtkomen. De kans op overleven bij drie of vier zeer zwaar gewonde mensen is vaak groter als ze in verschillende ziekenhuizen terechtkomen waar ze onmiddellijk door een ervaren team worden behandeld, dan wanneer ze in hetzelfde ziekenhuis worden ondergebracht waar ze door overbelasting een tijd moeten wachten op hulp. Voor de families is dat moeilijk en erg verwarrend. Later, als alles geregeld is en alle patiënten gestabiliseerd zijn, kan het soms wel zo worden georganiseerd dat gezinnen naar hetzelfde ziekenhuis worden overgebracht. In eerste instantie is dat echter niet onze prioriteit. We proberen wel heel duidelijk bij te houden welke patiënt naar welk ziekenhuis is overgebracht zodat we ongeruste familieleden heel snel naar de gewonden kunnen verwijzen. Maar zelfs dan gebeuren er vergissingen. Na de Switelbrand in Antwerpen bijvoorbeeld waren de identiteiten van de slachtoffers niet meteen duidelijk. De mensen waren ook heel erg verbrand en niet aanspreekbaar. Ze waren bovendien in feestkledij waardoor ze geen identiteitsbewijzen op zak hadden. Dan

kan het even duren voor we exact weten wie het slachtoffer is.

Bij rampen van een grotere omvang is er nog een bijkomend probleem. Neem bijvoorbeeld diezelfde Switelbrand in Antwerpen waar op oudejaarsavond 1994 twee kerstbomen vuur vatten en de hele zaak in vuur en vlam zetten. Vijftien feestvierders overleefden de brand niet: vijf stierven ter plaatse, tien overleden later in het ziekenhuis. Het aantal gewonden liep op tot 164. Onmiddellijk na de brand snelden tientallen omwonenden de gewonden ter hulp. Taxichauffeurs sleurden zwaar verbrande slachtoffers in hun auto's en voerden hen naar ziekenhuizen. Buren haalden verbrande mensen in hun huizen en zetten hen onder de douche. Het waren allemaal schitterende initiatieven, maar ze zorgden er tegelijkertijd voor dat de hulpverlening op sommige punten een stuk moeilijker verliep omdat sommige ziekenhuizen overspoeld werden door slachtoffers en de toevloed eigenlijk moeilijk aankonden. Niemand had nog enig zicht op welke slachtoffers waarheen waren gevoerd.

Stramien

Eigen aan rampen zijn ook de dodelijke slachtoffers. Daar komen de wegen van het DVI en het Rode Kruis samen. Door het DVI hebben wij de manier waarop wij met overleden slachtoffers omgaan, veranderd. Vroeger werkten wij altijd volgens hetzelfde stramien: overleden slachtoffers werden van onder het puin of van uit de wrakken gehaald en in een noodmortuarium ondergebracht. Wij noemden dat de zwarte zone. Wij beschikken zelf over lijkenzakken en we hebben zelfs de middelen om aan (wat wij noemen) minimale reconstructie te doen. Dat betekent dat wij alles in huis hebben om een lichaam een iets meer toonbaar uitzicht te geven. Het zijn zaken die we wel bij ons hebben, maar die op de plaats van een ramp van weinig nut zijn. De zwarte zone zoals ze vroeger bestond, is er niet meer. Wat wij de zwarte zone noemen wordt wel nog ingericht maar enkel gebruikt voor

slachtoffers die bij reanimatiepogingen al verplaatst zijn maar tijdens die reanimatiepoging overleden of voor mensen die op weg naar de hulpposten op het terrein gestorven zijn.

De behandeling van de overleden slachtoffers is de laatste vijftien jaar ontegensprekelijk veranderd. Nu is er ook ruimte gemaakt voor het gerechtelijk onderzoek. Door het transport van de lichamen, was het voor speurders vroeger erg moeilijk om ongevallen of rampen te reconstrueren en voor het DVI was het op zijn minst veel gecompliceerder om lichamen te identificeren. Zeker als ze zwaar verminkt waren. Als je een lichaam uit een auto met een registratienummer of een nummerplaat kunt bergen, heb je op zijn minst meer indicaties over de identiteit van de overledene dan wanneer je het lichaam transporteert en in een tent legt met nog twintig andere slachtoffers. Het is een andere manier van werken en ik kan begrip opbrengen voor de families van de slachtoffers voor wie het erg confronterend moet zijn om vast te moeten stellen dat, uren na een ramp, de lichamen nog altijd niet geborgen zijn. Of om te beseffen dat in een uitgebrande auto die weg van de plaats van een zwaar ongeval wordt getransporteerd, nog lichamen liggen. We kunnen die mensen alleen maar troosten met de wetenschap dat zo'n manier van werken ook toelaat om uiteindelijk soms sneller tot een onomstotelijke identificatie over te gaan. Waardoor de lichamen ook sneller kunnen worden overgedragen aan de families.

Voor het Rode Kruis betekende deze andere aanpak een mentaliteitswijziging. Het DVI heeft onze mensen dan ook getraind en zowel het DVI als het Rode Kruis hebben elkaar gevonden in de grote voorwaarde voor het bewaren van de lichamen op de plaats van de ramp. Hoe de lichamen ook worden 'verzekerd', het moet in volle respect voor de overleden personen gebeuren. Desnoods zetten we er een tent over of omringen we de plaats van het incident met schermen. Maar het minste wat we nog kunnen doen, is de overledenen in hun waardigheid laten. Dat betekent

ook dat we omstanders en zelfs hulpverleners zo ver mogelijk van de overleden slachtoffers houden. Het is erg om te zeggen, maar een ramp mag nog zo erg zijn, lijkenpikkers zijn een categorie criminelen die geen grenzen kent. Voor hen is de dood een stimulans, geen hindernis.

Door deze andere manier van werken, is het ook voor het DVI mogelijk om vroeger op het terrein te zijn. Vijftien jaar geleden werden ze pas opgeroepen als de rampplaats helemaal 'opgekuist' was. Nu zijn ze gewoon een deel van de keten, een team dat bij rampen onontbeerlijk is.

Wat is een ramp?

Of we in België voorbereid zijn op rampen? De vraag is eerst en vooral: wat is een ramp? Theoretisch is het gemakkelijk: als tien procent van de betrokken personen overleden is. We zijn voorbereid op incidenten, op drama's zoals het Heizeldrama, op rampen zoals de Switelramp. We hebben onze nationale rampenfases en die werken prima.

Vroeger werd gesproken van rampenfase 1 tot 4. Dat is in 2006 veranderd. Nu worden de fases bepaald door het niveau waarop ze worden gecoördineerd. Zo is er de gemeentelijke fase. Die wordt afgekondigd als de omvang van de noodsituatie het beheer ervan door de burgemeester vereist. Een lokale, zware brand is daar een voorbeeld van.

Bij de provinciale fase is de tussenkomst van verschillende hulpdiensten noodzakelijk. Die fase wordt ingeroepen als de omvang van de noodsituatie de coördinatie van de gouverneur vereist of wanneer de directe gevolgen van de noodsituatie het grondgebied van de gemeente overschrijden. Voorbeeld daarvan is een brand waarbij zeer giftige dampen vrijkomen die zich verspreiden. In de federale fase spreken we dan van een crisis. De coördinatie of het beheer ervan moet nationaal gebeuren. Een voorbeeld hiervan is een aardbeving.

De beslissing om een bepaalde fase af te kondigen, hangt volledig af van de verantwoordelijke burgemeester, gouverneur of minister. Als de burgemeester de gemeentelijke fase afkondigt, moet hij de gouverneur inlichten. Deze moet op zijn beurt de minister informeren als hij de provinciale fase uitroept. Alles wat moet gebeuren is in een koninklijk besluit vastgelegd, zelfs de taakomschrijving van iedereen die erbij betrokken is. Per fase moet een nood- en interventieplan (NIP) worden opgemaakt. Het lijkt allemaal goed geregeld, maar eigenlijk moeten we ook verder durven kijken. Veronderstel bijvoorbeeld dat er een vliegtuig zou neerstorten, ergens boven Brussel. Aantal doden: niet te overzien. Aantal gewonden: niet te overzien. Ambulances van overal haasten zich naar Brussel om hulp te bieden. Ziekenhuizen maken zich onmiddellijk klaar voor het opvangen van tientallen, zelfs honderden slachtoffers. Toegankelijkheid van de stad? We mogen er niet aan denken. Nu al is het soms voor onze eigen ambulances moeilijk om bij een ongeval te geraken. Een pechstrook wordt voor vele chauffeurs een derde of vierde rijstrook. De wegen slibben binnen de kortste keren dicht. Totale chaos en geen agent te zien, want die staat bij de ramp te kijken of hij daar ter plaatse niets kan doen. Laat ons nog een stapje verder gaan. Ons vliegtuig is neergestort, doden en gewonden zijn bijna niet te tellen. Ambulances uit Gent, Brugge, Antwerpen, Leuven en zelfs Hasselt komen te hulp. Je zult maar een brave burger uit Tienen zijn die op zo'n moment een hartaanval krijgt.

Daar gaat het hem om: de hulpverlening is voorbereid op rampen, maar de burger zelf niet. De Belg is het gewend dat binnen de tien minuten nadat hij het nummer 100 heeft gedraaid, een bataljon hulpverleners hem bijstaat. Dat is goed, zo hoort het. Maar wat als een grote ramp ons treft? Een ramp die verder gaat dan een neergestort vliegtuig? Wat als bijvoorbeeld een zware aardbeving of overstroming ons land zou treffen? Als overheid kun je geen hulpverlening op poten zetten die zich voorbereidt

op een ramp die een land één keer in de honderd jaar treft. Zelfs volledig klaar zijn voor een ramp die één keer in de tien jaar voorvalt, is bijna niet te organiseren, laat staan betalen. Dat wil zeggen dat de burger ook zelf klaar moet zijn, mocht er iets gebeuren waardoor de hulpverlening (tijdelijk) niet bereikbaar is. De burger moet inderdaad zichzelf wat redzamer maken. De zelfredzaamheid van de Belg is bedroevend laag. Als er iets gebeurt, dan wacht hij tot er hulp komt. Maar bij echte catastrofes kan hij lang wachten. Veel te lang. Bij de vuurwerkramp in Enschede waren er brandwondenpatiënten die meer dan 24 uur hebben moeten wachten vooraleer ze professionele hulp kregen. Wat als daar 3000 slachtoffers waren geweest?

Moeten we dan aan doemdenken doen? Helemaal niet. Uiteindelijk gaat het vaak om heel kleine dingen die, bij een ramp, een wereld van verschil kunnen maken. We moeten niet zo ver gaan dat iedereen een generator in huis moet hebben mocht de elektriciteit uitvallen. Maar een zaklamp mét batterijen zou al een goed begin zijn. Net zoals kaarsen en lucifers en alles wat een mens nodig heeft om drie dagen zonder directe hulp verder te kunnen.

Voor de hulpverlening is de gsm een van de grootste problemen. Ook het Rode Kruis is aangesloten op ASTRID, het Belgische communicatienetwerk voor de hulpverlening. Elke discipline heeft een aantal gesprekskanalen en die kunnen worden aangepast naargelang van de situatie. Tevens is het door ASTRID mogelijk om met elkaar te communiceren, de verschillende hulpdiensten op één gesprekskanaal. Dat is goed, want op de gsm kunnen we niet vertrouwen. Als er iets voorvalt, dan zal iedereen naar zijn gsm grijpen en zullen de netwerken onmiddellijk overbelast geraken. In sommige landen, zoals Engeland, heeft men dat opgelost door een bepaald percentage van een netwerk voor geprivilegieerde nummers vrij te houden. Zo vermijdt men dat ministers, gouverneurs, burgemeesters en de top van de hulp-

verlening bij een ramp plotseling door de overbelasting van het netwerk niet bereikbaar zijn. In ons land is dat kennelijk niet mogelijk.

Als een echt grote ramp zich hier ooit voordoet, hebben we een stevige basis. Maar hoe die wordt ingevuld, zal veel van de improvisatie en de inzet van het moment afhangen.

11. DE ONDERZOEKSRECHTER

De kwetsbare grens tussen ethiek en gerechtelijke wetenschap

*Een gewoon hoekhuis, zoals zoveel andere huizen in het Brusselse.
Maar achter deze gevel beraamde een dominee de moord op zes familieleden.*

Een van de meest merkwaardige moordzaken in de Belgische geschiedenis is ongetwijfeld die rond de Hongaarse dominee Andras Pandy. De man werd verdacht van én veroordeeld voor de moord op zes familieleden (zijn twee echtgenotes, twee van zijn drie zonen en twee stiefdochters), een moordpoging en verkrachting. Een van zijn stiefdochters overleefde op bijna miraculeuze manier de moorddrang van haar stiefvader en -zus. Aan zijn jongste zoon en dochter raakt Pandy niet. Net zomin hij zijn oudste dochter Agnes heeft vermoord. Het is uiteindelijk deze laatste die voor haar vader de weg naar een levenslange gevangenisstraf heeft geëffend. Agnes Pandy, die bij het begin van het onderzoek in oktober 1997 precies 39 jaar was, bekende uiteindelijk dat ook zij aan verschillende moorden heeft deelgenomen. Zij legde volledige getuigenissen af en demonstreerde de speurders hoe zij en haar vader jaren aan een stuk te werk zijn gegaan. Pas in 2002 stonden Andras Pandy (75) en dochter Agnes (44) voor de assisenjury. Pandy is tot op het einde halsstarrig blijven ontkennen, ervan overtuigd dat niemand hem kon veroordelen omdat er van geen van zijn verdwenen familieleden ooit stoffelijke resten zijn teruggevonden. Pandy had zijn slachtoffers immers na de moorden telkens in zuur opgelost en de drab in de riolen laten verdwijnen. De jury besliste er echter anders over. Dominee Andras Pandy kreeg levenslang, dochter Agnes werd veroordeeld tot 21 jaar celstraf.

Procureur des Konings Bruno Bulthé was ten tijde van de bekentenissen van Agnes Pandy onderzoeksrechter in Brussel. Hij leidde het onderzoek. Sinds de lente van 2007 is hij procureur des Konings te Brussel.

Ik heb altijd een principe gehuldigd: heb vertrouwen in de professionals met wie je werkt en behoud in alle omstandigheden je onafhankelijkheid. Hetzelfde gold zeker voor de zaak-Pandy. De verdienste in deze zaak ligt trouwens niet bij mij, maar bij de vasthoudendheid en het titanenwerk van een van de speurders: François ‘Susse’ Monsieur. Als speurder van de moordsectie heeft hij het dossier, blaadje na blaadje, doorworsteld tot hij een basis had om verder te werken.

Het was geen eenvoudige zaak. Alles draaide rond een Hongaarse dominee, Andras Pandy. Hij was uit Hongarije naar ons land gevlucht, samen met zijn vrouw Ilona. Uit dat huwelijk waren drie kinderen geboren: Agnes, Daniël en Zoltan. Pandy was van Ilona gescheiden en hertrouwd met Edit Fintor, die haar drie dochters uit twee eerdere huwelijken had meegebracht: Timea, Tünde en Andrea. Samen met Edit kreeg dominee Andras nog twee kinderen: Andras Aron jr. en Reka.

Er was een oud politiedossier tegen Pandy voor seksueel misbruik (waarin hij echter nooit werd vervolgd, laat staan veroordeeld) en een dossier over de verdwijning van zowel Ilona, Edit, Daniël, Zoltan, Tünde als Andrea. Na de klacht over seksueel misbruik, begin jaren negentig, was de minderjarige Reka in een instelling geplaatst. Toen het dossier-Pandy bij ons ontplofte, was zowel Reka als Andras Aron jr. minderjarig. Reka verbleef nog altijd in de instelling, Andras deed zijn middelbare studies en woonde thuis bij zijn vader.

Er waren nog meer gegevens. De zoektocht naar de familie-

leden werd in 1992 afgesloten met getuigenissen uit Hongarije. Het waren brieven en postkaarten die met stellige zekerheid moesten bewijzen dat de zogenaamde verdwenen familieleden nog in leven waren en in Hongarije hun weg hadden gezocht en gevonden.

Pas vier jaar later ontdekte de Hongaarse politie dat die brieven vals waren, figuranten de rol van de verdwenen kinderen hadden gespeeld en er kennelijk hele scènes op het getouw waren gezet om vooral geen vragen te stellen bij de verdwijning van de familieleden. Regisseur in dit toneelspel was dominee Andras Pandy. Om kort te gaan, als puzzel kon het tellen.

Dat waren de gegevens waarmee ‘Susse’ Monsieur op mijn bureau kwam. Kijk, als je een dossier zoals dat van Andras Pandy onder ogen krijgt, kun je twee dingen doen: je zucht en legt het links of je bekijkt het langs alle kanten en je geeft de onderzoekers de ruimte om hun ding te doen. Ik heb resoluut voor dat laatste gekozen.

Zonder lijk

De zaak-Pandy op zich was niet echt een fantastisch grote zaak, al ging het natuurlijk wel om een man die ervan werd verdacht meer dan de helft van zijn familie te hebben uitgemoord. Dat is erg, maar het is ‘besloten’, er is een begin en een einde aan. We hadden de ‘daders’, de mensen die deze moorden misschien wel hadden gepleegd en we hadden slachtoffers die we in de brede omgeving rond die mensen moesten zoeken. Het moeilijke, en de grote uitdaging in deze zaak, lag in het feit dat we geen lijken hadden. Niets is zo moeilijk als een moordzaak zonder lijk waarin de hoofdverdachte alles ontkent.

Daar sta je dan als onderzoeksrechter. Je hebt een dossier met de bekentenissen van een vrouw die zegt dat zes van haar familieleden door haar vader zijn vermoord. Je hebt een hoofdverdachte, de vader, die volhoudt dat zijn dochter raaskalt en liegt.

Je hebt mensen die bij hoog en laag beweren dat ze de vermoorde familieleden ná hun zogenaamde dood nog hebben gezien... Dat is moeilijk, geef toe dat je daar met een probleem zit. Maar dan plotseling krijg je de bewijzen in handen dat die ‘verrezen’ familieleden eigenlijk ingehuurde acteurs zijn. En zo ging het maar door.

We wisten dat we geen stoffelijke overschotten zouden vinden. Tenminste, als de getuigenissen van dochter Agnes correct waren. Maar ergens moesten er toch sporen zijn, niemand ‘verdwijnt’ zomaar. Mijn eerste taak bestond er dan ook in om een team te vinden dat in staat was om stoffelijke resten of sporen van stoffelijke resten te vinden. Een dienst die in staat was om alle expertise uit de kast te halen om te vinden wat er te vinden was. Voor mij ging het niet alleen om het zoeken naar informatie, er moesten ook mensen bij zijn die geen schrik hebben om hun handen vuil te maken, een schop te nemen en desnoods stenen uit te breken. Eigenlijk zocht ik de ideale mix van brains en spierkracht. Die vond ik in de combinatie van het DVI en de Civiele Bescherming.

Ik had het DVI zijdelings wel gevolgd. In 1997 lag de schaduw van de zaak-Dutroux nog altijd als een zwarte deken over ons land. Ik had gezien wat het team daarin had gepresteerd en de chef van het DVI, Joan De Winne, zijn team en hun werk hadden mij vertrouwen gegeven. Joan had ik trouwens tientallen jaren eerder al eens ontmoet, toen hij nog een jongeman was.

Ik besloot Joan De Winne uit te nodigen om samen met hem het dossier te overlopen en hem zo toe te laten me te zeggen wat mogelijk was, wat moeilijk was en wat, volgens hem, onmogelijk zou zijn. ‘Susse’ Monsieur zat ondertussen ook niet stil en zette de ondervragingen verder. Toen ik het dossier regel na regel doornam, kwam zowel hij als ik tot de constatering dat de dominee de moorden niet op zijn eentje kon hebben gepleegd. Agnes, die haar vader aan de galg had gepraat, had er een actief aandeel in

gehad. Dat maakte de zaak alleen nog maar complexer. Ik wilde duidelijkheid in dit dossier. Verdacht worden van meer dan een handvol moorden is één ding, maar dat bewijzen is een tweede. Wat we ook zouden vinden, het moest alle kanten kunnen uitgaan. Ik ging voor deze zaak, misschien omdat ik altijd een heel gedreven onderzoeksrechter ben geweest. Ik wilde resultaten. Wat die ook mochten zijn. Andras Pandy bleef ontkennen en alles in mij zei me dat hij nooit zou bekennen. Na een aantal jaren onderzoeksrechter geweest te zijn en honderden zaken te hebben geleid, kun je zoiets als het ware aanvoelen. We zouden alles dus zelf moeten uitzoeken.

Joan De Winne kwam, luisterde, analyseerde en zette voor mij op een briefje wat ik wilde weten. We besloten om in de Vandermaelenstraat in Sint-Jans-Molenbeek te beginnen. Andras Pandy had drie huizen op wandelafstand van elkaar, maar elk van die huizen lag in een verschillende Brusselse gemeente. We kozen de Vandermaelenstraat omdat we toch ergens van start moesten gaan. Op een zaterdagmorgen, nog voor dag en dauw, parkeerden een paar vrachtwagens van de Civiele Bescherming voor het huis en de werken konden beginnen. Het DVI was al ter plaatse. Ik ging zelf ook kijken, weekend of niet. Een onderzoek leiden is een hele verantwoordelijkheid en net daarom is het noodzakelijk om een totaal beeld van de zaak te krijgen. Sommige beslissingen kun je gewoonweg niet van op een afstand nemen. Eén keer zijn we met dominee Pandy zelf ter plaatse gegaan. Het bracht niets op.

Ik zei het al: als ik een zaak krijg, dan ga ik ervoor. Eender welke zaak. Of die nu groot is of klein, ik wil ze goed afwerken. Toen in de kelder van de Vandermaelenstraat vrij snel na het begin van de werkzaamheden beenderen werden gevonden, had ook ik de zuiver menselijke reactie van ‘’t Is tóch waar...’, onmiddellijk gevolgd door de opdracht de leeftijd van de beenderen te onderzoeken en een schatting te maken van de tijd dat ze in de

grond hadden gezeten. De resultaten ontvonden ons heel snel. Carbon 14-testen toonden aan dat ze al tientallen jaren in de grond zaten. Ander onderzoek leerde dat de grond in de Van-dermaelenstraat ooit was opgehoogd, vermoedelijk met de aarde van een kerkhof. Mysterie opgelost. We waren terug bij af. Niet dat we niets vonden: de zoektocht in de verschillende huizen was wel degelijk lonend. Maar wat ik echt hoopte te vinden – sporen van de stoffelijke resten van de verdwenen familieleden van de Pandy's – vonden we niet.

Ik had heel geregeld overleg met het DVI. Als leidend magistraat moet ik de touwtjes in handen blijven houden. Het DVI kan advies geven, maar de eindverantwoordelijkheid blijft uiteindelijk altijd bij mij liggen. Als onderzoeksrechter kan ik immers niet altijd weten wat technisch mogelijk is. Daarom wens ik ook gefundeerd advies. Toch had ik gedurende het hele onderzoek het gevoel dat alle medewerkers als een groot team hebben samengewerkt. Af en toe werden externe experts aangezocht omdat we in ons eigen speurdersteam de juiste expertise niet hadden.

Het verhaal van Agnes

Een van de grootste uitdagingen was het verifiëren van de verklaringen van Agnes. Als de oudste dochter van Pandy gelijk had, dan mochten we zoeken tot we blauw zagen, maar we zouden nooit lichaamsdelen van de vermoorde familieleden kunnen opsporen. Agnes had ondertussen haar aandeel in de moordpartijen bekend. Ze had ons verteld hoe de broers, zussen en (stief)moeders werden vermoord, in stukken gesneden en in grote vaten, een soort vuilnisbakken vol zuur, waren opgelost. Volgens Agnes bleef er zoveel als niets over. De drab werd gewoon in de riolen gegoten en als er iets meer was overgebleven, dan was het bij het afval van het nabijgelegen slachthuis in Anderlecht gezet. De moorden waren over een tijdsspanne van drie jaar gepleegd en

toen Agnes haar bekentenissen deed, was de meest recente moord acht jaar oud.

Een aantal elementen pleitte ervoor dat Agnes' verhaal wel degelijk juist was. In het huis aan de Nijverheidskaai hadden we wel een soort tonnen die Agnes had beschreven, aangetroffen. Nog meer evidentie vonden we in een bizar aantal lege flessen waar ooit ontstoppingsmiddel had ingezeten. Toeval? Toch wel een vreemd toeval. Helaas voor ons was het ontstoppingsmiddel zelf ondertussen uit de handel genomen en vervangen door andere producten.

Het verhaal van Agnes begon steeds meer coherent te klinken maar het blijft, als mens, moeilijk te geloven dat iemand een lichaam zomaar in liters *destop* zou oplossen. De speurders hadden op eigen houtje de test gedaan met een karbonade en ontstoppingsmiddelen die ze bij de drogist waren gaan kopen. In een krant lazen we trouwens dat journalisten op hetzelfde idee waren gekomen en ook met bakjes koteletten en verschillende merken ontstoppingsmiddel aan de slag waren gegaan.

Het vlees loste goed op, maar de beenderen konden de test min of meer doorstaan en bleven op zijn minst herkenbaar. Te compact trouwens om in een rioolput te gaan gieten. De speurders twijfelden aan de verklaringen van Agnes, tot ze ontdekten dat het ontstoppingsmiddel van 1997 dat de speurders bij de drogist hadden gekocht, en het ontstoppingsmiddel dat tien jaar eerder door Pandy zou zijn gebruikt voor zijn macabere opruimingsactie, veel minder sterk was. Bovendien kun je moeilijk een kotelet gaan vergelijken met een menselijk lichaam. Deze test zou een assisenhof nooit overtuigen en dat besepte ik maar al te goed.

Als nog maar een fractie van wat Agnes had bekend wel degelijk waar was, dan leek het er inderdaad op dat we afstevenden op een assisenzaak. Wat zou er gebeuren als een of andere advocaat daar zou aantonen dat het getuigenis van Agnes materieel

niet kon? Dat het gewoon onmogelijk is om menselijke resten in een ontstoppingsmiddel op te lossen?

We moesten dat koste wat het kost vermijden. Als we met dit dossier naar de rechters wilden trekken, dan moest het 'af' zijn. Dan moesten we op alle vragen die ons zouden worden gesteld, een antwoord hebben. Ik wilde trouwens zelf ook een sluitend antwoord op de vraag. Deze zaak was uiteindelijk zo gruwelijk en we hadden tot dan toe nog altijd geen enkel lijk, laat staan een miniem spoortje van stoffelijke resten om een crimineel feit te bewijzen. Langs de andere kant bleven ook alle pogingen om een van de verdwenen familieleden op te sporen, vruchteloos.

Experiment

Ik had ondertussen niet alleen internationaal de zoektocht laten aanvangen naar alle 'bekende' slachtoffers van de dominee, maar ook naar iedereen die ergens in het plaatje en het verhaal van de familie Pandy thuishoorde. Dus ook de dames die, op Pandy's verzoek, een bezoekje hadden gebracht aan een van zijn woningen. Eigenlijk gelukkig voor ons (en misschien ook voor de dames) vonden we die vrouwen wél terug. Agnes had ons ook nooit gezegd dat ze vermoord waren. Maar van de verdwenen familieleden vonden we niets, nada, geen enkel spoor. We zouden het moeten hebben van een stapel aanwijzingen die onweerlegbaar moesten leiden naar een van de twee conclusies: Pandy had het gedaan of Pandy had het niet gedaan. Had hij het niet gedaan, dan konden we het dossier met een gerust geweten afsluiten. Had hij het wel gedaan, dan moesten we meer hebben dan alleen maar het getuigenis van Agnes en een aantal mensen dat niet (meer) traceerbaar was.

Ik besprak dit heikele probleem met het DVI. Eigenlijk kon ik wel vermoeden naar welk punt het gesprek zou leiden maar ik hoopte dat er ergens ter wereld een precedent was waardoor we de beslissing die ik in mijn hoofd had, konden vermijden. Joan

zocht en zocht maar vond niet. Ja, er waren al wel eerder moorden gepleegd waarbij de dader zijn slachtoffer in zuur had opgelost. Het grote probleem was dat de chemische samenstelling van het zuur dat Agnes had beschreven – en waarvan we de bussen in groten getale in het huis van de dominee hadden teruggevonden – niet overeenkwam met de zuren gebruikt bij moorden die in de internationale literatuur beschreven stonden. We stonden dus nergens.

We zochten en bleven steeds maar op hetzelfde punt belanden. Als we de verklaringen van Agnes wilden toetsen op hun waarheidsgehalte, dan zouden we de hele procedure die Andras Pandy had gevolgd, moeten overdoen. Dat wilde zeggen dat we het ontstoppingsmiddel van in de jaren tachtig opnieuw zouden moeten laten maken en dat we een lichaam dat voor de wetenschap was afgestaan, op dezelfde manier zouden moeten behandelen als de dominee en zijn dochter hadden gedaan.

Als onderzoeksrechter mag je niet lichtzinnig tot zulke onderzoeksdaad overgaan. Uiteindelijk moet je er het lichaam van een overleden mens voor gebruiken. Burgers die hun lichaam voor de wetenschap afstaan, weten dat zij ‘het goede doel’ dienen. Als onderzoeksrechter vond ik dat het onderzoek dat ik zou bevelen, de maatschappij ook zou dienen. Het zou een man vrijpleiten en hem van bepaalde beschuldigingen ontlasten of het zou een misdadiger, een moordenaar voor zijn rechters brengen waardoor zijn slachtoffers en de maatschappij het respect zouden krijgen dat ze verdienden. Maar tegelijkertijd vond ik het mijn plicht om na te gaan of dit ‘experiment’ het onderzoek zou dienen. Meer nog, of het cruciaal was om deze zaak rond te krijgen. Ik kon niets anders dan besluiten dat het zo was. Ik zag geen enkel ander overtuigingselement.

Hoe dan ook, toen we eindelijk de knoop hadden doorgehakt dat we de echte test moesten organiseren, waren we het eigenlijk onmiddellijk eens over de condities. Alles moest in de grootst

mogelijke discretie gebeuren en met het respect voor het menselijke lichaam voorop. Ik wilde eerst het oordeel van de ethische commissie. Daarna keken we op welke manier we een gedoneerd lichaam konden gebruiken. Ik schreef de parketmagistraat aan en legde hem haarfijn uit wat ik wilde laten doen en waarom.

Aangezien het om een ethisch zwaar beladen experiment ging, vond ik dat we er alles aan moesten doen om het zo professioneel en wetenschappelijk mogelijk uit te voeren. Alleen op die manier kon de procedure ook voor buitenlandse collega's van nut zijn en kon de hele *modus operandi* ook voor de brede wetenschappelijke wereld zijn dienst bewijzen.

Het DVI leidde het praktische gedeelte. Alles moest minuut na minuut worden geregistreerd en op tape worden gezet. Ik wilde een heel breed scala van wetenschappers rond dit onderzoek zien. Ik wilde dat zowel odontologen, wetsgeneesheren als forensisch antropologen uit dit experiment het maximale zouden leren. We zochten een ruimte waar we het konden opzetten en we verzegelden de deur. Er mocht, na het experiment, geen enkele twijfel over de wetenschappelijkheid en juistheid ervan bestaan. Alleen op die manier werd het een instrument waarmee we ook in de toekomst zouden kunnen werken en was het een overtuigend bewijsstuk in de rechtszaal.

Alles gebeurde in vol respect voor de dame die haar lichaam aan de wetenschap had geschonken. Het viel mij op hoe serieus elke deelnemer aan dit onderzoek met het onderzoek zelf en de onderzoeksresultaten is omgegaan. Elke avond wil ik in de spiegel kunnen staan en mezelf recht in de ogen kijken. Voor mij was het belangrijk dat ik dat ook tijdens het onderzoek kon blijven doen. Wat we daar hebben gedaan, was eerbaar.

De resultaten waren overtuigend. Wat Agnes ons had verteld, kon helemaal kloppen. Later, in de assisenzaal, is ook de producent van het oplosmiddel komen getuigen. De beelden van het

oplossen van de lichaamsdelen in het zuur zijn aan de assisenjury getoond. Ze waren erg overtuigend.

De manier waarop Andras Pandy zijn familieleden heeft opgeruimd, benaderde op een paar fracties na de perfecte misdaad. Tot we het tegendeel kunnen aantonen, is de methode-Pandy de perfecte methode om een lichaam tot ongedefinieerde drab te reduceren en dus eigenlijk de perfecte moord te plegen. Dat deze misdaad is opgelost, heeft alles te maken met het doorzettingsvermogen van een speurder en daarna de werkkraft van een heel team. Ik, als onderzoeksrechter, heb maar één verdienste die ook mijn grote rijkdom is: mijn onafhankelijkheid.

Ten slotte nog dit. Als magistraat is het een privilege te mogen en kunnen werken met het DVI. Dit geldt evenzeer voor de Civiele Bescherming wiens rol en inbreng eigenlijk te vaak worden onderschat. Het DVI is deskundig en gedreven maar bovendien uitzonderlijk beschikbaar en creatief. Dat laatste is nodig want in de misdaad bestaan geen platgetreden paden en we hebben mensen en diensten nodig die de wil en de werkkraft hebben om letterlijk en figuurlijk over de grenzen heen te willen kijken.

12. HET TEAM WETSGENEESHEER-ANTROPOLOOG

Eén plus één is meer dan twee

Groepjes Kosovaren defileren voorbij de kledingstukken die uit een massagraf gerecupereerd zijn. Elk van hen koestert een dubbele hoop.

Wensen dat je kleding herkent zodat je zekerheid krijgt en hopen dat je geen kleding herkent zodat je nog even gespaard blijft van het gruwelijk besef dat je kind, broer of vader vermoord is.

Dat de oorlog in de jaren negentig in Kosovo zou uitdraaien op een ware genocide was eigenlijk vrij snel duidelijk. Dat de Belgen uitdrukkelijk zouden worden gevraagd om mee te helpen bij het verzamelen van bewijzen van die genocide om zo de verantwoordelijken voor het Joegoslaviëtribunaal in Den Haag te brengen, was vrij onverwacht.

De Servische president Milosevic maakte in 1989 een einde aan de autonomie van Kosovo, dat uit een meerderheid van Kosovaarse Albanezen bestond. Dat zorgde voor een totale ontwrichting van het socio-economische leven in Kosovo. In 1997 zag Milosevic zijn positie helemaal bedreigd. In Kosovo werd het UCK, het Kosovaars bevrijdingsleger, opgericht. Milosevic reageerde met nooit geziene moordpartijen.

In 1999 vroeg het Joegoslaviëtribunaal de hulp van het DVI om bewijzen van deze genocide te verzamelen om zo de verantwoordelijken te kunnen vervolgen.

België stuurde twee keer een DVI-missie naar Cikatovo (Pristina).

Jean-Pol Beauthier en Philippe Lefèvre vormen een onafscheidelijk duo. Beauthier is wetsgeneesheer, professor aan de faculteit geneeskunde van de ULB en lesgever aan magistraten en politieagenten. Hij is ook verbonden aan de Haute Ecole Charleroi Europe waar hij anatomie en menselijke fysiologie doceert. Professor Beauthier is verder ook nog antropoloog en wetenschappelijk medewerker aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Philippe Lefèvre is professor anatomie aan de hogeschool Charleroi Europe en wetenschappelijk medewerker op het departement anatomie van de faculteit geneeskunde aan de ULB. Justitie vraagt geregeld zijn expertise. Gedurende vele jaren buigt Lefèvre zich over de medico-legale antropologie. Ook hij is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Zowel Jean-Paul Beauthier als Philippe Lefèvre is lid van de Forensic Anthropology Society of Europe (FASE), de Société de Biométrie Humaine (Parijs) en de Koninklijke Belgische Maatschappij voor Antropologie en Prehistorie.

Natuurlijk hadden we de oorlog in Kosovo gevolgd, net zoals elke burger. Het nieuws stond er bol van. De berichten dat er een ware volksslachting had plaatsgevonden, sijpelden door. Tot we dat ene telefoontje van het DVI kregen, bleef het echter allemaal een beetje een ver-van-mijn-bedshow. Dat ook de Belgische teams zouden worden gevraagd om mee te helpen met het zoeken naar bewijzen van die genocide, hadden we niet echt verwacht. Wij waren gespecialiseerd in het identificeren van slachtoffers en, als wetsgeneesheer, natuurlijk ook in het bepalen van een doodsoorzaak. Maar de eerste vraag die we kregen was niet de identificatie van de oorlogsslachtoffers. De cruciale vraag aan

het team ging erom lijken op te graven en te kijken waaraan de slachtoffers overleden waren. Van identificatie was er nergens sprake, hoewel we heel snel begrepen dat de begraven slachtoffers nooit een naam hadden gekregen.

Tussen het ogenblik dat Joan het bewuste telefoontje kreeg om een team samen te stellen om naar Kosovo af te reizen en het moment waarop we werkelijk zijn vertrokken, lagen wel een paar dagen. Niet dat het samenstellen van het team zo'n grote opdracht was. Wie toezeit om met het DVI samen te werken, weet dat zijn valiesje altijd klaar moet staan. Op het ultieme moment komt het er eigenlijk alleen nog op aan om een vervanger te vinden die onze lesopdracht aan de ULB overneemt en iemand aan te stellen die onze opdrachten aan het Medico-Legaal Instituut van Charleroi vervult. Maar daar gaan geen dagen overheen, dat is vrij snel geregeld. Neen, de reden dat we op stand-by werden gezet, lag louter aan onze regering. Die had immers de vraag gekregen van het Internationaal Gerechtshof van Den Haag en die moest budgetten vrijmaken.

In het verleden hadden we al geregeld samengewerkt met het DVI, maar het was de eerste keer dat we een soortgelijke opdracht kregen. Een wetsgeneesheer is vanzelfsprekend veel meer bezig met het bepalen van doodsoorzaken dan met het vaststellen van een identiteit, maar het idee dat we lichamen alleen maar zouden moeten opgraven om de oorzaak van het overlijden vast te stellen (terwijl we heel goed wisten dat die slachtoffers nooit een naam hadden gekregen) was een gedachte waaraan we moesten wennen en waar we ons eigenlijk niet echt comfortabel bij voelden. De opdracht op zich vonden we echter vanzelfsprekend een hele uitdaging en aangezien we van uitdagingen houden...

Het is misschien wat vreemd dat wij hier, vanuit twee verschillende disciplines – zijnde de antropologie-anatomie en de geneeskunde – bijna uit één mond spreken. Geen van ons beiden kan echter alleen werken. We hebben beiden een expertise

waarbij de een de perfecte aanvulling van de andere is. Als wetsgeneesheer zie je dingen en stel je dingen vast. Maar een specialist in anatomie en antropologie kan elk ontbrekend puzzelstukje invullen. En omgekeerd. Ons motto is dan ook: waar de ene gaat, gaat de andere. We zijn een tandem. Elk van ons doet zijn werk, afzonderlijk. En aan het einde van de rit leggen we onze bevindingen naast elkaar. Aangezien er ook altijd een odontoloog meereist, krijgen we voor identificaties op die manier een driedubbelcheck. Als de conclusies niet gelijklopen, dan moeten we ons echt vragen stellen. Maar misschien werken we ook gewoon heel graag samen omdat we elkaar qua karakter zo mooi aanvullen. Wij delen ook de filosofie van het DVI: we zijn geen experts die aan de kant staan en toekijken hoe anderen het vuile werk opknappen om ons dan alleen maar bezig te houden met wat op de autopsietafel komt. Neen, we nemen net zogoed een spade vast en we graven mee. Samen uit, samen thuis.

Missie

Na 48 uur stond iedereen vertrekkensklaar. Joan had het liever na 24 uur gehad, maar het was de eerste keer dat we voor een gelijksoortige opdracht vertrokken en een aantal louter logistieke zaken moest nog worden uitgezocht en geregeld. We hebben er eigenlijk veel uit geleerd, want toen we na de tsunami naar Thailand vlogen, hadden we amper 24 uur nodig om gepakt en gezakt op Zaventem te staan.

Met een C130 van het leger vertrokken we uiteindelijk richting Kosovo. We hadden twee autopsietafels bij ons en behoorlijk wat logistiek materiaal. Ons team bestond uit twee wetsgeneesheren, een antropoloog en een odontoloog, twee fotografen, speurders van het DVI-team, een psycholoog, een verpleegkundige en een arts. Ook een paar mensen van de Civiele Bescherming zouden dit project mee volgen. De teamgeest zat er meteen in. We vertrokken voor een missie en iedereen was daarvan

doordrongen. De grote vakantie was net begonnen en voor een aantal van ons betekende het dat de vakantieplannen tijdelijk in de koelkast werden gestopt, want niemand wilde deze opdracht missen.

Onze opdracht werd nog eens herhaald: we moesten op zoek gaan naar criminele elementen die de dood van een aantal mensen in een drietal massagraven konden verklaren. We moesten zoeken naar aanwijzingen van een genocide en we moesten proberen op te sporen of de mensen die begraven lagen, militairen of burgers waren. De slachtoffers zouden een paar maanden eerder zijn omgebracht. In maart en april zouden de aanhangers van de Servische militieleider Zeljko Raznjatovic – beter bekend als de Tijgermilities van Arkan – tientallen mannen hebben vermoord. De lijken waren vrij provisorio begraven, in de volle grond. Met het continentale klimaat konden we verwachten dat we niet veel meer dan beenderen zouden vinden.

Toen we dat hoorden, moesten we onze verwachtingen wat bijschaven. Ik had mezelf ingesteld op medico-legaal onderzoek, maar als we alleen beenderen zouden vinden, dan stond het antropologisch onderzoek op de eerste plaats. Gelukkig hadden we alle mogelijke tabellen die nodig zijn voor antropologisch onderzoek, meegebracht. Het zijn gestructureerde documenten met parameters die toelaten om geslacht en leeftijd van beenderen te bepalen. Meer nog: we hadden de papieren nog snel geplastificeerd. Uit elke missie leren we immers telkens weer iets nieuws en de vorige missie had ons getoond dat geplastificeerde papieren op het terrein geen overbodige luxe waren. Die plastic vellen zijn trouwens na ons vertrek in Kosovo gebleven. Het team dat ons heeft opgevolgd, had niet de steun van een antropoloog en beschikte dus ook niet over de nodige documenten. Het was een typisch Belgisch beeld: voor het eerste team was er geld en daardoor konden alle experts eraan deelnemen. Bij het tweede team was het beperkte budget op en zij moesten dan

maar roeien met de riemen die ze hadden. En dat waren korte riempjes...

De eerste indruk van de streek rond Pristina was overweldigend. We kwamen vanuit het rustige België en na amper drie uur vliegen zaten we in oorlogsgebied. Want dat was het: een land dat overweldigend de sporen van de oorlog droeg. Je rook bij wijze van spreken nog het kruit in de lucht. We passeerden spookdorpen, door God en alleman verlaten. Alles lag plat en als het niet tegen de grond lag, dan droeg het de sporen van zware gevechten. Half platgebombardeerde huizen waar je door de kogelgaten in de nauwelijks overeind staande muren de resten van het interieur kon zien. We waanden ons een beetje de voorhoede van de hulpteams, maar het gaf zo'n immens triest gevoel.

Voor logement was gezorgd in het militaire Engelse kamp in Cikatovo. Het waren wel geen tenten, maar daarmee was ook alles gezegd. Ooit was het gebouw waarin we logeerden een soort heropvoedingsinstituut. Veel comfort had het dus niet, maar voor ons was het voldoende.

Nauwelijks een dag later gingen we aan de slag op een van de sites. Militieleider Arkan zou een groep mannen in een moskee hebben samengebracht om hen daar te vermoorden. Maar hij zou ook een autobus vol vluchtende mensen hebben doen stoppen: de vrouwen en de kleine kinderen naar links, de mannen naar rechts. Van die mannen was nooit meer iets gehoord. Toen de NAVO de touwtjes in handen had genomen, zou Milosevic orders hebben gegeven om de lichamen van de vermoorde mannen die al die tijd op een hoop hadden gelegen, in het verlengde van een verlaten kerkhof te begraven. Want geef toe, wie zou er op een kerkhof gaan zoeken naar doden? Alleen was alles in zeven haasten gebeurd en kon je, zelfs ongetraind, zien dat dit geen reguliere graven waren maar sleuven, oppervlakkige loopgrachten die slordig waren dichtgegooid. Niemand had de lijken die

erin lagen opgegraven, laat staan bekeken. Maar de geruchten gingen en die zouden wij nu onderzoeken.

Even dachten we dat we een halve eeuw waren teruggestuurd tot in het naziregime: een lange sleuf, haastig dichtgegooid. Hier en daar zagen we beenderen met wat flarden kleren uit de grond steken. De stank was ons bekend, maar voor buitenstaanders was hij niet te harden. We wisten duidelijk waar we moesten zijn maar als iemand ooit had gedacht dat dit als een regulier kerkhof zou worden gezien, dan was hij toch niet van deze wereld.

Veldwerk

Het hele terrein was ongeveer een hectare groot. Er meteen met de grote middelen tegenaan gaan was er niet bij. De Engelse militairen ter plaatse vertelden ons dat het niet ondenkbaar was dat de Milosevicgezinden bij hun aftocht de boel met antipersoonsmijnen hadden gedecoreerd. De Canadese ontmijners gingen ons daarom letterlijk voor. Gelukkig maar, want het was anders een bijzonder explosieve expeditie geworden. Toch hebben we risico's moeten nemen. Een van de mogelijkheden was immers dat de milities ook boobytraps zouden hebben vastge maakt aan lijken. Als je dan zo'n lichaam optilt, activeer je een ontsteking en ga je samen met je lijk de lucht in. We wisten dat dit risico bestond en we hebben het erbij genomen. Gelukkig is de hele begrafenisstoestand voor de milities heel erg snel moeten gaan. Anders hadden we dit verhaal nu niet kunnen navertellen.

Als we het nu bekijken, dan is het eigenlijk vreemd dat we ons erg veilig voelden. We voelden ons veilig in de groep van het DVI-team, we voelden ons beschermd door die internationale samenwerking om dit project alvast goed af te werken. We werden omringd door experts die elk, in hun vak, de besten wilden zijn.

Zo snel mogelijk zijn we toen gestart met het maken van een werkplek, vlak naast de begraafplaats. Gelukkig hadden we de mensen van de Civiele Bescherming mee. Ze zijn goud waard.

Als we in onze missie in Kosovo zijn geslaagd, dan is het niet het minst door de creativiteit, de werkkraft en het eeuwige optimisme van de Civiele Bescherming. Voor die mannen leek geen uitdaging te groot. Wilden we een extra autopsietafel? Vraag ons niet waar ze hem vandaan haalden, maar op het eind van de dag stond er een tafel die misschien niet in de prospectus van een medische firma zou thuishoren, maar die wel prima voldeed voor wat we hem nodig hadden.

Wij waren de enige ploegen die ter plaatse werkten. Andere teams groeven lichamen op, verpakten ze en trokken dan naar een medico-legaal instituut of iets wat erop moest lijken. Die manier van werken beviel ons niet zo. Wij willen namelijk zien hoe de lijken begraven liggen, hoe ze eraan toe zijn, welke details ons zouden kunnen helpen bij het vaststellen van de oorzaak van hun overlijden. Het vergde wat kennis van andere religies om te zien dat de lichamen in de sleuf niet op de traditionele moslimmanier waren begraven. In dit geval was die kennis onontbeerlijk en doorslaggevend om het verhaaltje van Milosevic te doorprikken. Hij bleef immers volhouden dat de plaats waar wij aan het zoeken waren, een regulier kerkhof was. Voor de NAVO-troepen ter plaatse werd het al snel een grapje: Milosevic had geen geluk: hij was op Belgen gevallen.

Zonder dat we ook maar enig materiaal hadden gebruikt, werd al heel snel een aantal dingen duidelijk. Menselijke weke delen vergaan vrij snel, maar kleren blijven eigenlijk lang intact. Ze verkleuren door de natuurelementen en de lichaamssappen, maar ze blijven heel lang herkenbaar. Als je verschillende lichamen vindt met een paar T-shirts, hemden en zelfs broeken over elkaar en het is buiten niet berekoud, dan weet je dat je niet zozeer met heldhaftige soldaten te maken hebt, maar veeleer met vluchtende mensen die zo veel mogelijk kleren over elkaar hebben aangedaan om zo weinig mogelijk in hun armen te moeten dragen.

Van bij de eerste lichamen op de autopsietafels vielen ook andere zaken op. We vonden lichaamsresten in kleren met kogelgaten. Maar de kogelgaten kwamen niet overeen met de sporen op het lichaam of er waren twee pullovers over elkaar aange trokken waarbij het kogelgat in de eerste pullover niet overeen kwam met de sporen in de tweede pullover. We konden niets anders dan concluderen dat sommige slachtoffers na hun dood de bovenkleren van andere slachtoffers hadden gekregen. Alsof dat ons zou kunnen misleiden...

Het werk was zwaar, het was bloedheet en de stank was overheersend. Af en toe doorkliefde een heel zwaar onweer de lucht. Terwijl lichaam na lichaam werd opgegraven en op onze autopsietafels belandde, groeide het besef van datgene waarvan wij getuige waren. Het begon tot ons door te dringen dat in dat kleine dorpje de bewijzen lagen van op zijn minst een poging om een heel volk uit te moorden.

Om 17.30 uur was onze batterij leeg, uitgeput. We deden een eerste briefing met alle leden van het DVI. Niemand had het tot dan toe uitgesproken, maar wij zaten allemaal met hetzelfde gevoel: we moesten verder gaan dan alleen onze opdracht van het Tribunaal in Den Haag.

Bij het DVI-team is iedereen opgeleid en getraind om alles te doen om de doden hun waardigheid terug te geven. Dat betekent niet alleen onderzoeken wat de oorzaak van hun overlijden is, maar ook onderzoeken wie ze zijn. We hadden zoveel mannen op onze tafels zien liggen van wie we konden vermoeden dat ze vaders waren, en zeker zonen of kleinzonen, broers of neven. We konden er ons niet van afmaken door alleen de opdracht van het Tribunaal uit te voeren en bewijzen te verzamelen dat hier een genocide had plaatsgevonden. We hoefden maar een klein stapje verder te gaan om familieleden zekerheid te geven over het lot van wie verdwenen was. Dit volk was al zo erg geteisterd; door de

doden een naam te geven, konden we getroffen families zekerheid geven. We vulden daarom ook de Interpol fiches in en we konden alleen maar hopen dat die ooit van nut zouden kunnen zijn.

Volkstoeloop

Twee dagen hebben we ‘ongestoord’ gewerkt. Toen hadden de geruchten de bevolking gealarmeerd. Het begon met een tractor met een of twee mensen erop. Het eindigde met een volkstoeloop van bijna allemaal vrouwen, kinderen en heel oude mannen. Ze stonden zwijgend langs de weg, wachtend. Nu is er één regel die we móeten volgen om ons werk naar behoren te kunnen blijven doen: laat ons ons alstublieft bezighouden met de overledenen, confronteer ons niet met de levenden. Als we als DVI werkelijk voor identificatie gaan, dan moet dat door twee compleet gescheiden teams gebeuren: een dat zich bekommert om de ante-mortemgegevens en een dat de post-mortemgegevens verzamelt. In de eerste plaats is dat noodzakelijk om ‘besmetting’ te voorkomen. Het ene team wordt dan niet beïnvloed door wat er in het andere team gebeurt.

Maar er is ook het emotionele aspect. We kunnen tientallen stoffelijke resten onderzoeken, maar het wordt emotioneel heel zwaar als die verbonden worden met een rouwende familie, met huilende nabestaanden, als het slachtoffer eigenlijk een gezicht krijgt. Het klinkt misschien vreemd, want net daarom doen wij ons werk: opdat slachtoffers een gezicht zouden krijgen. En toch is de scheiding tijdens ons werk bijna van cruciaal belang.

We konden die stille massa echter niet zomaar laten staan. Als we effectief wilden verder gaan en van onze gerechtelijke missie ook een humane missie wilden maken, dan moesten we daar de consequenties van onder ogen zien. Willy, een speurder van het DVI, zette daarom aan de andere kant van de weg een tentje op. Die weg werd de zichtbare scheidingslijn tussen levenden en doden. Langs de ene kant werd het materiaal zo opgesteld dat wij,

als onderzoeksteam van de doden, de levenden niet konden zien (en omgekeerd) en langs de andere kant van de weg begon Willy met het verzamelen van ante-mortemmateriaal. Hij noteerde gegevens over tanden (gouden tanden, bruggen, onvolledig gebit), kleren, speciale merktekens, oude breuken. We vroegen en kregen tolken die Willy konden helpen en op het terrein werden ook autochtonen bij ons werk betrokken. Zo kreeg het vertrouwen tussen ons en de lokale bevolking een basis. Het idee was goed, de uitvoering was echter niet zo gemakkelijk. Drie autochtone vertalers haakten af; het was psychologisch veel te zwaar. We begrepen dat.

De keuze die we rond deze missie hadden gemaakt, had ook andere implicaties. Als we lichamen wilden identificeren, dan moesten we mensen bij voorkeur ook iets laten zien: kleren, schoenen, accessoires... De stap naar DNA-onderzoek was er niet bij, gezien het initiële doel van onze missie. We hadden daar ook de mogelijkheden niet toe en zeker geen budget. We zouden het zo veel mogelijk van visuele identificatie moeten hebben. Maar geen van de autochtonen zou in de skeletten die we hadden gevonden, een dierbare kunnen herkennen. De kleren zouden dus cruciaal worden, samen met gegevens over tanden en oude breuken.

We creëerden dus een wasploeg. Die schrobde de doordrenkte kleren zo veel mogelijk schoon zodat ze op zijn minst een beetje toonbaar waren. De kleren werden gedroogd en op geregelde tijdstippen organiseerde Willy een bezoekersmoment waarop de autochtone bevolking naar de gewassen kleren kon komen kijken. Voor Willy was dat bijzonder zwaar. Hij werd geconfronteerd met het ondraaglijke verdriet van een moeder die de kleren van haar tienerzoon herkende, een jonge vrouw die de zekerheid kreeg dat haar man nooit meer zou thuiskomen.

De tractors met een paar mensen erop hadden ondertussen plaatsgemaakt voor hele autocars vol radeloos zoekende familie-

leden. Wij waren buiten hun gezichtsveld aan het werken, maar af en toe werd het geluid van schoppen, truwelen en het kleine materiaal waarmee wij werkten overstemd door een radeloze schreeuw van aan de overkant van de weg waar weer iemand kledingstukken had herkend.

We hadden van de werkplek een echte werksite gemaakt. Generatoren zorgden voor elektriciteit en de Civiele Bescherming had een rudimentaire, maar goed functionerende douche gemaakt. Enfin, meer dan een grote zak water aan een boom was het niet. Maar de zon maakte het water warm en op het einde van de dag hoefden we niet in onze stinkende kleren in de bus naar de slaappleats.

Omdat we altijd op alles voorzien waren, hadden wij ook al het nodige materiaal mee om leeftijden te bepalen. Wij waren trouwens een van de weinige teams dat zo nauwgezet de lichamen in kaart kon brengen. Het zorgde er ook voor dat we al na enkele dagen het patroon van de misdaad konden herkennen. Alle slachtoffers waren mannen, een uitzondering niet te na gesproken. We vonden geen enkel hoogbejaard slachtoffer en – gelukkig – ook geen enkel klein kind. Wel jonge adolescenten en eigenlijk elke man die nog in staat was om arbeid te verrichten. Of, in dit geval, om oorlog te voeren. Twee generaties mannen waren hier zonder medelijden om het leven gebracht.

Het moet een slachtpartij zijn geweest. Een moordpartij op ongewapende mensen. We vonden bewijzen dat sommige slachtoffers waren doodgeschoten terwijl ze hun armen in de lucht hadden gehouden. De kogelbaan bewees dat. Sommigen waren geëxecuteerd met een revolvershot. Maar de meesten waren gewoon weggemaaid met machinegeweren. Je kon de baan soms gewoonweg volgen: op een rij tegen de muur gezet en afgemaakt.

Bloemen

Wat we hadden gevonden, schokte ons. Gelukkig konden we er

met elkaar over praten, maar het hield ons uit onze slaap. Vaak laat het wetenschappelijk benaderen van een slachtoffer je toe om boven het criminele feit te staan. Daar lukte ons dat niet. Wat in Cikatovo was gebeurd, was zo revolterend. De slachtoffers waren geen militieleden, het waren gewone papa's, boeren met kinderen. Het deed ons denken aan de massa-executies in de Tweede Wereldoorlog, nazipraktijken. Elke dag worden wij geconfronteerd met criminele feiten. Maar ergens kun je de motieven van de moordenaars soms wel volgen, zonder begrip op te brengen voor hun daden. Hier zagen we echter hoe hele generaties mannen die zich niet hadden kunnen verdedigen massaal afgemaakt waren.

In de volgende drie weken hebben we drie sites onderzocht. We kregen ruim 170 lichamen op onze autopsietafels. Elk lichaam hebben we na onderzoek in een lijkenzak gestoken en herbegraven, samen met een nummer. Een jaar later zijn we teruggegaan. Op sommige graven lagen bloemen. In Cikatovo was ondertussen een herdenkingsmonument opgericht. Aan de voet ervan lagen verse bloemen.

Voor het DVI als team was dit een aparte ervaring. Omdat we er behoefte aan hadden, wilden we deze missie voor onszelf alsnog ombuigen tot iets positiefs. Naast het kerkhof bevond zich een schooltje. Toen we er op een dag voorbijgekomen waren, hadden we gezien hoe de kinderen en de leraar er tijdens de oorlog vierklauwens waren moeten vertrekken. De agenda van de leerkracht met alle opdrachten voor die dag, lag nog open op zijn bureau. In België hebben we serviceclubs aangesproken om de school opnieuw op te bouwen. De reacties waren hartverwarmend. We hebben banken gekocht en alles opnieuw in orde kunnen brengen zodat de Kosovaarse kinderen opnieuw les konden volgen. Toen we in 2000 zijn teruggekeerd naar Cikatovo speelden de kinderen weer op de speelplaats. Ook dat is het DVI.

13. HET GERECHTELIJK LABO

Wat vingers kunnen vertellen

Het proces-Dutroux was amper gedaan of de graafmachines moesten opnieuw aan het werk. Tevergeefs werd in de tuin van Michel Fourniret gezocht naar slachtoffers van deze seriemoordenaar.

Als het proces-Dutroux al één positief gevolg heeft gehad, dan is het wel dat een tweede seriemoordenaar werd opgepakt. Monique Olivier, de vrouw van de naar België uitgeweken Fransman Michel Fourniret, bekende na het proces-Dutroux dat haar man verschillende meisjes had ontvoerd en vermoord. Michel Fourniret, een Fransman die in het Belgische Sart-Custinne woonde, gaf uiteindelijk toe dat hij tussen 1987 en 2001 minstens zes meisjes had ontvoerd en vermoord. Een van die meisjes was Elisabeth Brichet, een twaalfjarige uit de streek van Namen die in december 1989 verdween. De andere tieners waren allemaal Frans. Door de bekentenis van Fourniret werd het lichaam van Elisabeth in het Franse Donchery opgegraven.

Isabelle Pêtre is stafmedewerker op het Centraal Laboratorium van de Technische en Wetenschappelijke Politie binnen de federale gerechtelijke politie.

De eerste keer dat ik iets hoorde over de zaak-Fourniret was zoals elke burger: via de televisie en later in de kranten. En, net zoals elke andere burger, had ook ik het gevoel dat we weer eens vertrokken waren. We hadden net Marc Dutroux gehad. De commentaarstukken over zijn proces waren in de kranten nog niet droog toen Fourniret opdook. Het was beangstigend.

Natuurlijk werd er onmiddellijk ook op de werkvloer over deze nieuwe kinderontvoerder gesproken. We hielden ons hart vast. De fouten die in het dossier-Dutroux waren gemaakt, waren onaanvaardbaar. Niemand kon zich permitteren om nu opnieuw fouten te gaan maken, laat staan dat we er zicht op hadden welke fouten er al eventueel waren gemaakt.

Ik werkte toen nog op het laboratorium van de federale politie in Dinant. Vroeger had ik mijn stek bij de gerechtelijke politie maar net door de zaak-Dutroux waren gerechtelijke politie en rijkswacht één geworden en was er alleen bij de federale politie nog een gerechtelijk laboratorium. Vrij snel begrepen we dat een belangrijke taak was weggelegd voor het team dat Sart-Custinne onder zijn hoede had. Daar woonde Fourniret. De man had ondertussen wel bekentenissen afgelegd over één Belgische ontvoering en verdwijning, maar we wisten ondertussen al dat er sprake was van betrokkenheid bij een heel pak Franse verdwijningsdossiers en minstens één poging tot ontvoering in België. Een jaar eerder had de man immers in Ciney een veertienjarig meisje in zijn auto meegenomen. Zij had zich kunnen bevrijden van de touwen waarmee hij haar had vastgebonden en ze was uit zijn wagen kunnen springen. Het was door het getuigenis van dat

meisje en de alertheid van een autobestuurster die het kind in haar auto had genomen dat de speurders Michel Fourniret uiteindelijk op het spoor waren gekomen en hem hadden aangehouden.

Een paar dagen later hoorden we al dat er een heel grote huiszoeking was gepland in en rond het huis van Fourniret. Iedereen vreesde dat hij, net zoals Marc Dutroux, in zijn tuin slachtoffers had begraven. Op de ochtendvergadering hoorden we dat we stand-by moesten zijn. Het labo zou alvast de foto's maken. Dat is een taak waar het labo geregeld voor wordt gevraagd. Foto-materiaal helpt de speurders om dingen te onthouden. Als er bovendien nadien twijfel is over een aantal elementen, dan hebben we altijd de foto's om op terug te vallen. Maar het stond vast dat we ook vingerafdrukken zouden moeten nemen en dat we zouden moeten toezien op het correct bewaren van sporen. Hoe goed agenten het ook bedoelen, het dringt niet altijd door hoe gemakkelijk sporen kunnen worden vernietigd of besmet.

Net zoals dat zo vaak het geval is, was de grote vakantie net begonnen toen onze chef drie vrijwilligers vroeg om naar Sart-Custinne te gaan. De Civiele Bescherming was al ter plaatse, net zoals de speurders die zich met het dossier bezighielden en het team van Joan De Winne. Vanaf de eerste minuut beseften we dat we als één team deze zaak zouden moeten aanpakken. Er was geen tijd en zeker geen ruimte voor haantjesgedrag. Iedereen kende zijn taak en wist wat van hem werd verwacht. Het was aan ons om die verwachting in te lossen en dat konden we alleen als we systematisch en interdisciplinair aan het werk zouden gaan.

Het volledige onderzoeksteam kwam een eerste keer in Marche samen. Eén ding werd snel duidelijk: we moesten komaf maken met de spoken uit het verleden. Dit was een nieuw dossier en dit dossier moesten we tot een goed einde brengen. We maakten een aantal duidelijke afspraken. Om het even wat we zouden vin-

den – zelfs het kleinste flardje textiel – moest onaangeroerd blijven. Als iemand ook maar iets zou zien, hoe onbetekenend ook, dan moest hij de boel stilleggen en het labo erbij halen om het op sporen te onderzoeken. Ook als dat zou betekenen dat we maar een meter per dag zouden opschieten.

Iedereen rond de tafel knikte bevestigend. Pas op, elke speurder die die naam verdient, weet hoe belangrijk het is dat sporen onaangeroerd blijven. Elke speurder weet hoe gemakkelijk een bewijs besmet kan worden. Maar elke discipline kijkt met zijn eigen gespecialiseerde oog naar een zaak en het is dan ook niet meer dan menselijk dat sommige dingen over het hoofd worden gezien. Sporenonderzoek is zo'n doorgedreven specialiteit dat het ook om een speciaal team vraagt. Dat team zijn wij.

Sommige speurders zien ons niet graag komen. Zelfs in films zie je dat, dus onze reputatie is universeel. We hebben dat voor een groot deel aan onszelf te danken. Heel lang was het laboratorium van de gerechtelijke politie een gesloten eenheid. Wij kwamen en gingen, vaak zonder enig overleg, zonder enige briefing. Die mentaliteit is gelukkig aan het veranderen. Dat komt omdat, na de politiehervorming, ook speurders van onderzoekseenheden bij de labo's zijn ingedeeld.

Ondertussen begonnen meer gegevens over Michel Fourniret en zijn levenswandel bekend te geraken. Ook laboranten kijken televisie en lezen kranten wat, in een zaak zoals deze, eigenlijk geen goed idee is. Je mag nog zo professioneel zijn, als je met mensen te maken hebt, dan kun je onmogelijk totaal ongevoelig blijven. Vraag is niet of je er iets bij mag voelen, dan wel wat je met dat gevoel moet doen. Wij, laboranten, hebben het volgens mij dan nog gemakkelijker dan de speurders die het onderzoek zelf voeren. Zij komen in contact met mensen, wij eigenlijk alleen met materiaal. Dat materiaal moeten wij doen spreken, wij kunnen ons ongehinderd concentreren op de techniek. Het moment waarop het voor mij moeilijk wordt, is wanneer ik een

zaak via foto's op mijn bureau zit te reconstrueren. Alsof de lens een natuurlijke barrière vormt en de foto's een directe confrontatie. Dan is het veel moeilijker om afstand te nemen.

Ook in de zaak-Fourniret was dat zo. Voor de agenten die het onderzoek leidden, was het eigenlijk veel moeilijker dan voor ons. Wij hadden ons materiaal, zij moesten het doen met de getuigenissen en de emoties van mensen. Wij hadden natuurlijk ook contact met mensen, maar het waren speurders en magistraten. Het menselijke aspect kwam wel terug in de briefings, maar voor ons was dat duiding. We werden er niet rechtstreeks mee geconfronteerd.

Supermensen

Voor een stuk zijn we inderdaad rationeel en heel technisch ingesteld, maar niet altijd. Zo wordt er van het labo ook verwacht dat het soms bij autopsies aanwezig is om bijvoorbeeld foto's te nemen. Voor een autopsie op een volwassene vinden we altijd genoeg kandidaten. Maar voor een autopsie op een kind, dat is wat anders.

Zo herinner ik mij een bijzonder vreemde zaak van een jong meisje dat aan een gesprongen blindedarm was overleden. De arts die haar overlijden vaststelde, zag echter ook sporen van mishandeling. De wagen ging aan het rollen. Het getuigenis van de ouders, mensen die niet op de eerste rij stonden toen het verstand werd uitgedeeld, was eensluidend. Het meisje had zich niet lekker gevoeld, had het bewustzijn verloren en om haar bij te brengen hadden haar ouders haar hoofd in water ondergedompeld. Je moet maar op het idee komen. De speurders geloofden die uitleg niet en de onderzoeksrechter gelastte een lijkschouwing. Het was een hel om daar bij te zijn, ik moest me emotioneel helemaal 'afblokken'. De autopsie bevestigde het verhaal van de ouders en ik ging compleet kapot naar huis. Op dat moment moet je, als speurder én als mens, vertrouwen heb-

ben in de instellingen. Het is niet voor niets dat er bij de federale politie een stressteam is. Politie mensen zijn geen supermensen, al verwachten ze dat soms van zichzelf. Toen in Leuze een jongeman een ware slachtpartij aanrichtte, gingen zelfs de oude rotten in het vak naar het stressteam. Ik vind dat een positieve evolutie.

Doorgedreven samenwerking

Terug naar de zaak-Fourniret. We zochten het terrein minutieus af. Geen centimeter ontsnapte aan onze aandacht. Maar we vonden niets, helemaal niets. Het is te zeggen: niets behalve een hondenkadaver. Maar die vondst was geen verrassing aangezien Fourniret zelf had gezegd waar we het dode huisdier zouden vinden. Een dag na het einde van het onderzoek zijn we met het hele team nog iets gaan drinken. We hadden een poort gesloten, maar we hadden tegelijkertijd behoorlijk wat poorten geopend voor de samenwerking tussen de labo's en het DVI en dat was ook meegenomen. We hadden het vertrouwen gekregen van het DVI en we hadden onze positie van concurrent verlaten voor die van coöperant. Het zou beter zijn als zowel DVI als labo onder hetzelfde dak zou zitten, maar dat is waarschijnlijk verre toekomstmuziek. Als het er ooit van komt.

Na de graafwerken nam een ander team het over. In België werd, ondanks intensief speurwerk, niets meer gevonden. In Frankrijk des te meer. Het dossier verhuisde daar uiteindelijk ook naartoe.

De zaak-Fourniret bleek uiteindelijk maar een eerste stap in de richting van een meer doorgedreven samenwerking. Bij de tsunami, een paar maanden later, kwamen onze wegen weer bij elkaar. Het DVI zat op duizenden kilometers van België mensen te identificeren en tussen die duizenden doden waren ook een aantal Belgen. We kregen de taak om, in het kader van de ante-

mortemgegevens, vingerafdrukken te gaan nemen in de huizen van vermiste personen. Het was een bijzondere opdracht, aangezien het DVI alleen maar iets kon doen met digitale vingerafdrukken. Het was immers de bedoeling dat de prints zo snel mogelijk bij het team zouden terechtkomen. We hadden een lijst van adressen waar we bruikbare vingerafdrukken zouden kunnen nemen. Nu klinkt dat eenvoudig en in films zie je altijd hoe een laboteam ergens binnengaat, het eerste het beste glas vastneemt en daarop exact één vingerafdruk vindt die het een paar seconden later perfect op het scherm projecteert.

Onze eerste vraag was louter praktisch: waar hadden we de grootste kans om een vingerafdruk te vinden die effectief alleen maar kon toebehoren aan mijnheer X en mevrouw Y? Bij dames ligt het voor de hand: in de badkamer op haar parfumflesje bijvoorbeeld. Bij mijnheer is dat moeilijker.

Zo kwamen we in een villa terecht. De ouders waren met vakantie naar het gebied dat door de tsunami was getroffen en de kinderen hadden radeloos maar tevergeefs met hen contact gezocht. Iemand van het DVI-team uit België en een van de kinderen stonden ons bij de voordeur op te wachten. Wij konden en mochten alleen maar naar binnen met toestemming van de familie, wat in dit geval geen probleem was. In huis was het koud en vochtig. Het was duidelijk dat de verwarming de laatste weken niet had gebrand en de bewoners al een tijdje weg waren. Voor ons onderzoek was dat gelukkig niet belangrijk. We trokken meteen naar de badkamer waar we, zoals verwacht, make-upflesjes en parfum vonden. Na een paar minuten vonden we vingerafdrukken waarvan we wisten dat ze kwalitatief erg goed waren. Voor mijnheer moesten we advies vragen aan de kinderen. Was er een plaats in huis waar hun vader graag verbleef? Waren er voorwerpen die exclusief van papa waren en waar alleen hij aan kwam? Het antwoord lag in zijn bureau, al was het niet meteen het antwoord dat ik had verwacht. Toen ik de deur

van zijn werkkamer opendeed, viel mijn oog dadelijk op een foto van de heer des huizes. Het was mijn eigen prof, de man die mij, jaren geleden, les had gegeven. Het tsunamiverhaal werd op slag een heel stuk persoonlijker. We hebben de vingerafdrukken van de man en de vrouw naar het DVI opgestuurd. Het enige wat men hier nog kon doen, was het identificeren van beide lichamen. Dat is ook gebeurd.

Vingerafdrukken

In deze zaak is de identificatie via vingerafdrukken vrij vlot gebeurd. Dat is niet altijd het geval. In een tijd waarin we worden overspoeld door de meest gesofisticeerde trucjes, zijn en blijven vingerafdrukken nog altijd een van de meest betrouwbare, meest doeltreffende en meest gebruikte manieren van identificatie. Als wij als labo ergens naartoe moeten, dan hebben we ook altijd onze ‘gereedschapskist’ mee. Het is een ijzeren kistje dat er niet echt spectaculair uitziet, tot je het opendoet. De indeling ervan is zo uitgekiend dat elke millimeter ervan wordt benut om reageerbuisjes, doosjes, spatels, glassnijders, borstels, poeders en mesjes in onder te brengen. Om vingerafdrukken te nemen, heb je inderdaad poeder nodig. Dat bestaat in verschillende vormen en kleuren. Op glas bijvoorbeeld gebruiken we een wit poeder. Dat wordt met een borsteltje – dat nog het gemakkelijkst met een make-upborsteltje kan worden vergeleken – heel luchtig over de vingerafdruk gepoederd. Daarna gaan we er met een doorschijnende kleefstrip over, een speciaal soort plakband. Deze vingerafdruk wordt in de computer ingevoerd. Als er tussen twee vingerafdrukken acht welbepaalde gelijke punten worden gevonden, dan is er een sterke aanwijzing dat de vingerafdrukken van dezelfde persoon zijn. Vinden we twaalf welbepaalde punten van gelijkenis, dan mogen we met zekerheid zeggen dat het om dezelfde persoon gaat.

Er bestaan vier types vingerafdruk, naargelang van de manier

waarop de ‘groefjes’ zich bewegen. Maar binnen één vinger, kun je ook twee types terugvinden.

De meest traditionele manier om vingerafdrukken te maken, is zoals in de oude films: een rolletje inkt, een vinger en een afdruk. Het lijkt supereenvoudig om een vingerafdruk te nemen, maar dagelijks krijgen wij er tientallen binnen die onbruikbaar zijn omdat de vingerafdruk ronduit slecht is genomen. Als iemand met zijn vinger op het papier drukt, krijg je een zwarte vlek. Doet hij het te zacht, dan krijg je een brokkelig lijnenbeeld. Een vinger, nat van transpiratie, geeft dan weer vlekken op de inkt; vuile en vette vingers verstoren het lijnenpatroon en maken het slecht ‘leesbaar’... Je ziet, zelfs een vingerafdruk nemen is vakwerk.

Een vingerafdruk kan ook digitaal gebeuren, onmiddellijk via de computer. Als de vingerafdruk in de computer zit, dan worden de kenmerkende punten van die vingerafdruk aangeduid. Dat is een titanenwerk. Per dag kan de getrainde dactylograaf een zevental zaken behandelen. Als de kenmerkende punten zijn aangeduid, gaat de computer de vergelijking maken met vingerafdrukken die in zijn bestand zitten. Hij haalt er gemakkelijk een dertigtal kandidaten uit die in aanmerking zouden kunnen komen. Deze kandidaten moeten stuk voor stuk en manueel worden vergeleken. Dat is nodig, want om iemand als dader aan te duiden, moet je echt wel zeker zijn. We hebben niet alleen twaalf vergelijkingspunten nodig, we moeten daarnaast ook nog uitsluiten dat er zelfs maar één verschilpunt is.

14. HET NATIONAAL INSTITUUT
VOOR CRIMINOLOGIE EN CRIMINALISTIEK

De laatste hoop

*In dit onherbergzame gebied in Venezuela sloeg het noodlot toe
voor twee Belgische jongens.*

1 november 2005, Allerheiligen. Twee twintigers wuiven hun families uit. Casper en Christophe zijn vrienden die elkaar kennen van tijdens hun universitaire studies geologie in Gent. Dit is hun eerste, grote reis: ze willen zes weken door Venezuela trekken. De belofte om elke week contact op te nemen met hun families eindigt op 20 november. Daarna is er alleen maar stilte. Vijf maanden later worden in de vallei van de bergrivier La Fria stoffelijke resten gevonden en persoonlijke spullen van een van de jongens. Een eerste poging om de beenderen in Venezuela te identificeren, mislukt. Ook de volgende pogingen mislukken. In oktober 2006 krijgen de Belgen de toestemming om het DNA-onderzoek in ons land over te doen. Twee maanden later bevestigt DNA-onderzoek dat de stoffelijke resten die van Casper en Christophe zijn. Ruim anderhalf jaar na hun verdwijning worden de jongens eind juni 2007 in België begraven.

Christine De Greef is een van de DNA-deskundigen binnen het Laboratorium voor Genetische Identificatie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC). Zij is de wetenschapster die samen met het diensthoofd van het DVI actief deelneemt aan de jaarlijkse vergaderingen van het Interpol Standing Committee on DVI.

Het NICC is een wetenschappelijke instelling van de staat die onder de bevoegdheid van de minister van Justitie valt. Het is een onafhankelijke overheidsinstelling die aan openbare dienstverlening doet door wetenschappelijke kennis en onderzoek ten dienste van justitie te stellen. In het Laboratorium voor Genetische Identificatie werken momenteel negentien medewerkers (elf voltijds, zeven hanteren een 4/5-de regime en een persoon werkt halftijds).

Het NICC is een van de negen Belgische laboratoria die van de overheid DNA-analyses mogen uitvoeren. Dat is het gevolg van de DNA-wetgeving. Nog vóór de zaak-Dutroux groeide de overtuiging dat er in België een wetgeving nodig was die onder andere DNA-analyses zou reglementeren en de resultaten ervan zou registreren door het aanleggen van gegevensbanken. 'Dankzij' de zaak-Dutroux kwam dit proces in een stroomversnelling. Toch zou het duren tot mei 1999 voor de eerste DNA-wetgeving werd gepubliceerd en tot maart 2002 vooraleer het Koninklijk Besluit ter uitvoering van de DNA-wet werd gepubliceerd. Maar ook dan moesten er nog laboratoria worden erkend en dat heeft tot, jawel, juni 2004 geduurd. Toen kregen acht labo's een erkenning, een halfjaar later nog een negende. Het NICC werkt alleen op vordering van het gerecht. Maar magistraten mogen zelf, geheel autonoom, kiezen aan welk erkend labo ze hun DNA-analyses toevertrouwen. Een Brusselse substituut mag dus gerust een Luiks labo kiezen en een onderzoeksrechter uit Brugge kan zonder probleem voor zijn analyses naar Diepenbeek trekken.

Wat er allemaal is voorafgegaan aan het telefoontje dat ik midden oktober 2006 van het DVI kreeg, weet ik alleen maar van horen zeggen. Dat twee Belgische jongens in Venezuela vermist waren, wist ik wel. Het is misschien beroepsmisvorming, maar dat soort berichten doet bij mij altijd een belletje rinkelen. Als mens voel je je meteen betrokken bij de ouders die in vreselijke onzekerheid leven. Vanuit je functie als DNA-deskundige denk je tegelijkertijd dat jouw hulp in dit soort zaken misschien wel nodig kan zijn. Het gevoel is daarom heel dubbel. Je hoopt voor de ouders en de jongens dat het allemaal zo'n vaart niet zal lopen en tegelijk vrees je dat het namen zijn die je op een dag in een dossier op je bureau zult herkennen.

Van Joan kreeg ik de eerste gegevens. Het ging inderdaad om de twee jongens die in november 2005 tijdens hun reis in Venezuela plotseling geen teken van leven meer hadden gegeven. Maanden later waren er stoffelijke resten teruggevonden. De beenderen waren overgebracht naar een of ander instituut in Venezuela om er een DNA-analyse op uit te voeren. Maar die analyse had geen uitsluitsel gegeven over de identiteit van de slachtoffers. Waarom de Venezolaanse collega's faalden in hun opdracht, is niet geweten. Was het omdat zij geen resultaten behaalden of omdat de resultaten niet te plaatsen waren in dit onderzoek? Na maanden onderhandelen waren de Venezolanen eindelijk bereid om een deel van de aangetroffen beenderen in België te laten onderzoeken. Een deel, want ze waren niet van plan om alles naar België te laten overbrengen.

Dilemma

Het DVI had met ons contact opgenomen, hoewel er nog acht andere laboratoria in België zijn die van de overheid DNA-analyses mogen uitvoeren. Het DVI en het NICC hebben echter al jaren een samenwerkingsakkoord waardoor wij alle analyses voor het DVI-team voor onze rekening nemen. Een van de ouders van

de vermiste jongens had liever het laboratorium van professor Cassiman van Leuven ingezet, maar het DVI wilde dat wij, zoals voorzien, het DNA-onderzoek van de beenderen zouden doen. Het was een vervelende situatie. De ouders van de jongens hadden alles gedaan wat ze konden doen om hun kinderen terug te vinden. Ze hadden zelf heel wat initiatieven genomen. Ze leefden al maanden in onzekerheid en het feit dat er wel beenderen waren gevonden maar niemand aan de andere kant van de wereld wilde of officieel kon bevestigen dat het om hun kinderen ging, moet ondraaglijk zijn geweest. Als we nu zo ver stonden dat we beenderen hadden om te analyseren, dan was dat vooral dankzij de onverdroten inzet van de families van de verdwenen jongens. We hadden geen zin om die mensen in deze omstandigheden met protocollen en samenwerkingsakkoorden lastig te vallen. We wilden hen tegemoetkomen, maar dat kon niet door de afspraken tussen het DVI en het NICC op te blazen.

In samenspraak met het DVI besloten we het dilemma op een constructieve manier op te lossen. We zouden het materiaal dat ons vanuit Venezuela ten dienste werd gesteld, over de twee laboratoria verdelen en we zouden – gelijktijdig en totaal onafhankelijk van elkaar – elk ons eigen onderzoek uitvoeren. Dat had het voordeel dat de resultaten van de twee labo's onmiddellijk vergeleken konden worden en er in geval van onderlinge overeenkomst, wat het uiteindelijke resultaat ook mocht uitwijzen, geen tegenonderzoek meer nodig was. Op die manier zou er niet nog meer kostbare tijd verloren gaan vooraleer de betrokken families eindelijk het verlossende antwoord te horen zouden krijgen.

Het DVI belegde samen met ons en het labo van professor Cassiman een vergadering. Een lid van het DVI zou immers naar Venezuela vertrekken om het botmateriaal te gaan ophalen. De autoriteiten daar hadden ondertussen laten weten dat ze maar een paar beenderen voor de analyse zouden overhandigen. Wij probeerden de speurder van het DVI uit te leggen wat wij, on-

derzoekers, nodig hadden om ons werk goed te kunnen uitvoeren. Sommige beenderen lenen zich nu eenmaal beter voor DNA-onderzoek dan andere. Ook met betrekking tot bewaring en verpakking van de beenderen tijdens het transport gaven wij de speurder het nodige advies opdat de botfragmenten op een zo goed mogelijke manier tot bij ons zouden geraken. Niet in plastic zakjes of in een plastic doos. Beenderen, net zoals alle andere materialen, gaan daarin ‘zweten’ waardoor ze op de duur als onderzoeksmateriaal nutteloos worden. De beenderen moesten in iets luchtdoorlaatbaars worden verpakt, liefst papieren zakken of kartonnen dozen. De speurder luisterde heel aandachtig. Hoe aandachtig, zagen we toen hij terugkwam. Het was gelukkig materiaal waarmee te werken viel. De beenderen werden met het labo van professor Cassiman gedeeld zodat elk labo een eigen set beenderen had om op te werken. De samenwerking met het labo-Cassiman is trouwens erg constructief verlopen.

Ondertussen waren we, via het DVI, ook te weten gekomen dat de ouders van de jongens – ze hadden maanden gezocht naar enig spoor van hun kind – een financiële beloning uitgelooft hadden voor wie hen tot bij hun jongens zou kunnen brengen of essentiële informatie over de twintigers had. Dat maakte me wat wantrouwig. Geld uitloven voor informatie kan malafide mensen op vreemde gedachten brengen. Meestal zorgt de belofte van een beloning voor allerlei waardeloze informatie.

Tegenover dat wantrouwen stond dan wel het wetenschappelijke feit dat er in Venezuela ook een antropologische studie was gebeurd op de beenderen en dat deze onomstotelijk had aangetoond dat de gevonden beenderen van minstens twee personen afkomstig waren. Dat was objectieve, wetenschappelijke informatie die ons dan weer optimistisch stemde.

Het enige wat we konden doen, was met een tabula rasa beginnen en ons werk zo goed mogelijk doen. We zouden eerst een DNA-analyse van het botmateriaal maken en de resultaten ver-

volgens vergelijken met DNA van de ouders. Bij hen had de speurder van het DVI een speekselstaal afgenomen om zo hun DNA-profiel te kunnen bepalen. Om alle misverstanden uit de weg te ruimen: DNA-analyses tasten de privacy van de personen die voor een DNA-onderzoek een speeksel- of bloedstaal, een haar of eender welk soort staal afstaan, niet aan. Uit deze DNA-analyses wordt er met uitzondering van de bepaling van het geslacht, geen enkele andere persoonsgebonden informatie gehaald zoals uiterlijk waarneembare kenmerken, aanleg voor een of andere aandoening, (erfelijke) ziekten,...

De hele procedure door waren we ons allemaal erg bewust van onze verantwoordelijkheid. Dat verantwoordelijkheidsgevoel voor het materiaal dat ons wordt toevertrouwd, hebben we altijd. Maar omdat dit om een zaak ging die iedereen kende en die niemand koud liet, waren wij ons meer dan ooit bewust van het belang van ons onderzoek. Als we dit verknoeiden, dan waren we wel heel ver van huis en zou het voor de ouders en de naaste familie nog ondraaglijker worden. Pas op, ook bij misdrijven weten wij dat onze analyses het onderzoek een hele stap vooruit kunnen helpen, daders kunnen identificeren of net mensen kunnen vrijspreken. Ook bij misdrijven moeten we soms werken met kleine stukjes materiaal... In ons vak is elke fout een drama omdat je, bij gebrek aan voldoende materiaal, niet altijd de kans hebt om het onderzoek over te doen. Maar deze zaak lag gevoelsmatig toch nog wel even anders.

Slecht nieuws

Uiteindelijk lagen de resultaten van de analyses voor ons. De beenderen die in Venezuela waren aangetroffen, waren zoveel als zeker van de twee jongens. Ik was eerst en vooral opgelucht dat er in de hele procedure niets fout was gegaan en dat we onomstotelijk en strikt wetenschappelijk hadden bewezen dat de gemaakte veronderstelling juist was geweest. Ik was opgelucht dat

deze zaak nu opgelost was, dat er een antwoord was gekomen op die ene vraag. Maar tegelijk was ik me er ook van bewust dat, via dit onderzoek, de ouders slecht nieuws zouden krijgen. De tijd van hopen was voor hen voorbij.

We hebben de resultaten aan het DVI meegedeeld. Wat wij hadden gevonden, werd trouwens bevestigd door het onderzoek van het laboratorium van professor Cassiman. Dat was tot exact hetzelfde resultaat gekomen. De families hadden nog wat extra vragen. Samen met het Leuvense labo en het DVI, hebben wij de families te woord gestaan. Dat gebeurde op de Federale Overheidsdienst (FOD) Buitenlandse Zaken die verantwoordelijk is voor de algemene coördinatie wanneer een Belg in het buitenland overlijdt. De bedoeling van de vergadering was om antwoord te geven op alle vragen die de families nog mochten hebben betreffende de identificatie. Het gebeurt uiterst zelden dat wij dit doen, ook omdat de dossiers waarmee wij werken bijna allemaal criminele zaken zijn en deel uitmaken van een lopend onderzoek. Het is pas op de rechtbank als het proces voorkomt en als we als getuigen gevraagd worden dat we voor de eerste keer geconfronteerd worden met de mensen achter de feiten.

Ditmaal hebben we precies geweten wat ons onderzoek heeft bijgedragen tot het hele dossier. Vaak weten we dat niet. Soms gebeurt het wel dat wij DNA-sporen moeten onderzoeken in een criminele daad en dat later een verdachte opduikt van wie we het DNA moeten nagaan om dan, aan het einde van de rit, vast te kunnen stellen dat beide DNA-profileringen overeenkomen of net niet. Het is namelijk even belangrijk om een verdachte te identificeren als de echte dader als om de onschuld van een onterechte verdachte te bewijzen. Maar vaak hebben we dat ‘geluk’ niet. Dan doen wij de analyse van de sporen en wordt de analyse van de verdachte toevallig aan een ander labo toegewezen. Jammer, want feedback is, naast het gegeven dat je meehelpt om misdrijven op te lossen, een belangrijke motivatie, zeker voor de la-

boranten die dag in dag uit héél minutieus te werk moeten gaan om de wetenschap ten dienste te stellen van de justitie.

Om een DNA-onderzoek te kunnen uitvoeren hebben we biologisch materiaal van menselijke oorsprong nodig. Dat kan bloed, speeksel of sperma zijn, maar ook haren, tanden en beenderen. En dan is het lijstje nog niet eens volledig. Het spreekt voor zich dat bloed-, speeksel- en spermasporen – als ze tenminste in voldoende mate aanwezig zijn – zich veel beter lenen voor een DNA-onderzoek dan haren, tanden en beenderen. De eerste klasse van sporen bevat namelijk van nature uit veel meer DNA-materiaal, wat het onderzoek en de kans op succes bevordert.

Wat de beenderen betreft: het lichaam telt er meer dan tweehonderd. Ze zijn allemaal bruikbaar, maar de ene soort beenderen is meer geschikt dan de andere. Zo bevatten beenderen uit ons onder- en bovenbeen meer beenmerg dan fijnere beenderen zoals een rib of vingerkootjes. En het is juist in het merg dat er het meeste DNA aanwezig is. Aan de andere kant is het DNA in dikkere en stevigere benen ook beter beschermd en dus minder onderhevig aan afbraak. Net zoals tanden trouwens die ingebed zijn in het kaakbeen en door de mondomgeving ook meer beschermd worden tegen invloeden van buitenaf, wat opnieuw de kans op een geslaagd onderzoek vergroot.

Hoe gaan we te werk?

Het eerste wat we moeten doen, is de beenderen grondig reinigen. Precies omdat het om beenderen gaat, kunnen we vermoeden dat de stoffelijke resten een hele tijd aan de natuurelementen ten prooi zijn geweest. Het kan om een lichaam gaan dat in de buitenlucht heeft gelegen en daar ontbonden is, of het kan om een vermiste gaan die al een hele tijd ergens begraven lag of een slachtoffer dat omgekomen is in een brand. Als we ons onderzoek willen starten, dan kunnen we dat alleen op schone beenderen. Alles wat zich op de beenderen bevindt, moeten we ver-

wijderen, zowel aarderesten als eventueel plantaardig en dierlijk materiaal.

We moeten ook altijd heel beducht zijn voor contaminatie door recent menselijk biologisch materiaal op de beenderen. Tenzij de resten doelbewust door bijvoorbeeld het DVI zijn opgegraven, weet vaak niemand wie het botmateriaal letterlijk al in handen heeft gehad. In het labo gaan wij altijd héél voorzichtig te werk, maar ik kan me moeilijk voorstellen dat een argeloze wandelaar die een bot ziet liggen, onmiddellijk de reflex heeft om er met zijn handen af te blijven. Vaak zien mensen iets, bekijken ze het van naderbij en rapen ze het op... Ze zullen daarvoor geen wit pak met een haarkapje, mondbescherming en handschoenen aandoen. Voor DNA-onderzoek is die menselijke contaminatie – besmetting – de grootste vijand. We moeten er immers voor opletten dat we niet het DNA ontdekken van de voorbijganger die het bot heeft gevonden en opgeraapt in plaats van het DNA van het slachtoffer van wie we het bot onderzoeken. Recent menselijk biologisch materiaal kan het oorspronkelijke materiaal zodanig besmetten dat de resultaten van het onderzoek waardeloos zijn.

Na het reinigen van het botmateriaal (waarbij onder andere de buitenste laag van de beenderen wordt ‘gefreezd’), zagen we de beenderen in kleinere stukken. Een delicaat werk! Een halve tot een hele gram botmateriaal kan in principe meer dan voldoende DNA bevatten om tot een DNA-profiel te komen, maar alles hangt af van de toestand waarin het botmateriaal zich bevindt en van de kwantiteit en de kwaliteit van het DNA dat we er kunnen uithalen.

Om het DNA te kunnen afzonderen, moeten we de beenderstructuur en de celstructuur vernietigen zodat het DNA vrijkomt. Dit is de meest tijdrovende stap van de analyse die, voor de methode die wij gebruiken, één tot twee nachten kan duren. Zodra de stukjes been voldoende zijn afgebroken en er hopelijk

voldoende DNA is vrijgekomen, kunnen we starten met de opzuivering van het DNA. Vanaf dat moment zitten we eigenlijk in het ijl te werken. In het proefbuisje met DNA zie je met het blote oog namelijk helemaal niets liggen.

De volgende stap is het kwantificeren van het DNA. Daarbij komen we te weten of we erin geslaagd zijn om DNA af te zonderen uit de beenderen en of we wel voldoende DNA zullen hebben voor een identificatie. Het voordeel van de methode die wij gebruiken is dat ze ons niet alleen vertelt of we al dan niet DNA hebben afgezonderd, maar dat we bovendien zeker zijn dat het om een menselijk DNA gaat en niet om DNA van nog eventueel contaminerend – besmet – DNA van niet-menselijke oorsprong. Als we er zeker van zijn dat we menselijk DNA hebben gevonden, geeft dat toch al wat meer zekerheid dat we er misschien in zullen slagen om er een profiel van op te stellen.

De eigenlijke analyse van het DNA is de laatste stap. Er bestaan twee types DNA: het mitochondriaal DNA en het kern-DNA. Dat laatste zit, zoals het woord zegt, in de kern van de cel. Je krijgt het van je vader en je moeder. Het kern-DNA is voor elke mens enig en uniek. Alleen een enkele tweelingen hebben exact hetzelfde kern-DNA. Met mitochondriaal DNA is het anders. Dat zit in de mitochondriën en wordt alleen via de moeder overgeërfd. Dat wil zeggen dat alle afstammelingen in dezelfde maternale familielijn hetzelfde mitochondriaal DNA hebben. De kinderen van de zussen van je moeder zullen dus hetzelfde mitochondriaal DNA hebben als jijzelf.

Bij identificatie van stoffelijke resten proberen we van beide soorten DNA – zowel kern-DNA als mitochondriaal DNA – een profiel op te stellen. Voor de twee types analyses kunnen we de resultaten vervolgens vergelijken met het DNA van de familie. Het kern-DNA wordt bij voorkeur vergeleken met afstammelingen in rechte lijn: kinderen met hun biologische ouders, een vader respectievelijk een moeder met zijn of haar kind(eren) en

diens biologische moeder respectievelijk vader. In het geval van mitochondriaal DNA komen alle verwanten in de moederlijn in aanmerking, ook verre verwanten. Dus zowel de moeder, de zus of de broer als een tante of een nichtje van moederskant,... Aan-gezien kern-DNA en mitochondriaal DNA op een verschillende wijze overgeërfd worden, zijn de twee DNA-analysemethodes onafhankelijk en vullen de resultaten elkaar aan.

Als zowel kern-DNA als mitochondriaal DNA in dezelfde richting wijst, dan mogen we aannemen dat we de oplossing hebben gevonden. Het resultaat delen wij mee aan de magistraat die ons het onderzoek heeft bevolen. Het is aan hem om de betrokkenen te informeren of te laten informeren.

15. DE CIVIELE BESCHERMING

Het logistieke verlengstuk

*De resten van een Duitse touringcar nabij de grensovergang in Hensies.
Om nog onbekende redenen verloor de chauffeur de controle over het stuur.*

20 december 2003. Het is een paar dagen voor kerstdag als een Duitse touringcar bij de grensovergang Hensies, niet ver van Bergen, tegen de vangrail gaat. De bus schiet onmiddellijk in brand. Elf inzittenden verliezen het leven, nog eens meer dan veertig personen raken gewond. De inzittenden zijn bijna allemaal erg jonge mensen, het grootste deel studenten uit Duitsland. Over de oorzaak van het ongeval is er nooit helemaal duidelijkheid geweest. De bus zou op het gladde wegdek aan het slippen zijn gegaan, maar het is ook mogelijk dat de Duitse chauffeur achter zijn stuur in slaap was gevallen. De man overleefde het ongeval niet.

Jean-Marie Algrin werkt bij de Civiele Bescherming en is ook lid van de Belgian Aid and Support Team B-FAST, dat door de Belgische regering waar ook ter wereld kan worden uitgestuurd om hulp te bieden bij rampen. Van onderzoeken naar de daden van Marc Dutroux, Michel Fourniret, Andras Pandya... tot verkeersongevallen waar tientallen auto's bij betrokken zijn, zoektochten in halfverzopen weiden, autopsies in landen die net uit een oorlog komen. Overal is er een constante: de experts in de schaduw. De Civiele Bescherming staat, net zoals de vrijwilligers van het DVI, dag en nacht klaar om uit te rukken, bijstand te verlenen. Ze zijn onzichtbaar, halen zelden het nieuws. Maar voor de goede werking van het DVI zijn ze onontbeerlijk.

Ik was die dag niet van dienst en ik zat thuis, mijn gsm binnen handbereik. Naast mijn normale werk bij de Civiele Bescherming had ik mij ook als vrijwilliger aangeboden om als liaisonofficier bij te springen als het DVI daarom vroeg. Zelf ben ik er voorstander van om altijd dezelfde mensen voor dat soort taken in te zetten, ook bij de Civiele Bescherming. De opdrachten die wij met het DVI uitvoeren, zijn immers niet altijd doorsneetaken van onze dienst.

Ik was net plannen aan het maken om mijn vakantiedag nuttig te gaan invullen, toen ik een telefoontje kreeg van Willy van het DVI. Er was een zwaar ongeval met een toeristenbus gebeurd. Er zouden vele doden bij betrokken zijn en de hulp van de Civiele Bescherming leek onontbeerlijk. Ik haastte me om nog een paar andere collega's op te bellen. Alleen zou ik er immers niet veel kunnen doen. We spraken af aan de kazerne waar de speciale DVI-container van de Civiele Bescherming altijd klaarstaat. In die container zit alles wat we als basismateriaal

nodig hebben: pompen, licht, breekhamers, boormachines, water. Tien jaar ervaring met het DVI heeft me geleerd wat we het meest nodig hebben. Het begon met een doosje met wat basisstukken en nu gaan we alleen nog met de container op pad. Van mijn oversten heb ik voor mijn werk bij het DVI 'carte blanche' gekregen. Een speciale equipe was nodig, net omdat je voor het werken met het team toch wel wat ervaring moet hebben. Als ik mijn eigen droom werkelijkheid zou zien worden, dan zou ik, binnen de Civiele Bescherming, net zoals binnen de federale politie, een speciaal team willen dat altijd inzetbaar is als het DVI om bijstand vraagt.

Verstand op nul

Een kwartiertje na het eerste telefoontje, stond ik al in de kazerne. Vier mensen van de dagploeg zouden met mij meegaan. Zo snel als we konden, vertrokken we. Het DVI kan immers niet echt veel beginnen zonder onze spullen. Bovendien was het letterlijk de kortste dag van het jaar en de mannen zouden wat extra verlichting kunnen gebruiken.

De eerste indruk van de uitgebrande autocar was hallucinant. De brand was dan wel geblust, de bus rookte nog na. Weinig dingen stralen zo'n vernietiging uit als een totaal opgebrande zetel waar de ijzeren veren uitsteken. Hier en daar zag ik een lichaam zitten. Later zou ik horen dat het ongeval de jongeren in hun slaap had verrast.

Vier mannen van het DVI, onder wie Willy, waren al ter plaatse. Het eerste wat we deden, was een veilige perimeter maken zodat nieuwsgierigen niet te dicht konden komen en iedereen rustig zijn werk kon doen. De mannen van het DVI kropen in de bus, wij stonden buiten. Het DVI besliste om de lichamen uit de bus te halen. Het was onze taak om ze buiten de bus aan te nemen en ze in een lijkenzak te stoppen. De stilte viel op. Ze was loodzwaar. Het ene na het andere lichaam ging door onze han-

den. De jongeren waren niet meer herkenbaar, ze waren allemaal verbrand. De hele omgeving was doordrongen van de geur van verbrand vlees. Ik ruik het soms nog. Op zo'n moment moet je je verstand op nul en je blik op oneindig zetten. Maar iemand moet het doen, iemand moet die lichamen uit die bus halen en ze op een waardige manier aan hun families teruggeven.

Toen de slachtoffers waren weggehaald, begonnen we aan het wegslepen van de bus. Ook het parket had immers zijn taak gedaan en de snelweg moest opnieuw vrijgemaakt worden. Iemand – vraag me niet meer wie – vroeg of de bus tijdelijk op de terreinen van de kazerne van de Civiele Bescherming mocht worden gestald. Zo konden experts de resten eventueel later nog bestuderen. We hadden daartegen geen bezwaar. We hebben de bus letterlijk in grote zeildoeken ingepakt en hem dan op een oplegger geplaatst richting kazerne. De experts hebben we nooit gezien en vier jaar later staat de uitgebrande bus nog altijd in de kazerne.

Die ene keer waren we letterlijk betrokken bij het bergen van de lichamen. Meestal geven wij logistieke ondersteuning aan het DVI. Het is onze manier om bij te dragen tot een correct onderzoek. Dat het DVI daarbij soms bizarre dingen nodig heeft die geen mens in de handel kan vinden, maakt ons werk net zo uitdagend en boeiend. Zo bestaan er wel systemen om bodemstalen te nemen, maar bestaat er nergens een systeem waarmee je in een hoek bodemstalen kunt nemen. En dan komt iemand van het DVI met een ontwapenende grijns op je af met de vraag of je zoiets kunt fabriceren.

Dat was het geval bij de zoektocht naar een verdwenen vrouw. Er waren aanwijzingen dat ze onder een soort terras begraven zou liggen. Nu konden ze dat hele terras opbreken, of ze konden er bodemstalen nemen vanuit de kelder. Het materiaal dat ze hadden was goed, maar niet lang genoeg en niet aangepast qua

vorm. Dat moeten ze aan ons maar één keer vragen. Een uurtje later al hadden ze hun systeem, een uniek exemplaar in de wereld.

Hetzelfde is in Kosovo gebeurd. Daar had men plotseling meer autopsietafels nodig. Maar waar vind je in oorlogsgebied een autopsietafel? Wij zijn op zoek gegaan; we hebben ijzeren bedden gevonden en op basis van die bedden hebben we autopsietafels gemaakt. Daartoe moesten we de bedden aanpassen en ze bijvoorbeeld hoger maken, maar dat is net het leuke van de job. Zeker als je dat kunt doen met mensen die je vakmanschap en je creativiteit appreciëren. Kosovo was daar het mooiste voorbeeld van. Ik vertrok en ik kende daar niemand, zelfs mijn collega's van de Civiele Bescherming niet. Maar binnen de kortste keren had ik het gevoel een deel te zijn van dat grote team. Als lid van de Civiele Bescherming, metselaar van opleiding, was ik daar evenveel waard als alle anderen. Wat zij voelden, voelde ik ook. De vragen waarmee ik zat, daar zaten zij ook mee. Hoe is het mogelijk dat een mens een ander mens zoiets kan aandoen? Kosovo was een goede leerschool, maar een harde. Het was heel warm, de lichamen lagen al een paar maanden begraven en er bleef niet veel meer over dan botten met hier en daar een stuk zacht weefsel aan. Toen ik naar huis terugkeerde, had ik het gevoel dat ik alles had gehad. Dat in de toekomst niets me nóg meer zou kunnen raken.

Zand scheppen

Werken met het DVI gaat verder dan het normale werk van de Civiele Bescherming. Zand scheppen kan iedereen. Maar zand scheppen op zo'n manier dat je snel je werk doet en tegelijkertijd bedacht bent niets te beschadigen, is voor ons nieuw. Bovendien moet je je ogen goed de kost geven en ze geconcentreerd op elke schep richten zodat je geen belangrijk bewijsmateriaal verloren laat gaan. We hebben wel altijd iemand van het DVI die ons assisteert, maar die persoon heeft ook maar twee ogen.

Vaak vinden we niets, soms ook wel. Als je dan beseft dat, door jouw werk, een onderzoek een stap vooruitgaat, dan geeft dat een heel goed gevoel. Iedereen mag nog zeggen dat niets vinden, ook iets betekent want dat je dan telkens weer een onderzoeksdeurtje dichtdoet... Dat besef ik wel, maar het is een magere troost als je dagen na elkaar, uur na uur, schep na schep dat zand door een zeef gooit en je alleen maar zand ziet. Niets anders. Soms bereik je wel een concreet resultaat. Bied je je diensten aan en heb je een paar uur later resultaat. Help je een muur af te breken waarbij de mensen van het DVI prompt een lijk uit de spouwen halen. Help je graven in een tuin en vind je een kind terug dat al zo lang vermist is.

Het ergste wat het DVI kan overkomen, is werken met een team dat niet gemotiveerd is. Waar een van de leden het niet ziet zitten of geen fut heeft om mee te helpen duwen aan de kar. Wie de fascinatie van het DVI niet deelt, kan er weinig doen. Zelfs niet één kruiwagen zand verscheppen...

16. DE PSYCHOLOGE

Niemand kan voortdurend met de dood leven

Dit was ooit een Airbus... Wat ervan overblijft, zijn een staartstuk en tienduizenden kleine fragmenten. Ook menselijke...

We hebben het al over de Taronramp in 1995 gehad. Bij dat vliegtuigongeval verloren 33 landgenoten het leven. Het was een traumatisch gebeuren voor de nabestaanden. Maar ook voor de leden van het DVI was de confrontatie met zoveel doden niet gemakkelijk. Dit was de eerste missie waar psychologische ondersteuning een vast onderdeel van de procedure werd.

Vania Ramirez is psychologe bij de federale politie. Het Stress-team bestaat uit zowat twintig leden, psychologen en maatschappelijk werkers. Zij staan helemaal ten dienste van het politiekorps.

Dat er in Boekarest een vliegtuig was neergekomen, had ik vrij snel gehoord. Dat soort nieuwtjes raast vliegensvlug door de gangen van het Stressteam aan de Brusselse Kroonlaan. Dat ikzelf naar Boekarest zou afreizen, kon ik toen absoluut niet vermoeden. Ik dacht er zelfs niet aan. Ons team bestond nog niet zo lang, maar we hadden al wel gesprekken gehad met Joan De Winne. Voor ons was het een heel comfortabele situatie: we kregen te maken met een chef, een politieman, die niet stoïcijns doof was voor de psychologische noden van zijn manschappen... Politie mannen zijn traditioneel ingebed in een machocultuur en psychologen of maatschappelijk werkers horen daar absoluut niet in thuis. Als agent ga je toch niet toegeven dat toestanden die je in je job meemaakt, je heel hard raken? Dat je soms 's nachts het lichaam van een overleden kindje voor je ogen ziet of dat je kippenvel krijgt als je denkt aan de familie die na een heel zwaar ongeval met verschillende doden ter plaatse is gekomen en achter het witrode lint huilend op nieuws stond te wachten?

Mannen hebben na de ramp met The Herald of Free Enterprise uren, neen, dagen en weken lijken staan identificeren in haastig opgetrokken mega-autopsie zalen en toch waren ze erover verwonderd dat ze die taak niet zomaar van zich af konden zetten. Alsof het om een doordeweekse verkeersovertreding ging.

Niet dat er vroeger absoluut niets was voorzien om de politie mannen of -vrouwen die allerlei emotioneel belastende zaken hadden meegemaakt, psychologisch te ondersteunen. Er was namelijk het rekruteringscentrum van de rijkswacht waar

bedrijfspsychologen werkten. Zij werden ingeschakeld als de nood het hoogst was. Maar alleen dan. Uiteindelijk werd in 1993 het Stressteam opgericht met als enige doel het opvangen van rijkswachters – de rijkswacht was toen nog een volledig onafhankelijke politiemacht – die een schokkende gebeurtenis hadden meegemaakt.

We deden toen al aan traumapreventie. Schokkende gebeurtenissen (een gijzeling, een schietincident, de constatering van een zelfmoord, een slechtnieuwsmelding enzovoort) maken deel uit van het dagelijkse werk van een politiemann. Wegens de aard van zijn werk is zijn beroep een risicoberoep voor posttraumatische stressstoornissen. Het hoefde niet alleen te gaan om ondersteuning in hun job, de rijkswachttop had toen ook al door dat een rijkswachter die het privé erg moeilijk heeft, op zijn werk ook niet goed kan functioneren. Daarom kregen ze de kans om binnen hun werkuren bij ons aan te kloppen.

In het begin van de oprichting van het stressteam was er een zeker wantrouwen tegenover ons. De rijkswachters vroegen zich af of het gesprek wel echt vertrouwelijk zou worden behandeld. Of zijn chef niet achter zijn rug op de hoogte zou worden gebracht. Maar er was ook bezorgdheid om het eigen imago. Sommige rijkswachters vreesden dat ze als zwakkeling zouden worden gezien in de ogen van hun collega's en hun chefs. De argwaan is met de tijd compleet verdwenen.

Ook na de reorganisatie van de politiediensten in 2001 zijn we blijven bestaan. Ons werk is nu beter bekend; de ploeg is groter geworden en de werklust blijft met de jaren alleen maar stijgen... Bovendien zijn we ook buiten de doordeweekse werkuren beschikbaar. Agenten kiezen er zelf voor om tot bij ons te komen, behalve wanneer ze betrokken zijn geweest bij een schietincident of als zichzelf of een van hun collega's tijdens het werk zijn gewond geraakt. In dat geval moeten hun oversten ons een belletje geven en nemen we contact op met de betrokken agenten. Dat is stan-

daard en net daarom is het ondertussen overal ingeburgerd én geaccepteerd.

Drie man en een paardenkop

Die vrijdagmorgen zou de crash van het Taromtoestel aanvankelijk volledig aan me voorbij zijn gegaan, ware het niet dat de collega's me alarmeerden. Er staat in mijn kantoor wel een radio-toestel maar dat speelde niet want ik was vrij geconcentreerd met een dossier bezig. Het was pas toen het hoofd van de dienst vertelde dat het DVI in de volgende uren naar Roemenië zou vertrekken, dat ik de radio aanzette en naar de nieuwsberichten luisterde.

Tijdens een van mijn ontmoetingen met Joan De Winne enige maanden voordien hadden we het er expliciet over gehad hoe we zijn team tot steun konden zijn als ze met kleine of grote rampen zouden worden geconfronteerd. In de beginjaren van het DVI had Joan wel geregeld contact gehad met het Centrum voor Crisispsychologie van het militair ziekenhuis in Neder-over-Heembeek. Rijkswachters die omstandigheden hadden meegeemaakt die aanleiding konden geven tot posttraumatische stress (PTS) of die leden aan posttraumatische stressstoornissen (PTSD) konden daar altijd terecht. Nu de rijkswacht binnen de eigen gelederen een Stressteam had opgericht, verkoos de rijkswachtdirectie dat de opvolging van rijkswachters in eigen huis zou gebeuren. Iedereen was het daarmee eens en een van de opportuniteiten was net het DVI, precies omdat het werk van die mannen (en nu ook vrouwen) erin bestaat om in omstandigheden te werken die emotioneel voor elke normale mens zeer moeilijk te verwerken zijn. In Joan vonden we een heel open gesprekspartner, bereid om samen te werken en op die manier zijn team te ondersteunen.

Toen we hoorden dat zijn team naar Boekarest vertrok, belegden we snel een informele vergadering. We waren toen nog

een bijzonder klein team – amper drie man en een paardenkop – en ik was de jongste aanwinst. Ons overleg was nog maar een paar minuten bezig, toen we al merkten waar het schoentje knelde. Het diensthoofd wilde per se dat we onze gesprekken van een paar maanden eerder in de praktijk zouden omzetten en hij sprak de wens uit dat een van ons naar Roemenië zou vertrekken. Alleen kon hijzelf niet reizen. Hij had net zijn arm gebroken, zat in het gips en een vliegreis en ongetwijfeld rudimentaire logies die hem in Boekarest stonden te wachten, zouden de genezing van zijn arm niet ten goede komen. Mijn andere collega werkte wel bij de Belgische rijkswacht, maar ze had een Nederlands paspoort. Het besluit was snel genomen: ik zou vertrekken. Ik was verrast en eigenlijk niet erg voorbereid, maar ik zag het wel onmiddellijk als dé manier om de bruggen tussen het DVI en het Stressteam te verstevigen.

Carte blanche

Een dag later vertrok ik samen met de wetsgeneesheren met een gewoon passagiersvliegtuig vanuit Zaventem. Het deed vreemd aan om in een vliegtuig te zitten en te weten dat we op weg waren om de slachtoffers te gaan identificeren van een ramp met een gelijksoortig vliegtuig. Joan had me laten weten dat ik carte blanche kreeg. Een mooi gebaar vol vertrouwen dat me echter onmiddellijk ook duidelijk maakte dat ik alles zelf zou moeten uitzoeken en dat ik, op een of andere manier, zou moeten inschatten wat de noden van de mannen waren. Ik wist dat de manier waarop ik deze zaak zou aanpakken, de verdere samenwerking met het DVI kon bemoeilijken. Verknoeide ik het daar, dan stonden we vijf stappen achteruit en zou het moeilijk zijn om het vertrouwen opnieuw te krijgen. Ik besepte maar al te goed dat het niet gemakkelijk zou zijn. Bovendien was het voor de allereerste keer dat een psychologe met het team meereisde en helemaal beschikbaar voor het team zou zijn. Dat ik een vrouw was,

kon in mijn voordeel zijn (ik was op die manier geen bedreiging voor de mannen), maar het kon ook een nadeel zijn (want ze zouden mij niet zo gemakkelijk binnenlaten in hun machowereldje). Nu, jaren later, weet ik dat ik me eigenlijk veel te veel zorgen maakte. Toen echter was het vooral diep ademen en in het diepe springen.

Ik ontmoette ‘mijn’ team op de centrale verzamelplaats in de Belgische Ambassade te Boekarest. De mannen leken me niet vijandig gezind, eerder afwachtend. Ik kon hun geen ongelijk geven. Het belangrijkste voor mij was te bekijken wat ik voor het DVI ter plaatse kon doen. Zij zouden meer dan tien uur per dag tegen de klok in autopsiezalen werken. Ik wilde weten hoe het daar was, hoe het er rook, hoe het allemaal aanvoelde, want alleen op die manier zou ik weten wat zij daar precies deden, wat zij roken en wat zij voelden. Alleen zo zou ik hen en hun werk goed leren kennen. Ik ben enkele keren meegegaan naar de autopsiezalen. Daardoor kon ik mij een beeld vormen van de dingen waarmee mijn mannen bezig waren.

De eerste taak die ik mij oplegde, was erop toezien of de basisbehoeften (genoeg rust, eten, slapen en telefonisch contact met de familie) vervuld waren. Zo werd het risico op lichamelijke en emotionele uitputting veel kleiner. Nu moet je geen vijf jaar gestudeerd hebben om te weten dat eerst de praktische zaken moeten worden opgelost voor je mensen mentaal en psychologisch kunt steunen. Het gemis of gebrek aan een aantal essentiële, dagelijkse behoeften zorgt voor extra stress. Het is alsof je iemand die honger heeft zou begeleiden zonder er eerst voor te zorgen dat hij iets te eten heeft. Ik hield in het oog dat er gezorgd werd voor aangename, ontspannen eetmomenten. Eetmomenten zijn gelegenheden om even uit de gruwel te stappen, bij te tanken en fysiek en mentaal wat rust te vinden. Dus probeerde ik ervoor te zorgen dat deze momenten ook rustmomenten werden. Ik probeerde in te schatten wat de kleine praktische beslommingen

waren en ik bekeek hoe we die konden oplossen. De eerste contacten met het team gingen dan ook over deze praktische zaken. Het waren momenten waarop we elkaar verkenden, waarin zij probeerden in te schatten wat ik voor hen kon betekenen en ik probeerde aan te voelen wat zij van mij verwachtten.

Heel snel kreeg ik door dat de groepsdynamiek waarvoor het DVI zelfs befaamd is, eigenlijk ook een prachtige signaalfunctie heeft. Medewerkers die het even moeilijk hadden, trokken zich terug en dat viel op. Of ze deden net het tegenovergestelde en je kreeg hen niet meer weg van de autopsietafels. Ze zouden verder werken tot ze er zelf bij neervielen. Heel geleidelijk begonnen de mannen zelf ook iets te lossen. Eerst over anderen, dan over zichzelf. Dat gebeurde heel subtiel, zonder ook maar op een moment de privacy van hun collega's te schenden. Het waren kleine signalen als 'ik denk dat die of die het vandaag niet gemakkelijk heeft' of 'die of die was daarnet behoorlijk aangedaan...' Meer was het niet, maar voor mij was het voldoende.

Op kousenvoeten benaderde ik de mannen. In het begin heel afwachtend en voorzichtig. Telkens wanneer ze afstand wilden nemen, was ik aanwezig en beschikbaar. Sommigen bleven erbij dat praten met een psycholoog heel bedreigend kon zijn. Ik moest hen, op alle mogelijke manieren, geruststellen en duidelijk maken dat hun reactie, gezien de omstandigheden, heel normaal was. Dat zij normaal reageerden op een abnormale situatie.

Ter plaatse was mijn werk soms een stuk improvisatie. De dialoog moest constant openblijven en ik moest me aanpassen aan de behoeften en het moreel van de ploeg. Zo had ik in het begin voorgesteld om elke dag, na het werk, een korte emotionele debriefing te houden. Ik dacht dat het nuttig kon zijn als we, op het einde van de dag, even samenkwamen om de dag te overlopen. De reactie was unaniem afwijzend. Ze waren niet gek en groepstherapie was niet aan hen besteed. Nu ja, ze stelden hun visie onomwonden meteen heel duidelijk en de boodschap was

aangekomen... Ik zag van het voorstel af en de sfeer ontspande zichtbaar. Dit voorstel kwam te vroeg: het toelaten van emoties kwam te bedreigend over, voorlopig kozen ze blijkbaar voor de informele wijze.

Het team van het DVI in Boekarest bestond uit een aantal mannen die enkele jaren eerder zeer nauw betrokken waren bij de identificatie van de slachtoffers van The Herald of Free Enterprise. Die ervaring heeft bij velen zwaar doorgewogen en sporen achtergelaten. Vele van deze ervaren mannen stelden immers vast dat het identificeren van slachtoffers van een vliegtuigcrash emotioneel minder belastend was dan het identificeren van de lichamen van de Herald. De confrontatie met vrijwel intacte lichamen van mensen met een gezicht, werd meestal als emotioneel belastender ervaren.

Ik merkte dat het voor velen inderdaad vaak moeilijker wordt als er intacte lichamen of grote lichaamsdelen worden gevonden. Bij een dergelijke confrontatie worden ze er zich gemakkelijker van bewust dat het om mensen gaat en gaan ze stilstaan bij wat het verlies van een geliefde persoon, de rouw, de dood, kan betekenen. Zolang de onderzoekers zich kunnen toespitsen op het technische aspect, gaat het perfect. Dan is het gewoon concentratie en werken. Het identificatiewerk houdt nu eenmaal in dat je wordt geconfronteerd met verminkte, verbrande en ontbindende lichamen. De tijd en de ervaring zorgen ervoor dat het werk voorspelbaar wordt. De leden van het team beginnen er dan ook aan te wennen. Het banaliseren is louter een verdedigingsmechanisme. En soms laat dat mechanisme het afweten.

Er zijn ervaringen waar de meesten niet aan kunnen wennen. Vaak gaat het om incidenten waarbij kinderen of bekenden betrokken zijn. Niets, maar dan ook helemaal niets, is zo moeilijk als het identificeren van een kind. Een van de verongelukte passagiers van de Taromramp was een klein kind. Nooit is de sfeer

in de autopsiezaal zo bedrukt geweest als op het ogenblik dat de lichaamsdelen van een kindje op de autopsietafel lagen.

Veel DVI-leden, die als vrijwilligers dit soort werk doen, beschouwen hun werk als een bijdrage aan het rouwproces van de families van de slachtoffers. Er is daardoor een grote identificatie met die families.

Net om de speurders toe te laten mentaal een dam op te werpen, kunnen wij hierbij helpen door ervoor te zorgen dat er op geen enkel moment contact is tussen het team dat de post-mortemconstateringen doet en de families die zich, bij elke ramp, naar de plaats van de feiten haasten. Dit is zelfs een regel die heel bewust binnen de ploeg wordt bewaakt. Zo probeert men om elk contact tussen de mensen die aan de autopsietafels staan en de collega's die zich bezighouden met de ante-mortemgegevens, te vermijden. Dat is geen overbodige luxe, want om het werk te doen waar het DVI-team voor getraind is, moeten de leden ervan in de mogelijkheid worden gesteld om zichzelf emotioneel af te schermen. Een psychologe kan helpen om die scheiding te bewaken.

Emoties

De taak van de psycholoog heeft met de tijd beetje bij beetje zijn plaats en zijn rol gekregen. Ter plaatse ging het vooral om kleine hints: zorgen voor voldoende ontspanning, bemiddelen in geval van conflicten of spanningen, de communicatie vergemakkelijken, de mannen duidelijk maken wat ze konden verwachten en hoe normaal hun reactie was. Af en toe gaf ik kleine tips: laat kranten links liggen, lees ze niet. Als je kranten gaat lezen, dan krijgen slachtoffers een gezicht. Dan maak je het voor jezelf moeilijker. Zolang je ter plaatse bent en je je concentreert op de identificatie van de lichamen, zijn emotionele barrières goed. Ze beschermen je en zorgen ervoor dat je het volhoudt. Maar zodra de missie voorbij is, als je opnieuw thuis bent, moet je die gesloten

deur van de emoties wel opendoen. Je moet het emotionele aspect een plaats geven. Je geest helpt je daarbij, want de stress van het identificeren werpt een dam op tegen de emoties.

Aan het einde van de opdracht hebben we een groepsgesprek gehad met bepaalde tips voor de terugkeer. Ik probeerde hen voor te bereiden op wat ze konden verwachten. Hen duidelijk te maken dat het heel normaal is dat ze, ontspannen voor de tv met een pintje in hun hand, geconfronteerd konden worden met flarden van beelden uit Roemenië. Ik moest hen er ook van overtuigen dat ze geen wafjes waren als ze aan hun collega's toegaven dat ze het moeilijk kregen. En als ze er niet met hun collega's over wilden spreken, dat ze dan iemand moesten zoeken die ze vertrouwden. Het hoefde daarom geen psycholoog te zijn, al stond ons team 24 op 24 uur voor hen klaar. Het mocht ook een partner zijn, een vriend of een vriendin... gewoon een vertrouwenspersoon.

Niets is slechter dan emoties opsluiten. Als de collega's een deel of zelfs heel hun carrière bij het DVI wilden doorbrengen, dan zouden ze deze emoties moeten toelaten, ze respecteren en ze een plaats geven. Luister naar je lichaam en je geest. Uiteindelijk is dat de kern van de boodschap. Als de emoties komen, dan mogen ze je niet beangstigen. Dat geldt voor de mannen van het DVI-team, maar eigenlijk voor elke mens.

Na de terugkeer, en nadat de deelnemers van de missie wat tot rust waren gekomen en voldoende afstand van het hele gebeuren hadden kunnen nemen, hebben we een emotionele debriefing georganiseerd. Het was de bedoeling om even stil te staan bij wat die ervaring heeft betekend en welke plaats die kon krijgen in ieders levensverhaal. De debriefing was echt nodig. Voor de meesten was het een heel emotionele en verrijkende ervaring. Er kwamen veel emoties aan bod en die werden vervolgens in de groep gedeeld. Als teken van vertrouwen in de ploeg en de collega's kon dat tellen.

Onze aanwezigheid na de Taromramp was eigenlijk een soort testcase. Het was een vuurdoop waarin we elkaar hebben leren kennen en waarbij we eigenlijk ook hebben kunnen inschatten wat we aan elkaar kunnen hebben. Sindsdien zijn we partners geworden. Wij zijn aanwezig, maar dringen ons niet op. Het vertrouwen is nu groot genoeg om ons toe te laten. Niets móet, maar veel kan. Na elke ingrijpende opdracht voor het DVI-team wordt er nu systematisch een emotionele debriefing georganiseerd waar de meesten enthousiast aan deelnemen. Met een van ons een babbeltje slaan, betekent niet langer een teken van zwakte. Ideaal zou zijn als telkens dezelfde persoon van het stress-team aan het DVI zou worden gelinkt. Alleen is dat praktisch niet altijd mogelijk, al proberen we toch om telkens dezelfde mensen mee op pad te sturen.

Waar ikzelf dacht dat een burgervrouw het werk op sommige vlakken zou kunnen bemoeilijken, heeft de ervaring me ondertussen geleerd dat het een voordeel is om vrouw te zijn. Het is en blijft minder bedreigend voor onze 'machos' en voor sommigen stelt de aanwezigheid van een vrouw hen zelfs gerust. Maar er zijn ook jongens van het DVI die zich comfortabeler voelen bij een mannelijke psycholoog. Zij kunnen dan ook bij een mannelijke partner terecht. Uiteindelijk is het respect voor elkaar en elkaars wensen de sterkste basis van een vertrouwensband.

17. DE BEGRAFENISONDERNEMER

Tussen sterven en begraven worden

Het lijkt gewoon een zaaltje vol tafels, maar deze ruimte in Charleroi is de enige plaats in België waar meer dan tien dodelijke slachtoffers tegelijk kunnen worden onderzocht.

Als er ergens in België een ramp gebeurt, staat het DVI klaar. Maar het Disaster Victim Identificatie-team kan niet alleen werken. Ook een uitgelezen ploeg van experts houdt zich 24 op 24 uur klaar om bij te springen.

Een van de problemen waarvoor ons land bij een ramp van onverwachte omvang staat, is louter logistiek van aard. Waar ga je de lichamen die worden gevonden, onderzoeken en identificeren? Vele wetsgeneesheren werken nog in bijna prehistorische omstandigheden. Ja, er zijn goed uitgeruste autopsiezalen verbonden aan de universiteiten. Maar sommige menselijke resten zijn er niet welkom: lichamen die in verregaande staat van ontbinding zijn worden, anno 2007, nog al te vaak onderzocht in het lokale mortuarium van het plaatselijke kerkhof. Meer dan een onverwarmd hok met een blauwe steen en tegeltjes tegen de wand, is dat vaak niet. Een bijkomend probleem ontstaat wanneer bij een incident verscheidene doden worden geteld. Zij worden dan verdeeld over verschillende centra.

Denis Fontaine is eigenlijk begrafenisondernemer. Zijn funerarium in Charleroi is bijna de droom van elke forensisch anatoom-patholoog. Het is volledig ingericht om tegelijkertijd zestien lichamen te onderzoeken en het heeft een volledig ingerichte autopsieruimte met een afgescheiden gedeelte achter glas, waar speurders en onderzoeksrechters de autopsie kunnen volgen. Fontaine is uniek in zijn soort, al zijn er in Vlaanderen ook wel een aantal begrafenisondernemers die nauw samenwerken met de gerechtelijke instanties.

Ik ben geen lid van het DVI, eigenlijk heb ik zelfs niets met het DVI te maken. Maar toch voel ik mij met het team verbonden en denk ik dat ik een hiaat in zijn werking kan helpen oplossen. Ik ben begrafenisondernemer, zoon van een begrafenisondernemer die de zaak van een naamgenoot heeft overgenomen. Die had, op zijn beurt, de begrafenisonderneming van zijn vader overgenomen. Om maar even te zeggen dat onze onderneming nu precies 120 jaar onze naam draagt. Dat is lang.

In 1972 ben ik geboren, thuis heb ik niets anders gekend dan gesprekken over doden en begravenissen. Het heeft heel lang geduurd vooraleer ik doorhad dat dit niet meteen het eerste gespreksonderwerp aan tafel was bij andere gezinnen. Toen ik twaalf was, stierf mijn vader aan kanker. Hoewel ik dagelijks door de dood was omringd, was het voor mij de eerste keer dat de dood mijzelf raakte. Mijn broer Benjamin en ikzelf hadden toen al de eerste kneepjes van het vak geleerd. Mijn moeder zette de zaak verder tot Benjamin en ik uiteindelijk besloten om samen de zaak-Fontaine over te nemen.

Papa werkte vroeger al met het parket. Als er ergens een dodelijk ongeval was gebeurd, of er moest een dode in een woning worden opgehaald, dan ging vader die wel halen. Wij mochten af

en toe mee. Maar autopsies gebeurden niet in ons funerarium. Wij fatsoeneerden de slachtoffers en ik ging zelfs naar het buitenland om daar een cursus balsemen te volgen. Van onze ouders hebben we altijd geleerd dat de doden alle respect verdienen. Daarom is het ook onze taak om hen toonbaar te maken voor de families zodat ook het afscheid van een overledene in alle sereniteit kan verlopen. Niet dat we goochelaars zijn, ook wij kunnen geen mirakels doen. Maar ondertussen is iedereen er toch wel van overtuigd geraakt dat het rouwproces van de achterblijvers een stuk gemakkelijker verloopt als ze op een of andere manier afscheid hebben kunnen nemen van diegene die gestorven is.

Vroeger was het verboden om een overleden lichaam te zien. Zeker als het slachtoffer betrokken was geweest bij een zwaar ongeval waardoor het lichaam verminkt of geschonden was. Nu is die mentaliteit gelukkig veranderd. Wat niet wil zeggen dat we mensen gewoonweg zonder voorbereiding zullen confronteren met een lichaam dat schade heeft geleden. Voor sommige achterblijvers is het voldoende dat we hen duidelijk maken dat ze mogen komen kijken. Zelfs al voegen we eraan toe dat het lichaam niet zo mooi is. Vaak komen familieleden dan zelf tot de conclusie dat ze het beeld van de overledene voor zichzelf ongeschonden willen houden. Soms vragen ze ons toch foto's te nemen. Wij doen dat.

Verkiezen de familieleden toch om het lichaam te gaan groeten, dan proberen we hen heel voorzichtig duidelijk te maken wat ze te zien zullen krijgen. We zeggen hun wat vuur, water of de tijd met het lichaam hebben gedaan. Soms zijn sommige lichaamsdelen beter toonbaar dan andere omdat ze bijvoorbeeld door kledingstukken waren bedekt. Dan stellen we voor om het overleden lichaam toe te dekken en alleen dat ene stukje te laten zien. Blijven familieleden aandringen, dan gaan we daar niet tegenin. Maar zelfs voor de deur van het mortuarium mogen ze

nog altijd kiezen om niet naar binnen te gaan.

Deze benadering heeft ervoor gezorgd dat het vertrouwen in ons, begrafenisondernemer, groter is geworden en dat de achterblijvende familieleden veel beter dan vroeger worden begeleid. We zijn geen psychologen of maatschappelijk werkers, maar onze ervaring heeft ons wel geleerd hoe familieleden van overledenen graag benaderd willen worden.

Nadat we een tijdje de begrafenisonderneming hadden overgenomen en we ervaring hadden opgedaan met het balsemen, merkten we dat we meer en meer werden ingeschakeld als het om gerechtelijke zaken ging. We probeerden iedereen van dienst te zijn: zowel de gerechtelijke diensten als de achterblijvende familieleden. Onze voldoening bestaat er enkel en alleen in als iemand welgemeend ‘dank u’ zegt. Speurders en wetsgeneesheren die hier rustig kunnen werken, onderzoeksrechters die hier voldoende ondersteund hun taak kunnen vervullen, familieleden die hier in alle respect afscheid kunnen nemen.

Gerechtigheid

Steeds meer geraakte ik gepassioneerd door autopsies. Elke autopsie vertelt immers een eigen verhaal. Het zegt iets over het slachtoffer, over zijn moordenaar, over de middelen die zijn gebruikt, over een maatschappelijke en sociale evolutie. Een autopsie die goed is gebeurd, kan ervoor zorgen dat gerechtigheid geschiedt. Uiteindelijk is dat het enige wat je het slachtoffer en zijn familie nog kunt geven: dat de dader wordt gevonden en zijn straf niet ontloopt. Mensen die een familielid door een misdaad verliezen, zijn plotseling zoveel kwijt. Je kunt hen alleen nog helpen door het slachtoffer waardig en met respect te benaderen en alle faciliteiten te geven aan onderzoekers om de misdaad uit te vlooien. En dat kan, volgens mij, niet in een achterafkamertje van een kerkhof of een voorhistorische autopsiekamer in een of ander mortuarium. Ook speurders en wetsgeneesheren kunnen beter

werken als ze een zekere vorm van comfort hebben en als ze logistiek goed zijn ondersteund. Bovendien kun je dit combineren met een grote mate van privacy. Bij ernstige evenementen ben je dat aan de families verschuldigd. Niemand wil via de televisie de autopsie van zijn kind, vader of moeder volgen. Zelfs de suggestie is er te veel aan.

Ik begon erover te piekeren, sprak met mijn broer en bekeek hoe wij die lacune konden invullen. Bij een grote ramp staan we nergens. Kijk maar naar de ramp in Gellingen of naar The Herald of Free Enterprise. Dan ga je, als geciviliseerd westers land, aan de slag in garages of duistere hangars.

We besloten het risico te nemen en verbonden aan ons mortuarium een bijgebouw, als rampenmortuarium. Al is 'ramp' een te groot woord. We hebben gewoon de logistiek ingericht zodat we tot zestien lichamen tegelijkertijd kunnen laten onderzoeken. We hebben een röntgentoestel aangekocht, voldoende instrumentarium om aan al die tafels gelijktijdig te kunnen werken, en professionele fotoapparatuur. Daarnaast hebben we een aparte ruimte gecreëerd waar gerechtelijke autopsies kunnen plaatsvinden onder toezicht van 'getuigen'. Zij zitten in een aparte, door glas gescheiden, ruimte. Zo kunnen ze alles zien, maar worden ze niet geconfronteerd met de minder prettige kanten van een autopsie. De geurtjes worden immers via een afzuigstelsel weggevoerd. In die ruimte is ook een videocamera voorzien en opnameapparatuur waardoor de autopsie in woord en beeld wordt vastgelegd.

Een bijkomend voordeel van deze manier van werken, is het makkelijker opsporen van 'natuurlijke' overlijdens die bij nader toezien niet zo natuurlijk zijn als ze werden aangekondigd. Een of andere prof heeft ooit beweerd dat per jaar honderden criminele overlijdens niet worden ontdekt en de dader dus vrijuit gaat. Hij pleitte voor het opdrijven van het aantal autopsies. Justitie zit daar echter niet om te springen omdat het te veel zou kosten.

Maar ook wij, begrafenisondernemers, kunnen zonder aarzelen beamen dat aan de zogenaamde natuurlijke overlijdens figuurlijk soms toch ook een geurtje is.

Als iemand overlijdt en de arts heeft vastgesteld dat het om een natuurlijk overlijden gaat, dan worden wij opgebeld om het lichaam te komen ophalen en het bij ons op te baren. Soms merken wij al op de plaats van de feiten dat er iets niet klopt. Zo moesten wij ooit een overleden hoogbejaarde dame gaan ophalen. De vrouw was zogezegd van ouderdom gestorven in het huis van haar zoon. We vonden haar in een steenkoude zolderkamer waar we haar letterlijk moesten losplukken van de metalen veren van het bed. Een matras lag er niet op. De arts, een bevriende dokter, had de papieren van natuurlijk overlijden ondertekend. Als je het ons, als leken, had gevraagd, dan was deze dame boudweg van ontbering gestorven. Ze was weliswaar oud, maar dit was geen natuurlijk overlijden.

Of een andere dame die we moesten ophalen in een bejaardentehuis waar ze, ook van ouderdom, was gestorven. Toen we haar fatsoeneerden, vonden we in haar keel een dikke prop papier. Ze was gestikt.

Om nog niet te spreken van een jongeman die we opbaarden. Toen we zijn haren wasten, vonden we een kogelgat.

In al deze gevallen hebben wij zelf het parket ingelicht. Door onze job kennen we daar behoorlijk wat mensen waardoor de drempel om contact te nemen ook wat lager wordt. In sommige gevallen opent het parket dan alsnog een dossier, maar soms wordt de zaak ook blauwblauw gelaten.

Hoe dan ook, als wij als begrafenisondernemer iets ontdekken, is het heel gemakkelijk als het gerechtelijk onderzoek ook bij ons kan plaatsvinden. Het spaart heel wat tijd, moeite en dus ook geld uit. Ook bij kleinere incidenten, denk maar aan een ver-

keersongeval met vier, vijf doden kunnen alle dodelijke slachtoffers bij ons opgebaard worden. De familieleden kunnen daarvoor ook op één plaats terecht om de overledene te groeten en de wetsgeneesheren en speurders kunnen op één plaats blijven om hun werk te doen.

Het voordeel om op die manier te werken, is groot. Na de gerechtelijke autopsie, kan de onderzoeksrechter het lichaam vrijgeven. Op dat moment vragen wij aan de familie een foto. Het helpt ons om de overleden persoon voor de familie meer herkenbaar te maken. Wij wassen het lichaam, kappen de haren en zorgen ervoor dat het toonbaar is. Ook kleden we de overledene aan volgens de wens van de familie. Wij hebben individuele bezoekerskamers met een klein keukentje, een koffiezetapparaat en comfortabele zetels.

Een lange weg

Dit is onze bijdrage: de faciliteiten die wij hebben maken het mogelijk om overledenen ook na grotere rampen waardig en professioneel te benaderen. In België is er wel een rampenplanning, maar die richt zich eigenlijk alleen tot de levenden en de levende slachtoffers. Wij vinden dat dit moet veranderen en gelukkig zijn veel professionelen het met ons eens. Maar we hebben nog een hele weg te gaan. Ook in de benadering van familieleden van slachtoffers. Vaak worden lichamen erg laat aan de families vrijgegeven. Wij, als begrafenisondernemers, worden geconfronteerd met ouders die afscheid willen nemen en, niet te vergeten, die zekerheid wensen over de dood van hun kind. Het is ooit gebeurd dat een lichaam hier meer dan een maand lag omdat een of andere schakel in de ketting was vergeten om de ouders te verwittigen. Dat is ontoelaatbaar.

Als je bijvoorbeeld een granaat vindt, dan verwittig je het DOVO, de ontmijningsdienst. Het zou ideaal zijn dat, wanneer een overledene wordt gevonden, ook een speciaal team wordt

ingeschakeld. Een team dat, vanaf het vinden van het lichaam tot aan de begrafenis, het hele proces volgt en ervoor zorgt dat alle stappen correct worden genomen.

18. HET DVI

To speak for the dead, to protect the living

'Het DVI, dat zit in mijn vel...'

Het DVI bestaat uit zowat zestig leden die werken vanuit hun eigen standplaats, en twaalf vaste leden die de kerntaken vanuit Brussel uitvoeren. Jean-Marie Van Butsele (Brussel), Roger Scholl (Charleroi), Tatiana Ivaneanu (Brussel), Philippe Gerard (Luik), Roland Verschorren (Brussel), Pascale Vandromme (Brussel), Jean-Marie Hallot (Bergen), Jan Desmet (Gent), Dirk Maes (Brussel) en Birgit Van Denhouwe (Brussel) zien het DVI als een manier van leven. Dit zijn hun getuigenissen.

Het DVI, dat heb je in je vel

Het DVI, dat heb je in je lijf, in je vel... Kijk, ik heb een tatoeage op mijn arm laten zetten. En als ik dood ben, dan mogen ze die eruit snijden, bewaren en in een kadertje hangen. Dat is dan mijn 'in memoriam'. Ik ben trouwens de enige niet. Wij weten wat het belang kan zijn van bijna onuitwisbare lichaamskenmerken. Een van de collega's heeft op een discreet plekje tijdens zijn verblijf na de tsunami in Thailand zijn naam in het Thai laten zetten. Al weten we eigenlijk niet of iemand het hier zal kunnen lezen. Enfin, wij wel...

Om nooit te vergeten

Een klein kind met een bloemenjurkje en rode sandaaltjes. Als iemand mij vraagt wat ik mij van de tsunami herinner, dan is het dat kleutertje met dat zonnige kleedje. Het was een heel mooi kindje en het was zo onbegrijpelijk dat het daar dood op onze autopsietafel kwam te liggen. Het vreemde is dat ik daar met een zekere vorm van sereniteit aan terugdenk, niet met triestheid. De dood, hoe gruwelijk ook, is een deel van het leven. Een deel van het DVI.

Dat hoefde nu ook weer niet...

Het was na de ramp met The Herald of Free Enterprise. We waren in het schip zelf aan het werken in een poging zo veel mogelijk lichamen te bergen. Het ministerie van Volksgezondheid, dat zijn fiat had moeten geven voor de berging, was beducht voor alle mogelijke ziektes die konden uitbreken. Er lagen immers nog behoorlijk wat lichamen in het schip. Erg gemakkelijk werken was het niet. Plotseling – vraag me niet hoe – schampte ik met mijn vinger ergens langs. Het was een wondje van niets, maar het bloedde behoorlijk. Een van de officieren bekeek de vinger en besloot zonder pardon dat ik niet op het schip mocht blijven. De kans op infectie was volgens hem veel te groot. Ik vond dat er

veel te veel heisa rond die kleine wonde werd gemaakt. Als het aan mij lag, dan stak ik die vinger in mijn mond tot het bloeden was gestelpt en zo zou het ook wel gaan. Maar dat was buiten de waard – zeg maar de officier – gerekend. Een paar minuten later kwam een Seakinghelikopter mij ophalen. Een helikopter voor een wondje van een halve centimeter... Het was gewoon gênant. Ik werd naar de kade gevlogen waar ik de vinger ontsmette en er een kleefpleistertje opdeed. Vervolgens keerde ik onmiddellijk naar het schip terug...

Trop is te veel

Velen vragen hoe wij dit werk kunnen doen. Zonder moeite, zeg ik dan. En toch... Sommige leden van het DVI werken jaren zonder enig probleem. Ze krijgen zonder verpinken het ene na het andere dode lichaam te zien. En dan plotseling is er die klik... Dan lukt het niet meer. Als je een kind voor je ziet van de leeftijd van je eigen kind bijvoorbeeld. Gelukkig zijn er dan altijd de collega's. Er is altijd iemand die, zonder al te veel woorden, je taak overneemt en je de tijd geeft. En heb je eeuwig de tijd nodig, dan krijg je eeuwig de tijd. Dan ga je een andere taak bij het DVI uitvoeren. Al zijn er sommigen die uiteindelijk toch liever andere dingen gaan doen. Dat kan. Daar mag geen schaamte voor zijn.

Afscheid nemen

Al twee dagen waren we aan het zoeken naar een moslimmeisje. We voelden dat dit een goede piste was. Het was al laat en we zouden er voor die dag mee ophouden. Alleen twee heel jonge rijkswachters van het ARG – de eenmaking van de politie moest nog volgen – hingen nog wat rond in die vervloekte kelder. Joan was vertrokken voor een vergadering om de activiteiten van de volgende dag met de onderzoekers te bespreken. Wij waren onze spullen aan het samenrapen toen een van die jongemannen op ons toeliep. Loubna was gevonden. De zoektocht was voorbij.

Onmiddellijk schoot iedereen weer in gang. Met Luc Vogels en Edwin Verstraeten ging ik naar de kelder. In een metalen kist, toch zo klein, zat haar lichaampje opgevouwen. We wisten dat we haar, om geen sporen van de moordenaar kwijt te raken, nog even in die kist moesten laten. Het is tegennatuurlijk, je bent geneigd om dat kind eruit te halen. Maar het kan niet. Dus verhuisden we de koffer met het kindje erin naar het UZ van Jette voor de autopsie. Haar familie was ondertussen gewaarschuwd, net zoals de imam die het gezin bijstond. De ouders wilden hun dochtertje zien, zelfs al zat ze nog in die koffer. We hebben geprobeerd om de mensen wat voor te bereiden en ze zijn hun kind, op de manier waarop wij haar hebben gevonden, gaan groeten samen met de imam, de wetsgeneesheer en Joan. Dat was moeilijk en hard. Een onschuldig kind, in die kelder in de geur van motorolie en vocht... Sommige dingen vergeet een mens nooit. We hebben die nacht tot de volgende middag in het UZ verder gewerkt. Een zaak was opgelost, een dossier gesloten, maar het wrange gevoel over wat er in die kelder jaren voordien moet zijn gebeurd, blijft ons wel bij.

De dode die niet dood was

Mensen willen graag zo snel mogelijk zekerheid hebben over de namen van de slachtoffers. Wij zijn daar wat terughoudend in, want sommige dingen zijn niet zoals ze lijken. Zo werden we bij een ongeval geroepen met drie verkoolde lichamen. Hun auto was om een onbekende reden van zijn baan afgeweken, gecrasht en in brand gevlogen. In de auto zouden drie jongens hebben gezeten. Het eerste wat de begrafenisondernemer ons wist te vertellen, was dat hij de ouders al had gewaarschuwd. Wij keken elkaar verbijsterd aan. Er was immers geen enkele basis om de jongens te herkennen. Drie ouderparen hadden in het midden van de nacht een begrafenisondernemer aan de deur gehad die hen koudweg liet weten dat hun zoon dood was. Wij namen de

auto met de inzittenden mee en begonnen ons onderzoek. En net toen wij tot onze verbijstering vaststelden dat een van de jongens eigenlijk een meisje was, kregen we te horen dat een van de ‘dode’ jongens na een nacht stappen doodleuk de keuken van zijn ouderlijk huis was binnengestapt waar hij zijn ouders, ziek van verdriet, rond de keukentafel zag zitten terwijl ze foto’s voor zijn doodsprentje aan het uitzoeken waren.

Sommige landen zweren bij identificatie door het lichaam aan nabestaanden te laten zien. Dat houdt risico’s in, want de psyche van de mens kan soms een loopje nemen met de waarheid. Familieleden herkennen hun geliefde niet omdat hun geest weigert te aanvaarden dat er iets fataals is gebeurd, of duiden een wildvreemde aan om de spanning en de onzekerheid kwijt te geraken. Wij denken dat het beter is dat men de nodige tijd neemt voor een waterdichte identificatie dan dat we later moeten zeggen dat iemand die wij dood hadden verklaard, levend is en een levende is overleden. Een identificatie hoeft bovendien niet lang te duren. Van alle personen van wie de verdwijning door een magistraat als onrustwekkend wordt beschouwd, stellen we een Interpolformulier op met alle ante-mortemgegevens. We kunnen die dan ook snel met de post-mortemgegevens vergelijken. Anders is het als we geen ante-mortemgegevens hebben omdat de verdwijning nog niet als onrustwekkend werd gecatalogeerd. Zeker bij heel zwaar verminkte slachtoffers zal de tandensteekkaart hier het overtuigende element moeten aanbrengen. Er rijst echter een probleem als net op dat moment de tandarts met vakantie is...

Maar zelfs bij het verzamelen van ante-mortemgegevens kunnen dingen fout lopen. Zo hadden we in een huis een lijk gevonden dat in verregaande staat van ontbinding was. Alles wees in de richting van een jongeman. We gingen naar de moeder van de vermiste jongen om haar om meer informatie te vragen. Eén ding

wist ze zeker: haar zoon had nog nooit van zijn leven de binnenkant van een tandartsenpraktijk gezien. Hij was als de dood voor tandartsen en hij had nooit tandheelkundige verzorging gehad. We moesten terug naar 'af' want 'ons' lichaam had een mond, rijkelijk gevuld met amalgaam. Tot een van ons toch een stapje verder ging en de voorgeschiedenis van de jongen die wij als slachtoffer in onze gedachten hadden, begon uit te pluizen. Zo belandde hij bij de gevangenis waar onze kandidaat een paar maanden had doorgebracht. Amper een paar minuten later wisten we dat de jongen die wij op het oog hadden van zijn gevangenisverblijf had gebruikgemaakt om zijn hele mond te laten verzorgen. Toen we later de tandheelkundige kaart kregen doorgefaxt, bestond er geen twijfel meer.

Toch hebben families vaak behoefte om 'iets' te zien. We moeten daarop ingaan. Gelukkig laat sinds 1997 de wet nu ook toe om hun die kans geven. Dat gaat soms ver. Zo herinner ik mij een man die al maanden weg was. Zijn lichaam werd gevonden, maar veel bleef er niet van over. De warmte en de weersomstandigheden op zich hadden alleen een skelet achtergelaten. Toch wilde de familie de overledene zien. We hebben hen voorbereid, zo goed en zo kwaad we dat konden. We hebben gezegd wat ze zou zien, hoe het eruit zou zien. Soms maken we ook foto's en tonen we eerst die foto's om mensen voor te bereiden. De vader in bovenvermelde zaak wilde echter zijn zoon zien. Zelfs als er niets meer dan een skelet over was. Hij heeft hem mogen zien. We hadden een laken over het skelet gelegd en alleen een onderarm – of wat daarvan over was – zichtbaar gelegd. Die papa is naast het lichaam gaan staan, heeft minutenlang de beenderen staan strelen en is toen vertrokken. We hebben die man nadien nog gezien. Voor hem was de confrontatie met dat skelet van zijn zoon erg belangrijk. Daar had hij rust gevonden na de maandenlange zoektocht.

Soms hebben we alleen wat haren of een min of meer herkenbare hand die toonbaar is. Voor ouders is dat vaak voldoende.

Een auto had jarenlang in het water gelegen toen hij werd ontdekt. Duikers hadden gezien dat er nog altijd twee mensen in zaten. Alle kranten berichtten erover en de families van de slachtoffers – een vrouw en een man die al zo lang vermist waren – waren naar het kanaal gekomen. Bij de berging van het voertuig, dat horizontaal werd gelicht om zo weinig mogelijk sporen te verwijderen, stond de procureur samen met ons aan de kant te kijken. Achter ons stonden de twee families, als door een onzichtbaar hekken van elkaar gescheiden. De auto kwam uit het water, een flard van een van de inzittenden was merkbaar. De werken werden even stopgezet. Beide families wilden de auto zien mét de inzittende, of toch wat ervan overbleef. Het was hallucinant. De auto, horizontaal en half uit het water, en op de oever de twee families.

Kleine wasjes, grote wasjes

Wie bij het DVI komt werken, moet van alle markten thuis zijn. Een van de herkenningpunten voor families zijn de kledingstukken. Maar die hebben vaak de natuurelementen over zich heen gekregen. In die staat kun je mensen niet met kleren van een vermiste confronteren. Zo herinner ik mij het lichaam van de dame die in het Schipdonkkanaal werd teruggevonden. Terwijl de experts bezig waren met de gezichtsreconstructie probeerden wij de kleren te fatsoeneren. Nadat het gereconstrueerde hoofd in de kranten en op de televisie was geweest, kwamen vijf aanvaardbare tips binnen. Het zou voor ons nuttig zijn als we die vijf melders de kleren van de overleden vrouw konden tonen. Ik nam de kleren dus mee naar huis, zette een wastonnetje in de tuin (binnen was de geur niet te harden) en begon een wasbeurt om ‘u’ tegen te zeggen. Helemaal schoon heb ik de kleren

niet gekregen, maar ze waren wel in een toestand waarin ik ze zonder al te veel schaamte aan de familie kon tonen. Voor een van de melders gaf de gele pull van de dame onmiddellijk zekerheid. Haar oma had die voor haar moeder gebreid. Zo was de zaak in mijn ogen rond.

Blij met elke herinnering

Lichamen ontbinden, voorwerpen doen dat veel minder snel. Soms leiden voorwerpen tot een identificatie, soms ook niet. Maar wat er ook van zij, zodra de voorwerpen zijn gevonden, horen ze opnieuw naar de familie te gaan. De tijd waarin die families een plastic tasje met de spullen van hun geliefde – soms nog bebloed en al – in de handen kregen gedrukt, is gelukkig voorbij. Wij proberen alleszins om alle spulletjes in een aanvaardbare toestand te krijgen. Soms levert dat discussies op. Zo werden wij gevraagd om een man te identificeren die in een brand was gebleven. Van de man zelf was niet veel meer over: alleen een hoopje as, wat tandkronen en een door de hitte vervormde bril. Die bril moest voor de familie wel erg confronterend zijn. Toch hebben we hem, vervormd zoals hij was, aan de familie teruggegeven. Voor hen was dit belangrijk.

Zo zijn er meer voorbeelden. Een voorbijganger vond ooit een man die maanden eerder was verdwenen en die kennelijk zelfmoord had gepleegd. Onder het lichaam lag een sleutel. In de zoektocht naar de identificatie van die man, hebben we die sleutel goed kunnen gebruiken. Hij paste immers op de deur van een van onze vermiste personen. De man werd begraven; de sleutel ging naar de familie. Toen ik een paar maanden later bij die mensen passeerde, hadden ze de sleutel ingekaderd en in de gang gehangen.

In een andere zaak hebben we een verkoolde man kunnen herkennen door de gesp van zijn riem. Ook ringen vinden we

vaak terug. Dan poetsen we soms een halve dag om hem toonbaar aan de familie te geven. Wij zijn zowat experts geworden in het verwijderen van hardnekkige vlekken.

Je maakt alles schoon wat je bij lichamen kunt vinden. Je fotografeert de voorwerpen, je toont ze aan de families en, als het enigszins kan, dan geef je ze ook aan de nabestaanden terug. Een juweeltje steken we in een doosje, zo'n plastic gevalletje dat juweliers met honderden in hun kasten hebben zitten en die wij gebruiken om dingen die misschien niet veel materiële, maar des te meer emotionele waarde hebben, aan de families terug te geven.

Het schoonmaken van spullen die we bij lichamen terugvinden, is soms louter functioneel. Zo hadden we uit een voertuig twee verkoolde lichamen gehaald. Een van de lichamen was vrij snel geïdentificeerd, het tweede echter niet. Hoe we ook zochten, we vonden geen enkel aanknopingspunt om die man – want dat het een man was wisten we met zekerheid – te identificeren. Bij het grondig onderzoek van de auto vonden we onder zijn zetel een stuk van een portefeuille met daarin resten papiertjes. Die waren, wonder boven wonder, aan de vlammen ontsnapt, maar ze waren helemaal aan elkaar verkleefd. Dagen hebben we de portefeuille en de inhoud laten weken, drogen, weer weken en drogen. Uiteindelijk hebben we de verbrande stukken uit elkaar kunnen halen. Met minutieus geduld hebben we stukjes kunnen recupereren. Het labo kon er echter niets mee doen. De stukjes waren te klein en te beschadigd. We hebben de portefeuille met inhoud toen naar het Nederlands Forensisch Instituut gebracht. Daar is men er wel in geslaagd om heel kleine fragmenten bij elkaar te leggen. Het was niet veel, maar toch voldoende om een doorslaggevende indicatie te geven die heeft geleid tot de uiteindelijke identificatie van het slachtoffer.

Hetzelfde hebben we eigenlijk ook gehad met een dode man in een bos. Het slachtoffer had geen enkel identificatiemiddel

bij zich en het lichaam lag al maanden tussen het groen en was eigenlijk niets meer dan wat beenderen en een schedel. Maar we hadden een T-shirt: een blauwwit gestreept T-shirt. We hebben het kledingstuk gewassen en pas na het wassen vonden we een piepklein labeltje. Zo zijn we verder gaan zoeken. Bleek dat er van dat merk maar vijf exemplaren in ons land waren verkocht en dat die vijf allemaal met een kredietkaart waren betaald. Vier van de vijf kopers hebben we levend en wel kunnen terugvinden. De vijfde niet. Die vijfde was ons slachtoffer.

Het mag vreemd klinken, maar in het hele multiculturele vraagstuk is er iets waarmee wij rekening moeten houden en wat vroeger voor ons bijna ondenkbaar was. De Vlaamse vrouw weet vrij precies wat haar man in zijn kleerkast heeft, wat hij aandoet en wat hij in ieder geval doet. Ze kan je vertellen dat hij naar de tandarts is geweest, dat hij een moedervlekje heeft laten weghalen... Dit is een soort discretie die Mahrebijnse mannen niet altijd met hun vrouw delen. De vrouwen weten heel weinig van hun man, zeker als het om gezondheidsaspecten zoals tandarts- of artsbezoek gaat.

Een job vol verrassingen

De politie had een tip gekregen dat er ergens, onder de vloer van een kelder, een lichaam lag begraven. Wij gingen er, met een mandaat van de onderzoeksrechter tot graven, naartoe. De vrouw des huizes deed open. De dame was verbijsterd – hoe zou je zelf zijn als iemand je plotseling vertelde dat je kelder eigenlijk een begraafplaats was? – maar ze liet ons gewoon onze gang gaan. We groeven en groeven en de dame bleef de werkzaamheden met aandachtige nieuwsgierigheid volgen. Wat we eigenlijk niet echt hadden verwacht, gebeurde. We vonden inderdaad een lijk. We identificeerden het en het was de taak van de politie om de dader van dit misdrijf te vinden. Lang duurde het niet voor de moordenaar werd opgepakt. De dame die ons zo vriendelijk had bij-

gestaan, werd uiteindelijk aangehouden en veroordeeld voor de moord op haar partner.

Waar we het voor doen

Wij werken met doden, maar we doen dat voor de levenden. Voor de levende familieleden en, als het om criminele feiten gaat, voor de slachtoffers en de families van de slachtoffers. Zo werden we ook naar Congo gestuurd. Meer dan veertig jaar geleden was daar een Belgische militair gesneuveld. De man zou daar begraven liggen. 'Zou', want eigenlijk wisten we wel waar we konden beginnen met zoeken, maar niet waar die zoektocht zou eindigen. We vertrokken naar Congo en liepen het hele kerkhof af. Wonder boven wonder vonden we een stuk grafsteen met zijn naam en de datum van overlijden. We hebben die persoon geïdentificeerd en zijn stoffelijke resten zijn naar België overgebracht. Op eigen initiatief hebben we ook dat stuk grafsteen met zijn naam en overlijdensdatum overgebracht. Thuis, in onze vrije tijd, hebben we hem opgepoetst en ook aan de familie overhandigd. Later zijn we hier op het kerkhof eens gaan kijken. De man was bijgezet in het graf van zijn ondertussen ook al overleden echtgenote. Maar van de kinderen krijgen we nog altijd mailtjes. Gewone verhalen uit hun gewone leven. Op de een of andere manier hebben die mensen een band met ons en willen ze die, via kleine berichtjes, bestendigen.

Net zoals bij de Taromramp in Roemenië. Een moeder was daar haar zoon, schoondochter en kleinkind verloren. Het heeft relatief lang geduurd voor we hen konden identificeren, maar uiteindelijk is dat wel gelukt. Jaren hebben we nog contact gehad met die familie. Ze stuurde ons kleine berichtjes, informeerde naar ons... Voor nabestaanden zijn wij meestal de laatsten die hun familieleden hebben gezien, in welke toestand ook.

Het grote misverstand

We werken, hoe dan ook, in een bepaalde hiërarchie. Daarbij voeren we respect hoog in het vaandel, hoewel dat niet altijd zo begrepen wordt. Zo kwam het dat op een vergadering voorafgaand aan de reconstructie in de zaak rond de moordende dominee Andras Pandey, de onderzoeksrechter besliste dat de nacht voor de wedersamenstelling de site bewaakt moest worden. De halve wereldpers volgde het doen en laten van de dominee. Onze pers is over het algemeen nogal netjes, de buitenlandse daarentegen heeft een kwalijker reputatie en daarvoor waren wij dan ook op onze hoede. Iedereen nam een wat afwachtende houding aan. Een van ons opperde dat dit misschien wel een taak voor de algemene reserve van de rijkswacht was. Die opmerking hadden we volgens onze grote chefs niet mogen maken. Als ‘straf’ moest het DVI-team twee man leveren ter versterking voor de bewaking ’s nachts om vroege vogels onder al te opdringerige kijklustigen op een afstand te houden. Wij hebben toen allemaal, uit stil protest onze rijkswachtuniformen uit de kast gehaald, en we zijn zo op de plaats van de reconstructie aangekomen. Zelfs Joan had zich in zijn uniform gehuld en heeft in die tenue de wacht opgetrokken. Het is bij dit eenmalige incident gebleven.

Soms zijn misverstanden gewoon pijnlijk. Pijnlijk omdat ze net dat ‘respect’ voor lichamen en familieleden van lichamen dreigen aan te tasten. Zo waren we uren bezig geweest in Gellingen, waar een ontploffing zovele mensenlevens had geëist. Het was moeilijk en stresserend werken, maar dat gebeurt wel meer. Iemand had een van de gevonden lichamen op een brancard gelegd en deze brancard stond op een vrij onstabiele, houten pallet. Een van onze mannen wilde een nummer op het lichaam leggen, toen dat plotseling bewoog. Onze DVI’er schrok zich een ongeluk en sprong een meter in de lucht. Een andere collega schoot – mee door de spanning en de plotselinge ontlading ervan – in

de lach. Bleek immers dat een van de palletten was gaan bewegen, waardoor het lichaam ook in beweging was gekomen. Een Franstalige brandweerman die de scène had gezien was zo gechoqueerd dat hij contact nam met de grote chef van de politie. Hij dacht dat we met dat lichaam aan het lachen waren en had onze conversatie, in het Nederlands, niet begrepen. We werden op het matje geroepen en moesten onze uitleg komen doen. Dat was voor ons nog het ergste: dat er ook maar een seconde twijfel was ontstaan over onze beroepsernst en onze menselijke benadering van de lichamen waarmee we werken.

Toch moet je jezelf in onze job soms eens kunnen ontladen. Als je uren na elkaar zeer intensief bezig bent met zoeken of je hebt het ene na het andere lichaam voorbij zien gaan, dan moet je je aandacht eens op iets anders focussen. In de zaak-Pandy waren we dagen bezig met graven en zoeken. Twee amateurantropologen – toen hadden we nog geen vaste antropologen die met ons team samenwerkten – hadden hun diensten aangeboden. Het waren jongens die van top tot teen doordrongen waren van de ernst van hun job. En wij vonden maar niets... Tot een van ons met een volledig uitgestreken gezicht naar die mannen ging en hun, bijna samenzweerderig, zei dat hij dacht dat we iets gevonden hadden. De heren waren dolblij en staken gretig hun handen uit. Bijna sacraal legde onze collega een klein voorwerp in hun handen. Het was door vocht en aarde verzadigd. Alleen wij wisten waar hij het vandaag haalde: het was een stukje sinaasappelkist dat we in de buurt hadden gevonden. Onze antropologen hebben onze grap gelukkig snel doorzien en, meer nog, ze zelfs geapprecieerd. En dat kwam de teamspirit dan weer ten goede.

We zijn het gewend om met lichaamsresten om te gaan. Dat geldt niet voor iedereen. Zo hadden we een skelet in een bos bij

Charleroi gevonden. Meer dan beenderen bleef er niet van over. Die beenderen gingen uiteindelijk in een doos, richting parket Charleroi. De onderzoeksrechter, een dame, had haar beste dag niet. Ze zag ons afkomen met een gesloten kartonnen doos. Met een vinger in de richting van de doos wijzend vroeg ze nogal hooghartig wat er in die doos stak. ‘Dat zijn de beenderen van die persoon. Sla maar een kruis!’ zei een van onze medewerkers. Waarop de vrouw een paar tinten bleker uitsloeg en zonder nadenken snel een kruisteken maakte.

Het gebeurt trouwens wel meer dat wij beenderen zelf moeten meenemen. Onze families zijn dat al gewend. Mijn vrouw weet alvast dat ze de hond niet in de garage mag laten als ik een kartonnen doos in de auto heb staan. Het is onmogelijk en toch mag ik er niet aan denken dat die loebas in de auto zou geraken.

Na de tsunami was een van onze grootste zorgen de bewaring van de lichamen. Het was er erg warm en de enige manier om de lichamen zo lang en zo goed mogelijk voor identificatie te bewaren, waren koelcellen. Gelukkig werden die heel snel geleverd. Maar we hadden er te weinig en de lichamen moesten op elkaar gelegd worden. Misschien was het daardoor dat een van de medewerkers zonder er aandacht voor te hebben de deur van de koelcel dichttrok en niet zag dat zijn collega zich nog in de koelcontainer bevond. Gelukkig was het in het midden van de dag. Een tijdje later kon een andere medewerker die ook in de koelcel moest zijn, de opgesloten man bevrijden. Stel je voor dat dit ’s avonds was gebeurd...

Nog tijdens de tsunami hebben we trouwens meegemaakt dat een van de koelcellen het liet afweten. Of beter: hij werkte zodanig op volle toeren dat de lijken in een minimum van tijd bevroren waren. We hebben de lichamen toen uit de container

moeten halen om ze, in de zon, te laten ontdooien. Dat was pas een vreemd schouwspel.

Een job die je raakt...

Als je bij het DVI begint, dan weet je waar je aan toe bent. Maar sommige dingen kunnen je zo hard raken dat je ze zult meedragen tot het eind van je leven. Het begon met een zwaar ongeval, ergens in West-Vlaanderen. Het was een zondagavond en zo donker als de nacht maar kan zijn. We moesten met kunstlicht werken en door de schaduwen is dat zeer moeilijk en vervelend. Een van de auto's was in brand gevlogen. We zagen de twee slachtoffers vooraan duidelijk zitten. De brand was echter zo fel geweest dat elke denkbare manier van identificatie ter plaatse onmogelijk was. De auto, met de twee slachtoffers erin, werd op een takelwagen gezet en weggevoerd. Als het licht zou worden, konden we verder werken. De maandagmorgen begonnen we er onmiddellijk aan. De twee slachtoffers werden uit de auto gehaald. Het wrak was helemaal in elkaar gedeukt. We hoopten tussen de resten toch nog iets te vinden wat ons kon helpen bij de identificatie van de chauffeur en de passagier. Twee van ons gingen met hun volle gewicht aan de achterzetel sjorren om die zo uit elkaar te halen. Onder die achterbank, op de vloer, zagen we plotseling een klein kinderlijkje. Dat kleintje was vermoedelijk op de achterbank aan het slapen toen het ongeval gebeurde. Het greep ons allemaal naar de keel. We hebben de inzittenden uiteindelijk kunnen identificeren. Het ging om een Waalse man en een vriendin met haar kindje.

Het verkeersongeval in Vlaams-Brabant was bijzonder erg geweest. Verschillende auto's waren in de staart van de file door een vrachtwagen verpletterd. Ons ante-mortemteam moest naar het huis van een man die zijn echtgenote en zijn twee kindjes in die ramp had verloren. In dat huis stond alles nog zoals op het mo-

ment waarop die mama met haar kinderen was vertrokken: een hemd lag ongestreken op de strijkplank, een stapeltje wasgoed lag op tafel naast een stapeltje zorgvuldig gesorteerde flippo's. De confrontatie met de levens die zo plotseling waren afgebroken, was schrijnend. Op een dergelijk moment kun je alleen maar diep meevoelen met die vader. Maar dat soort gevoelens mag je maar een paar seconden toelaten. Daarna moet je opnieuw heel professioneel worden. Alleen zo kun je iedereen helpen.

Ik was op missie naar Thailand toen ik plotseling een telefoontje kreeg van het thuisfront. Mijn vader was overleden. Een terugkeer naar België was op dat moment praktisch onmogelijk. De collega's vroegen me hoe ze mij het best konden helpen. Ik wilde gewoon verder werken, het zou mijn gedachten verzetten. Maar, vreemd genoeg, ik kon geen volwassenen identificeren. Voortdurend zag ik mijn vader. Ik heb de rest van die dag alleen kinderlijkjes onderzocht. Dat lukte wél. Een dag later ben ik met een vlucht naar België kunnen terugkeren. Bij mijn thuiskomst lag er al een telegram klaar van de DVI-collega's. Ik was niet meer bij hen, maar zij waren bij mij.

...en waar je vuil van kunt worden

Wie bang is om zijn handen vuil te maken, kan toch maar beter niet bij het DVI komen werken. Dat weet iedereen. Soms gaat het zelfs voor ons te ver. Zo was de politie op een oud fabrieksterrein aan het zoeken naar een lichaam. Onze politiecollega's hadden de vermoorde man gevonden en toen was het aan ons om hem te bergen. Ze hadden het slachtoffer niet aangeraakt, wat ook zo hoort. De man lag in een soort kleine put. Om hem correct te kunnen bergen, moest ik dus die put in. De enige manier waarop dat kon, was erin te springen, maar veel plaats naast de man – wiens lichaam in staat van ontbinding was – was er niet. Ik sprong, maar had me helemaal misrekend in de diepte

van die put. Ik voelde hoe mijn laarzen zich in een mum van tijd vulden met vocht. Lijkenvocht. Ik kan veel aan, maar dat was er op de een of andere manier over. De laarzen en de broek heb ik later weggedaan. Ik bleef de geur dagenlang met me meedragen.

Mijn eerste dag als stagiaire, toen nog bij de Cel Vermiste Personen. Van deze job had ik zo lang gedroomd en nu kreeg ik de kans. Een mens wil altijd een goede indruk maken, en ik was niet anders. We werden meteen opgeroepen voor een jonge vrouw die vermoord was. Daar zou ik, voor het eerst, contact hebben met het DVI en Joan ontmoeten. Ik had al veel over hem gehoord en ik was behoorlijk zenuwachtig. Op de plaats van de misdaad was het bijzonder druk. Snel werd ik aan Joan voorgesteld. Hij monsterde me van top tot teen en vroeg me toen meteen hoeveel ik woog. Even wist ik absoluut niet wat ik moest zeggen. Op een dergelijke entree had ik niet gerekend. Ik stamelde dat ik een kilogram of vijftig woog. ‘Goed,’ zei De Winne, ‘kom maar mee, we moeten iets uitproberen.’ Een minuut later sleurde hij me over de grond, door de netels en het gras. De dader had dat vermoedelijk ook met het slachtoffer gedaan en Joan wilde zien welk soort sporen dat zou nalaten. Ik heb dus meteen de wetenschap gediend, maar mijn rug heeft dagen nadien nog pijn gedaan door de vele netels.

Het DVI, een job die je tekent

De ramp in Gellingen was erg. Een fileongeval met doden, dat is vreselijk. Maar ergens is dat het noodlot. Kinderen, zoals kort geleden nog Stacy, Nathalie, Annick..., kinderen die worden afgemaakt, vermoord. Dat is pure menselijke slechtheid.

In Thailand zagen we zeventig tot tachtig lichamen per dag. Bij het ongeval in Nazareth vonden we tientallen lichamen... Maar Loubna, Elisabeth, An, Eefje, Julie, Mélissa, Stacy en Nathalie...

Dat steekt. Van de zaak-Dutroux ben ik letterlijk ziek geweest. En in Kosovo, als je plotseling al die ante-mortemgegevens naast elkaar gaat leggen en je het patroon ziet. Als je tot de constatering komt dat twee generaties mannen koudweg zijn afgemaakt. Als je ziet hoe mannen van jouw leeftijd door de knieën zijn geschoten, met een nekschot zijn afgemaakt... Als je beseft wat daar is gebeurd.

Eén keer heb ik de hele procedure van een post-mortemonderzoek moeten doen op iemand die nog in leven was. Het klinkt vreemd, en het was ook heel erg vreemd. Het slachtoffer was een dame die bij een brand vreselijk was verminkt. We hadden geen enkel identiteitsgegeven. De vrouw leefde nog, maar verkeerde in kritieke toestand. Het was de eerste keer dat iemand van het DVI voor een nog levende persoon een post-mortem-formulier moest invullen, zonder interne autopsie weliswaar. Alleen op die manier hadden we een kans dat we dit slachtoffer snel een naam konden geven en familieleden die iemand missen, onmiddellijk naar de juiste persoon zouden kunnen leiden. Zeker bij mensen die zo vreselijk verminkt zijn, of die door hun verwondingen volledig ingezwachteld zijn is het niet altijd eenvoudig voor de familieleden om hun geliefde te herkennen. Er zijn in het buitenland voorbeelden genoeg van families die soms wekenlang hebben zitten waken bij een slachtoffer om dan plotseling te constateren dat ze bij de verkeerde persoon hadden gezeten. Dit soort vergissingen kan niemand zich veroorloven.

Soms vragen mensen me hoe ik het kan volhouden. Ik heb er geen probleem mee. De doden boezemen me geen angst in. Toch ben ik een erg gevoelige man, ik kan geen enkel levend wezen zien lijden. Ik zou geen goede verpleger kunnen zijn. Ooit moest ik met een van de kinderen mee naar het ziekenhuis voor een

bloedafname. De verpleegster zag me bleek wegtrekken en heeft me net op tijd uit het zaaltje weggestuurd.

En de klok tikt voort...

Geregeld worden we opgeroepen bij de vreselijkste ongevallen. Als mens word je daar met dingen geconfronteerd die soms niet menselijk meer zijn. Maar één ding valt telkens weer op: het is onwaarschijnlijk hoeveel polshorloges de meest zware impacten 'overleven'. De keren dat wij een lichaam dat zwaar geschonden is, moeten onderzoeken terwijl de stilte wordt doorbroken door het tikken van het horloge, zijn ontelbaar. Zelfs bij The Herald of Free Enterprise hebben wij tientallen lichamen gevonden met een nog altijd functionerend uurwerk. Ik zie dat telkens als een symbool: het leven gaat gewoon verder. De klokt tikt altijd voort.

Het DVI, a way of life

Jan Desmet, DVI, Gent

* Het werk bij het DVI heeft mij als mens veranderd. Ik ben veel emotioneler geworden. Dingen 'pakken' me meer. De kinderen worden natuurlijk ook groter en veel slachtoffers doen je denken aan je eigen familie.

Jean-Marie Van Butsele, DVI, Kern

* De bezorgdheid om diegenen die ik liefheb, is door het werken met het DVI groter geworden. Al spreek ik niet graag over 'mijn werk bij het DVI'. Werken bij het DVI is een passie, geen werk.

Philippe Gerard, DVI, Luik

* Naast mijn werk bij het DVI ben ik bevoegd voor de opvolging van de dossiers rond kindermisbruik. Vreemd genoeg zijn deze totaal verschillende aspecten van politiewerk voor mij complementair. Als ik mij bij het DVI met de doden bezighoud, dan troost ik me met de gedachte dat levende mensen verschrikkelijke

dingen kunnen meemaken. En als ik met een dossier rond kindermisbruik bezig ben, dan houd ik me voor dat ik bij het DVI soms ergere dingen zie.

Tatiana Ivaneanu, DVI, Kern

* Mijn eerste dagen bij het DVI als pas afgestudeerd officier staan in mijn geheugen gegrift. Tijdens de zoektocht naar de twee verdwenen Luikse meisjes mocht ik meteen ervaren wat werken voor het DVI betekent: doordacht, gestructureerd en creatief naar oplossingen zoeken en vooral beseffen dat je dit werk niet doet om jezelf of het team in de schijnwerpers te zetten, maar om de nabestaanden zekerheid te geven over het lot van hun geliefde. Net deze filosofie vormt het cement dat alle leden van het DVI bindt en het groepsgevoel zo uniek maakt. En toen verstond ik dat het DVI je niet meer loslaat zodra je er eenmaal van geproefd hebt.

Roger Scholl, DVI, Charleroi

* Het DVI is het mooiste stuk van mijn carrière. Eigenlijk mocht ik vier jaar geleden al met pensioen, maar ik blijf voor het DVI werken. De kern van het DVI is jammer genoeg – voor mij toch – groter geworden waardoor minder een beroep wordt gedaan op de vrijwillige medewerkers die niet bij de vaste DVI-kern in Brussel werken. Maar ik ben altijd ontzettend trots geweest dat ik lid van het DVI ben. Het is mijn tweede vrouw. Mijn eerste weet dat zij voor mij de belangrijkste blijft, maar als mijn tweede vrouw mij belt – om het even wanneer – dan gaat zij voor...

Roland Verschorren, DVI, Kern

* Dit werk leert je het leven te relativeren. Carpe diem, pluk de dag. Wel dwingt deze job je af en toe tot diep nadenken, filosoferen over het leven en waarom we leven. Bij het DVI werken is

een missie waar iedereen hetzelfde doel heeft. Hier zijn geen rangen of graden. Hier is alleen de passie voor het werk.

Pascale Vandromme, DVI, Kern

* Sommigen, zoals ik, hebben jaren moeten wachten vooraleer we bij het DVI mochten komen. DVI leef je. Het werk hier heeft me menselijker gemaakt. Het is een hommage van de doden aan de levenden.

Jean-Marie Hallot, DVI, Bergen

* De groepssfeer, de kameraadschap, het gedeelde doel... Dat is DVI. Het is het beste moment uit mijn hele carrière geweest. Ook tussen de missies door telefoneren we met elkaar. Na de missie gaan we samen een glas drinken, de zaken doorpraten...

Birgit Van Denhouwe, DVI, Kern

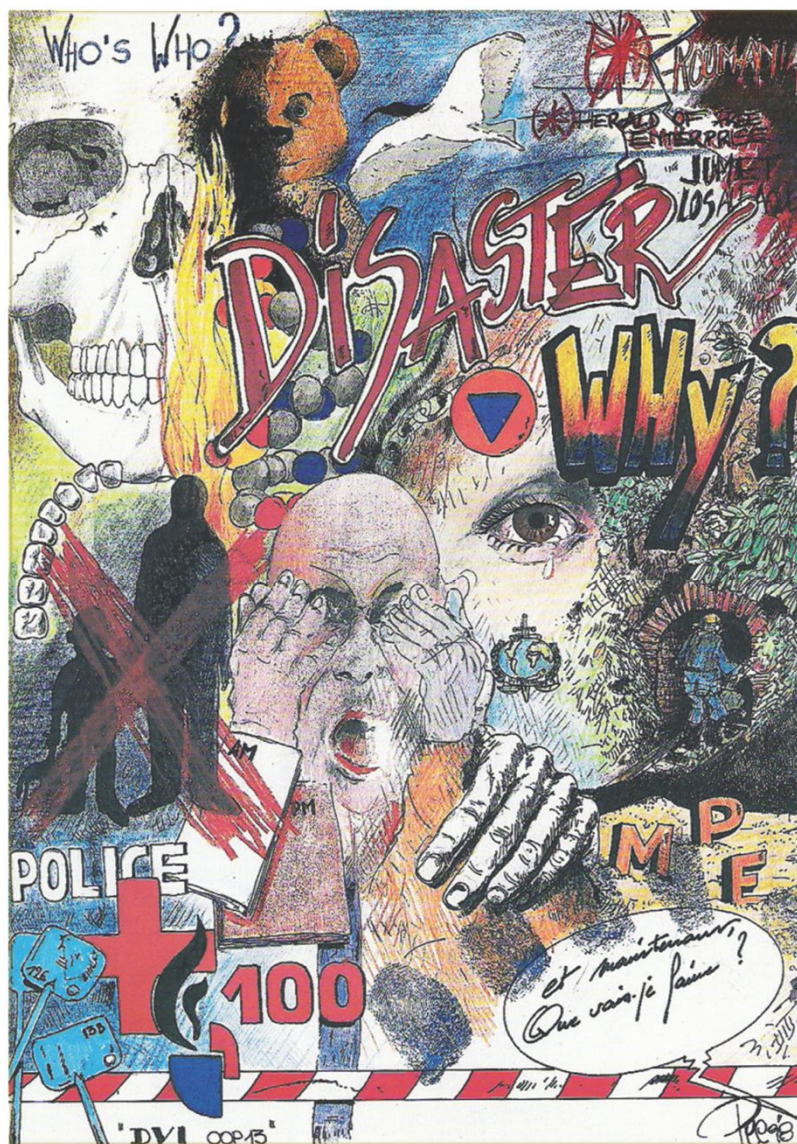
* Hoewel ik als afgedeeld inspecteur en archeologe nog maar net bij het team hoor, domineert het DVI nu al mijn leven; het is mijn tweede thuis. Ik denk DVI, ik adem DVI. Het is – nu al – een verslaving geworden. En ik heb nog geen zin om af te kicken...

Dirk Maes, DVI, Kern

* Voor een volwassen mens klinkt het wat vreemd, maar door het DVI ben ik volwassener, realistischer geworden. Ik ben mij veel meer bewust van het geluk dat ikzelf ervaar en dat ik in mijn omgeving zie.

19. HET DISASTER VICTIM IDENTIFICATION-TEAM

Ontstaan, groei en toekomst

Het is bijna morbide om te zeggen, maar als er in de wereld niet een paar grote rampen met Belgen waren gebeurd, dan was er nooit een DVI geweest.

Alles begon eigenlijk op een doordeweekse vakantiedag in 1978. Toen verloor de chauffeur van een volgeladen tankwagen nabij de camping Los Alfaques in Spanje de controle over het stuur. De tankwagen denderde de camping binnen en ontplofte. Naast vele anderen verloren ook 38 Belgen het leven. Onder hen vele families die met de auto en tent en caravan naar het zuiden waren afgereisd. De verbijstering in ons land was heel groot. Ja, we hadden al wel rampen gekend. De mijnramp van Marcinelle (1956) en de brand in de Innovation (1967) waren catastrofaal geweest. Maar toch had België een ramp in het buitenland nodig om te beseffen dat de taak van identificatie nooit alleen door wetsdokters kon gebeuren. Tot dan toe was dat immers de manier van werken geweest: het waren de wetsgeneesheren die de autopsies deden op de lichamen en zich tegelijkertijd moesten afvragen wie het slachtoffer dat zij op hun autopsietafel kregen, wel kon zijn.

Het blijft gissen wat in 1978 het tij heeft doen keren. Misschien omdat het de eerste keer was dat een minister van Volksgezondheid, ongetwijfeld aangespoord door de publieke opinie, onmiddellijk aan de rijkswacht de opdracht gaf om naar Spanje af te reizen en te helpen bij de identificatie van de slachtoffers. Misschien ook omdat er bij die slachtoffers zoveel kinderen waren, jonge gezinnen. Ongetwijfeld ook omdat het vakantie was en de volledige pers op de zaak zat. Enfin, de tijd was dus rijp voor een gespecialiseerder aanpak van de identificatie van rampenslachtoffers.

De ploeg die betrokken was bij de ramp in Los Alfaques werd vanaf het eerste uur in twee teams opgedeeld: een *home team* en een *away team*. Het eerste team bleef in België en ging op zoek bij nabestaanden naar gegevens over de reizigers die op de cam-

ping zouden hebben gelogeed. Ze begonnen bij de families van de slachtoffers, namen contact met de huisarts en vroegen tandkaarten aan de tandarts van de familie. Een geluk bij een ongeluk was misschien wel dat mensen toen echt nog een 'huis'arts hadden, die vaak jarenlang hetzelfde gezin volgde en de mensen dus door en door kende. Op basis van alle informatie die het home team te weten kwam, werden de ante-mortemgegevens genoteerd.

Het away team vertrok naar Spanje. Daar werden alle lichamen van de slachtoffers op één plaats samengebracht. Samen met de Spaanse collega's verzamelden de Belgische rijkswachters de post-mortemgegevens. De identificatie verliep uitzonderlijk moeilijk. Vele slachtoffers waren niet alleen gruwelijk verbrand, maar ze hadden ook niets bij zich wat de identificatie kon vergemakkelijken. Op een vakantieplaats zoals Los Alfaques bestond de standaarduitrusting immers alleen uit een zwembroek en slippers of sandalen.

In die moeilijke omstandigheden, zowel in België als in Spanje, werden de fundamenten van het huidige DVI gelegd. Al was niemand zich daar toen van bewust.

Ongevraagd, maar daarom niet minder gewild, werd België een handje geholpen door Interpol. Die richtte twee jaar na de Los Alfaquesramp een werkgroep op waaruit in 1986 het 'Interpol Permanent Comité voor Disaster Victim Identification' is gegroeid. Ieder jaar komen nu nog steeds op het secretariaat van Interpol in Lyon de hoofden van identificatieteam, wetsgeneesheren, tandartsen, antropologen en DNA-specialisten gedurende drie dagen bijeen om ervaringen uit te wisselen en de procedures te verbeteren.

België had van bij het begin een vertegenwoordiging in de werkgroep. Het werd veel gemakkelijker om slachtoffers te identificeren omdat Interpol voor goed bestudeerde standaardfor-

mulieren zorgde. Vanaf dat ogenblik werden in alle landen op dezelfde manier de ante- en post-mortemgegevens verzameld. Elke beschrijving van een slachtoffer gebeurde vanaf toen gestandaardiseerd: van de kruin tot de tenen, zowel uitwendig als inwendig. Vier jaar later werden ook richtlijnen verspreid over de organisatie en de procedures bij de identificatie van slachtoffers van rampen. Er waren nu genoeg precedentes om de uiteindelijke stap te zetten. In november 1986 had de Belgische rijkswacht een eigen slachtofferidentificatieteam. Het DVI was een feit.

‘L’hasard n’existe pas...’

Een paar maanden nadat alles theoretisch op papier werd gezet, kapseisde voor de kust van Zeebrugge The Herald of Free Enterprise. 6 maart 1987 werd voor België een zwarte dag in de zeevaartgeschiedenis. Voor het DVI was het meteen springen in het diepe. De theorieën moesten in de praktijk worden omgezet. De Belgen stonden echter niet alleen bij de identificatie van de bijna tweehonderd slachtoffers. Ze kregen de hulp van Britse collega’s, wetsookters en tientallen andere hulpverleners. Uiteindelijk werden 189 slachtoffers geïdentificeerd. Drie passagiers – onder wie een baby’tje – zijn nog altijd vermist.

Een paar jaar na de ramp met The Herald of Free Enterprise, in 1993, werd het DVI bij de toenmalige rijkswacht ingedeeld bij de Speciale Eenheden. Na de omschakeling naar de federale politie is dat niet anders geworden. Sinds 1 maart 2007 staan de Speciale Eenheden rechtstreeks onder het gezag van de commissaris-generaal van de federale politie.

Sommige mensen begrijpen de hardnekkigheid waarmee we naar de identiteit van een dode mens zoeken niet. Voor ons is er zowel een humanitaire als een juridische motivatie. Nabestaanden hebben zekerheid nodig om verder te kunnen leven. Pas dan kan

een mens gaan rouwen. Niemand kan leven met het idee dat een lichaam dat begraven is, misschien niet dat van je geliefde is. Dat je treurt bij een onbekende. Of dat er ergens nog een sprankje hoop of geloof blijft bestaan dat een vermiste nog altijd leeft. Onzekerheid is vaak nog erger dan de naakte, wrede feiten. Maar er is ook een juridische kant. Nu is de wetgeving wel veranderd waardoor vermiste personen veel sneller ‘dood’ worden verklaard. Vroeger duurde dat 35 jaar; nu kan iemand die vermist is en vermoedelijk dood na vijf jaar al als ‘overleden’ worden geregistreerd. Maar ook vijf jaar is een lange termijn. Ondertussen lopen betalingen verder, wordt een overlevingspensioen niet uitgereikt aan de weduwe en kan de achterblijvende niet scheiden of huwen...

Het DVI heeft, door de jaren heen, in binnen- en buitenland een goede reputatie verworven. Daardoor worden we steeds meer en doelgerichter ingezet. De tijd waarin het DVI alleen werd opgeroepen bij grote rampen, is voorbij. Het zou bovendien zonde zijn om de expertise die we hebben ontwikkeld, alleen dán in te zetten. Tegenwoordig komen we tussen in elke zaak waarbij slachtoffers onherkenbaar verminkt of verbrand zijn, of in een dergelijke staat van ontbinding verkeren dat het voor de lokale politiediensten niet mogelijk is de persoon te identificeren. Ook al gaat het maar om één slachtoffer. We mogen immers nooit vergeten dat het voor de familieleden weinig uitmaakt of hun geliefde om het leven is gekomen bij een grootschalig incident met veel doden of bij een ‘banaal’ verkeersongeval waar slechts één dode valt. Voor hen is het verlies van vader, moeder, zoon, dochter of partner steeds een ramp. En ook zij hebben recht op een snelle, wetenschappelijk onderbouwde identificatie en de nodige nazorg.

Identificatie was de start van het DVI, maar onze taak werd door de zaak-Dutroux wel met een essentieel onderzoeksaspect uitgebreid. Vanaf 1996 zouden we ons immers ook gaan bezighouden met necrosearch-operaties. Dat is de zoektocht naar verborgen lichamen, slachtoffers van een moord of doodslag. Het gaat een stap verder dan loutere identificatie, want we gaan op aanwijzingen van de onderzoekende politiedienst op een bepaald terrein of in een bepaald gebouw op zoek naar een lichaam. Blijkbaar was er bij de politie behoefte aan een dienst die zich in deze materie specialiseerde en kunnen we hiermee in het gerechtelijk onderzoek een duidelijke meerwaarde betekenen.

DVI-interventie en filosofie

De hiërarchische weg om onze tussenkomst te vragen, is telkens dezelfde. Tenzij de vraag deel uitmaakt van het onderzoek van een federale politiedienst, zijn het de lokale politieautoriteiten die de initiële aanvraag doen. Dat gebeurt in samenspraak met de administratieve of de gerechtelijke overheid, afhankelijk van over welk soort opdracht het gaat. De uiteindelijke beslissing om al dan niet ter ondersteuning bij te treden, ligt bij de leiding van de federale politie en het diensthoofd van het DVI.

Het DVI-team is een steundienst. Dat wil zeggen dat het gezag op de plaats van het onderzoek in de handen van de plaatselijke politiechef is en blijft.

In twintig jaar tijd is het DVI van een haast volledig vrijwillig team van 115 man sterk uitgegroeid tot een vaste kern van twaalf medewerkers en een vrijwilligersteam van een zestigtal speurders die over de lokale en federale politiediensten in het hele land zijn verspreid. Zij kunnen dag en nacht worden opgeroepen. Al deze politiemannen hebben een specifieke tweedaagse DVI-opleiding gevolgd. Naast deze basisopleiding worden er voortgezette opleidingen georganiseerd in odontologie, antropologie, archeologie, omgaan met nabestaanden van slachtoffers

enzovoort. Leden van de vaste kern volgen ook postacademische opleidingen in disciplines van de forensische wetenschappen, in rampengeneeskunde, in rampenmanagement en in 'lijkentooi'. In de vaste kern beschikken we ook over een archeologe en een speleoloog. Deze laatste is de chef van een groep DVI-speleologen die bergingen van lichamen uitvoeren in moeilijk toegankelijke plaatsen.

Niet iedereen van het DVI-team – vast of vrijwillig – is politiemans. Om onze opdrachten tot een goed einde te brengen kan het team politiemensen uitgebreid worden met experts uit diverse forensische disciplines zoals wetsgeneesheren, antropologen, odontologen, architect-ingenieurs, geologen, geofysici,... Ook kunnen we voor onze opdrachten op elk moment een beroep doen op de Civiele Bescherming, de brandweer en mensen van de hulpdienst en de Dienst Dringende Sociale Interventie (DSI) van het Rode Kruis.

De filosofie van het DVI wordt door alle leden gedeeld, wat hun taak ook is. De basisprincipes zijn duidelijk en worden door iedereen onderschreven.

1. Teamwork: de inbreng van iedereen is gelijkwaardig. We hebben samen hetzelfde doel en daarom is elke schakel die wordt ingezet om dat doel te bereiken, even waardevol.
2. Interdisciplinariteit: om onze taak tot een goed einde te brengen hebben we de vaardigheden, kennis en technische inzet van middelen van verschillende disciplines en expertisedomeinen nodig. De informatie die per discipline wordt verzameld, moet constant worden uitgewisseld. Alleen door die voortdurende communicatie wordt het verlies van informatie minimaal en kan maximaal doeltreffend worden gewerkt.
3. Elk onderdeel van alle activiteiten moet wetenschappelijk onderbouwd zijn.

4. Menselijke aanpak: zowel intern tussen de leden van het team als naar de nabestaanden van de slachtoffers toe.
5. Flexibiliteit: onze taak vereist een voortdurende flexibiliteit. Niet alleen in reële uren, maar vooral in het creatief inspelen op de steeds wisselende situaties. Dat kan alleen als we kunnen rekenen op een degelijke voorbereiding en bereid zijn voortdurend bij te leren.

Om dat laatste deel van onze filosofie uit te kunnen voeren, mogen we niet bekrompen denken. We moeten bereid zijn om alle nieuwe technieken een kans te geven tot ze bewezen hebben niet te werken. Ons doel is zeer duidelijk omschreven. Hoe we dat bereiken, doet er niet toe zolang alles maar wettelijk en ethisch correct is. In de forensische wereld vormen wij een vrij unieke eenheid. Dat geeft ons ook de verantwoordelijkheid om verder te denken en nieuwe paden te betreden die ons toelaten ons werk nog beter te doen.

Zo loopt er een aantal onderzoeken naar het gebruik van nieuwe *biosensoren*. Biosensoren zijn levende wezens die kunnen helpen bij het lokaliseren van een stoffelijk overschot. De bekendste biosensor is de hond die speurt naar menselijke resten. Alleen is de inzet van honden soms beperkt en moeten we zoeken of ook andere dieren deze taak kunnen invullen. Onderzoeken met sluipwespen en kalkoengieren zijn veelbelovend maar het is prematuur om op dit ogenblik te stellen dat de inzet van de sluipwesp of de kalkoengier binnenkort standaard zal zijn.

Bij de identificatie van lichamen werken we ook samen met de vakgroep Telecommunicatie en Informatieverwerking van de Universiteit Gent. We hebben een project om via een computerprogramma de *biometrie van het oor* als identificatiemethode te gebruiken. Iedereen weet dat een vingerafdruk en het DNA uniek zijn. Dat geldt ook voor de vorm van het oor.

Tot nog toe heeft niemand volledig inzicht in de *specifieke*

geurmoleculen die bij het ontbinden van een lichaam vrijkomen. In samenwerking met het Defensielaboratorium, de afdeling Toxicologie van de KULeuven en de Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques van Gembloux wordt daar onderzoek naar gedaan.

Verder worden binnen de vaste kern van het DVI leden opgeleid in de *forensische botanica* en het *forensisch duiken*. Aan de hand van de plantengroei in een bepaalde omgeving is het mogelijk vast te stellen waar stoffelijke resten begraven liggen. Zelfs tot enkele jaren na het delven van het graf. Bedoeling is dat we die specifieke planten leren onderscheiden. Bij het forensisch duiken trachten we dan weer ook onder water alle noodzakelijke en nuttige politionele constatering te doen. Te veel sporen kunnen immers verloren gaan als een lichaam of een wagen eenmaal worden gelicht.

Twintig jaar slachtofferidentificatie

Als team, gespecialiseerd in slachtofferidentificatie, willen wij honderd procent zekerheid over de identiteit van het lichaam dat aan ons is toevertrouwd. Interpol heeft een aantal vastomlijnde basisprincipes bij deze slachtofferidentificatie die we altijd volgen, omdat alleen op die manier internationaal kan worden samengewerkt en omdat het resultaat van deze procedure de grootst mogelijke garantie geeft op een correcte identificatie.

Visuele identificatie alleen kan nooit worden gebruikt om een slachtoffer een naam te geven. Het DVI baseert zich dan ook nooit uitsluitend op visuele identificatie. Onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat nabestaanden niet altijd in staat zijn om een dood lichaam correct te identificeren. Daarbij spelen heel wat psychologische processen een rol. Sommige nabestaanden zouden om het even wie positief identificeren om zo een einde te maken aan de ondraaglijke spanning van de onzekerheid waarin ze leven. Anderen zouden dan weer niemand identificeren om-

dat zo'n identificatie ook meteen inhoudt dat hun geliefde definitief en zeker overleden is.

Wel zijn wij ervan overtuigd dat het zien van een overledene de nabestaanden kan helpen in hun rouwproces. Na de formele en wetenschappelijk onderbouwde identificatie zullen wij er dan ook alles aan doen opdat families – als zij dat wensen – op een waardige manier afscheid kunnen nemen van hun geliefde.

Families hebben in eerste instantie echter niet altijd begrip voor deze werkwijze. Zij willen zekerheid, zo snel mogelijk en liefst ook meteen. Door familieleden te informeren over het hoe en het waarom van deze procedure en hen voortdurend op de hoogte te houden, kunnen zij partners worden in het zoekproces naar de juiste identiteit van een overledene.

Een correcte identificatie is gebaseerd op twee soorten gegevens: de ante-mortemgegevens en de post-mortemgegevens. Pas na vergelijking van deze twee elementen kan er zekerheid bestaan over de identiteit van de overledene.

Ante-mortemgegevens

Onmiddellijk nadat wij een lijst hebben van mogelijke slachtoffers van een ramp of een zwaar incident, gaan leden van het DVI samen met een opgeleide sociale medewerker van de Dienst Dringende Sociale Interventie (DSI) van het Rode Kruis naar de nabestaanden. Daar zoeken we naar ante-mortemgegevens van de vermoedelijke slachtoffers. Het DVI neemt ook contact op met de arts en de tandarts van het slachtoffer. Zo verzamelen we elementen die kunnen bijdragen tot de identificatie. Als het om een onrustwekkende verdwijning gaat, worden deze gegevens samen met een maatschappelijk assistent of een politieman-slachtofferbejegenaar van de lokale politiezone ingezameld. Al deze elementen worden bij een grootschalig incident op de gele ante-mortem-Interpolformulieren ingevuld. Voor een verdwijning gebruiken wij een blauw ante-mortem-Interpolformulier.

Post-mortemgegevens

Op de plaats van het ongeval of de ramp zoekt de bergingsploeg van het DVI naar stoffelijke overschotten en menselijke resten. Deze krijgen een uniek nummer, worden gefotografeerd en daarna in lijkenzakken gestopt. We brengen ze dan over naar het mortuarium waar ze verder zullen worden onderzocht door de wetsgeneesheer. De leden van het labo van de Technische en Wetenschappelijke Politie nemen alle sporen van het lichaam op. Zo kunnen ze hopelijk bewijsmateriaal aanvoeren dat kan worden gebruikt bij de zoektocht naar de oorzaak van de ramp of het incident. Indien mogelijk, nemen zij ook vingerafdrukken. De lichamen worden daarna gefotografeerd, met röntgenstralen doorgelicht en uitwendig beschreven door het DVI. Bij de externe en interne lijkschouwing verzamelt het DVI samen met de wetsgeneesheren en de forensisch odontologen (tandartsen) alle nuttige informatie die kan helpen bij de identificatie van de lichamen. Alle gegevens worden ingevuld op het rode post-mortem-Interpolformulier.

De ante- en post-mortemgegevens worden met elkaar vergeleken. Is er een volledige *match*, dan kan het slachtoffer met stellige zekerheid worden geïdentificeerd.

Elementen die bijdragen tot een positieve identificatie zijn:

1. *Gegevens verzameld door de politie*: een gedetailleerde beschrijving van de kleding, juwelen, tatoeages, piercings... Deze elementen zijn bepalend, maar kunnen nooit doorslaggevend zijn. Vingerafdrukken zijn dat wel.
2. *Medico-legale gegevens*: zowel uiterlijke als inwendige medische gegevens kunnen elementen bijdragen. Het kan gaan om littekens, protheses, sporen van heelkundige ingrepen, hart- of nierkwalen...
3. *Antropologische gegevens*: lengte, ras, leeftijd, geslacht, links-

en rechtshandigheid, afwijkingen ten gevolge van bepaalde beroepsactiviteiten, ziektebeelden zoals artrose, jicht...

4. *Tandheelkundige gegevens*: een volledige gebitsbeschrijving met alle mogelijke vullingen, protheses, röntgenopnames...
5. *DNA-analyse*: het DNA van het slachtoffer kan worden vergeleken met de DNA-profielen van verwanten of DNA-dragers van het slachtoffer zelf dat tijdens het ante-mortemonderzoek is aangetroffen (tandenborstel, kam,...).

Het hoofd van het DVI, de leidinggevende van het identificatiecentrum van het DVI, de wetsgeneesheer en de forensische tandarts komen samen in een identificatiecommissie die alle gegevens naast elkaar legt. Wanneer er absolute zekerheid bestaat over de overeenstemming van alle gegevens, kan de identiteit worden bevestigd. De stoffelijke overschotten worden dan na beslissing van een gerechtelijke autoriteit aan de families overgedragen. De medewerkers van de Dienst Dringende Sociale Interventie van het Rode Kruis zorgen voor de opvang van de familie wanneer het om een rampgebeuren gaat. In het kader van een gerechtelijke zaak neemt een maatschappelijk assistent of slachtofferbejegenaar van de lokale politiezone deze taak op zich.

Soms zijn er geen ante-mortemgegevens omdat er geen enkel vermoeden bestaat over de identiteit van de overleden persoon. Indien mogelijk maakt een portrettekenaar van de federale politie een tekening van het gezicht. Die kan via de media worden verspreid in de hoop dat iemand de onbekende herkent. Soms is het echter niet mogelijk om het gezicht op papier te zetten omdat het lichaam te sterk in ontbinding is. In dit geval kan worden overgegaan tot *Forensic Facial Imaging*. Het gezicht wordt dan, op basis van de schedel en een aantal gestandaardiseerde procedures, in klei gereconstrueerd. Nadien wordt van de reconstructie een tekening gemaakt of wordt de kleiconstructie zelf aan de bevolking getoond. Pas als we een mogelijk positieve visuele iden-

tificatie hebben, kunnen we overgaan tot het inwinnen van ante-mortemgegevens om zo het slachtoffer onomstotelijk te identificeren.

Tien jaar necrosearch

Bij necrosearch worden begraven of verborgen slachtoffers van moord of doodslag gelokaliseerd en op een archeologisch verantwoorde manier opgegraven. Het onderzoek door het DVI gebeurt op basis van gegevens uit een gerechtelijk dossier.

Het is de uitdaging om de stoffelijke resten zo op te graven dat alle materiële bewijslast behouden blijft. Na de opgraving gaat het politionele onderzoek en het identificatieproces gewoon verder.

Sinds 2001 is de Cel Vermiste Personen ook het centrale invalspunt voor alle politiediensten wanneer ergens in België een onbekende dode, een skelet of delen ervan worden aangetroffen. In overleg met de bevoegde magistraat roepen zij ons dan op om een volledig post-mortemdossier samen te stellen.

Het grote voordeel van dit nu al enkele jaren beproefde systeem is vaak dat het inwinnen van de ante-mortemgegevens al is gebeurd. Zo wordt elke verdwijning in principe bij de Cel Vermiste Personen van de federale politie gemeld. Als die cel in samenspraak met de onderzoekende magistraat de verdwijning onrustwekkend vindt, dan wordt het DVI-team gevraagd de procedure van het inwinnen van ante-mortemgegevens bij de familie, de arts en de tandarts op te starten. Die gegevens worden door de Cel Vermiste Personen bijgehouden in het geïnformatiseerde systeem 'Plass Data DVI International'. Als er dan later, bij een toevallige lijkenvondst door een wandelaar of bij een necrosearch-operatie, een lichaam wordt aangetroffen, kunnen de post-mortemgegevens onmiddellijk worden vergeleken met de al eerder ingezamelde ante-mortemgegevens. Klopt de vergelijking niet, dan gaat alles opnieuw naar 'af'. Op dat moment hebben we een onbekend lichaam en een vermiste persoon, maar de ante- en

post-mortemgegevens blijven opgeslagen in de databank.

Necrosearch vindt niet alleen plaats bij individuele gevallen. Het DVI is ook betrokken bij necrosearch-operaties in het buitenland. Zo zijn we ingezet bij het onderzoek naar de massagraven in Kosovo. Dat was op verzoek van het Internationaal Tribunaal voor Berechting van Oorlogsmisdaden in ex-Joegoslavië.

Om op een forensisch en wetenschappelijk verantwoorde manier aan necrosearch te doen, moeten we vier fases respecteren. De laboratoria van de Technische en Wetenschappelijke Politie zijn daarbij een onontbeerlijke partner.

1. *Informatiegaring*: voor er naar een lichaam wordt gezocht, moeten we een zo volledig mogelijk beeld krijgen van het gerechtelijk onderzoek, het slachtoffer, de eventuele verdachte(n) en de locatie die we moeten doorzoeken. We gebruiken daarbij bij voorkeur foto's en allerlei plannen (kadaster, kaarten, nutsvoorzieningen...) Op die manier kunnen we nagaan welke technieken en middelen we moeten inzetten. Als de situatie het toelaat, voeren we een eerste verkenning van het terrein uit. Soms is dat niet mogelijk omdat bijvoorbeeld een verdachte argwaan zou kunnen krijgen. Het is aan de magistraat die het dossier leidt om groen licht te geven.
2. *Voorbereiding site*: het terrein wordt afgebakend en we duiden parkeer- en looppaden aan. Het terrein en/of de gebouwen worden vervolgens in kaart gebracht. We delen op een plan het terrein in genummerde sectoren onder. Die leggen we op foto of video vast. Als we moeten beslissen om een heel gebouw te ontruimen, dan wordt de inhoud heel nauwkeurig geïnventariseerd en in containers opgeslagen. Soms is het nodig om een terrein 'blank' te maken, te ontdoen van vegetatie. Dat gebeurt dan door de Civiele Bescherming.
3. *Prospectie*: Voor we aan het werk gaan, moeten we het terrein

nauwkeurig onderzoeken. Dat kan niet-destructief (de site wordt niet beschadigd) of destructief (het terrein wordt wel beschadigd) verlopen. Bij de eerste techniek kan geofysica worden gebruikt. Hierbij gaan we na of er recente bodemverstoringen geweest zijn, bijvoorbeeld om een graf te delven. Via de Ground Penetrating Radar (GPR) kunnen we sporen in de ondergrond detecteren. Maar forensische archeologie laat bijvoorbeeld ook toe om via specifieke luchtfotografie mogelijke graven te ontdekken. Met behulp van de forensische botanica kijken we of de plantengroei aanwijzingen geeft over recente veranderingen op het terrein. Soms kan infraroodfotografie ons ook verder helpen. Op die manier kunnen we, vanuit de lucht, warmtebronnen detecteren. Een lichaam in ontbinding geeft immers warmte af. Biosensoren, zoals honden die menselijke resten opsporen, kunnen ten slotte ook geurmoleculen van menselijke resten detecteren. Bij destructieve prospectie brengen we wel schade toe aan het terrein. Zo kunnen we via prikstokken de ondergrond op holtes onderzoeken. Soms moeten we betonnen vloeren openbreken of bovenste grondlagen afschrappen om de onderliggende structuur te kunnen 'lezen'.

4. *Opgraven*: Als het lichaam gelokaliseerd is, beginnen we de grond op en rond het lichaam voorzichtig weg te schrapen met truweeltjes, borsteltjes en boetseerstokjes. We kunnen dat maar één keer doen, dus alle sporen moeten veilig worden gesteld en bewaard. Alles wordt op foto's en video vastgelegd. Bij de opgraving is er bij voorkeur een wetsgeneesheer of een forensisch antropoloog aanwezig om de eerste externe schouwing op de stoffelijke resten uit te voeren. Zij helpen om de eerste elementen die zouden kunnen verwijzen naar de omstandigheden van de dood en de identiteit van het slachtoffer, vast te leggen. We nemen ook stalen van de aarde in, onder en rond het lichaam. De aarde uit het graf wordt gezeefd om geen bewijsmateriaal verloren te laten gaan. Alles wat we vinden,

wordt door het Labo van de Technische en Wetenschappelijke Politie voor onderzoek meegenomen. Als we het lichaam, of wat ervan overblijft, vervoeren, dan stoppen we het hoofd, de handen en eventueel ook de voeten in papieren zakken. Zo verhinderen we dat sporen zoals tanden, vingernagels of schraapsel onder de nagels, door het vervoer zelf verloren zouden gaan.

De psychologische belasting

Het werk dat we doen laat zijn sporen na. Om te verhinderen dat de leden van het team een posttraumatisch stresssyndroom (PTSS) oplopen worden enkele preventieve maatregelen genomen. Bij de rekrutering van de kandidaat vindt er een psychologische screening plaats, gevolgd door een interview om zijn motivatie en zijn mensbeeld te achterhalen. Als we vaststellen dat het DVI-werk voor hem of haar een te zware belasting zou kunnen zijn, wordt de kandidaat niet aangenomen. Alleen al om hem tegen zichzelf te beschermen. Ook tijdens de basisvorming en de voortgezette opleidingen komt het thema ‘omgaan met stress’ regelmatig aan bod.

Verder waken we er tijdens een operatie over dat het DVI-lid dat instaat voor de post-mortembeschrijving niet in contact komt met nabestaanden. Dezelfde regel geldt voor de ante-morteminzamelaar: hij of zij zal niet in contact komen met de stofelijke resten. We kijken er ook op toe dat de werkomgeving zo rustig mogelijk wordt gehouden. Dus niet te veel heen-en-weergeloop van kijklustigen die geen meerwaarde bieden. Dit is niet altijd zo gemakkelijk te verwezenlijken want ook bij de ‘officials’ zijn er soms weleens ramptoeristen te bespeuren.

Tijdens zo’n operatie is het ook onze permanente zorg om de kleine signalen waar te nemen die erop kunnen wijzen dat het voor de een of de ander nu wel even genoeg is geweest. Daarnaast zorgen we ervoor dat er een sfeer heerst waar men weder-

zijds vrijuit kan praten over zijn of haar gevoelens zonder angst om uitgelachen of gekleineerd te worden. In wezen stelt dit weinig problemen. Iedereen van ons weet: vandaag heeft hij het even moeilijk met dit of dat, morgen kan het mijn beurt zijn.

Ten slotte is er nog steeds het gewaardeerde vangnet van het Stressteam. Na iedere omvangrijke opdracht wordt elk teamlid dat eraan deelgenomen heeft, uitgenodigd voor een operationele debriefing. Deze wordt steeds gevolgd door een emotionele debriefing waarop psychologen en maatschappelijke assistenten van het Stressteam op een gestructureerde manier het klimaat scheppen om emoties te ventileren. Het staat iedereen natuurlijk vrij om bij deze debriefing aanwezig te zijn, maar we stellen vast dat na enige aarzeling in de beginjaren van het DVI, de meeste leden er graag aan deelnemen. Gelukkig maar, want dit betekent ook dat we geen robots zijn maar mensen die net als andere mensen emoties ervaren. Al doen we dan ook maar gewoon ons werk.

Het DVI is er ten dienste van de mens en van justitie

Ruw gerekend wordt de hulp van het DVI per jaar in een 170-tal dossiers ingeroepen. Het zijn zaken die zelden het televisienieuws of de kranten halen, maar die voor mensen en vooral nabestaanden een wereld van verschil kunnen uitmaken.

Soms overstijgt het opzoekwerk de 'normale' gang van zaken. Enkele voorbeelden, chronologisch gerangschikt:

- 03-05-2007: Zoektocht naar de moordenaar van Annick Van Uytsel, een vermiste tiener die vermoord in het kanaal werd teruggevonden (1 dode).
- 04-10-2006: De berging van de auto met daarin de vermiste Hendrik Lust en Liliane Vanderriest. De man en de vrouw verdwenen twintig jaar geleden. De auto en hun lichamen werden uiteindelijk geborgen (2 doden).

- 14-08-2006: De moord op Pascale Delfolie. De vrouw was sinds 2003 vermist. Uiteindelijk bleek dat ze door haar echtgenoot werd omgebracht. Haar lichaam werd geborgen (1 dode).
- 14-06-2006: Zoektocht naar en vondst van de meisjes Nathalie en Stacy (2 doden).
- 20-11-2005: Twee jongens verdwijnen tijdens een trektocht in Venezuela. Hun stoffelijke overschotten worden maanden later teruggevonden (2 doden).
- 26-12-2004: Tsunami in Zuidoost-Azië (295.000 doden, onder wie 11 Belgen).
- 30-07-2004: gasontploffing in Gellingen (23 doden, 121 gewonden).
- 03-07-2004: Seriemoordenaar Fourniret wordt ontmaskerd. Ontdekking van lichaam Elisabeth Brichet in het kasteel van Sautou nabij Sedan (Frankrijk).
- 20-12-2003: Een bus met studenten verongelukt en vat vuur op de autosnelweg bij Bergen (8 doden).
- 22-07-2001: Verkeersongeval met vijf jongeren te Gierle.
- 27-02-2001: Twee treinen botsen frontaal in Pécrot in Waals-Brabant (9 doden en meerdere zwaargewonden).
- 09-2000: Humanitaire missie in Kosovo.
- 08-1999: Humanitaire missie in Kosovo.
- 30-06-1999: Vliegtuigcrash in Seraing (2 doden).
- 14-06-1998: In Ecuador drijft een bootje met Belgische toeristen bij het aanmeren weg. Het verdwijnt in een stroomversnelling. Een lichaam werd onmiddellijk teruggevonden, drie waren vermist (4 doden).
- 17-10-1997: Dominee Pandy wordt verdacht van zes moorden. Na wekenlang zoeken wordt geen enkel spoor van de vermiste familieleden gevonden (6 doden).
- 23-03-1997: Een onbekende laat in Bergen de lichaamsresten van vermiste vrouwen in plastic vuilniszakken langs de weg en in het kanaal achter (5 doden).

- 05-03-1997: Het lichaam van Loubna Benaïssa wordt teruggevonden in de kelder van een pompstation. Het kind was meer dan vier jaar geleden verdwenen.
- 15-08-1996: De zaak-Dutroux barst los. Dutroux toonde zelf waar hij Julie, Mélissa en zijn kompaan Weinstein had begraven. Wij werden ter hulp geroepen voor de zoektocht naar An en Eefje (5 doden).
- 27-02-1996: Kettingbotsing op de E17 in Nazareth (6 doden).
- 18-06-1995: Ontploffing en instorting van een pompstation in Eynatten (16 doden).
- 31-03-1995: Crash van een airbus in Tarom in Roemenië (60 doden, onder wie 33 Belgen).
- 01-01-1995: Brand in het Switel-hotel in Antwerpen (5 doden).
- 27-09-1992: Vliegtuigramp in Katmandu in Nepal (5 Belgische slachtoffers).
- 23-01-1989: Ontploffing in een schietclub in Jette (12 doden).
- 21-12-1988: Vliegtuigongeluk in Lockerbie in Groot-Brittannië (300 doden, onder wie 2 Belgen).
- 21-12-1987: Vliegtuigongeluk in Bordeaux in Frankrijk (16 Belgische dodelijke slachtoffers).
- 06-03-1987: Schipbreuk van The Herald of Free Enterprise ter hoogte van Zeebrugge (193 doden).

IN MEMORIAM

In de Egyptische mythologie werden de goden afgebeeld in de gedaante van een menselijk lichaam met een dierenkop. De god THOT (Djihouti) werd door de oude Egyptenaren vereerd als griffier en archivaris van de goden, de houder van het dodenboek. De god THOT werd verzinnebeeld met de kop van de grote witte ibis (of koningsibis). Daarom werd de afbeelding van de koningsibis opgenomen in het logo van het DVI-team.

Het DVI is meer dan werk. Het is een passie, een missie. Collega's zijn vrienden, staan in sommige omstandigheden even dicht bij je als familie. Leden van het team komen wekelijks in contact met mensen die overleden zijn. Het zou na een tijd moeten wennen, denken we soms. Maar als een van ons wegvault, dan is de leegte zo groot...

- Willem Hamelinck (46 jaar) was lid van het DVI sinds de begindagen. Hij werd getroffen door een hartaanval op 10 december 2001.
- Edwin Verstraete (50 jaar) heeft zich bij het DVI gevoegd in 1988. Hij overleed na een slepende ziekte op 1 maart 2002.
- Betty Cuppers (49 jaar) nam als forensisch odontologe deel aan de missie in Kosovo in 1999. Zij overleed aan een hersentumor op 18 augustus 2002.
- Raoul Demarteau (52 jaar) was lid van het DVI vanaf het eerste uur. Na een slepende ziekte heeft hij ons op 4 maart 2003 verlaten.
- Zoltan Antal (51 jaar) heeft vanaf het begin aan DVI-operaties deelgenomen. Na een slepende ziekte is hij overleden op 14 juli 2006.
- Luc Vogels (54 jaar) werd in 1996 tweede commandant van het DVI-team. Totaal onverwacht is hij op 9 september 2006 overleden.

INTERESSANTE LINKS

Politie

www.polfed-fedpol.be

www.police.be/cps_new/

Deskundigenonderzoek

www.law.kuleuven.be/jura/42n3/debock.html

Slachtofferidentificatie bij rampen

www.interpol.org

Necrosearch

www.necrosearch.org

www.brad.ac.uk/acad/archsci/external/fsag/index.html

Forensische Instituten

<http://nicc.fgov.be/Index.aspx?SGREF=810>

www.forensischinstituut.nl/NFI/nl

Forensische opleidingen en onderzoek

www.kuleuven.be/forensischonderzoek/

www.voltijd.hva.nl/forensisch-onderzoek/

www.forensics.edu.au/index.php

www.brad.ac.uk/acad/archsci/depart/pgrad/forarch/

www.unil.ch/esc/page17967.html

Forensische disciplines

www.vingerafdrukken.nl

www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/elsi/forensics.shtml
www.k9forensic.org/
www.labanof.unimi.it/fase/index.htm
www.cifa.ac/about.html

Slachtofferhulp en Rouwbegeleiding

www.wvc.vlaanderen.be/welzijnjustitie/slachtofferhulp/centra.htm

Omgaan met teams

<http://www.leadertoleader.org/knowledgecenter/L2L/index.html>
http://www.1000ventures.com/ebooks/bec_mc_entrepreneurial_leadership.html
http://humanresources.about.com/od/involvementteams/a/twelve_tip_team.htm
<http://www.jimcollins.com/lab/buildingVision/p3.html>

Partnerships

www.belgium.be/eportal/application?languageParameter=nl&pageid=contentPage&docId=3025
www.redcross.be/
www.btr.be
www.autopsie.be

INTERESSANTE LITERATUUR

- Broeders A.P.A., 'Forensisch onderzoek van A tot Z', in *Justitiële Verkenningen*, 2004, afl.1, 28-29.
- Buck S.C., 'Searching for graves using geophysical technology: field test with ground penetrating radar, magnetometry, and electrical resistivity', in *Journal of Forensic Sciences*, 2003, vol. 48, nr.1, 5.
- De Winne J., 'De politionele aspecten van rampenplanning', in Van De Voorde, W., Goethals, J., en Nieuwdorp, M. (ed.), *Multidisciplinair forensisch onderzoek. Juridische en wetenschappelijke aspecten*, Deel 2, Politeia, Brussel, 2003, 467-485.
- De Winne J., 'Necrosearch. Lokaliseren, opgraven en identificeren van individuele slachtoffers', in Van De Voorde, W., Goethals, J., en Nieuwdorp, M. (ed.), *Multidisciplinair forensisch onderzoek. Juridische en wetenschappelijke aspecten*, Deel 1, Politeia, Brussel, 2003, 223.
- De Soir E., *Een heel klein beetje oorlog. Omgaan met traumatische ervaringen*, Lannoo, Tielt, 2006.
- De Soir E., Van den Steene P., Daubechies F., *Stress en trauma bij de politie*, Antwerpen, Maklu-Uitgevers nv, 2007.
- Disaster Victim Identification Guide and the Interpol Resolution on Disaster Victim Identification (www.interpol.int).
- Dupras Tosha L., Schultz John J., Wheeler Sandra M. en Williams Lana J., *Forensic Recovery of Human Remains: Archaeological Approaches*, Crc Press, Boca Raton, 2006.
- France D.L., Griffin, T.J., Swanburg, J.G., Lindemann, J.W., Davenport, G.C. Trammell V., Armbrust, C.T., Kondratieff B., Nelson A., Castellano K., Hopkins D., 'A Multidisciplinary

Approach to the Detection of Clandestine Graves', in *Journal of Forensic Sciences*, vol. 37,nr.6, 1992, 1447.

- Genge N.E., *The Forensic Casebook: The Science of Crime Scene Investigation*, Ballantine Books, New York, 2002.
- Hallcox J. & Welch A., *Bodies we've Buried: Inside the National Forensic Academy*, Berkley Books, New York, 2006.
- Jackson S., *No Stone Unturned*, Kensington Books, New York, 2002.
- Jensen R. A., *Mass Fatality and Casualty Incidents, A Field Guide*, CRC Press, Boca Raton, 1999.
- Keirse M., *Helpen bij verlies en verdriet*, Lannoo, Tielt, 1995.
- Killam E. W., *The Detection of Human Remains*, Charles C. Thomas Publisher Ltd, Springfield, Illinois, USA, 1990.
- Lasseter A.E., Jacobi K.P., Farley R., Hensel L., 'Cadaver Dog and Handler Team Capabilities in the Recovery of Buried Human Remains in the Southeastern United States', in *Journal of Forensic Sciences*, vol. 48,nr.3, 2003, 617-618.
- Nobes D.C., 'The Search for "Yvonne": A Case Example of the Delineation of a Grave Using Near-Surface Geophysical Methods', in *Journal of Forensic Sciences*, 2000, vol. 45,nr.3, 715.
- Owsley D.W., 'Techniques for Locating Burials, with Emphasis on the Probe', in *Journal of Forensic Sciences*, 1995, vol. 40, nr. 5, 735.
- Reichs K., *Forensic Osteologie, Advances in the Identification of Human Remains*, Charles C. Thomas Publisher Ltd., Springfield, Illinois, USA, 1998.
- Remmerswaal J., *Begeleiden van groepen. Groepsdynamica in de praktijk*, Houten, Bohn Stafleu van Loghum, 2006.
- Stuart J. & Nordby J., *Forensic Sciences, An introduction to Scientific and Investigative Techniques*, CRC Press, Boca Raton, 2003.
- Thompson T. and Black S., *Forensic Human Identification. An Introduction*, New York, CRC Press, 2007.

Twintig jaar geleden kapseisde de Herald of Free Enterprise voor de kust van Zeebrugge; er kwamen toen 193 mensen om. Het Disaster Victim Identificatie-team (DVI), dat toen nauwelijks twee maanden bestond, kon meteen in praktijk brengen waarvoor het op papier was opgericht: het identificeren van de verminkte lichamen van ongevallen, catastrofes en rampen. Het DVI bouwde onder leiding van commissaris Joan De Winne in twintig jaar een stevige reputatie op. De Switelbrand in Antwerpen (1994), het neerstorten van het Taronvliegtuig in Boekarest (1995), de desastreuze kettingbotsing in Nazareth (1996), de gasexplosie in Gellingen (2000) of de identificatie van de tsunami-slachtoffers in Indonesië (2004)... telkens was het DVI er bij. Maar het team werd ook om bijstand gevraagd bij de identificatie van de slachtoffers van de genocide in Kosovo.

Tien jaar na de oprichting van het DVI werd de opdracht van het team uitgebreid met *necrosearch*: de opsporing van verdwenen en vermoorde landgenoten. De zoektocht naar de slachtoffers van Marc Dutroux (Julie en Mélissa, An en Eefje), van Michel Fourniret (Elisabeth Brichet) en de speurtocht naar de verdwenen Luikse meisjes Stacy en Nathalie zijn er voorbeelden van.

Het DVI-team kan niet bestaan zonder de hulp van externe experts: wetsgeneesheren, forensisch odontologen en antropologen, specialisten in de reconstructie van gezichten, laboranten of leden van de Civiele Bescherming die niet bang zijn om een schop te hanteren of een kraan te bedienen.

De verhalen van interne en externe experts vormen de rode draad in dit boek. Aan de hand van hun relaas van catastrofes, ongevallen, rampen of moorden geven ze een perfecte weergave van het werk dat het DVI de afgelopen twintig jaar heeft verricht, de technieken waarvan het team gebruikmaakt en de inbreng van het DVI bij nieuwe ontwikkelingen.

UITGEVERIJ VAN HALEWYCK | ISBN 978-90-5617-813-0

